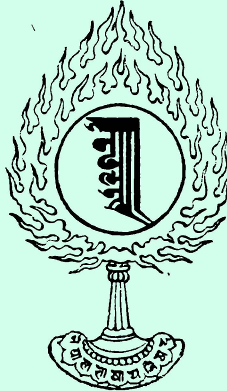
चित्तधर
"हृदय"

झी गु

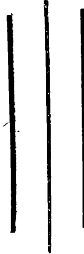

साहित्य

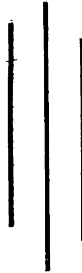
नेपाल भाषा परिषद् सफू १३ गू

झीगु साहित्य

(नेपाल भाषा साहित्यया इतिहास सम्बन्धी लेखया संग्रह)

चित्तधर 'हृदय'

नेपाल भाषा परिषद्

पिकाक–

नेपाल भाषा परिषद्
३६१ न्यत – तुंछें,
कान्तिपुर १३ (नेपाल)

ने. सं. ११०२, कौला
स्वकः खुसी – द्वःछि जक
मू—१६।–

थाक—
नेपाल प्रेस,
झुक्रपथ,
ये॑।

पिकाःपाखँ

स्वको खुसी

चित्तधर 'हृदय' जुं छोत त्व:ता छा:गु आपालं कृति मध्ये थ्व छोगु साहित्य नं छता खः। नेपाल भाषा साहित्यया थ्व थ:गु हे पहःया इतिहास सफू खः। थुकी ह्नापां आःतकया थीथी खँया विकास गुकथं जुयावन धैगु खँ सुं व्यक्ति वा घटनाया प्रसंगय् न्ह्यथनात:गु दु। ह्नापां च्यागू (१०७४), अनंलि छिछगू (१०८७) च्वसु दुथ्याका: पिहाँ व:गु थ्व सफू आः झिनिगू च्वसु दुथ्या:गु छोगु साहित्यया तँसा (१०६४) नापं दुथ्याका: छप्पँ याना: पिकाय्गु ज्या जूगु दु।

थ्व सफूया ह्नापां खुसी, निक: खुसी व तँसा पिका:बले स्वकलं स्वर्गीय साहु रत्नज्योतिया पुण्य स्मृतिस वय्क:या जहान दान लक्ष्मीया गुहालि पिहाँ व:गु खः। आः थ्व नेपाल भाषा परिषद थ:गु हे स्रोतं पिका:गु ख सां थुगु इलय् वय्क: दान लक्ष्मीया दानशीलतां जिमित तुति चुइकादीगु खँ लुमंके बह जू।

चित्तधर 'हृदय' जुं थ्व सफू थम्हं हे थाकुथी बियादीगु व ध्वानाच्वंगु स्वयाच्वनादीगु खः, तर सिमधव हे वय्कलं छोत वंगु तछलागा तृतीयां त्व:ता छाल। वय्क:या इच्छाकथं थ्व सफू पिकाय् खना: वय्क:या नुग: च्वनी धैगु आशा दु।

थ्व सफूया प्रूफ स्वय्—ज्या फुक्क भाजु केशहर्ष तुलाधरं यानादीगुलि व लिउनेया नां धलः दय्के ज्या यानादीगुलो भाजु काशीनाथ तमोटयात सुभाय् देछाय्।

ने. सं. ११०२, यंलाथ्व १५ —नेपाल भाषा परिषद्

धलःपौ

झीगु साहित्य

(नेपालभाषा साहित्यया इतिहास सम्बन्धी लेखया संग्रह)

भाषण

['च्वसापासा' या लाय्कुली जूगु नेपाल भाषाया वृहत् साहित्य सम्मेलने दथुखुनु (७३ सिल्ला थो ६ खुनु) सभापति पदं ब्यूगु भाषण]

प्रिय दाजु किजा तता क्यहेँपिं

"संसार चा:हिला: वैथें दच्छि लिपा व हे दिन
सच्छि दँया लिपा हानं नेपा:-भाय् पिदना च्वन ।"

ख: थौं नेपा: भाय् पिदना च्वन । सच्छि दं मयाक क्वत्यला त:गु भाषा, न्यादँ न्यादँ तक जेले स्वथना त:गु भाषा, गोदँ गोदँ तक देशं पिने पिने थ्यंक पितिना त:गु भाषा थौं...थौं पिदना च्वन, क्री सकस्यां न्ह्योने पिदना च्वन । व हे जेलयात व हे ख्यूँसे च्वंगु जेलयात आखा: थें याना:, पिनें पिनें देशं विदेशं अनेक साहित्य-सामग्री मुंका हया: थौं थन, व हे लाय्कूया दभुली, साहित्य सम्मेलनया रूपं पिदना च्वन, गुगु दभुली, अबले अबले, क्री ज्यूबले भिंबले बांबांला:गु अनेक प्याखं हुयका वया च्वंगु ख: । आ: व हे दभुली नेपालभाषा साहित्य पिदंगुया उपलक्षे थुलिमछि साहित्य-खल:त मुना च्वन । जात्रा जात्राय् अनेक बाजं-खल:त वइ थें गुलि गुलि

कविपिं, गुलि गुलि कहानीकारपिं, गुलि गुलि नाटक व निबन्ध-कारपिं छ्याः अनेक कविता, कहानी, नाटक व निबन्ध आदि थःथःगु रचना न्यंका नं दी धुंकल। तर छो नेपाःमितय् न्ह्याग्गु जात्राय् नं, न्ह्याग्गु तःधंगु जात्राय् नं दकले लिपा **'पँयताः खलः'** माः, थ्व खँ छिकिंपिसं सि हे स्यू, उकिं थ्व साहित्य-सम्मेलनया आयोजक समिति जितः थौंया पँय्ताः प्वीगु भाला बिल। जिं प्वी हे माल—

थौं छिकिंपिं सकल दाजु किजापिं व तता केहेंपिनि न्ह्योने दनाः छोगु नेपालभाषां निगू खँ ल्हाय् दुगु लयताया विषय खः। गुगु भाषा छो नेपालया प्रजाभाषा, देशभाषा जक जुया वंगु मखु राष्ट्र भाषाया गौरव नं प्राप्त याना वने धुंकुगु खः, गुकिया प्रमाण नेपाल राज्य भरया शासनं (शिला पत्रं) व ततःधंगु पुस्तकालये च्वंगु पुलां पुलांगु सफुलि बिया हे च्वंगु दु, थ्व खँ छिकिपिन्त ह्मानं निवेदन याय माःगु मखु। संक्षेपं 'धर्मोदय' या वर्ष ५ या १।२ अंके च्वयागु दु।

आः खँ वइ—थ्व भाषा गबलेंनिसें दत, थुकी साहित्यया गबलेंनिसें बिकाश जुल? थुकिया लिसः बो अःपु मजू, थ्व खँ भाषातत्वज्ञतय् पूरातत्वान्वेषणया विषय खः। अथ्य नं छोसं थुलि धाय् फु छोगु **'नमोवागीश्वराय'** हे छोगु भाषा-साहित्यया नं **'नमोवागी'** खः। छाय् धाःसा गथ्य तिब्बती भाषाया उत्थान काले पण्डित दीपंकर श्रीज्ञानं तिब्बती भाषायात लिपिबद्ध यानाः साहित्य क्षत्रे ह्यत अमिगु उच्चा-रणयात ल्वयक **मा आखः, बा आखः** (स्वर, व्यञ्जन) दयका

बिल, व हे आखःया ग्वाहालो कयाः अमिगु भाषाय् उलिमछि शास्त्र भाषान्तर याना बिल, अथ्य हे वयासिवे यक्व हे ह्लापा नेपाल देशया निर्माण काले गुरु मञ्जुदेवं क्वीत कालीदहँया लः व्छनाः थ्व देश दयका बिया नं क्वीगु भाषायात साहित्यया प्रथम रूप बिया ब्यूगु खनेदु। मखुसा वसपोलयात दँय् दँसकं श्रीपञ्चमी खुनु मञ्जुश्री पर्वते वनाः पूजा यायगु व क्वीगु भाषा साहित्यया **'नमोवागी'** हे **'नमोवागीश्वराय'** धका ज्वी माःगु मखु। थ्व ला वसपोलया व हे गुण उपकार लुमंकाः वस्पोलयात वाक् (भाषा वा सरस्वती) या ईश्वर–वागीश्वर धका भाःपाः **'नमोवागीश्वराय'** धका नमस्कार याना तःगु ज्वीमाः।

अनंलि क्वी आज्जुपिसं दोलदो दँ तक बिविध विषयया सफू च्वत, माःमाःगु विषयया सफू अनुवाद नं यात, गुगुया संख्या थुलि हे धका धाय् फुगु मखु। आपाः सफू क्वी घंटाघर पुस्तकालये दु, गुलि गुलि सफू क्वीथाय् छ्यँ छ्यँ नं दइतिनि छु द हे दनि। उकिया विषय साधारणतः थय् ज्वीमाः— (१) **व्याकरण कोश व छन्द शास्त्र**, (२) **राजनीति व नीतिशास्त्र**, (३) **तुतः व गीत**, (४) **जातकावदान व बाखं**, (५) **वंशावली वा इतिहास**, (६) **तीर्थव्रत महात्म्य**, (७) **क्रिया कर्मकाण्ड**, (८) **धर्मशास्त्र व पुराण**, (९) **शिल्प शास्त्रया सफू**, (१०) **तन्त्र मन्त्रया सफू व** (११) **वासः तासःया सफू आदि**। थ्व हे सफू मध्ये गुगुं गुगुं भिंभिंगु सफू यंकाः यूरोपया **श्री बेण्डाल, श्री राइट, श्री कनरेडी, श्री हडसन,**

श्री हामिलिटन, श्री हायन्स जोर्गेनशन, श्री स्टेनकोनाउ आदि विद्वान्पिसं अंग्रेजी अनुवाद नं तया: क्वीगु भाषा नं रोमन-लिपिं थासा आखले थाना नं ब्यूगु दु। हानं १८ क्विच्यागूगु शताब्दो पादरीतसें खीष्ट धर्म प्रचार याय्त थ्व हे भाषाया सहायता का:गु ख:, तर वैज्ञानिक पहलं भाषायात अध्ययन मया:गुलि—गुगु अमिगु जातिया गुण ख: अमिसं या:गु सेवाया चिं केवल '**गुण धर्म प्रकाश**' धयागु सफू छगू सिवाय नेपाल भाषां ल्यंका थके मफुत। आ: थौं कन्हे रोमया प्रसिद्ध **पडित प्रो. तुचि** नं क्वीगु भाषाया पुलां पुलांगु सफू व शिलापत्रया अनुसन्धान याना च्वना दीगु दु। उकोसनं क्वीगु **रञ्जना, भुंजिमो, कुंमो, गोमो, पाचुमो, ब्वेँमो, गुजिमो व नेपा: आख:** आदि अनेक आख: नं यंका: तिब्बतया विद्वान् पिसं अनया आख: नं नापं तया: वर्णमाला आदि नं दयका त:गु खने दु। अथ्य हे नेपाल संवत १००६ साले स्वर्गीथ साहु हर्षमानजुं ह्लासे दीबले क्वीगु रञ्जना आख: व तिब्बती भाषा आख: तया **ताराशतनाम, नामसंगीति** व क्वीगु नेपा: आख: नं दुगु **एकविंशति आर्यतारा** व कुंमो आख: नं दुगु **भद्रचरिया** सिँया थासा (ब्लक) दयका: थाना थकाल। गुगु भद्रचरी छथाय् नेपाल भाषां छगू वाक्य सँय् आख: नापं तया: किया त:गु दु—"**पूजांग बधय याय इच्छा जुलसा पुष्पबरेभिचया चोसंतुं थ्व तने।**" थ्व ब्याक्क आख:या ह्लासाय् थुलि इज्जत दु कि थ्व आख: मसय्कं '**चितुं**' जागरी नय् मदु हँ। छाय् धा:सा पुलां पुलांगु सफू दक्व हे धया थें

क्वीगु थ्व हे ३।४ ता आखः व सँय् भाषा आखः तयाः थाना तःगु दु हँ ।

परन्तु थथ्य तःताजि आखलं अनेक साहित्य दयकाः उन्नत जुया वने धुंकुगु नेपाल भाषा कालया कुचक्रे लानाः च्वेगु साहित्यिक '**भाषा**' मखु, ह्ला जक ह्लाइगु '**बोलि**' थें जुयाः अवनतिया गाले लाः वन । ख जा श्री पृथ्वीनारायण शाहं नेपाः काय् धुंका नं थ्व हे नेपालभाषा, देशभाषा जक मखु राष्ट्रभाषा नं जुया हे च्वंगु खः, नेपाल संवत् ८९५ साले ह्लासा नाप जूगु सन्धिपत्र नं नेपाः भाषां हे जूगु खनेदु । वयां लिपा लिपा नं थ्व नेपाल भाषां **श्री लक्ष्मो सुनन्दन कवि, श्री पं. अमृतानंद**, श्री **चण्डिकादास** आदि कवि व लेखकपिसं अनेकानेक कविता, गीत व अनेक सफू दयका वयां च्वन । अथ्यनं वर्तमान नेपाली भाषा नं खसकुरा, गुरखा कुरा, पर्वतिया भाषा, गोरखा भाषा, गोरखाली भाषा आदि नामं नाप नापं च्वयाः चले जुयां वया च्वन । लिपा गोरखा भाषा पूरा सहायता दयाः बल्लाना वसेंलि विक्रम १९६२ सालं लिपा च्वया तःगु नेपाल भाषाया भों–भीं नापं प्रमाण लगे मजू धयागु अैन दयकाः क्वीगु थ्व भाषायात राजकीय वहिस्कार याना हल । हानं ने. सं. १०४५।४६ साले जिमि गुरु योगवीरसिंया '**धर्मसार भाषा**' (कविता) छापे जुयाः प्रकाशे वसेंलि उकिया प्रकाशकं श्री भवानीवीरसियात व वयकः गुरुयात नं १०।१० क्तिका क्तिका दां जरीवाना यानाः 'आवंलि न्ह्याग्गु सफू वा पर्चा छापे याय् माःसां समिती पास

याका: जक छापे याकेगु' धका अैन नं पिकया बिल। तर पास याक: वंसा तोहमतोह चिनाः पास याना बीगु मखु। उकीसनं बि. सं. १९९० साल पाखे ला नेपाल भाषां छगू निगू सफू च्व:पिं व **बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा** पत्रिकाय् लेख च्व:पिं मनूतयत जुद्धशम्शेर महाराजं ज्याभुलु स्यले स:ता: **'नेपाल भाषां सफू च्वय् मते, च्व:सा ह्लापा श्री भीमशम्शेर महाराजं थें सजाय् याय् मालि'** धका ख्याना हल। अले ला लेखकतं दक्वसिनं कलम तोथुला: ह्ला: पोञ्चिना च्छय माल। गुगुं गुगुं भारते छापे जुया व:गु नं भंसारं स्वेमानि धका फना तइगु। अनं लिपा बि. सं. १९९७ सालया आन्दोलने प्रजा-परिषदया मेम्बर आदि मेमेपिं राजनैतिक मनूतय् नापं नेपाल भाषां च्व:पिन्त नं ज्वना यंका: अनेक मुद्दा चले याना: दुगुं मदुगुं दोष बिया: जेले स्वथना बिल। मेपिं नेपाल भाषां छगू निगू सफू च्व:पिं भिक्षुपिन्त नं नेपालं पितिना च्छत। थुगु प्रकारं झीगु भाषायात कोत्यत्यं अड्डाखानाय् व टेलिफोने नं ह्लाके मब्यूगुलिं छ्यॅ छ्यॅ नापं ह्लायगु तोफ्युफ्यु वया च्वन।

परन्तु छुं वस्तु नं दबे यानां ग्ह्याबलें दबे जुया च्वनि मखु। **"तुति च्वसुयव लँया धू नं छ्यले लाइ च्वया: च्वया:"** धया थें न्ह्याक्व हे प्रतिबन्ध द:सां नेपाल भाषाया लेखकपिसं नं बांलाक चले ज्वोगु आशा मदुसां खुया: पुया: सुला: नं भति–भाति सफू पिकयां च्वन, गुगु झीगु जातिया सजीवताया

प्रमाण खः। स्वयादिसँ गुगु प्रकारं दुःख कष्ट सियाः सफू पिकाय् माला वन--

नेपाल संवत् १०२५ साल पाखे तक ला क्वीगु भाषाया सफू छापा आखले छगू नं पिहाँ वःगु खने मदुनि, न च्वयगु भाषां बोलचालया भाषाया रूप काल--छगू तालया भाय् ह्लाना च्वन, सफुली धाःसा मेगुहे तालया भाय् ब्वने मालिगु, अले ब्वनिपिं बांलाक ब्वने मसः। थ्व हे असुविधा खनाः स्वर्गीय पण्डित निष्ठानन्द बज्राचार्यं क्वीसं ह्लाना च्वनागु भाषां १०२९ नेपाल संबते **'प्रज्ञापारमिता एकविंशति स्तोत्र'** भाषान्तर यानाः दकले ह्लापां छापा आखले पिकया बिल। अनं लिपा **'ललित विस्तार'** थें ज्यागु महान् ग्रन्थ नं भाषा प्रेमया बलं थमं हे च्वयाः थमं हे कंपोज याना नं थमं हे चोचाधंगु प्रेसे छापे यानाः ने. सं. १०३४ साले संपूर्ण पिकया बिल। **'भद्रचरी नाम धारिणी'** व **'बोधिचर्यावतार'** नं भाषां पिकया बिल। थ्व हे क्वीगु वर्तमान बोलचाल भाषाया युगादि खः, ह्लाय्गु भाषां च्वयनं ज्यू धयागु छगू प्रमाण नं।

उगु उगु हे समये नकतिनि नकतिनि अंग्रेजी शिक्षाया प्रवेश जुयाः मेमेगु भाषां ब्वनाः थ्वीके थाकुया च्वंबले स्व. माष्टर् जगतसुन्दर मल्लं विद्यार्थीतय् सुविधाया निंतिं दकले ह्लापा लाक नेपाः भाषां अंग्रेजो ब्वंका दिल, गुकिं यानाः उगु समयया विद्यार्थी जगतय् गुलि लय्ता वल, व खँ थौं कन्हेया सुयोग्य माष्टरपिसं सी। वयकलं हे ह्लानं **'इसपं दयकागु बाखं'** सफू छगू नं ने. सं· १०३५ साले पिकया दीगु दु। नाप नापं

रोमया ऐतिहासिक कथा **'पेटर पार्लि'** धयागु सफू छगू व **'अंग्रेजी डिक्सनरी'** छगू नं झीगु भाषां माने तयाः च्वया तया दीगु दु, व नं झीसं याकन पिकायकेगुली कुतः याय माः।

इस्वीसन **१९१७** स काजी महावीरसिंहं काशीं पिकया दीगु **'उखान वखानको प्रवाह'** धाःगु सफुली नं नेपाः भाषां **'धन्य महाराज चन्द्रशम्शेर'** धयागु म्य छपु च्वया दीगु दु।

ने. सं. १०३७ साले **'अपरिमिता'** या अर्थ व ह्नानं ने. सं. १०३९ साले **'दान गाथा'** या अर्थ तयाः श्री जीवरत्न वज्राचार्यं पिकया तःगु दु। अथ्ये हे असन तःछे बाहाया नानाकाजी गुरुजुं **'बुद्धोक्त संसारामय'** धयागु सफू छगू नं थासा आखलं पिकया तःगु दु।

अथ्य हे गद्य जक मखु ह्लायगु भाषां पद्य नं च्वयज्यू धया थें स्वर्गीय कवि सिद्धिदासजुं **'सज्जन हृदयाभरण'** धयागु नीति व स्त्री शिक्षाया दोहा चौपाइया सफू ने. सं. १०४० साले पिकया बिल। वयकःया मेमेगु नं समाज शास्त्र, काम शास्त्र, ज्योतिष शास्त्र, धर्म शास्त्र, छन्द शास्त्र आदि अनेक विषयया ५० बासःगू सफू दनि हँ, व नं झीगु जातीय सम्पत्ति खः, याकन छापे याकाः सुरक्षित यायगु स्वय माः।

ह्नान सर्दार हरिभक्तजुं च्वया दीगु छगू संगीतया सफुली **'ज्ञानी मैजु गन झाय.'** आदि अनेक म्य च्वया तया दीगु दु। **उस्ताद गणेशलाल** व **स्वर्गीय सेतोराम**पिसं अनेक म्ये तरज तयाः नेपाल भाषां रिकार्ड भरे याना तया दीगु दु।

अनंलि वइ थ्व न्हूयुगया निगूगु काल--ने. सं. १०४५ सालया '**बुद्धधर्म व नेपालभाषा**' पत्रिका काल । गुगु पत्रिका वन्द्य धर्मादित्य धर्माचार्य द्वारा सम्पादित जूगु व विशेष याना: स्वर्गीय कवि योगवीरसिंयागु सरल व सरस कवितां सुशोभितगु खः । हानं व हे पत्रिकाय् माष्टर वैकुण्ठप्रसादजुं नं ३।४ कविता छापे याका दीगु दु, उकी मध्ये '**वसन्त**' व '**ह्व त्यंगु स्वांयात**' धयागु कविताया नवीनता खंबले उगु समयया युवकत आपालं प्रभावित जुल । वयक:या ल्यूल्यू वयक:या आपा: हे पासापिसं नं कविता च्वत । उकी मध्ये छह्म जि नं खः, श्री योगवीरसियात गुरु नाला नं वयक:या शैलीया उपासक । उकिं जि नं '**पद्यनिकुञ्ज**' व '**हृदय कुसुम**' धयागु निगू सफू च्वया: पिकया । हानं स्थविर धम्मालोकं नं उबले दशरत्न तिनिबले '**लोके कुचाल कुव्यवहार**' धका सफू छगू च्वया: ने. सं. १०५० साले श्री मञ्जुहर्षया नामं पिकया तःगु दु । अनया मेमेगु नं अनेक सफू लिपा लिपा तक नं पिह्यँ वयां च्वंगु दु, गुगु साहित्यिक दृष्टि मखुसां भाषाप्रेम व भाषासेवाया प्रमाण खः ।

गुगु क्षो बाह्रा पूजा, चीभा:पूजा, अजिमापूजा, नारायण पूजा, गणेश पूजा आदि पूजाय् बाज खल:, पयता:खल:तसें श्लोक छाय्गु चलन दु, उकी नं उथाय्या भाषाप्रेमी जनं भाषाश्लोक च्वया: छापे याका: छाय्गु याना हल । व नं लिपा छापे याके मब्यूगुलि च्व जक च्वया: छाय्गु जुया वन ।

थ्व हे काले शहीद श्री शुक्रराज शास्त्रीं '**नेपालभाषा**

व्याकरण', '**नेपालभाषा वर्णमाला**' व '**नेपालभाषा रीडर**' दयका दिल । सु. तीर्थराजजुं नं **वर्णमाला** पिकया दिल । हान डा. इन्द्रमानजुया **धम्मपद** नं पिहाँ वल । गय् जुयाः मस्यु पूचोया श्री तीर्थराजजुया **गोमयजुया बाखं** व श्री देवकाजी वज्राचार्यया **स्वयंभू दर्शन** धयागु सफू २ गू नं समिती पास जुयाः प्रकाशित जुल । मेगु छगू श्री खड्गलालजुं च्वया दीगु कपाय् फ्यनेगु व कापः थाय्गु विषयया सफुली '**समय थ्व अमूल्य खना अति**' धयागु म्य छपू नं छापे याना दीगु दु । व नं समिति लोमंसें पास याना ह:गु धाय् माल । मेगु ला पास याना ब्यूगु हे मखु । ने. सं. १०५७ साल पाखे महाप्रज्ञा भिक्षुया **स्वचित्त शुद्धि मार्ग** धयागु धार्मिक कविताया सफू छगू नं पिहाँ व:गु दु ।

उथाय् उथाय् हे श्री फत्तेबहादुरजुं बुद्ध धर्म व नेपालभाषा पत्रिकाय् प्रकाशित जूगु कविता व पुलांगु गीतया नापं कविवर सिद्धिचरणजु, श्री रत्नमानजु व श्री पू. वा. नेवाःयागु कविता नं तयाः **नेपाली विहार** नाम छगू नेपाःभाय्या सफू पिकया दिल, गुकी छगू विस्तृत भूमिका नं दु । उकिं यानाः अधिकारी जगते खलबल जुल । अले ह्वापा धया थें वि. सं. १९९७ साले प्रजापरिषदया मेम्बरतय् नापं श्री फत्ते-बहादुरजु, श्री सिद्धिचरणजु व जि नं कारागारे वने माल । तर धात्थें धाय धाःसा जिमितला अगःचा मालां देगःचा लू धया थें जुल । मं मदु मं मदु छचँ तोताः जहानपिं नाप बायाः अनया एकान्त वातावरणे च्वने माःबले स्वभावं हे

भावुक जुया वःगु हृदयं कल्पना पासा मकासें हे मगात । भो, कलम मद्गुसां ल्वहँ–ग्वरले सलां न्यायकेगु हे जिमि ह्लिज्या जूवन । जिमिगु नाप नापं श्री केदारमान 'व्यथित' जु, श्री हरिकृष्णजु, व जिमि किजा धर्मरत्नं (भू. पू. उपमन्त्री) नं कविता च्वया हल । अले छु मानि, बराबर कवि सम्मेलन, साहित्य सम्मेलन । अनला जिपि छगू न्हू संसारे थ्यंथें, थ्यातथेंया स्वतन्त्रताया अनुभव ला अन धका जुल, पिने याय् मज्यूगु सभा, मिटिङ्ग खुलम खुल्ला याय् दुगु । पिने नं भिक्षुतसें नं भारते च्वनाः धमाधम धार्मिक सफू च्वयां च्वन खनी, गुगुं गुगुं छापे नं जुया च्वन । उंकी मध्ये छगू 'ज्ञानमाला' सफू खः गुगु सफूया नेवाःम्य हाःगुलि यानाः ज्ञानमाला भजनखलःतय्‌त दच्छि मयाक तारीखे न्यायकाः सास्ति याना नं सफू विक्रेता श्री भक्तबहादुरयात नं पसः नापं चायके मखंक अनेक प्रकारं दुःख बिल । थुथाय् थुथाय् हे हानं यलं 'नेपाल' नामं दच्छि तक हस्तलिखित सर्वसंग्रह संग्रिहित जूगु दु । नाप नापं सारनाथं पिहाँ वया च्वंगु 'धर्मदूत' मासिक पत्रे नं विक्रम १९९६ सालया मार्गे नेपाली (गोरखाली) भाषां नं छगू छगू लेख तय धका सूचना बियाः पौष माघ निला तक तय् नं धुंकुगुली नेपाल नेपालभाषां नं तयमाः धका आपालं आपाः ग्राहकपिसं आग्रह याःगुलि दच्छि तक पत्रिका हे बन्द जुयाः लिपा वि. सं. १९९८ सालया प्रथम अंकंनिसें नेपाल-भाषां नं निगू स्वंगू लेख प्रत्येक अंके तय्‌गु याना हल, थ्व धर्मोदय पत्रिका मवःतले तयां च्वन, थ्वीगु भाषाया मेमेगु सफू

भंसारं पोष्ट आफीसं मतोतुसां थ्व पत्र बियां च्वन पने मफु । ह्यनं **शील व मैत्री, पूजाविधि** आदि सफू नं पिकया ब्यूगु दु । महाबोधि सोसाइटीया थ्व गुण की नेपालभाषाया इतिहासं तोफीकइ मखु । थ्व फुक्क कीगु भाषा साहित्य पिदनेत याना च्वंगु '**रिहर्सल**' खः ।

वि. सं. २००२ सालया यद्यापुह्नी वल, मेमेपिं पासापिं नापं नेपाल भाषाया लेखकपिं नं जेलं पिहाँ वया ह्मतिं निगू निगू, स्वंगू स्वंगू सफू ज्वनाः । निला पिला अथें वन, च्वःपिसं प्रकाशित ज्वीगु आश मखंसां च्वयां च्वन । थ्व कीगु भाषाया न्हू यूगया नं न्हूकाल खः । वि. सं. २००३ सालया वैशाख ५ गते लंकां नारदथेर आदि ५ ह्मस्या छगू शिष्टमण्डली वल । लिपा पद्मशम्शेर महाराजयाथाय् आनन्दकुटी लंका चैत्य दयकेगु, पितिना तःपिं भिक्षुत दुत कायगु आदि धर्म सम्बन्धी खँया नापं नेपाल भाषायात नं छु सुविधा बीमाः धयागु न खँ जुल थें लिपा भंसारं व पोष्ट आफीसं पना तःगु भिक्षुतयगु सफू लित बिया हल । व हे २००३ सालया कार्तिक १९ गते निसें समिति अडाय् कीगु भाषा नं पास यायगु छगू विभाग नं चायका बिल । अले छु मानि, अथें हे सुलाः सुलाः भारते यंकाः छापे याना च्वंपिन्त थन हे पास याकाः बांलाक छापे याय् दसेंलि की भाषाया उत्साही लेखकपिसं धमाधम सफू पास याकाः छापे यात, उकी दकले ह्लापालाक पास जूगु सफू प्रसिद्ध समालोचक श्री रत्नध्वजजुया '**नारद मोह**' खण्डकाव्य खः । जंमा पास जूगु सख्या ११५ खात । उकियागु संक्षिप्त

परिचय श्री खड्गमान मल्लजुं 'नेपाल' पत्रिकाय च्वया दीगु दु। आः थ्वयां लिपा मेमेगु उत्तमोत्तम सफू न धमाधम छापे जुजुं वया च्वंगु दु, भाषाया विषये नं गय् च्वयगु, गुकथं च्वयगु इत्यादि उच्चारण विषयक खँय् क्री दाजु किजापिनि ध्यान वना च्वंगु दु, हानं ने. सं. १०६५ कछलां धर्मोदय सभा स्थापना जुयाः ने. सं. १०६७ साल कौलां निसें **'धर्मोदय'** पत्र नं इले इले पिहाँ वया च्वंगु दु, सफू नं पिकया च्वंगु दु २० गू खात। नाप नापं थय् हे भाषा व साहित्य विषये ध्यान तइगु **'नेवाः युवक गुथि'**, **'सायमि बन्धु'**, **'साहित्य सिवा खलः'** आदि अनेक संस्था व **'च्वसापासा'** नं कलकत्तां नेपाले थ्यंकः वय् धुंकुगु दु। गुगु च्वसा पासाया तत्वावधाने थ्व **विराट् साहित्य सम्मेलन** जुया च्वन, ने. सं. १०७३ बछलां निसें **'पासा'** नांगु पाक्षिक पत्र नं पिहाँ वया च्वन, धमाधम सफू नं पिकया च्वगु दु। मेगु थौं कन्हेया नेतृत्व याय् धका ने. सं. १०७१ बछलां निसें **'थौं कन्हे'** पत्रिका नं पिहाँ वया च्वंगु दु। हानं नेपालया मुक्ति संग्रामं विराट् नगर त्यागे धुंकुस्यंलि **श्री मा. गजेन्द्र बहादुर, श्री गोकुलराज व श्री गणेशमान अमात्य** आदिया प्रेरणां वि. सं. २००७ माघ ५ गते निसें विराट् नगरं नेपाल रेडियोले नेपाल भाषां नं **ब्रडकाष्ट** जुल। उकी सर्वप्रथम समाचार प्रसारक जुया दोह्म श्री गजाधर-भक्तजु खः। हानं शान्तिनिकुञ्ज विद्यालयं पिहाँ वःगु **'आँखा'** पत्रिकाय् नं २।४ गू लेख कविता क्रीगु भाषां नं तयाः पिकया ब्यूगु दु। थ्व फुक्क क्रीगु भाषाया सजीवताया लक्षण

ख: । उकीसनं ने. सं. १०७१ साल चिल्लां '**नेपाल भाषा परिषद**' नं स्थापना जुया: ने. सं. १०७२ साल वसन्तंनिसें नेपाल साहित्य व संस्कृतिया प्रतीक' **नेपाल**' ऋतुपौ नं पिकया च्वन, मेगु ८ च्वागू सफू नं पिकाय् धुंकल । थुगु परिषदया प्रेरणां **नेपाल राष्ट्रीय विद्यापीठ वीरगंजं** क्वीगु भाषायात नं पाठ्यक्रमे छक दुथ्याकुगु मखु कि माध्यम रूपं नं स्वीकार याना: '**विद्यालंकार**' थें ज्या:गु उच्च उपाधि नापं क्वीगु नेपाल भाषां हे प्रौढ प्रबन्ध 'थिसिस' च्वयाः प्राप्त याय् दय्का ब्यूगु दु । वया प्रमाण स्वरूप थ्व हे ने. सं. १०७३ या सिल्ला थो श्रीपञ्चमी खुनु तिनि व विद्यापीठया उपाधि वितरणोत्सव जुल, गुगुली क्वी नेपाल भाषाय् नं ४ ह्मस्यां **साहित्यरत्न** उपाधि काल, २० ह्म **प्रवेशिकाय्** पास जुल । ह्मानं **नेपालो शिक्षापरिषदं** नं क्वीगु भाषायात स्वेच्छाधीन विषय रूपं पाठ्यक्रमे तया ब्यूगु दु । अथ्य हे क्वी सकल नेपाल भाषा भाषी दाजु किजापिनि मनोबलं नेपाल भाषा परिषदया अध्यक्ष हे. मा. लोकमानसिंह यंका बिया दीगु S. L. C. परीक्षाया पाठ्यक्रम नं नेपालया शिक्षा विभागं स्वीकृत जुल । आ: वइगु बि. सं. २०११ सालंनिसें परीक्षा काइगु जुल । उकिं आ: ह्मानं क्वी मां भाय् द्यनि मखुत, प्रजातन्त्रया प्रभाते काय् म्ह्याय्पिं सकसितं थना: थ: नं दने धुंकल । आ: थ्वयात प्रजातन्त्रात्मक ढंगं समानाधिकार-पूर्वक विचार स्वातन्त्र्यया वातावरणे यंकेगु क्वीगु ज्या भिंभिंगु, बांबांला:गु व शुद्ध नेपाल-संस्कृतिया तिसां तीका: गुगु भाषा

साहित्यया प्राण खः । थ्व ब्याक्क वर्तमान नेपाल–साहित्यया खँ कयाः कविजु सिद्धिचरणं विस्तृत रूपं ह्मिगः कना दी धुंकल हानं व खँयात लिप्वीका च्वने ह्माल ।

वरु हानं छको छिकिपिन्त हामू जुयाः हाय्—**ह्मासँ, ह्मो सकलें जानाः ह्मो मांभाय्यात कं कं थकाय्गु स्वय्माल, स्कूले जक मखु कलेजे दुथ्याकेत व न्हूयोजया जुया च्वंगु विश्वविद्यालयया पाठ्यक्रमे नं प्रमुख भाषाया ह्मोले थ्याकेत माःमाःगु मदुमदुगु सफू पिकाय्गु स्वय् माल, हानं नेपाल सर्कार शिक्षाविभागया लखं लख खर्च मध्ये ह्मो मांभाय्यात नं छुं भचा सां खर्च याकेगुली कुतः याय् माल ।**

थौं ह्माल, छिकिपिनिगु अमूल्य समय आपाः फुके धुन । जि पँयताःखलः जूगुलि च्वसापासां थुलिमछि पासापिं मुंकाः पासा लोगु ज्या याःगु खनाः लय्लय् तातां ह्मो ह्लाना च्छ्य्––

"वंके हे थौं तया भक्ति याय् वा पूजा व स्वागत
बांलाक 'हृदये' च्याकाः थः भाषा–प्रेमया मत ।"

जय मां भाय् !

नेपाल भाषा

('धर्मोदय' वर्ष ५ अंक १/२ कछला थिला १०७२)

थ्व झीगु भाषा **नेपालभाषा** खः । थ्व गवलेंनिसें दत, अथवा गबलेंनिसें नेपालभाषा जुल थ्व खँ पुरातत्वान्वेषणया विषय खः । तर थुलि निर्विवाद सिद्ध जू, नेपाल संबतं थुखे थौंतकला थ्व भाषा नेपाल भाषा हे खः, थुकिया प्रमाण माल धाःसा झीत किसिं क्वब्वीकाः दु ।

स्वया दिसँ, ह्लापां झीसं शब्दया पाखे छको नं विचाः याय् । थ्व नेपाल शब्दया "प" ओष्ठ खः, नेपाल शब्दया "व" नं दन्तोष्ठ खः, उचारणया दृष्टि ओष्ठ शब्द दन्तोष्ठ पाखे बने उलि थाकु मजू, ह्रानं च्वयगु दृष्टि नं "प" च्वच्वं भतिचा "प" याचो क्वाहाँ वल धाःसा वा "प" या छचों भचा च्वे लात धाःसा "व" ज्वी अःपु उकिं हे "नेपाल" या नेवाल जूगु खइ, नेवार वा नेवारी मखु । थ्व जा दन्त्यया सिबय् मूर्द्धन्य जक उच्चारण याइपिं विदेशी विद्वानपिसं जक ब्यूगु नाम खः, झीसं थः यानाः उच्चारण याना तयागु मखु । उकीसनं धा जा "न्यार भाषा" धका नं धाः, अयसा छु "न्यार भाषा" हे खतला अले ? मखु । थ्व स्वता मध्ये छता जक

नं धात्थें हे खःगु जूसा ला क्षीगु भाषाया वर्तमान व्याकरणानुसार "नेवार" शब्दया सप्तमी "नेवारे" व "नेवारी" शब्दया सप्तमी "नेवारी" तुं ज्वीमाल । अले छु, "नेवारमा बुद्धिमान् बर्ता छ" या अर्थ नेवारे बुद्धिमान् आपाः दु च्वेगु स्वाभाविक ज्वीला ? "नेवारीमा क्रिया थुप्रोछ" या अर्थ नेवारी क्रिया द्वँ हे दु च्वेगु ल्वइला ? कदापि मखु । च्वेंमाः "प" या थासे "व" हे तःसा नेवाले बुद्धिमान् आपाः दु व नेवाः भाषाय् क्रिया द्वँ हे दु । उकिं "र" न क्षीगु मखु "री" नं क्षीगु मखु खः केवल "ल" । गन "ने" व "ल" व हे ज्वी धुंकुसेंलि दथ्वी च्वंगु "व" जक छाय् "प" मज्वीगु ? गुगु च्वे च्वया थें स्थानया दृष्टि व आकारया दृष्टि नं "प" सिद्ध खः । ह्यानं क्षी जक मखु, मेमेगु देशे मेमेगु भाषाय् नं "प" या "व" जुया च्वंगु दुहँ––"बादशाह" "पादशाह" "वटाटो" "पोटाटो" आदि ।

खजा आपाः यानाः भारतीय शब्दया विशेषण अथवा षष्ठी शब्द दीर्घ ईकारान्त जुया च्वंगु खने दु । बंगालयागु वा बङ्गालयाह्म "बङ्गाली" मद्रासयागु वा मद्रासयाह्म "मद्रासी" व राजस्थानयागु बा राजस्थानयाह्म "राजस्थानी" आदि । थुकिया अनुसार क्षी नेपालयागु अथवा नेपालयाह्म धाय्बले नं "नेपाली" ज्वी माःगु खः, तर थथे मजुसे नेपालयागु धायबले केवल "नेपाल" व नेपालयाह्म मनू धाय्बले भोँयाह्म भोँमि, सकोयाह्म सकोमि व यँयाह्म यँमि धाय थें 'मि' तयाः नेपालयाह्म नेपालमि धया च्वन । क्षीगु भाषाय्

न्ह्यागुं शब्दया ह्रस्व आखः उच्चारण याय् अःपुकेत तोताः व्छयगु चालो दुर्गुलि त्वाल, त्वाथया त्वाः, गाल, गाकया गाः जू थें नेपालया "नेपाः" यानोः "नेपाः गाः" "नेपाः फै" "नेपाः भाय्" व "नेपाः मि" आदि धया च्वन। गथे सिंहल-याागु भाषा सिंहल भाषा धाः।

आः खँ वइ, नेपाः धयागु छु? केवल हाकुगुं दुने च्वंगु थ्व "भ्यालि–गाः" जक ला? खः थ्व नेपाःगाः हे पुलांगु नेपाल खः, थुकियात हे नेपाल धाःगु व थन च्वंपिं जक हे नेपाःमि (नेपाली) खः, मेपिन्त ला मेमेगु हे धाइगु जुया च्वन, स्वयादिसँ स्वयंभूपुराणं छु धाः––

हिमालय निवासिभिः नेपाल वासिभिस्तथा,
मध्यदेश वासिभिः सर्वैश्च देशवासिभिः।

मेगु––

अत्र नेपाल जाः वापि अन्यत्रजा विशेषतः।

थुकिं सीदु––थ्व हे गाले च्वंपिन्त नेपालवासी व मेथायपिन्त हिमालवासी, मध्यदेशवासी आदि धाःगु। हानं क्वो हारांपिं मचातय्त बोबीबले "स्वनिगले मदु" "स्वपाः राज्ये मदु" धाइगु चलन दु, थ्वया अर्थ "तीन शहरे मदु"। थुकिं नं सीदु "स्वपाः राज्यं" सहित नेपाः थ्व हे हाकुगुं दुने खः, तर थ्व हे नेपाःयापिं मनूत थ्व हे नेपाःभाय ज्वनाः चक्कना वनाः गंगाया सिमाना ज्वीक व्याप्त जुया वन। अन नं क्वोंपिं थ्व हे नेपाःभाय् ह्लानाः नेपाःमि हे जुया च्वना।

अनं लिपा श्री पृथ्वीनारायण शाहं नेपाः त्याकुबले नं ह्लापां वय्त "नेपाल मार्नु जाने" धाल हँ "तीनशहर बा भादगाउं, पाटन् काठमाडौ मार्नु जाने" मधाः। थुकिं ला प्रत्यक्ष हे सी दु ८८८ साल तक नं थ्व हे हाकुगुं दुनेयात हे विशेष यानाः नेपाल धाइगु जुया च्वन तिनि। तर आः हानं सुगौली सन्धीया लिपा पूर्वे मेचीं निसें पश्चिमे महाकाली थ्यंकयात नेपाल धया छ्वत। अज्ज आः हे नं पूर्व पश्चिम व मध्येसया दाजु किजापिसं थ्व नेपाःगाले वयत 'नेपाल जाने' अथवा 'नेपाल जान्छे' धका धया हे च्वन तिनि।

आः ल्यन "नेपाल भाषा" धका गन गन छुकी छुकी च्वया तःगु दु धयागु खँ। थ्व ला थन सूची च्वयां साध्यगु हे मखु। नेपालया देगः देगले च्वंगु आपालं आपाः शासने (शिलापत्रे) नेपालया रञ्जना आदि अनेक आखलं च्वे संस्कृत च्वयाः क्वे अथः नेपाल भाषा अथः देशभाषा व गनं गनं ला अथः राष्ट्रभाषा धका नं च्वया तःगु दु। अज्ज ८९५ साले ह्लासा नाप जूगु सन्धीपत्र नापं नेपाल भाषां जूगु खनेदु। उकिया नकल पुलां पुलांगु वंशावली द हे दु।

मेगु--

तालपत्रया सफू छगुली च्वयातःगु दु--**नेपाल भाषां श्री वसुन्धरा व्रत कथा समाप्त।**

यलया पं. अमृतानन्द द्वारा अनुवादित "देवमनुष्यं दैत्यं अनियाक" धयागु स्तोत्रया अन्ते च्वया तःगु दु--**नेपाली भाषा रचितानुति धीर अमृतानंद।**

ललितविस्तर सफूया अन्ते च्वया त:गु दु—**नेपाल भाषा नं छापे यानें पुस्तक दय्का**········**नेपाल संबत १०३४ साल ।**

चोबाहा देवया बाखंया अन्ते दु—**इति श्री आदिनाथ करुणामय पुराण कथा नेपाल भाखा समाप्त ने. सं. १०३६ साल ज्येष्ठ ।**

१०४७ निसें "**बुद्धधर्म व नेपाल भाषा**" मासिकपत्र कलकत्तां पिहाँ व:गु दु ।

स्वर्गीय कवि योगबीरसिंहं च्व:गु दु—**नेपाल भाषा जीर्ण जूगु अलि मचासें भिंकेनु ।**

नेपाल सं. १०४८ श्रीपञ्चमीखुनु कलकत्ताया धर्मराजिक चैत्य विहारे "**नेपालभाषा साहित्य मण्डल**" स्थापना जूगु दु ।

हिज मास्टर भ्वाइस् रेकार्डे दु "**गुल्त बांला: नेपाल भाषा····**" ।

स्वर्गीय शास्त्री शुक्रराजं च्व:गु दु—**नेपालभाषा व्याकर** । गुकी श्री बडाकाजी मरीचिमानसिंह, श्री डाइरेक्टर शिवप्रतापसम्शेर, श्री सु. राममणि आदि पिसं नं सम्मति बिया त:गु दु ।

हानं वेक:या **नेपालभाषा रीडर** छगू नं दु । नेपाल संबत १०५३ साल ।

डा. इन्द्रमानया इस्वी सन १९३१ स पिहाँ व:गु धम्मपदे नं **नेपालभाषा** धका च्वया त:गु दु ।

पद्मनिकुञ्ज व हृदयकुसुम धयागु निगू सफुली न **नेपालभाषा (नेपाली)** च्वया त:गु दु ।

श्री महाप्रज्ञाया स्वचित्त शुद्धि मार्गे नं **नेपालभाषा** च्वया त:गु दु । संबत १९९३ साल ।

श्री फतेबहादुरसिंहं सम्पादन या:गु ला **नेपाली विहार** हे जुल, गुगुली थाय् थासे **नेपालभाषा** धका च्वया त:गु दु । गुगु ९७ साले जब्त नं जुल ।

श्री आदिवज्र बज्राचार्यं च्व:गु **नेपाल भाषाया मूलँपू** । ने. सं. १०६८ साल ।

श्री सुगतदासया **नेपालभाषा शब्द संग्रह** ने. सं. १०६९ साल ।

श्री ज्यानबहादुरं श्व हे २००७ साले तिनि पिका:गु अनासक्ति योगया अनुवादकया खें **"श्व नेपाल भाषाय् थौं कन्हे....."** धका च्वया त:गु दु ।

धर्मोदय मासिक पत्रें **छगू जक नेपाल भाषाया लय्पौ** धका च्वया त:गु दु । गुकिया निगूगु दँयात श्री ३ मोहनशम्शेरं नं संदेश बियादीगु दु । वर्ष २ अंक २ ।

हानं निको प्यको जा विराट् नगरया रेडिओ स्टेशनं नं **नेपाल भाषा** धका धा:गु दु ।

परन्तु थुगु प्रकारं थौंतक नेपालभाषा धका धया च्वनां नं गुलिस्यां गुलिस्यां कथन दु विदेशी विद्वानपिसं धा:थें मेगु हे भाषा धाय् माल । नेपालभाषा धायव नेपालवासी मेमेगु भाषाभाषीं नं थ:पिनिगु भाषायात नेपालभाषा धाइ हँ ।

गज्या:गु खँ थ्व ? करपिसं व हे नां तल धका बा तइ धका ग्याना: थ:गु दुगु नां नं हिलेगु ला ? नां हे मखुपिसं ला अनेनेगु नां ह्यु ह्यु व हे नां तया: व हे नां थ:गु याना काय् घुंकल । धात्थें थ:गु नां जुया च्वंगु द्वलंदो दंनिसें थ:गु नां जुया च्वंगु नां ला काय् मछा: पह: याइपिं । छु धाय्‌गु आः थ्व दाजु किजापिन्त ? थ्व ला यूरोपे थ:गु देश मदुपिं यहूदि बा एसियाय् थ:गु छेँच मदुपिं 'होरबा' थें ज्वोगु भूमिका खः धा:सां पाइ मखु । कारण स्थान मदुगु भाषा भाषा ज्वो मखु, भाषा मदुगु जाति ताउत जीवित ज्वीमखु धासेंलि परवतिया भाषाया थाय् पर्वत दु, गोरखा भाषाया दे गोरखा दु, अथ्य हे लेपचा भाषाया लेपचा लायण्ड दु थें झीगु नेवार बा नेवारी भाषाया नं नेवार लायण्ड बा नेवारीस्तान गन मा: वनेगु ? तिग्रिमैदाने ला ?

उकिं बांलाक बिचा: याना: सीके माल—झीगु दे **खास नेपाल** ख: झीगु भाषा '**नेपाल भाषा !**' बस ।

गद्य–गुरु निष्ठानन्द वज्राचार्य

('नेपाल' ऋतुपौ १/६ अंकं)

श्री '**निष्ठानन्द**' धका नां कायव हे छीगु न्ह्योने दकले ह्नापालाक धया थें नेपाल भाषां पिहाँ वःगु थपाय् मछि धंगु सफू छगू नि च्वंवय् धुंकइ। उकिं छीसं धाय्फु व **ललित विस्तर सफू हे श्री निष्ठानन्द**', '**श्री निष्ठानन्द**' हे **व ललित विस्तर सफू**।

वस्पोल गद्य–गुरुया जीवन सम्बन्धी छुं चर्चा याय् धका तातुना च्वनागु ताकालं दत, तर ज्वलं मगानाः थौं तक व इच्छा कार्यं परिणत याय् मफया च्वन। लयताया खँ खः वस्पोलया शिष्य छी वागीश्वर प्रेसया मैनेजर श्री ज्ञानरत्न वज्राचार्यया कृपां माःगु सकतां सामग्री प्राप्त जूगुलिं थ्व संक्षिप्त जीवनी च्वयगु अभिलाषा पूर्ण जुल। हानं वस्पोल ह्म हे सस्यूपिं छीत वस्पोलया छय् श्री अभयानन्द वज्राचार्यया सौजन्यं वस्पोलया 'फोटो' छपाः नं न्ह्योने तय् दुगुलिं वस्पोलं कना च्वंगु बाखं हे न्यना च्वना ला धया थें जूवः। आः क्रासँ छी वस्पोलया जीवन–बाखं प्वीकःवने—

वस्पोलया जन्म कान्तिपुर महानगरया वंबहाल,

न:बहि त्वाले ने. सं. ६७८ सालया मार्ग शुक्ल चौथी खुनु जूगु खः। वस्पोलया मां श्री थकुमती व बौ श्री मुक्तानन्द। इले हे साधारण शिक्षा प्राप्त जुल, पाठ–पूजा सम्म याय् सय्व मा:गु जय्मां ज्या चले हे जुल। उकिं मेगु उच्च शिक्षा पाखे ध्यान मवं। अथ्य हे १५ दँया वैसे हे इहिपा याना बिल। २० दँ जक दुबले वस्पोल निह्म मचाया बौ जुल। उथाय् उथाय् हे मां बौ निह्मं परलोक जुल, गृहस्थी व्यवहारया भार दक्वं थमं कुब्वी माल। अले बयाय् थ्वयाय मदयाः ब्यापारं जीवन हना बिज्यात। उथाय् तक नं विद्या सयके सीके धयागु कुतः मदुनि।

पिदँ खुदँ लिपा वस्पोलया फुकी किजा श्री मानहर्ष विद्याध्ययन याना: छुं मान्यता लाभ यात। अले वस्पोल जक व्यापारं व:गु आम्दानि योयोगु वसः पुना: ला:ला:थे सना जूगुलिं तंम्वेका च्वंह्म फुकी दाजु श्री आशामदुं थथ्य धाल हँ—मानहर्षं बाखं कनिगु, निष्ठानन्दं सिह्न: तिकइगु, अले थ्की दाजु किजापिनि नां च्वनिगु।

थ्व खं याना: वस्पोलया दुने सुला च्वंह्म वज्राचार्यया स्वाभिमानं न्ह्यलं चायकल, गुह्यस्याके प्रचण्डदेव जुजु 'शान्त श्री' भिक्षु जुया नं गुरु गुणाकर भिक्षुयाके आचार्यत्व का:ह्म शान्तिकराचार्य शिलानदी पार वना: बुंगद्यो ह:ह्म बन्धुदत्ताचार्य, युद्ध मलः जुकाः शत्रु संहार या:ह्म श्री लाखय् गुभाजु, कसा:गाय् च्वना: चचा हाहां ब्रह्मपुत्र छिना व:ह्म आचार्य सुरतवज्र व संगीत व योगाभ्यासया अनेक चमत्कार

वयंह्म श्री जामनः गुभाजु आदि पूर्व पुरुषपिनि जातीय संस्कार दुगु खः। अले वस्पोलं कोछिना बिज्यात कि 'जि वयासिकं छुकीसं ह्म ज्वीका च्वनिह्म मखु।'

अले वस्पोल ह्लापां घण्टाघर पुस्तकालययाा पुस्तकाध्यक्ष यलया कुलमां पण्डितयाथाय् सारस्वत व्याकरण ब्वनेत बिज्यात, मेमेगु काव्य ग्रंथ ब्वनेत मेमेपिं हे पण्डित ब्राह्मणपिथाय्। नाप नापं थमं गुगु गुगु ब्वना उगु उगु थःकाय् श्री मोहनमानन्द अर्थात् श्री जुजुरत्नयात नं ब्वंकाः काय् थासा याना: विद्याभ्यास याना बिज्यात। थ्व वस्पोलया छगू विशेषता खः। वयां लिपा गनं गनं यलयाह्म महान् पण्डित ब्राह्मण छह्म वस्पोलयाथाय् बासं च्वंवल खनी, अनयाके वस्पोलं लघु, मध्य व सिद्धान्त नं स्यना कया बिज्यात। उकि याना: वस्पोलयाके व्याकरणला कंठ हे जुल, नाप नापं काव्य, अलंकार व कोष नं गाक्क बल्ला:गुलि यँ देशे छह्म प्रसिद्ध पण्डिते नां जाल।

थुगु प्रकारं शास्त्र विद्याय् व नृत्य गीतादि सहित पूजाविधी नं विशेषता प्राप्त याय् धुंसेंलि ने. सं. १०२१ सालया चतुर्मासं जनबहाले नेपाल भाषां **ललित बिस्तर, भद्रकल्पावदानया** बाखं कना बिज्यात। उगु हे समये भाद्र शुक्ल पञ्चमी खुनु वस्पोलया गृहलक्ष्मी श्री रत्नप्रभा परलोक जुल। थः प्रिय पतिया परिश्रम साफल्य जुयाः दुहाँ बिज्याःगु स्वय् मखं। लिपा गृहस्थाश्रम स्थिर याय्त क्वाःबाहाया पं. श्री जोगपालया म्ह्याय् श्री द्योमयजु नाप विवाह याना बिज्यात।

अनंलि नेपाली पास नं बियाः राइटरयागु तें भर्ना जुयाः जहान व काय् म्ह्याय्पिं सहित बाजुरास बिज्यात। अन स्वदँ तक च्वनाः लिहाँ बिज्यासेंलि काय् म्ह्याय्पिनिगु नं इह्िपा सिधय्का बिज्यात।

ने. सं. १०२६ साले नःबहिली हानं व हे **ललित विस्तर** बाखं कना बिज्यात। गुकियाना श्रोतापिनिगु मन बुद्धयागु जीवन चरित्र पाखे दुब्वात, अले पिदँ तक यंकं लगं-बाहा, जोरगणेश, ज्याठा आदि थासे व हे बाखं कंकाः न्यन। छाय्धाःसा थ्व ह्लापा न्यनेत कनिपिं मदु, स्वयत भाषा सफू मदु। न्ह्याथाय् कंसां, न्ह्याथाय् स्वःसां व हे जातक सम्बन्धी बाखं जक दु। आः खास शाक्यमुनि बुद्धयागु, यशोधरा महारानीयागु बाखं न्यने दुगुलिं नेपाःया बौद्ध जगते व बाखंया थथ्य आदर ज्वीगु स्वाभाविक हे जुल।

अले वस्पोलं थ्व बाखंयात पुस्तकाकारे थासा आखलं पिकाय् दःसा थ्वया सिबे गाक्क प्रचार ज्वी धका भाःपाः **ललित विस्तर, भद्रकल्पावदान, स्वयम्भू पुराण, गुणकारण्ड-व्यूह, आर्य अष्टसहस्रिका, सुचन्द्र गृहस्पति, ताराशतनाम** आदि आदि अनेक धर्मग्रन्थया सार सार कयाः प्रचलित (बोलचाल) भाषां अनुवाद याना बिज्यात। तर उथाय् नेपाले प्रेसया बांलाक व्यवस्था मदुनि। उकिं वस्पोल थः हे कलकत्ता बिज्योनाः अन प्रेसे आखः थाना च्वंगु स्वयाः थासा आखः (टाइप) न्याना हया विज्यात। नेपाः थ्यँसेंलि आखः थायगु सिँयागु कंतुर (प्रेस) दयके बियाः थमं हे कम्पोज

याना: थमं हे संशाधन (करेक्सन) याना: सफू छापे याना बिज्यात। थ्व दक्के ह्लापां थासा आखलं पिहाँ व:गु सफू ख:। थुकी नं ज्या याय्‌त पासा वस्पोलया काय् श्री जुजुरत्न हे। वस्पोलपिं निह्मस्या परिश्रमं ने. सं. १०३४ साले सम्पूर्ण सिधय्‌का सफू प्रकाशित जुल। थ्व सफू थाना च्वच्वं **एकविंशति प्रज्ञापारमिता** नं संस्कृत श्लोक व नेपाल भाषा तया: ने. सं. १०२६ साले हे प्रकाश याना बिज्या:गु दु। उकी '**अष्टसहस्त्रिका प्रज्ञापारमिता**' या दकले ह्लापांया २१ पु श्लोकया क्वीगु भाषां भावार्थ च्वया त:गु दु। क्वय् '**पाठ यानागु फल**' धयागु छगू थ:गु वक्तव्य नं दु।

थ्व ललितविस्तर सफूया प्रकाशनं नेपाले निगू प्रकारया जागृति छक्वलं वल। छगू खालि बौद्ध धका नां जक जुया च्वने धुंकुपिं बौद्ध जनतां बुद्धया जीवनी व बुद्धया अनेक शीलाचरणादि धर्मसम्बन्धी उपदेश नं खंबले धर्मे श्रद्धा व बौद्ध शास्त्र पाखे आकृष्ट जुया: धार्मिक जागृति वल। मेगु ह्लायबले धा:सा छगू तालया भाय् ह्लाना: सफू सफुली च्वनेबले मेगु हे कथं च्वया त:गु भाषा च्वने मा:गुलिं थ:गु भाषा पाखे अभिरुचि मदया वया च्वंगुली गय् ह्लाय्‌गु ख: अय् हे च्वने नं दुगु थ्व सफू खंबले मनूतय्‌के नेपालभाषा सम्बन्धी छगू न्हूगु जागृति वल कि क्वीगु नेपालभाषा नं छगू जीवित भाषा ख:, थुकी नं अनेक न्हूगु साहित्य दयावय्‌फु। उकिं थ्व सफूया खूब प्रचार जुल। ये॑, यल, ख्वपला धाय्

हे मोल, मेमेगु पाल्पा तानसेन, भोजपुर चेनपुर व ल्हासा थ्यंक नं थ्व सफू थ्यं वन।

थ्व सफू खँस्यंलि घण्टाघर पुस्तकालयया पुस्तकाध्यक्ष श्री कुलमां पण्डितं धया बिज्यात हँ--निष्ठानन्द, थ्व सफूला बौद्ध धर्मया 'क्वा: घासा' का। गुलि परिश्रम याय् फुगु धन्य !

अनंलि वस्पोलयात शाक्य, उपासक, महर्जन, मानंधर आदि बौद्धपिनि पाखें मान्यता बृद्धि जुल। विद्याभ्यास था:व:पिं नं यक्व यक्व दत। थ्व शिष्य मण्डली वज्राचार्य व शाक्यपिनि नापं निह्म ब्राह्मणपिं नं दु। तर ब्राम्हूया मचा जुया: गुभाजुया थाय् विद्या ब्वंवन धका गिजेयाना: छ्वया महल हँ।

थ्व संसारे संकसितं येक सुनानं छुं ज्या याय् फइ मखु। थ्व सफू पिहाँ व:गु नं गुलि गुलि मनूतय् मयो। उकि धा नं धाल--"छगू अनुवाद मजुसे लोकं मखंक ल्यना च्वंगु सफू नं 'भरंग' खोले याना बिल, थ्वयात दुग: तोथुले मा:" तर वस्पोलया मातृभाषा प्रेमया न्ह्योने अमिगु थ्व स्वार्थपूर्ण स: सुथे ज्वीव भुलूखा, चिकं लापाया स: थें तना वन, वस्पोलया व बाखं सफू सुथया निभा: थें बौद्धतय् छें छें पत्ति ब्याप्त जुया वन। आ: जूबले नेपाल भाषाया इतिहासे गद्य भागया छगू प्रमुख पृष्ठ।

थ्व सफूया नां **'ललित विस्तर'** जूसां संस्कृत ललित विस्तरे थें केवल शाक्यमुनि बुद्धया जीवन चरित्र जक मखु,

भद्रकल्पावदान, स्वयम्भूपुराण, गुणकारण्ड व्यूह, अष्टसहस्रिका आदि अनेक बौद्ध ग्रन्थ थुकी दुथ्या:गु दु। थुकिया ६५ ख्वी न्यागू मछि अध्यायं हे थ्व सफूया विस्तृतताया परिचय ब्यू। स्वयादिसँ अध्याय थुपिं ख:--**निदान, समुत्साहन, कुलपरिशुद्धि, धमालोक मुख, प्रचलित, गर्भावक्रान्ति, जन्म, देवकुल, आभरण, लिपिशाला, कृषिग्राम, विद्यासंदर्श, संचोदना, शुद्धोदन स्वपना, अभिनिस्क्रमण, विंविसार, दुष्करचर्या, यशोधरा गर्भ, देवदत्त कामलोभ, गोपा तीर्थ, गोपा प्रत्यागमन, गोपा अग्निपात, गोपा भृगुपात, यशोधरा गूर्वी, राहुल जन्म, नैरञ्जना, बोधिमण्डप, बोधि मण्डप व्यूह, मार धर्षणा, अभिसंबोधि, समस्त, त्रपुष भल्लिक, अध्येक्षण, ब्रह्मादि स्तुति, नालक मुमि, यशोद कुमार, दिवोदास कर्षक, गांगेय, फुल्ल विल्वादि, सप्त शत ऋषि, विंविसार, पञ्चशत ऋषि, आनन्द, नरदत्त, उदायी छंदक, पितापुत्र समागम, राहुस, यशोधरा राहुल, मातृ पोष, सुन्दरनन्द, सकलानंद जन्म राहुल प्रवज्या, सम्बुद्ध धर्म, सकलानंद राज्याभिषेक, स्वयंभू पुराण, महासत्व, ताराशत नाम, जातक, शक्रच्य, जेतवन, गुणकारण्ड ब्यूह, अष्ट सहस्रिका, महेश्वर उमा, स्वर्ग गमन, सुचन्द्र गृहपति, निर्वाण गमन**। थज्यागु विशेषता युक्तगु जूगुलिं थ्व सफूया महत्व क्यनेत श्री रत्नध्वज जोशीजुं व सफूया छत्वा:चा खँ को S. L. C. परीक्षाया पाठ्यक्रमे थ्या:गु 'गद्यपुच:' सफुली नं लया दीगु दु। उकिया छकू दसु थ्व--

"हे राजकुमार छलपोल नास्तिक जा मखु शाक्य

राजाया कुले जन्म जुया विज्याकह्म । छलपोलं नकतिनि वढे जुया ओगु शाक्य कुल घातन याना विज्याय मते । दुख नं तरे याय मफुगु सप्त पाताले वना ताकारं वास याय मालिगु कार्ज्यस उद्यम याना विज्याय मते । जत्न जुक्ति याना व लोकब नाप मिलोमत याना मोक्ष वनेगु कार्ज्यस उद्यम याना विज्याहु । थथिंगु पाप कर्म यायगु मती तलसा दुर्लभ जुया च्वंगु मोक्ष फल लायफइ मषु । तलातलं ब्वाहा बबं २ सप्त पातालें थ्यंकं कुति बनी । हे देवदत्त तोता बन्य मानिगु राज्य दयानं छु याय । सदां थीर मदुगु जौभन बया नं छु याय । केवल पाप जक साधन यायगु । थ्व हे विचार याना छलपोलया दाजुं गृष्टियागु संपत्ति राज्य ऐश्वर्य दक्वं त्याग याना मोक्ष रूपी संपत्ति लाय्रगु इच्छा याना थबत थमनं चूडाकर्म याना तपस्या याना विज्यात । बथ्यं छलपोल नं मोक्षफल लायत चूडाकर्म याना फुसा लोक उद्धार याना विज्याहु । मफुसा थअ छह्मखुनु उद्धार जुया विज्याहु ।"

अनं लिपा वस्पोल विक्रम संवत् ७६।७७ साल पाखे असन ध्वालासिकोया श्री रामसुन्दर साहुयात संस्कृत व्याकरण ब्वंकेत कलकत्ता बिज्या:गु जुया च्वन । छन्हु रामसुन्दर साहु नाप एशियाटिक सोसाइटी अफ बेंगालया लाइब्रेरी स्वः विज्यात । अन नेपा:यागु हे सफू स्वया च्वंपि पण्डितपिं नाप लात । वस्पोल नेपा:या छह्म पण्डित धका ह्मसिसेंलि ब स्वया च्वंगु सफुली वयक:पिसं मथुया च्वंगु गुगुं पदया अर्थ न्यन बनी । वस्पोलं उकिया यथार्थ अर्थ छ्याना कना ब्यूबले

पण्डितपिं सकलें लय्ताया अत्यन्त आदर सत्कार याना हल। ५।६ ला अन च्वनाः ह्यानं ललितविस्तरया मेगु आवृति यायगु इच्छां मेगु टाइप नं न्यानाः नेपाः लिहाँ बिज्यात।

ने. सं. १०४२ साले व १०४३ साले **बोधिचर्यावतार** नं अनुवाद यानाः संस्कृत श्लोक नं तयाः प्रकाशित याना बिज्यात। थुकी पूजाप्रसंसा, स्मृति भावना, स्तुतिपूजा, अष्टाङ्ग प्रमाण, त्रिरत्न शरण, नित्यानित्य, पापदेसना, पुण्यानुमोदना, बोधिज्ञान, चतुर्ब्रह्म बिहार, षट्पारमिता आदि आदि बौद्ध धर्म सम्बन्धी अनेक विषय दु। ह्यानं ह्लापांया संस्करणे असं धालासिकोया गुणसुन्दर साहु नं थ्याःगु व वयकलं बाहा पत्ति छाया न दीगु जूगनिंति उकी थाय्थासे विशेष शब्दया सँय् भाषां नं अर्थ तया तःगु दु। गुगुली जंमा श्लोक संख्या ३४१ दु। निगूगु संस्करणे ३४८ पु श्लोक दु।

ललितविस्तर सफू नं ह्यानं छापे जुयां च्वन सिमध्यःनि, अज्याबले नेपाल संवत् १०४४ पाखे खामनिसें दण्डवत याना नेपाः थ्यंक वःह्म वयांछेंलामा तंलाछी धर्ममान साहुयाथाय्, मञ्जुश्री पर्वःयाने, यले नागवहाले बुद्ध धर्मया (वंदु शास्त्र) बाखं कन। उकियागु सार कयाः स्व. कवि योगवीरसिंहं **'धर्म सार भाषा'** धका **'संसार सागर विचे'** धयागु कविता छापे याका इना बिया दिल। थुकिं यानाः नेपाल भाषा व बुद्ध धर्म नितांया छक्वलं प्रचार ज्वीगु खनाः अधिकारी जगते खलबल जुल। तुरन्त वयकः व प्रकाशक श्री भवानी-बोरसिंयात ज्वना यंकाः ह्मति १०/१० तका दां जरीवाना

याना हल। समिति अड्डाय् पास मयासे गुगुं सफू नं छापे याय् मज्यू धका ऐन नं पिकया बिल। थुकिं यानाः वस्पोलया ललित विस्तरयात नं छेर्कि तयगु स्वत। उगु बखतया थानाया हाकिम श्री नरनारायण शाहं पुलिसत ब्वना छें थ्यंक वया "थ्व भाषा सफू छापा याना पित बी मदु पित बिल धाःसा दोपं (जरीमाना) पुले मालि" धका ख्याना थकल। उकिं अय्याय् थय्याय् मदयाः ह्लापायागु तुं मिति तयाः हथाय् पथा-य्सं सिधय्का सफू पिकया बिज्यात। तर सफू सुचुक पित व्छय मधुंतले सुंछह्म मनू वय्व छुं धाःवलला, छुं याःवलला धका शंका जुइगु हँ। उकिं थःत स्वय्व मापि छगू नापं मल्यंक व सफू फुक सुचुका व्छया बिज्यात। नेपाले न्ह्याह्मं नेपालभाषा भाषी साहित्यिकपिन्त उगु बखते व हे दुःख। अय्‌नं **आर्य-भद्रचरी छगू** नं संस्कृत श्लोक व भाषा नं तयाः पिकया बिज्यात। थुको "अथखलु समन्त भद्रो..................." निसें भद्रचरीया ६३ पु श्लोकया नेपाल भाषां अर्थ च्वया तःगु दु। न्ह्योने १७ पौया छगू बृहत् भूमिका नं दु। उकी मञ्जुश्री बोधिसत्वं सुधन श्रेष्ठीयात कल्याण मित्रयागु चर्चा याःगुलिं सुधन श्रेष्ठीं अनेक दिशाय्, अनेक भिक्षु, बोधिसत्वपिंथाय् वनाः धर्मया खँ न्यंजूगु वर्णन दु, अन्त्ये समन्तभद्र बोधिसत्वया उपदेशं ध्यान यायां भावनां पुरे जुयाः बोधिज्ञान लानाः मोक्ष लाइह्म जुल धयागु खँ च्वया तःगु दु।

छन्हु वस्पोलयात छह्म आठप्रहरियां सःताः टंगाल दर्बारे ब्वना यंकल। छें सकस्यां धन्दा, सकलें अथें मुना

च्वन । लिपा ५/६ बजेती वस्पोल लिहाँ बिज्याना: थथे धका अनया बृत्तान्त कना बिज्यागु जुया च्वन--

"जित: चीफसाहेव श्री भीमशम्शेरया बैठके ब्वना यंकल । अन चीफसाहेव सहित जर्नेल व माहीला गुरूजु श्री हेमराज व नंबरी पण्डितपिं सकलें दु । जि चीफसाहेबयात सलाम याना, मेच छगुली च्वँ धाल, च्वना । सकस्यां मिखा जिके जक । छु धाइगु, छु याइगु मने संशय । अन बैठके ला प्रतीत्यसमुत्पादया खँ जुया च्वंगु खनी, अन च्वक्व पण्डित पिसं उकियागु अर्थ ब्यक्त याना: कने मफुगुलि जित: स:तके ह:गु जुया च्वन । अले चीफसाहेवं जित: मर्जी जुल--गुभाजु, प्रतीत्यसमुत्पाद धयागुया अर्थ स्यूला ? स्यूसा थन सकस्यां म्ह्योने बांलाक थ्वीक कँ, ग्याय्‌मो । अले जिगु मने उत्साह बृद्धि जुल । प्रतीत्यसमुत्पाद बांलाक छगू छगू कना बिया । पण्डितपिं सकलें आताहाँ च्वना च्वन । चीफसाहेवं खुसी जुया ५०० न्यास: दां बक्से जुल । मेह्म छह्म जर्नेलं ५० न्ये तका । अले माहीला गुरुजु श्री हेमराजं थ:गु परिचय बिया: घटाघर पुस्तकालये ज्या बीगु आश्वासन बिया हल ।"

अले छेँय् सकलें लय्‌लय्‌ताल, व पुस्तकालयया ज्या काय्‌मा: धयागु सकस्यां इच्छा, तर वस्पोलया बृद्धावस्थाय् हानं पराधीन ज्वीगु इच्छा मन्त । उकिं वस्पोलयात व प्रलोभन त:वयके मफु । बरु हानं पाकोया वंगल सिमाया दबुली ३ दँ यंकं बास कना बिज्यात ।

वृद्धावस्थाय् नं वस्पोलया कार्यशीलता उलि हे दु ।

सफू स्वयुगु, आखः ब्वंकेगु व बाखं कनेगुली न्ह्याबल तत्पर । शान्ति पूर्वक योगाभ्यास याना च्वनेत स्वयम्भूया वसुंधरा देवीया स्थाने च्वं बिज्यात, तर अन नं वस्पोल सुंक च्वना मबिज्याः, मचातय्त आखः ब्वंकेगु, स्वयम्भू पुस्तकालयया सफू दक्व स्वयगु याना बिज्याना च्वन ।

लिपा गबलें मञ्जुश्रीया न्ह्योने सतले, गबलें बाजने च्वंगु सतले, गबलें कुलमां गुरुजुया सतले च्वनाः पुरश्चरण व योगाभ्यास यायां ने. सं. १०५५ साल थिला थो चौथीया रात्री संसार तोताः स्वर्गारोहण जुया बिज्यात । तर वस्पोल क्वेगु न्ह्योने मदय् धुंकुसां वस्पोलया धर्मानुराग, वस्पोलया मातृभाषा प्रेमया मूर्त स्वरूप 'ललितविस्तर' सफू क्वेगु न्ह्योने दु गुगु वर्तमान प्रचलित गद्यशैलीया गुरु खः ।

कवि सिद्धिदास

व

अमर कृति

खः कवि सिद्धिदास व हे क्वी **'सज्जनहृदयाभरण'** सफूया रचयिता खः। अनया अनेक रचना मध्ये व हे छगू सफू सिवाय् क्वीसं मखं। उकिं क्वीसं कवि सिद्धिदास धका जक वयकःयात ह्मसीका च्वना। तर धात्थें धाय धाःसा वयकः केवल थौंकन्हेया भाषां कवि जक मखु, अमरकोशया भाषां·······**धीरो मनीषी ज्ञः प्राज्ञः संख्यावान् पण्डितः कविः** ············" खः, अर्थात् चरित्रवान् कवि, शीलवान् धार्मिक, निराभिमानी पण्डित, गुणज्ञ गुणी आदि अनेक विशेषण वयकःया नांया न्ह्योने तय् लो। थ्व खँया संक्षिप्त चर्चा यायगु हे थ्व लेखया मुख्य ज्या खः। क्वसँ व विषये क्वी दुहाँ वने—

वयकःया तापाःआज्जु स्वप देश सुकूध्वाकाया श्री कृष्ण अमात्य खः। अनया काय श्री रामनारायण अमात्य यें क्वायाः 'केल त्वाले' दिल खनी। अनया नं काय श्री लक्ष्मीनारायण अमात्यया पार्खे श्री हर्षलक्ष्मीया कोखं नेपाल

संबत ९८७ साल ञंला गा: द्वितीया आदित्यबार व तदनुसार विक्रम संबत १९२४ साल आश्विन गते १ खुनु क्री चरित्र नायकया जन्म जूगु जुया च्वन ।

बुया ५ दँ दुबले वयक:यात वयक:या बुबा श्री लक्ष्मी-नारायणं थ:गु हे छें्य् तया: शिक्षाया 'नमोवागी' याकुगु जुया च्वन । आख:ग्व: ह्मसोव उगु बखतया दस्तुर थें चाणक्यनीति ब्वंकल, व नं १० पौ १५ पौ वनेव दुइएकां, सवाइ, पौने, डेढा आदि ल्याः नं स्यन । लिपा छें्य्, वया: ल्या: स्यनिह्म गुरु छह्म नं तया ब्यूगु ख:, तर निला स्वला जक स्यने ला:बले व गुरु सित खनी । वयां लिपा पंडित लक्ष्मीनाथ 'बफले' दस्यंलि वयक:या किजा श्री कृष्णदास नापं पंडितया छें आखः ब्वंवनेगु याना दिल—वयक:या भारस्वती व वयक:या किजाया अमरकोश । छु दिन लिपा पं. लक्ष्मीनाथया किजा पं. रेवती-रमणयाके मुहुर्तचिन्तामणि (जोतिषी) ब्वना दिल । थ्व वयक:या उमेर १४/१६ तकया खँ ख: । 'न्ह्यज्या भिसा लिज्या भिनि' धया थें उगु बखते हे वयक:या बुद्धिया तीव्रता खनेदय् धुंकल—बिक्व पाठ कंठ यायगु ला छुं हे मखु, तर विशेषता थ्व कि थमं ब्वनागु सफुली ब्वने धुँक्व अध्याययात भाषा टीका तया: च्वया दिल । तर व लेखयात वयक:या पासा छह्मस्यां स्वे यंका: लित मब्यू खनी । शायद व नं लिपा पिहाँ वय्योनि ।

लिपा वयक:या बुबां जागीर नके धका थापाथली नगदीतहबिले आखः च्वके व्छया बिल । ज्योतिषशास्त्रया

थाकु थाकुगु गणित याना च्वंह्म वयकःयात अडाखानाया साधारण हिसाव, स्याहा स्रेस्ता अःपुक हे सयका दिल ।

अनंलि विक्रम संबत १९४० साल पाखे वयकः बुबा लक्ष्मीनारायण व जहानंपि नापं जगन्नाथ, काशी व्हाल । अन सुखसागर, ज्योतिषसार व भाषाटीका दुगु हितोपदेश छगू नं न्याना दिल । अनं कलकत्ता व्हाल । अन नं २१ न्हु च्वया-दीया सफू दय्कइगु थासे वनाः स्वया सफू दयकेगु (बुकबाइं-डिङ्ग) नं सयका व्हाल ।

नेपाः लिथ्यँसेंलि थापाथली हे ४।≈) तलबे जागरो नया दिल । तर १९४२ साले श्री रणउद्दीपसिंया हत्या लिपा श्री वीरशम्शेर प्राइम्मिनिष्टर जुसेंलि थापाथलीयापि श्री जङ्गबहादुरया कायपि श्री हर्षजङ्ग, श्री वीरजङ्गपि फुक्कं वागीयान धका पित व्छत, नाप नापं वयकः चरित्रनायकयात आधार बिया च्वंह्म श्री समरबहादुर कपतानयात नं । अले वयकःया नं जागीर मन्त, वयकः छगू प्रकारं दासतां मुक्त जुल । उथाय् हे वयकलं बव्हां त्वनेगु नं तोता दिल । मेगु अमल ला वयकःयाके दुगु हे मखु । ह्निंह्नि नय् त्वनेगुली हे व मज्यू थ्व मज्यू व मनि थ्व मनि धका विचाः यानाः सात्विक आहार जक याना ज्वीह्म । चाकु चिकुगु वस्तु वयकःयात आपाः यो ।

वयकःया पासा छह्म दु--जनबहाया कापःपसल्या श्री मोतिलाल । अनयाके हिन्दी प्रेमसागर सफू छगू दु । उकि निह्मस्या सह्लां व सफू नेपाःभाषां अनुवाद यायगु याना दिल ।

भाषा श्री मोतिलालं व दोहा चौपाइ क्री चरित्रनायकं दयका द्रिया च्वन । विक्रम १९४८ सालं वयक:पिं निह्म छगू ज्यां बीरगंज क्राल । लिपा श्री मोतिलाल अनं थात, वयकः जक नेपाः लिहाँ क्राल । लिपा वयकः याक:चिया ला: ला:बलें व प्रेमसागर अनुवादया ज्या यानां च्वना दिल ।

अनंलि वयक:या बुबां वयक:यात 'वाणिज्ये विद्यते लक्ष्मी' धकाः कापः पसले तया बिल । उगु बखते वीरशम्शेर महाराजं नेपा:कापः थायगु ज्यायात प्रोत्साहन बीत थमं थाना कापःया लं फिना बिल, अले 'यथा राजा तथा प्रजा' धयाथें दुनियाय् नं थाना–वसः फीगु चाला जुया वल । उकिं कापया आपाः आवश्यकता जुया वःगुलिं 'माल धाय्‌व सयां वइ सियां वइ' धया थें वयकलं थःगु कल्पनां कपाय् फ्यनेगु कल छगू ख्वातुभों चाना: ग्वया दिल खनी, उकियात असन कमलाछीया श्री पतासिं घूपिकारयाथाय् सिँयागु दयके बिया: कपाय् फ्यना स्वया दिल, उकिं ज्या बीगु जुसेंलि यल नागबहाया श्री धर्मज्योतियाथाय् धलवट्यागु थंका हया: श्री धनमां नक:मियाथाय् मिले याका: का निलेगु ज्या याना दिल । उकी नं आपाः ज्या सिमध:गुलिं ह्वाकनं कमलाछीयाह्म हे श्री मानबीर नायोयाथाय् वना: निह्मस्या सह्लां दयकुं दयकुं निकों स्वको स्वसां व ज्या सिधयकां काल । थ्व वयक:या अध्यवसायया नमूना खः ।

तर उगु बखतें वयक:या मूज्या जुया च्वनं कापः

पसः। उकीसनं भचा लि लातकिं सफू स्वय् मानि, च्वय् मानि, उकिं व कलया ज्याय् नाकं दृष्टि तय् लाःगु मखु, उकिं खर्च जूगु अनुसार लबः पिहाँ मवल। अले व्यापारया निंतिं बराबर कलकत्ता व्रायाः मालताल न्याना ह्यगु याना दिल। कलकत्ताय च्वंतले नं सफू स्वइपिं पासा दयकाः लाइब्रेरी वनाः सफू स्वय्गु, सफू पसः चाःहिलाः सफू, मासिक पत्रिका आदि न्याय्गु वयकःया ह्निज्या।

विक्रम १९६२ साल पाखे स्व. ऋषि माधवराज केलत्वाले दो। अनया आर्यसमाजी प्रचारं वयकः नं आकर्षित जूगु खनेदु, तर वयकःया उमेर जाय् धुंकुगुलिं छकोलं ह्याहाले मजू। उकिं वयकः स्व. कवि योगवीरसिंपिनि नापं मलाः। धार्थें ला वयकःयाके नं अन्धविश्वास मदय् धुंकुगु खनेदु। कला वयकःया आपालं रचनां क्यं। छको वयकलं श्री सिद्धि-रत्नयात धया नं दीगु दु हँ--व्रोसं मूर्ति पूजा थाना च्वँतले सुख सी मखु।

विक्रम १९६३ सालया कलकत्तां लिहाँ व्राःबले औलं कयाः ६ ला तक कोदसेंलि कलकत्ता व्रायगु तोफिल। लिपा भचा भचा जिया वसेंलिं ह्नि छपु निपु यानाः नीतियागु दोहा दयका च्वया दोगु जुया च्वन, तर व खंबले पण्डित चक्रपाणिजुं वार्णिक छन्दं च्वयगु सह्ला बिया थकल। उथाय् हे वयकलं छन्हु ह्मगसे खन--"वयकः पसले च्वना च्वंगु, अज्याथाय प्यह्म गुजिलं फ्यूपि मनूत वःगु, छह्म खि थाना च्वंह्म, छह्म तिंछु

थाना च्वंह्म, छह्म म्य हाला च्वंह्म व छह्म प्याखं हुया च्वंह्म । अले वयक:या ऋसंक न्ह्यलं चाल ।" उघ्रीमे व म्य स्यूंक हे ल्वहँ ग्वरले ल्ह्यया दिल, म्यया धुवा थ्व--"**वनिया कन्हैया मोरे नंदलाल** ।" अनंनिसें वयक:या कविता रचनाय् पला: च्वल । थुथाय् हे प्रेमसागर नं सिधयका दिल । ह्नानं स्वर्गीय कवि भानुभक्तया रामायण खँसेंलि वयकल '**सिद्धि रामायण**" च्वयगु ज्या छुना दिल, थ्व १९६३/६४ सालया खँ ख: । व रामायणया बालकांड छगू जक सिध:बले वयक:या मेमेगु बिषयया सफू च्वयगु इच्छा जुल खनी, उकि बहनी छें रामायण व ह्निने पसले गाह्रा मवइबले मेमेगु सफू च्वयगु याना च्वना दिल ।

वयक:या मां जा ह्नापा हे वयक: व वयक:या किजा श्री कृष्णदास निह्म दयव हे मदय् धुंकल । वयक:या दातिह्म चमाजु सानुनानी नं वयक:या किजा श्री गौरीदास व क्यहें श्री श्रीलावती (वेतिनानी) निह्म दयवं स्वर्गे जुल । वयां लिपा वयक:या बबु श्री वेलकुमारी विवाह याना दिल । वयक:या पाखें श्री धर्मदास, श्री लक्ष्मीराम, श्री पन्ना, श्री माणिक प्यह्म किजापिं दत । उथाय् हे वयक:या बौ श्री लक्ष्मीनारायणजु नं १९६८ साले स्वर्गे जुल । अले छेँया सम्पूर्ण भार धया थें वयक:यात लात । तर वयकल न्ह्याक्व हे कुत: याना ज्या या:सां छें सुचारु रूपं चले याना च्वने मफुत । 'व ह्नति, थ्व ह्नति व माल थ्व माल' या गा: जन्म

ह्लाय् फुगु मखु, ह्लि ह्लि न्ह्नूगु अभाव मूर्तिमान् जुयाः न्ह्योने च्वं वइगु ।

खजा वयकःया विवाह नं मचावले हे श्री गंगादेवी नाप जूगु खः । श्री सुमेरूलक्ष्मी धयाह्म म्ह्याय छह्म नं दुगु खः, तर 'भि मनूया आइता मदु', धया थें व म्ह्याय् बानाः वयकः मन्त खनी । लिपा ह्ःह्म कलाः भचा ताले मजू, म्ह्यागुलीनं कचिगः जक । म्ह्याय्यात जक महीगु मखु कि भाःतयात नं सुख मब्यू । उकीसनं बौ मदय् घुंकाः चमाजु नाप ह्वना हे च्वने धयागु नं थाकुगु हे खँ खत । उकि वयकः कविवर योगवीरसिं व श्री धर्मवीरसिंया मालताल चले यायगु ज्या ज्वनाः बीरगंजे च्वाल । अन ६/७ दँ च्वनाः ज्या मदु सेंलि हान नेपा तुं लिहाँ च्वाल ।

वयकः ७६, ७७, ७८, ७९, ८० साल पाखे बीरगंज व बेतिया पाखे च्वनादीगु खनेदु । व हे बीरगंजे दीगु बखते ७६ सालं बेतिया च्वायाः '**सकतां माः**' सफू च्वया ह्या दिल, '**सज्जन हृदयाभरण**' नं ७७ साले बेतियाय् हे छापे याका ह्या दिल । हानं वार्णिक छन्दया '**शुक रम्भा सम्बाद**' सफू नं बीरगंजे हे च्वनाः ७८ साले च्वया दीगु खः । उगु उगु हे बखते असन दुछेँ ननिया श्री सिद्धिरत्नजुं बीरगंज च्वाःबले वयकःयां अनेक कविता न्यनाः छगू निगू योग्य प्रसंसाया नापं '**सर्वबन्धु**' सफूयात धका ५। न्यातका दां नं बिल खनी । उकियात कयाः वयकल ७९/८० साले बीरगंजं स्वपौ पौ कवितां च्वया दीगु दु । स्वया दिसँ कविता छपु थ्व खः--

मखन मखन मेंपि पक्ष्य जी जूय धापिं
छि छह्म लुल थनंका दां बिया पक्ष्ययापिं
मनुख जनम कागू छीगु हे धाय रत्नं
अधिकन उपकारी धन्य छी सिद्धिरत्नं ।।१।।

धरम दुह्म मनूनं याइ ह्रोमं गथे का
चरु वसिँ व हनं घ्यो योथ्य लू मी व व्छेका
तुलु लुलु लुउथें ध्यो प्रोहितं का स्व चत्त
अधिकन उपकारी धन्य छी सिद्धिरत्न ।।२।।

इकु इकु वल ग्ह्योनं ह्लीनछी सो अचेतं
सुमुकन तिसियाओ चों मिखानं ग्ह्यलेसं
कनकल चिठि छोया जी मिखा का थ्व चत्तं
अधिकन उपकारी धन्य छी सिद्धिरत्नं ।।३।।

परहित ह्मसियाओ अति छीसं च्वयाओ
चिठि हल जित छीसं प्रेमया चो दयाओ
लुमन लुमन भाई जूह्म छी बुद्धिरत्नं
अधिकन उपकारी धन्य छी सिद्धिरत्नं ।।४।।

—१९७९ चैत्र २५ गते

मेंगु पत्र छपौंया लिसः स्वयादिसँ—

सिना हे वंसा नं छिगु गुण जिनं लो गन मनी
धिना नं ओये जो छिगु सरनसं जा स्व ह्लिनछी
रतन् थॅचों जींस्वे थुलि वन धका मूल मदुगू
छिगू जन्मं धाये रतन भिनगू मूल मदुगू ।

सिद्धीदासं छिगु चिठि खना हर्ष यात मनेका
छी हे क्याथें मनस लुलका बीरगंजा ह्निने का
यात छीसं जिगु अधिकनं सो प्रसंसा अनेकं
जोथीं ज्याम्हं छित गन बिई बुद्धिओ ज्ञां अनेकं ।

——१६८० साल वैशाख २८ गते

अनं लि थ्यँसेंलि वयक:या आर्थिक अवस्था क्वन स्यन, चमाजु व किजापि नापतु ब्याग: हे। १६८३ साल पाखे थ्यंबले वयक: असन कमलाछीया वैद्य श्री भूधरानन्दया वास: पसले च्वना दी धुंकल। अन नं वयक:या ज्या व हे—पलख लात कि कविता च्वय्गु। ख: बरु वयक:या गरीबी वयक:या च्वसां क्यं—**बात्वा: जक दुगु सिसाकलम, सुकापुरीया लथ्याना त:गु भों**। अन वइच्वनिपित नेपा: भाषां कविता न्यंका नं च्वनिगु। अन हे च्वना: '**सिद्धि व्याकरण**' च्वया दीगु ख:। वयक:या व गरीबी अवस्थायू नं व अखण्ड मातृभाषानुराग उगु बखते दर्बार स्कूले आख: ब्वना: 'माष्टर' याथाय् 'टिफिन' या:वइपि आपा: विद्यार्थीपिसं खं। उकी मध्ये श्री ठाकुरलाल मानन्धर, श्री पू. बा. मानव व कवि सिद्धिचरणजुपि नं ख:। वयक:या थ्व अद्भुत लगनं आकर्षित जुया: वयक:पि स्वम्हं वयक:याथाय् क्वाल खनी। वयक:या मातृभाषा प्रेम खना: प्रभावित जुया: वयक:याके कविता च्वय्गु स्यना: प्यता खुता वार्णिक छन्द च्वय सयका दीगु जुया च्वन। अन हे पसले छन्हु श्री बैकुण्ठ प्रसादजु

ख्वा:बले सिसी लहिना त:पिं न्यातय्‌त कया: तुरन्त छपू श्लोक च्वया बिया दीगु जुया च्वन, स्वया दिसँ श्लोक थ्व ख:--

"लहिना तल का सिसिसं प्यह्म न्या,
निह्म ह्मासुक बां दुह्म च्या: दुह्म का,
निह्म जा लुँ समानगु रंगह्म का,
अति चञ्चल नं व सना च्वन का।"

वयक: ज्याथ ला ज्वी हे धुंकल, अज्यागु गरीबी अवस्थाय्‌ ६२ दँ धयागु ह्म मखु व उकीसनं भति भति म्हं नं मफया वल, कला: व हे ख:। लिपा छचँया अशान्त वाता-वरण खना: खिन्न जुया: छन्हु वयक: थ: अनुरूप क्यहेँ श्री लीलावतीयाथाय्‌ ख्वाल खनी ४/६ न्हु अन हे च्वनेगु प्रस्ताव ज्वना:। तह–क्यहेँया माया हे मखा: दाजुया दु:ख स्वया:, दाजुया आग्रह गय्‌ उल्लंघन याइ ! वयक:या क्यहेँ नं छ्येँ स्यना: वयक:यात अन तया दिल। अन च्वना गोन्हुचां मदवं वयक:या स्वास्थ्य कं स्यना: दने हे मफुत। अले वयकलं 'पशुपती यंकि, पशुपती' धका साप हे जित्ति यासेंलि वयक:यात पशुपती यंकल खनी। अन यना: ७ न्हु जक दुबले १९८६ सालया मार्ग १४ गते शुक्रवार नेपाल संवत्‌ १०५० कछलागा: १३ खुनु थ्व अविवेकी कृतघ्न जगतयात तोता:, वयक: न्ह्योने दया नं वयक:यात ह्म मस्यूपिं ख्वीगु ह्लाती थ:गु जन्म भरया तपस्याया फल स्वरूप व संपूर्ण रचना ल: ह्लाना: ख्वींपिं ख्वय्‌ मस:सां श्री सिद्धिचरणजुं धया दी थें

'पृथ्वी स्वय्‌काः, स्वांमा, सिमा, व पर्वत नापं बुखं तयाः भारतीय स्वांमाः क्वखायाः' स्वर्गे काल ।

धन्य वयकः ! धन्य वयकःया मातृभाषा प्रेम ! उलिमछि सफू च्वया थके फुगु, धन्य वयकःया सहनशीलता ! गृहस्थ जीवनया कुं मि सहयाय् फुगु ! जि जूसाला वयकःया समये वयकःया थें ज्याःगु अवस्था ज्वीकाः, उलिमछि थमं देश व समाजया उत्थान ग्याय्‌या र्निति मातृभाषाया सेवा याना नं थःत ह्मस्यूपिं हे सुं मदयकाः उलि धैर्य, उलि उत्साह यानाः उलि चैतन्य जुयाः वःदँ वःदँ मछि म्वाना च्वने फै मखु, कित अबले हे अकाल सी धुंकल ज्वी, म्वाना हे च्वंसां वें जुयाः जक ।

उकिं हे ला खःनि वय्‌कः लुमन लुमन धाय्‌व मने उत्साह जाया जाया वइगु । लिपा, गुलिखे लिपा वयकः मदुगु जिं सिल, अले थ्व श्लोक छपु च्वया--

"भाषा–भास्कर सिद्धिदास कविजू !
छं जिम्त बाना वन,
हा अस्ताचलया दिपे मदु गन
माला स्वयां नं थन ।
अयनं छंगु दनी सुकीर्ति–कविता
आः रक्त–आभा सम,
वो हे रश्मि थिनाः तनी 'हृदय' या
दौर्बल्य रूपी तम ।"

(१०५७ कछलागाः ६)

आः वयकःया कृति पाखे मिखा ब्वय् । वयकलं वखत वखतय् च्वया दीगु रचनाया नां आःतक स्यूगु थथे-- प्रेमसागर, सिद्धिरामायण, सत्यसति १९६९ साल, सज्जन कण्ठाभरण, सत्य ऋण ७१, सरल श्रुतबोध ७१, शारदा भजन ७१, सुख दुःख ७२ बिजुली, संग दोष ७२, साधारण धर्म ७२, सर्व भक्ति ७२, सदां लिलाः ७२, सज्जन हृदयाभरण ७२, सतनोति ७३, सप्त विवाद ७३, संवाद ७३, सकतां श्लोक ७४, सह्ला साहुति ७५, सनातन धर्म ७५, सप्तस्तुति ७५, संग सुमन ७६, स्वंगू गुण ७६, सकतां माः ७६, स्वंगू ऋण ७६, शुकरम्भा सम्वाद ७८, समाचार ७८, स्वदेश वस्त्र ७९, सर्वबन्धु ८०, सर्वकर्म ८०, शुकरम्भा सम्वाद ८०, संचय ८२, सत्यमदन ८२, सिद्धिव्याकरण ८३, शिवपिनास ८६, ...

उकी मध्ये छगू निगूया संक्षिप्त परिचय थथे--

सज्जनहृदयाभरण--थ्व वयकःया अनेक विषयया अनेक सफू मध्ये छगू जक प्रकाशित रचना ख विक्रम १९७७ साले प्रकाशित जुगु । थ्व सफूली दोहा चौपाइया प्यंगू सर्ग दु । स्वगू सर्ग तक नीतिया खँ मुक्क, प्यंगूगु सर्ग छगुली दोहा जक नीति व चौपाइ फुक्क स्त्रीशिक्षा । छथाय् सत्संगतया फल स्वया दिसँ--

'सज्जन मनुष्या संगतनं मूर्ख नापं भिना वै,

पलेला लपते लः वंसा म्वति थें लः सना वै ।'

पुरुषचरित्र गय् ज्वोमाः कना दी--

'मिजन मिसा जुया चवने बरु ज्यूका
करपिनि मिसा जा कलात मज्यूका ।'

दरिद्रयाके बुद्धि हे दःसां व बुद्धि सिति वनि हँ, दृष्टान्त स्वयादिसँ--

'विधवा मिसाया दुरुपो चिना वोया
दुसुना वन हानं अनतु वोना
निरधनि मनुष्या बुद्धि मनं पिहाँ वोया
हाकन दोहाँ वन अनतु वोना ।'

मिसा धयाह्म गुलितक भाःतया सुख दुःखया सम भागी खः कना दी--

'गुलितक मिजनं नय तिय तोती
उलितक थमनं नय तिय तोती ।'

सफूया अन्ते सज्जनपिन्त क्षमा यायगु कबूल याका दी--गुलि क्वागुगु वाक्य स्वयादिसँ--

'लक्ष्मीनारायण बबुया नाम
हर्षलक्ष्मी धका मामया नाम
सिद्धिदास धका जिगु नां सीकि,
केलटया क्वाछेननी जिजा बुल सीकि ।
दोछि व गुसल ह्लयेनसि साल,
फागुन सुदिया दशमि जुल काल,
च्वयागु सिधल ग्रंथ थुगु काले,
धयादिसँ सजनं जित क्षमा याये ।"

सिद्धिरामायण—थ्व वयकःया सफू मध्ये दकले त धंगु सफू खः। थुको ह्नयगुलि काण्ड दुगु जुया नं गुगु रामायणया तप्यक अनुवाद मखु, थःगु हे तालगु। प्रत्येक काण्डे अनेक वार्णिक छन्द च्वया तःगु श्लोक दु। का, बालकाण्डया छपु श्लोक ब्वनादिसँ यज्ञं अग्नि देव गुगु प्रकारं पिहाँ वल--

"**वल अन धिकिहोन ह्लातिन भू ज्वनाका,**

घयपुइ गुगुतालं योह्म भात कलातं"

वयकः चमाजु धयापिं खनाः गुलि ग्या, अयोध्याकाण्डे स्वयादिसँ, रामयात राज्याभिषेक बीगु समाचार न्यनाः लक्ष्मणं शका याइ--

'**पितां राम्‌जोयातं तिलक थन बीगू जुल कन्हे,**

चमां मां केकैनं छु छु विघन **है थें बरु कन्हे**"

आरण्य काण्डे रावण सीतायात अशोक वाटिकाय् यंकाः विवाह याय्‌गु प्रस्ताव तःबले सीतां धाइ--

'**सूर्द्यो पश्चिमन लुयाव वलसां ख्वाउँ मि जूसा ह्नं,**

नीशानाथ त्वया पुनाव वलसां **फूके मखू धर्म न,**

सूर्द्योया किरण मतोतु व रवो तोते मखू राम नं"

किष्किन्धा काण्डे सीताया वियोगं दुःखी रामं सुग्रीवया वियोग वेदना न थ्वीकाः लक्ष्मणयात धाइ--

"**कलाः वाना सुग्रीव् च्वनगु वन ताकाल दतका,**

फुकी वर्षा ...."

सुन्दर काण्डे हनुमान् अशोक वाटिकाय् खंबले सीतां **वयात रामया दूत** धका विश्वास याय मफया च्वन--

"वेगं न्ह्यागु खुसी गुगू तरहनं वोनं व थें जा मनं
हनं य त छन अहो स्वपनसं ख थें च्वनं जीं छनं
श्री राम् लक्ष्मगन खने मडु जिन आनन्द यायेत नं
स्वप्न धाय मफ मफू थ्व क्षिपन जूगू छ छाये थनं ।
बानखंगु धका जिगू मनन जा त्रास भतो जी मजू
बुद्धी स्योंगु मखू मतो भ्रम मजू ऊई जि न जा मजू
ऊई जा खत सा जि बुद्धि तनिका चेतं दनोका जिनं
धाथें जीं खनका व वानर हनं याना प्रतक्ष्ये जिनं ।"

थुगु प्रकारया अनेक छन्द प्रत्येक काण्डे दु । हानं प्रत्येक काण्दे २००, ३००, ४००, ७०० तक न श्लोक दु । उकि थुकियात महाकाव्य जक मधासे '**रामायण**' धाय हे लो ।

सत्यसती--थ्व अनेक छन्दे च्वया त:गु स्त्रीशिक्षाया खण्डकाव्य ख: । थुकी ऋतु ऋतुया वर्णन याना त:गु खुगू सर्ग दु । तर ऋतुया विशेषता कनेत ऋतु वर्णन याना त:गु मखु, छगू प्रकारं बाखया आधार हे ऋतु ज्वीक । छह्म कला: मयोह्म मिजनं हानं लिथु ब्याहा याय्त छह्म विधवा मिसाया-थाय् ऋतु ऋतु पत्ति लमि वछयि । तर व सती मिसा माने ज्वी मखु अनेक लोभ क्यनि, दाम्पत्य जीबनया अनेक सुख आनन्दया वय न याइ, बैसे वैधव्यया दु:ख सहयाय् थाकुगु खँ नं कनि, तर माने मजू, मजू लिपा निराश जुया: लमि लिहाँ वइ । थ्व हे थ्व वाखया सारांश ख: । सफूया प्रारम्भे च्वंगु '**नानी लीलावती न्यो थनस जिन कने धर्म नोतिस धा:गु**" धयागु पद्यं ककि थ्व बाख वयक:या क्यहें श्री लीलावतीयात

कना दीगु खः। वयकःया कलमं नेपाल-संस्कृति स्वया दिसँ, बाखं छु धका छुना दिल--

"जात्रा वैशाख मासे त्रिभुवनपति श्री बुंगद्योयाजुया का नेवयालं ल्वोगु दाने लसकर वनका देश देश वया का"

अले व जात्राय् शंखज्योति धयाह्म मिजनं मायादेवी धयाह्म मिसा (लमि) नापलानाः मिसा छह्म ह्लाके छ्वइ। व लमि वशन्त ऋतुइ वनाः धाइ--

"रूप बांलागु नं दू अति ह्िसिदु हनं सोय नापं ययापु ज्यू न पुष्ट छि जूका दनि वइस हन नानि छो जिं खनागु ओने माली छको जा छिन थन अवश्य ताकन जिं स्वयाका न्ह्यालाम्ह्यालाजवाब्यू थनि छन्हु निन्हुसं नानि छि छूधया का!"

व सत्यसतीं लिसः वी--

"धोमा नेनादिसँ छि धरम थुगु कथं भात सोह्म मिसा नं सोये गातं मिजंया रुप गुण सकतां स्वप्नस का सदान कोजो धाक्वो जिकाये थजि-मिजन फुक जो पिता धायगू का काल यको छको जा तइ मखु थनसं घमं तोते मखूका।"

शरद सर्गे लमिया सासाःगु मह्लि चह्लि नकातय् धाःगु श्लोकया लिसः विइ--

"सासा धागू सुनांका छिन थन सिउला मे-च्वकांका व धागु स्वे स्वे धागू मिखा नं न्यन श्रवन निपां वासनाया म्य हागु बोने धा का तुर्ति न गन गन मवना ह्लाति न थ्यू तु जू का वश्ये याना तयेमा थव मन थमन धमं तोते मखूका"

हेमन्त वर्णने लमि नायकयात क्वायगु भूमिका तइ--

"तुइक तुइक पुं हे तोपुया च्वं पलीसं
फइ मञु जिन वोने जो पुचाका तुतीसं;
चिकु चिकु धक ह्लिंह्लि मो कुनावो जुयेमा
छिन जित वनि भापा न्ह्यागु ब्यूसां वनेह्मा:"

व हे सर्गे सत्यसतीं व मिजंयात छगू सन्देश विया छ्वइ--मिजतय् निंतिं छगू पत्नीब्रतया शिक्षा--

"ह्लापां ब्याहा जुवोम्ह अति हिसि मदुसां बान थानं मदू सां वो हे लक्ष्मी धका वो थव मनन कला आदर याह्म ज्ूसा मन्सा वाचा व कर्म समरन जित व याय माली मखूका आशा याये मते धा व मिजनन जित: धर्म तोते मखूका ।"

शिशिर ऋतुवले वया: खँ ह्लाना नं खँ न्यंके मफुसेंलि लमिं सत्यसतीयाके क्षमा फ्वनि--

"वय न मखुत आ: जा नानि सत्य: सती जि"

\+ \+ \+

लमि मायादेवी लिहाँ वना: फुक्क खँ कँसेंलि शंख-ज्योतिया मने सुबुद्धि वइ--धाइ--

"तता मायादेवी जिन तय कलातं उह्मतुंका
जि न सोये मानोधरम जिन तोते मखुत का
छुयाये जी कर्म बिल उह्म मिसा धाय मनन
तम दिये म्वा ह्लां दुख बिल धका का मनमन ।"

हान ग्रन्थ सिधय्केत वयहेँयात हे धयादो--

"अहो वयहेँ लोलावति छन थुलि ज्ञांति मनसं
मिसाया धर्मं हे थिर जुल व भूमी फुक्क थनं

मिसाया धर्म थो मिजन सिय धुंका हृन लिपा
सती सत्यः याथें मिजनंत मसोये छह्म लिपा ।"

दकले लिगा ग्रन्थ सिधय्का दी—

"कन्निया न्यादो वो ञ्झिइ व स्वद थो वर्ष दुबले
महीना ला चैत्रः सुदि नवमि भिगू दिन बले"

धात्थेंया खँ थ्व कि वयक या चोंधोह्म कलातं भचा धया खँ मन्यंगु खनेदु । न्ह्यागु ज्याय्‌सं कचिगः जक थइगु जुया च्वन उकिं ६८ साले वौ मदु सेंल वयक या गृहस्थ जीवन सुखमय ज्वी मफु। मेह्म ब्याहा यायत न थ:गु आदर्श मञ्यू । उकिं ज्यूसा विधवाया पातिव्रत्य क्यनाः थः म्वातले दाम्पत्य जीवनया सुख काय् फइला धयागु इच्छां १९६९ साले थ्व काव्य रचना याना दीगु खनेदु । हानं थः नं दाम्पत्य जीवनया काल्पनिक सुख स्वप्न खंसां सत्यसतीया म्हुतुं छगू सन्देश न्यंका व हे सन्देशानुकूल आचरण क्यना दीगु खनेदु ।

सरल श्रुत बोध--थ्व सफूया नामं हे सीदु, थ्व छगू छन्दया लक्षण ग्रन्थ खः । थुकी विविध प्रकारया ३५ गू छन्दया लक्षण व दृष्टान्त दु । ह्लापां सफू छुनादी--

"छन्दया लक्षण जूसां नेने मात्रतु सै धका
उकिं जि थनस ह्लाना सरल छन्द बोध' का ।"

गणया लक्षण गुलि वांलाक गुलि अःपुक कनादी स्वयादिसँ--

"न्ह्योने दथ्वी सिथे लागु भ ज स जुल तग्वल,
य र त जुल चीगोगू म तगो न व चीग्वल ।"

इन्द्रबज्रा छन्दया दसु स्वयादिसँ--

"इंका निगू नं तगणं थुकोका
हानं छगू नं जगणं दयोका
तग्गो निगो नं सिथसं खनोका
थो इन्द्रवज्रा धक तो मतोका ।"

तोटक छन्द नं स्वयादिसँ--

"निगलं चिकिगो तवगोगु छगो
प्यथिकं दइका थुगु जोगु थ्व सो
गननं खन सा थुगु ज्ञां दयको
थुगु तोटक छन्द धका सियको ।"

सम्बाद -थ्व राम व श्याम निह्म दाजु किजाया सम्वाद रूपं अनेक छन्दे च्वया तःगु खण्डकाव्य खः । थ्व सफुली भवविलास जुवा, हरिविलास जुवा मखु, धर्मात्मा कृष्ण, पापी मूर्खचा, सज्जन धन, दुर्जन गुणदास, मूर्ख मनदास, ज्ञानी पद्म, धरणोधर लेख वाला, उद्योगो शिवनर, अल्सी हरिहर, दरिद्रदास, धनिराम आदि किस्वंगू सर्ग दु । हानं यँ, यल, ख्वपया भिंपिं मभिंपिं अनेक पात्रतयगु चरित्र चित्रण यानाः क्यना तःगु दु । आपाः थासे समस्या पूर्ति नं दु । थुकिया भूमिका रूपे त्वाय्यात कनि--

"त्वाये जिन छित कने अति ज्ञान दंगु
सीका तया जिन छगू अति लाभ दंगु
काल ख्यरे मखु व्छये धक वादयागु
नेनादिसँ थन खँ राम व स्यामयागु ।"

सज्जनधन धाःगु सर्गे धन धाःह्म सज्जनया चरित्र क्यनि--

"चुचुकी वल चंदन वास धका
गुलि न्ह्यो उलि सा तु धका कन का
बरु सो स्यनि सज्जन जा व मखु
अति सज्जन का धन धाह्म मनू।"

× × ×

"मत्वनं खुसिनं थमनं तु व ल
थ्व वृक्षन फल फुल जा मनल
थुलि सज्जन नं थ्व मधाइ मखु
अति सज्जनका धन धाह्म मनू।"

व सफूयात अन्ते थय् धका सिधयका दिल--

"सम्बत विक्रम झिगुसल व ह्लयसो आश्वीन् सुदी द्वादसी चोयागू सिधलं थ्व ग्रन्थ थनस ओया जिके थो मती जन्मस्थान जिगू न्यपाल जुल का वंस जि न्येदं बले सिद्धोदास जिनां अमात्य थरका चोनागु त्वा जा वयले।"

सनातन धर्म--थ्व छगू धार्मिक सफू खः। थुकी थ गु हे तालगु भूतहित, ध्यान, सन्तोष, शास्त्रविधि, क्षमा, मन दमन, तपस्या, सम, चित्तशान्त, शुचि थ्व झिगू अध्याय दु; अनुष्ठुप छन्दे च्वया तःगु। थुकी ध्यान धयागु अध्याये च्वयादिल--

"कवर्या सुवा फया ज्वी जि फय जा मखु जि सरा
दुर्लभ नरया जन्म ध्यान याय सदा सदा।"

हानं क्षमा अध्याये च्वयादिल--

"क्षमाया चुपि स्वैके वै छुयाइ दुर्जनं अन
लखसं कुंतिवगू मि थमं सी स्याय म्वा हनं ।"

लिपा ग्रन्थ सिधयका दिल--

"सिधलं थुगु ग्रंथं का आनन्दं मन जाबले
सम्बत ङिगुस न्हेन्या बिक्रमादित्ययाबले ।"

सप्त स्तुति--थ्व सफुली अनुष्ठुप छन्दं च्वयातःगु अग्नि स्तुति, वायु स्तुति, ईश्वर स्तुति, द्रव्य स्तुति, गर्भ स्तुति, समय स्तुति व जन्म स्तुति थ्व न्हयगू स्तोत्र दु, न्हयपु न्हयपु हे श्लोक दुगु। थ्वया अन्ते च्वयादि--

"सम्बतं ङिगुसः न्हेन्या बिक्रमादित्यया जुल,
अमात्य सिद्धिदासं थो मन् तयाव च्वया जुल ।"

थुकिया क्वे धर्म मित्र, मूल धन मित्र, गुण मित्र, ज्ञान मित्र, विश्वास मित्र व गुरु मित्र धयागु न्हयपु न्हयपु हे श्लोक दुगु खुपु कविता नं दु।

स्वगू ऋण---थ्व अनुष्ठुप छन्दे च्वया तःगु सफू खः। थुकी आधिभौतिक ऋण, अध्यात्म ऋण व आधिदैविक ऋण धयागु स्वगू अध्याय दु। थुलिमछि थःगु नेपाल भाषाया सफू च्वया नं वयकःया मेगु भाषा प्रति छु गुलि उदारता दु स्वयाब्दिसँ--

"न्ह्यागु भाषायागु जूसां सफू भिंक मतं सुनां
छुयाये थो धका वैतं थ्वातु थ्वाना जुइ सुनां
पापात्मा वइत धाये मनूसां पशुथेंह्म का,
थ्वयातं वयनका कीकि देवया ऋणन स्वका ।"

वयकः हिन्दू जुयानं बौद्धप्रति छु भावना दु व थ्व श्लोकं सीदु, गुगु खास नेपाल धर्मया विशेषता खः—

"स्वयंभू भगवानं वो लोकया हितयाह्म का"

स्वयादिसँ सफू गवले च्वया दोगु खः—

'सम्बत ङिगुस ह्वयन्या जेष्ठया कृष्ण सप्तमी"

सकतां माः—थ्व दोहा चौपाइया सफू खः। थुकी दोहा १ पु चौपाइ ८ पुयां छपु याना तःगु नीतिया २५ श्लोक दु। थ्व सफू वयकल वेतियाय् च्वना च्वया दोगु खः। अति छुं मज्यू धयागु खँय् छथाय् धयादिल—

'जा थ्वो माल हनं बफां त्वने त्वने मालका व चुरट,
मि मा ज्वी मा उखे थुखे देसलि वो चकमक्
मि जा च्याका ज्या जि याइ थव मन लूगु
मिं जा अति दयाव फसात अति जूगु
मनस लुया वंका फस पुया ग्वाका
मिं नइ क्षें क्षिँ धका ग्याना च्वने माका।
स्याय माल हथास उगुलि लख योंका
भर भर लख लुना छोये माल वो का,
माया कया स्याय मखु धका व मस्याइ
बाकि तै मखु वन मनू नाप स्याइ।"

वेतियाय् हे च्वना थ्व सफू सिधयका दिल—

'सम्बत विक्रम ङिगुस जुलका ह्वयखुया साल्
च्वयागु सिधल थ्व सकतां मा ह्निनछि याना वो ध्यान।

शुक रम्भा सम्वाद—थ्व सफू बीरगञ्जाय् च्वना

थ्वयादोगु खः। थुको शुक व रम्भाया सम्बाद जूगु अनेक वार्णिक छन्दे च्वया तःगु ६८ श्लोक दु। रंभां गृहस्थाश्रमे आनन्द बोह्म मिसा हे खः धयागु पक्षे व शुक मिसातय्गु संसर्ग तोताः हरिया भजन याय् मा धयागु पक्षे समर्थन याका तःगु दु। छथाय् रभां धाइ--

सतवत अति ताहा गा व पर्सी लन लो,
चुरि व तुफि लुँस्वान कलिल क हे हन जो,
वचन अधिक नायू मिश्री थेंगू म्हुतू का
तय मफुह्म मिस थो वो मिज जा मखुका।"

उकियात शुकं लिसः विइ--

'नारायनया कमल थें गू मिखा का
चन्दन् तोना मोतिचाक सुया का,
वंगू भक्ती धौछि न जा मयासा
व्यर्थं वोनं जन्म वंगू स्वया का।"

बीरगंजाय् हे थ्व सफू सिधय्का दिइ--

सम्बत् बिक्रम झिंगुसल् व ह्नयच्या जेष्ठ सुदी पूर्णिमा चोयागू सिधल थ्व छन्द दयका श्री बीरगजास का रंभा वो शुकदेव खँ ह्लागु थगु का चोया जिनं मतया सिद्धीदास जि नां धका व सियको लोक जिके म तया।"

समाचार- थ्व छगू समयोपयोगी शिक्षाया सफू खः। थ्वयात छुं मसः मस्यूपिं जनतायात शिक्षाया स्वाहाने गयकेगु प्रयास धाःसा पाइ मखु। थुकी तार विभाग, चिट्ठी विभाग, रजोष्टरो विभाग व पार्सल विभाग धका प्यंगू विभाग दु।

ह्लापां तार विभागे श्लोकं तार च्वया व तारया थुलि महसुल लगे ज्वी धका गद्यं क्यना त गु दु। चिट्ठी विभागे चिट्ठी थुलि टिकेट् तिके माः तोल थुलि अपो मज्यू, मखुसा बैरंग ज्वो धयागु इत्यादि (अवलेया दस्तुर वमोजि) गद्य च्वयाः चिट्ठीया नमुना पद्यं अनुष्ठुप छन्दे च्वया तःगु दु। वौयात च्वयगु चिट्ठीया छगू दमु—

"स्वस्तिश्री छि पिता देव पान्ना जित याह्मका
याना दंडवत ह्निंह्नि लुमंका छिगु चर्ण का,
छिगु धर्मं जि आनन्द कुसः जूला छि आम्‌कन
शिक्षा श्लोक जित थेनं बोना जि मन चवकन।

\+ \+ \+ \+ \+ \+

आपा च्वयां छुयाये का भतिसां फुकस्यू छिन
सम्वत ङिगुसल न्हेच्या भादोया दसमी दिन।"

रजिष्टर विभागे रजिष्टर धयागु थथे च्वेगु थथे खाम बन्द यानाः छाप तय्‌गु थथे पोष्टआफीसे चलेयाय्‌गु आदि गद्यं च्वया तःगु दु नोट् धयागु थज्यागु, सफू, नाटक, वैद्यक, कोश, विलटी, बिजक, विज्ञापन, दानपत्र, तमसुक, व कबुलियत आदि थज्यागु ज्वी धका नमुना अनुष्ठुप छन्दं च्वया तःगु दु। पार्सल विभागे पार्सल धयागु थज्यागु छ्वयत थय् थय् याय् याः थुकथ दय्‌के माः थुलि थुलि टिकेट तिके माः धयागु इत्यादि गद्य च्वया तःगु दु दकले क्वे ली व लुँ, विद्वान् मूर्ख, शत्रु मित्र आदि विपरित वस्तु वा स्वभावया अनुष्ठुप

छन्दं २१ पु श्लोक च्वयात गु दु। छगु दसु थ्व--त्याफि व मिश्रः--

फि थें चों स्वेबले मिश्री नेबले अधिकं मधु
मिश्री थें तु च्वन वा फि न सा सो वंत न्हे मफु।"

स्वदेश वस्त्र--थ्व थानाकापः सम्बन्धी अनुष्ठुप छन्दया सफू खः। थुकी कन्या शिक्षा, पुरुषयात ज्ञान, क्वसः, केकू, तीमा, ञ्यं, कन्या शिक्षा, थाज्या, कापः, लुँ (वल्कल) आदि फ्रिगू अध्याय दु। गुकिं फोगु गार्हस्थ्य सम्बन्धो नेपाल संस्कृतिया दिग्दर्शन याः। कंन्या शिक्षा अध्याये काय् म्ह्याय्पिनिगु समानता क्यना दी--

"काय म्ह्याय निम्ह उत्थें खने मा बबु माम नं"

क्वसः अध्याये फोगु सस्कृतिया जः क्यना दी--

"ञ्य व केकू हन तीमा फेंगू दे व कपीपिचा
म्ह्याययात क्वसः बीमा धका ओ वलका बिया।"

ञ्य अध्याये निह्म त्यपूयात ज्याया भाला गुलि याउँक इना त्रिया दी स्वयादिसँ--

"कला ओ भात निह्म का मिले जुया गृहस्थया
मिसा दैवय तियेगू का, भात माला ह्ये नसा।"

अले सफू सिधय्का दी--

"सम्बत ग्निगुस न्हेगुँ भाद्रया शुक्ल पञ्चमी
च्वय गु सिधया ओनं स्वदेश वस्त्र का थनी।
सिद्धिदास जिगू नाम नेपाले केल त्वालस
जन्म थात जिगू ओका कना बोय धुनं थनं।"

शुक रम्भा सम्वाद––थ्व अनुष्ठुप छन्दे च्वया तःगु शुक व रंभाया सवाद खः। थुकी न उगु शुक रम्भा सम्वादे थें हे रंभा बांलाह्म, छाय्पा तह्म मिसा नाप मच्वंह्म मिजया जीवन ब्यर्थ धका धाइगु व शुकं मिसातय्गु अवगुण वयना: मिसात नाप च्वने मज्यू धाइगु ३८ पु श्लोक दु। रभां धाइ––

> "**नायूका वचनं ओया स्वभावं अधिकं भिनं**
> **थथिं जाह्म मिसायात मयो धाह्म छुया मिजं !**"

अले शुकं लिसः बिइ––

> "**माया जाल जुया च्वंह्म याइह्म तप भंग का**
> **तोते ह्माह्म मिसायात व्यर्थ बूगु मनू वका**"

लिपा सफू सिधय्कइ––

> "**सम्बत झिगुस चेय भाद्रया शुक्ल पञ्चमी**
> **सिद्धिदासन चोगू थो वयाओ थुगु खँ मती।**"

सर्वकर्म––थ्व वीरगजे च्वना: चोयादीगु सफू खः। गुकी तोटक छन्दं च्वया तःगु नीति व चरित्र सम्वन्धी कुकर्म, सुकर्म, कर्म धयागु स्वंगू खण्ड दु। सुकर्म खण्डे सुकर्मया बयान यानादी––

> "**थवके छु छु ज्ञान गुणं दु व नं**
> **फुक यात कना बिइ धाइ हनं**
> **करम भिनगू सनिका थ्व वनं**
> **करवयात धका सनि ज्या श्च वनं।**"

थुकी नं सिधःगु मिति थय् च्वया तःगु दु––

"सम्बतं ञिगुसः चेय कार्तिक कृष्ण पञ्चमी
सव कर्म च्वयागू थो सिधलका थन थनी "

सवबन्धु--थ्व न छगू नीतिया गद्य च्वया तःगु सफू खः। लोक वन्धु, पंथ वन्धु, देश बन्धु, जात बन्धु, धर्म वन्धु, कर्म वन्धु, विदेशवन्धु, स्ववन्धु, विद्यावन्धु, आदि गुंगू गद्य भाग दु। विदेशबन्धु धयागुली च्वगु छगू वाक्य वयकःया विदेशीतय प्रति गुलि उदार भाव दु व क्य--

"थ्व थन थी थी मधाय, थ्व जात धका ल्या मःवय।"

थुकी थन च्वयागु अन च्वयागु धका छुं मदु सां वोरगजे च्वगु दोगु सोदु छाय् धासा थ्व सफुली **'थ्व सफू** सिद्धिरत्नं सितिक **ब्यूगु'** धका च्वया तःगु दु। हान सफूया अन्ते छगू श्री सिद्धिरत्नया विषये पद्य नं दु -

"न्यों ला छिनं **मन** तया **थन** सिद्धिरत्न
छीतं **अती** **गुण** **बिई** **थुगु** **ज्ञानरत्न**
आपा **दु** ला विषय न दु **थुकी** **गुँगूका।**
कथे **तया** दिसँ छिन **थुगु** **ज्ञां** **गुँगूका** ॥

थुकि सोदु थ्व हे सफूयात खर्च धका श्री सिद्धिरत्नजु ५) न्यातका दां बिया थका दोगु खः, गुगु वयकःया जीवनी सम्बन्धी खँय् च्वय् हे वर्णन याय् धुन।

सत्य मदन--थ्व २२८ अनुष्ठुप छन्दया कामशास्त्र खः। थुकी ईश्वर प्रार्थना, कामनीती, वीर्य उत्पति, बीर्य प्रताप, बीर्य धन, बाल ब्रह्मचर्य, विवाह, सृष्टिया

कारण, ऋतुकाल, गर्भाधान, गर्भस्थिति, दुरु छीगु, गर्भ प्रससा, आसन, व्यर्थ काम, काम विषये, ऋतुस स्त्रीगमन, वयस रति, अवस्था, स्वप्नदोष, वीर्य नाश, पशु काम, ऋतु ज्ञान, वन्ध्या, को-स्व, वासः, लिंग-रोग, विषय काम, ब्रह्मचर्य, अति लाभ, धर्म लाभ, पाप लाभ, आदि ३२ गू अध्याय दु। ब्रह्मचर्य अध्याये स्वयादिसँ--

बुढा बुढी सुया योका ल्यासे ल्याह्म सुया मयो
प्रताप वीर्यया सोकी थ्व धका मननं थ्व सो।"

वीर्य धन अध्याये वीर्य प्रशसा न्यनादिसँ--

"श्रम धगु धन धासा विना वीर्य मदू श्रम
उकि बीय धन सोकि देगुका फुक आश्रम।"

छगू विवाह अध्यायया श्लोक कया दिसँ--वयकः विवाह विषये गुलि उदार--

"मिजयात मिसा केना मन वंह्म व जूजसा
ब्याह्या याना ब्रिये ओहे मयो धाय व म्वाक का
विवाह **जुय धुंकाली मयो धाय मदू** कला
मिसां नं मिजन **स्वेमा मयो धाय मदूवका।"**

आसन अध्याये आसनया निन्दा यायां धया दी--

"आसन चैप्यगू धागू काम शास्त्रस **च्वगु नं**
व **फुक** विषय **सोकि ऋतु कालस** याःगु न"

सफू सिधय्का दी--

"सम्बत ङ्गिुसल् चैनो श्रावण् शुक्ल एकादशी
चोयागु ग्रंथका थो नं यत्नयाना मनं अति।"

सञ्चय—थ्व तोटक छन्दं च्वया तःगु छगू कविता संग्रह खः। थुकी गृहस्थ मनुखं मुंका तय माःगु साखः, विद्याः, धन, गृह, क्षेत्र, अन्न, जल, रत्न, सुवर्ण, लेख, धातु, सफू, वीर्य; वसः, इष्ट, वासः, नसा, धयागु १७ गू कविता दु। दकले क्वे छपु शार्दूलविक्रीडित छन्द नं दु—

"संबत् विक्रम झिगुसल् व चयनी आश्वीन् सुदी पूर्णिमा
याक्न सिद्ध जुल थ्व संचय जिनं आनन्द याना वका
चोया तोटक छन्द नं थुगु सफू वोया मने कल्पना
सिद्धीदास जि नां अमात्य थरका नेपालया जन्म का"

सिद्धि व्याकरण— थ्व व्याकरणे न्यागू 'क्वथा' दु। छगू आखः क्वथा, निगू सःया क्वथा, स्वंगू खँया क्वथा, प्यंगू छन्दया क्वथा व न्यागू ज्ञानया क्वथा। न्हापां गणेश व सरस्वतीयात वन्दना याय धुंका सफू प्रारम्भ याना दी—

'सम्बत झिगुसः चैस्व जेष्ठया शुक्त पष्ठिका
च्वतका सिद्धिदास थ्व भाषा चोयत ज्याछिना"

आखःक्वथाय् वर्णविचार यानादीगु दु। **सःया क्वथाय्** शब्द विचार दु थःगु हे तालगु, गुगु गुगु वाक्य नं लाना च्वंगु दु। **खँया क्वथा** नं वाक्य विचार जुया नं शब्द जक न ल्वाकज्याना च्वगु दु। **छन्दक्वथा** ला छन्द विचार हे जुल, थुकी ह्रस्व, दीर्घ, लघु गुरु व च्यागुलि गणया परिचय न दु। ४।५ ता छन्दया

दसु नं दु। ह्लानं कविता लेखक ज्वीपिन्त मा:गु गुण व व्यवहार नं थुंगु क्वथाय् दु। ज्ञानया क्वथा ला ज्ञानया भंडार हे जुल। विद्यार्थीतयत मा:गु सदाचार, अध्यवसाय आदि चरित्र सम्बन्धी माक्व शिक्षा थुकी दु। संक्षेपं वा धात्थें धाय धा.सा थ्व व्याकरण पुलांगु (क्लासीकल) व्याकरण मखु, वर्तमान व व्यावहारिक व्याकरण ख:। अज्ज व्याकरण मधासे 'रचना विचार' थें ज्या:गु अंग्रेजोया Composition या पर्यायवाची नां तय् लो। उकिं गन हे शब्दया प्रथमाय् पूर्वरूप क्यना त:गु खने मदु। न्ह्याथासं लखया ल:, आखलया आख:, नामया नां, देवया द्यो, सफुलिया सफू, सल (शब्द) या स: चिकिया ची, छगुलि निगुलिया छगू निगू, थुकिसया थुकी, ऊगलया ऊग:, करमिया क:मि तमया तं, छिनया छि, जिनया जि, बरम्हुलिया ब:म्हू, खुसलया खुस:, च्यामखलकया च्यामखल:, कलिया कौ, छगल निगलया छग: निग:, भलि वा भतिया भौ, आदि आदि च्वया त.गु दु। थ्व सफू श्री भूधरानन्द वैद्यया पसले दीवले च्वया दीगु ज्वीमा: थें च्वं, छाय धा:सा सफूया भूमिकाय् च्वयादीगु दु—"... ... **वैद्यराज जनानन्दया काय् भूधरानन्दया छु सहायता दया थ्व 'सिद्धि व्याकरण' च्वया।"**

शिव पिनास—थ्व अनुष्टुप छन्दे च्वया त:गु ९३ पु श्लोकया खण्डकाव्य ख:। थ्व सफू मा. जगतलालयात ह्लासय् कै वया: दिक्क जुया च्वबले वयक:यात न्यकेत

च्वया दोगु जुया च्वन। सफूया भूमिकाय् च्वयादोगु दु— "**थुगु ग्रन्थ जिनं चोया जगत्लालन धातु नं।**" थुकी शिव जगले जक वनाः पार्वतीया थाय् दुहाँ हे मवसे हाय्कुगुलि पार्वतीं कोँर्वाकाः थ्व पिनासया सृष्टि यानाः महादेवया ह्लासे ज्छया बी, अले पिनास ज्वीकाः महाद्यो लिहाँ वयि। महादेवं गनं वने मखु धका कबूल याकाः तिनि व पिनास लिकया वी। लिपा व पिनास मर्त्यमण्डले वयाः हाछिका पार्खे श्लेख, मुसु आदि सन्तान दयकाः अनिरुद्धया देशे च्वनि। छन्हु कःसिया ध्वले च्वंपिं अमित क्वाःलख पुइ। काय्पि निम्हं (श्लेखं मुसु) सी, अले अपि तंम्वेका च्वनि, अज्याथाय् सर्प छह्म वासं च्व वइ। व सर्पया ख्येँ व छ्येँ च्वंपसं न्हुयाः तज्याइ, अले सर्पया खँ न्यनाः पिनास चिनि, धौ, दुरुइ च्वनि। अले देशे न्यंक रोग ज्वा, अनिरुद्ध ग्यानाः बिसि वनि, लँय् नयत ज्वना वंगु धली च्वना पिनास नं वनि, लँय् छह्म वैद्य सीकाः व थेकी मि तयगु सह्ला वो। मि पुना पिनास आवलि छित: दुःख बी मखुत धका साक्षोतय् न्ह्योने कबुल याइगु इत्यादि खँ पद्य च्वया तःगु दु। श्लेख व मुसु क्वाःलखं पुनाः सित धयागु खं वयकःयाके चिकित्सा विज्ञान न दु धयागु क्य,। अन्त्ये सफू सिथ्यक्का दी—

"संबत ङ्गिुसल् चैखु चैत्र शुक्ल चतुर्दशी
चोयागु सिधल ग्रंथ श्रम याना जिन अती।"

शिव विलास— थ्व वयकः्या छपु जक वाखं खः गद्यं च्वया तःगु, प्यंगू बयान दुगु। थुकी कान्तिपुरया छह्म धनी साहु सुमत्रसिया याक काय् शिवविलासया चरित्र वर्णन दु। बौ सुमन्त्रसि व मां नानिलक्ष्मीं साप हे विचाः यानाः तःगुलिं व शिवविलास दुःख धयागु छुं मस्यू। लिपा कुसंगतं यानाः आखः इखः मब्वसे खालि पासापिं नाप ह्मितः ह्मातः जक ज्वीगु। वया कैमिचा छह्म लहिना तःगु दु। छन्हु बौह्मस्या पासा 'सिद्धिदास' अन वयाः 'छं थ्व कँमिचायात छु खँ स्यना तया?' धका न्यंबले वं 'जि छुं मस्यू, छि हे स्यना बियादिसँ' धा गुलिं सिद्धिदासं नेवाःभाष दयका तःगु नीतिया श्लोक बिया थकल। शिवविलासं ह्लिह्लि कंमिचायात व श्लोक ब्वंका च्वन—

"**कंन्या मेले बिए ह्लापा, भौमचा हयगू लिपा,**
अन्न संचय या ह्लि ह्लि, धर्म लाके मते लिपा।"

थुगु प्रकार नीतिया श्लोक ब्वंकु ब्वंकुं शिवविलास-याके नं नीतिया ज्ञां दयावल, अले व मां बौया खँ नं न्यनाः ज्ञानी जुया वल। लिपा छन्हु व कमिचा भतिं यकल। हानं मैतुलुचा छह्म न्याना जक हल, तुग्रुक सिद्धिदास थ्यन। अले कविजुं वयात **सप्तमित्र** धयागु श्लोक ब्वकि धका धया थकल। वयात नं अनेश श्लोक ब्वका तल, तर व नं छन्हु पंजले हे सिना च्वन। हानं वं छन्हु वाँउँभत्तु छह्म न्यानाः लहीहल।

वयात छु स्यने छु स्यने जुयाः सिद्धिदासया छेँ थ्यंक वनाः श्लोक पवंवन। **सप्त सतुया** सफू बिया हल। वाऽँभत्तुयात व श्लोक स्यना तल, तर छन्हु मौका लाकाः बिसिवन। हानं हाकुमैना छह्म न्याना सिद्धिदासया थाय् वनाः हानं श्लोक पववंवले **सप्तस्तुति** धयागु सफू बिया हल। वयात नं व श्लोक स्यँस्यं थः नं ऊं कं ज्ञानी जुया वल। व नं छन्हु सुनां यं सुनां य ज्वीक खुया यन। व मैना जःला खःलापिनि नं साप हे यो, ऊयाले च्वनाः अनेक श्लोक ब्वना च्वनिह्म, उकिं शिवविलास द्वाहाँ वय्‌त्र कन। वया थ्व खं यानाः भचा विरक्ति वल, छुकोसं आपाः प्यप्पुना च्वने मज्यू धयागु भाःपाः वं ऊगः लह्गु तोता बिल।" बस थ्व हे थ्व बाखंया कथासार खः थुकी वय्‌कलं थःत कथाया पात्र थें यानाः 'कवि सिद्धिदास' या रूपे थनादीगु दु। आः वय्‌कःया गद्य शैलीया दसु स्वयादिसँ, वय्‌कलं व बाख छुनादी–

"नेपाल सहर कान्तिपुर नगरे सुमंत्रसिं नां दुह्म महाजन छह्म दु वया बौया पालनिसें धन योको दु वया विर्ता नं अपा दु अन्न नं आपा वैगु दु असामि नं आपा दु ब्याज नं आपा वैगु दु वया छें न चू खं श्वय हे ययापु भतिचा हे छुं फोहर मदु श्वया श्वया थायसं अति बांला मेगु देसावरं माल न उथें ऊिके याना च्वन मिया न उथें च्वन कावंपि व्यूवैपि वया हे च्वन थ्व सुमत्रसिया नां खूप चले जू।"

मेगु दसु—

"व खँ न्यना शिवविलासं आपालं सोक यात। बरु थ्व संपति फुक्कं व खुं खुया योंकुसा जि नुगः मस्या व मंना खुया योंगु जि नुगः स्यात चान ह्निनं श्लोक बोंका सयका तयाह्म थ्व छें बोकोसें हाइ गथिज्याह्म मंना धका धायक लहिना तयाह्म थौं खुया यंकल धका व शिवविलास हाःगु ताया अनया जःला खःलात नं सकलें हाल!"

वयकः कविजुया मेमेगु ४८ गू रचना मध्ये नां सीधुंकुगु ३६ मध्ये नं थुकी केवल २० गू सफूयागु तिनि परिचय लात। अज्ज थ्व शिवविलास वाखनं मेगु निगू सफूया न संकेत यात—**सप्तमित्र** व **सप्तशत्रु**! थ्व नं गज्याःगु खः सीदुगु मखुनि।

आः थ्व सफू-सफूया खँ तोताः मेमेगु नं फुट्कर रचना यक्व दइतिनि, व नं क्वोसं माले हे मानि। उकी प्रकाशय वय् धुंकुगु 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' पत्रिकाय् १०४८ पोहेला निसें चउला तकया अके व १०४९ गुंला अंके छापे जूगु **'नेपाल भाषा पत्रिका'** व **'कालचक्र'** निगू कविता व वय्कः बीरगञ्जाय् दोबले छापे याका दीगु गजल कौवाली धाःगु म्य छपु नं दु। व गजल ब्रह्मानन्द भजन सफुलि प्रभावित जुयाः च्वया दीगु थें च्वं, छाय् धाःसा उकी ववय् **'ब्रह्मानन्द स्वरूप ह्मसिल'** धका च्वया तःगु दु। मेगु हस्तलिखित मध्ये मालिनी

छन्दे थ्वया त:गु गणेशस्तुति छगू नं प्राप्त जूगु दु स्वयादिसँ व थ्व ख:—

"गणपति गणनाथं धाह्म लम्बोदरं छी
विघन हरण याम्हं भक्तियागु सदा छि ।।
अधिक हिसि दतं का एक दन्त जुया छी
मनन अधिक याना शर्ण काओ जिगू छि ।।१।।
तिछुँ गय अति योम्ह पुष्ट चोम्ह शरीरं
ज्वन छिन जपमाला पा व लैं लड्डु ह्लातं ।।
गजमुख छिगु ख्वालं भक्ति याये छिगू जिं
मनन अधिक याना शर्ण काओ जिगू छि ।।२।।
सिन्न छित फुक लोकं विघ्न हर्ता धका का
गिरिसुत उह्म सम्भूयाह्म काये जुया का ।।
जव खव तय योम्ह ऋद्धि सिद्धी निम्ह छि
मनन अधिक याना शर्ण काओ जिगू छि ।।३।।
ततपर छि जुयाओ च्वेगुली नेत्र ब्वेवं
च्वकल छिगुलि ह्लातं भारतं व्यासदेव ।।
ह्लिनछि भजन याये सिद्धिदास जुया जिं
मनन अधिक याना शर्ण काओ जिगू छि ।।४।।

वयक: कविजुयागु थौं तक स्यूगु, खंगु, व ल्वीकेफुगु रचना थुलि हे जुल । मेगु नां सी धुंकुगु सफू मदुनिगु १६ गू व मेगु नां हे मस्यूनिगु १२ गू जम्मा २८ गू ल्वीके मानि । उकी मध्ये गुगु सफू सु सज्जन याके दसा कृपा पूर्वक जिमित स: बिया दिसँ । गुकिं याना व्हीगु साहित्यया त:धंगु सेवा ज्वी,

दया वन धाःसा उकियागु नं मेगु लेखय् चर्चा याय्। आः वयकःया समये अर्थात् नेपाल भाषा साहित्यया न्हूयुगया प्रारम्भिक समये नेपाल भाषाया सपूत सन्तानपिसं नेपाल भाषाया विषये सुनां सुनां छु छु ज्या याना थकल, व खँय् भति बिचाः याय्—

ह्लापां मखं बाहाया श्री शाक्यमुनि व कपिलमुनि बज्राचार्यपिसं ने. सं. १०२७ साले नेपाले प्रचलितगु संस्कृतया १७ पु स्तोत्र दुगु तुतः सफू छगू प्रकाशित याना तगुली 'विज्ञापन' धका नेपालभाषां छगू भूमिका च्वया तःगु दु। उकिया छकू दसु थ्व—

" ... ... **जिमिसं विहार विहारे चोंगु पुलां २ गु सफू ८।१० माला हया स्वया बले गनं गथे २ चोया तल जिपिं धासा बौधमतया प्राकृति पिंगल शास्त्र बौधमतया सम्पूर्ण सकेतपद बौधमतया व्याकरणादि मदुपिं जूया निंतिं न्हुगु पद छग हे मतस्ये पुलांगु सफुलिस दुगु पद मसेंकुसे थगु बुद्धि चाथे सुद्धतागु पद जक कया थ्व स्तोत्र समुच्चय ५० गु छापा याना तया जुल"** थुकिं सीदु उगु वखते हे ह्लाय्गु भाषां च्वय्माः धयागु भावना दय् धुंकुगु दु।

वयकः कविजुया 'सज्जन हृदयाभरण' पिहाँ वय् न्ह्यो वंवहाल नःबहिया स्व. पण्डित निष्ठानन्द वज्राचार्यं नेपाल संवत १०२९ साल **'प्रज्ञापारमिता एकविंशति स्तोत्र'** नेपाल भाषां भाषान्तर यानाः पिकया बिल। वयां

लिपा १०३४ साले '**ललित विस्तार**' थें ज्या:गु महान् ग्रन्थ नं क्वोगु भाषां पिकया बिल । थ्व सफू पिकायत तूगु परिश्रम, थ्व सफुलि नेपाल भाषाभाषीपिन्त लागु प्रभाव व थ्व सफूया प्रकाशनं लेखकयात जूवगु अवस्था सकतां '**स्वर्गीय पण्डित निष्ठानन्द**' धयागु लेखे च्वयागु दु । हानं अनया हे छगू भूमिका सहित **भद्रचरिनामधारिणी** व ने. स. १०४२ साले व १०४३ साले निगू संस्करण '**बोधिचर्यावतार**' नं भाषां पिहाँ वगु दु । थुकी ह्लापांया संस्करण असं धालासिक्वोया गुणसुन्द'जुं बाहा पतिकं छाया दीगु जुया च्वन थ्व हे क्वोगु '**न्हूगु युग**' या युगादि ख:, क्वोसं ह्लाना च्वनागु हे भाषां च्वय् नं ज्यू छापे नं याय् ज्यू धयागु छगू बल्ला:गु प्रमाण नं । उकिं हे व '**ललित विस्तर**' सफूया महत्व क्यनेत श्री रत्नध्वज जोशीजुं व सफूया छत्वा:चा खँ क्वो 'गद्यपुच:' सफुलो न तया दीगु दु ।

मेगु वयक कविजुं थमं जक च्वया मां भाय्या सेवा याना च्वनादीगु मखु कि उगु वखतया विशेष शिक्षित नेवा:तय नाप सम्पर्क तया: भाषा साहित्य सम्बन्धी चर्चा याना च्वना दीगु खनेदु ।

उगु समये माष्टर जुया दीह्म स्वर्गीय माष्टर जगतसुन्दर मल्लजु नाप वयकया गाक्क सम्बन्ध दुगु जुया च्वन । मल्लजु शिक्षाया माध्यम मातृभाषा हे ज्वीमा: धका थ: थाय् अंग्रेजी ब्वं वइपिं विद्यार्थीपिंत

नेपाल भाषां आख: थ्वंका च्वना दाह्य, बयक: कविजु थात्थेंया उत्तम साहित्य मातृ भाषां हे जक पिहां वइ धयागु विश्वास दुह्म, निह्मस्यां विचा: छगू हे। उकिं मल्लजुं दयका च्वना दीगु **अंग्रेजी डिक्सनरी** नेपाल भाषां माने च्वयगुलो नं वयक:पिं निह्मस्या गवयत गवयत छलफल जुया च्वनिगु। मेगु मल्लजुं उगु बखते बाल साहित्यया अभाव खना: 'एसस फेबल्स' या अनुवाद याना: **'इसपं दयकागु बाखं'** धका: १०३५ सालं पिकयादीगु दु। गुगुली जंमा ४७ पू बाखं दु। मेगु रोमया ऐतिहासिक कथा 'पेटर पार्लि' धयागु सफू छगू नं अनुवाद याना तया दीगु दु।

इस्वीसन १९१७ स: काजी महावीरसिंह काशीं पिकया दीगु **'उखान बखानको प्रवाह'** धागु सफुली नेपाल भाषां "धन्य महाराज चन्द्र शम्शेर" धयागु छपु म्ये नं च्वना दीगु दु।

ने. सं. १०३७ साले **'अपरिमिता नाम धारिणी'"** व ने. सं. १०३९ साले **'दानगाथा'** या अर्थ तया: श्री जीवरत्न वज्राचार्य पिकया थकुगु दु। अपरिमिता नाम धारणी सफुली शाक्यसिंह भगवानं मञ्जुश्री बोधि सत्वयात थ्व धारणीया महिमा कना तःगु दु। दानगाथाय् बसा लायगु निसें आसीर्वाद सम्म ५६ पु श्लोक दु।

सर्दार हरिभक्तजुं च्वयादीगु छगू संगीतया सफुली झीगु भाषाया 'ज्ञानी मैजु गन झाय' आदि अनेक म्ये

दु। उकी मध्ये ७ पु म्य लिपा काजी नारायणभक्त संग्रह याना दोगु भजन मालाय् ला:गु दु। (१) हरि थन दु पासा अज्ञाननं पुयातल सोव विवेकन। (२) थ:त थमनं मसिया व दु:ख सिया चोनारे। (३) ज्ञानीमैजु गन क्याय छित नाप लाय रे। (४) हेशिव शंकर गन नाप लाय रे। (५) हे हरि छिनं जित कृपा तय माल थनि, बिज्या हुने मन स। (६) हे सखि श्यामजुया दर्शन दयुला। (७) नारायणया चरणसं जिगु मन शरण। गुगु भक्तिरस प्रधान जुया: दर्शन पाखे क्वसा:, उकी मध्ये छपु दसुया रूपे स्वया दिसँ—

"थत थमनं मसियाव दु:ख सिया चोना रे।
थत थमनं ह्मसीकाव सुखी जुया चोने रे॥ ध्रु॥
जन्म मर्ण मदु जि मिसाया वशे वना रे।
माया जाल केनकाव तयाव जि तल रे। १॥
झिह्म मचा जन्म जुल थव वसे मचों रे।
नये तिये हति धका अति दु ख त्रिल रे॥ २॥
विवेकन बुझेयाना मिसा तोता छोय रे।
मचा खाचा दक्वो मुना माम लिसे वनि रे॥ ३॥
नारायणया चरणस भक्ति दया वइ रे।
थगु अर्थ सियकाव जन्म मर्ण फुके रे॥ ४॥
भगत हरिनं कविर्धन नाप ह्लाना रे।
थत थमन ह्मसीकाव सुखी जुया चोने रे॥ ५॥

ने. सं. १०४० साले वयक: कविजु सिद्धिदासया

'**सज्जन हृदयाभरण**' प्रकाशित जू वल, व ला ह्लापा हे धाय् धुन । मेगु सिद्धिरामायण आदि ५० बास:गू सफू पिकाय् मानि ।

वयक: कविजुं थमं जक च्वया च्वना दीगु मखुकि गुप्त रूपं भति भति शिष्यपिं दयका. च्वका नं दीगु जुया च्वन । उकी वयक:या प्रधान शिष्य प्रसिद्ध ज्योतिष ख रत्नभक्त जोशीजुं नं निपु प्यपु कविता च्वयादी धुंकुबले कविजु '**मालिनीयाप्रसाद**' धयागु पदांश समस्या पूर्ति यायत विया दिल । वयक: जोशीजुं १०४१ साल पाखे समस्या पूर्ति याना. स्वथना तया दिल । स्वयादिसँ व 'मालिनी (सिद्धिदास) या प्रसाद' ७३ हेमन्तया 'नेपाल' सिद्धिदास स्मृति अंके पिहाँवल । कविता थ्व ख: —

"शिव पशुपतियागू राज्य नेपाल थाय् की
अन दिल जननी सो वाग्मती, गुह्यकाली ।
थुगु उपवन मध्ये ह्वगु जातीय स्वान
ह्निंतिनि छ्न्हु धात्थें मालिनीया प्रसाद ।
अधिक नियम थूपिं जाति भाषा निवा थ्व
सुपथस मन खपिं नेम-वाल चिना स्व,
मद्‌ थुलि शुभ जाती, नेमुनि वयगु ज्ञानं
सुगठन दृढ याकं मालिनीया प्रसाद ।
नवरस फुक जा:गू भारती-पुष्पयात
थन जन धनलोभी थौंकन्हेया समाज

अधिवन खिसि या सां भाय् पुलां जूगुलीस
हृनितिनि रसताया मालिनीया प्रसाद ।
अवसर मदयाओ स्वानया वास काय्त
मन हरण जुयेका बानलाका छुयेत
सकसिनं खिसि याना तोलता व्छेनु धाल,
हृनि, छल बल याना मालिनीया प्रसादं ।
नकतिनि चुलिजाःगू लःबिया भक्तियागु
अमर तन कया सो बानलाः स्वान ह्वगु,
अमृत-रस थना व बोध बी क्षीत हान
क्रमश गठन याना मालिनीया प्रसादं ।
शुभगु समय वेवं माय् सुला च्वगु पुष्पं
चरण-कमल मांया बानलावेत हानं
तन मन फुक पाना पुष्प माला हना नं
हृइतिनि रस याना मालिनीया प्रसाद ।
दिनकर-कर थें हे स्वच्छगू तेज जापिं
थवपिनि प्रिय मांया कारणे प्राण बीपिं
नवयुवकपिस नं छागु स्वां मामयात
खनितिनि सकस्यानं मालिनीया प्रसाद ।"

थ्व हे समस्या छुं दिन लिपा श्री रत्नभक्त जोशोजुं श्री वंकुण्ठप्रसादयात नं पूर्ति यायत त्रिया दीगु जुया च्वन । उकियात युवक कवि श्री वंकुण्ठप्रसादजुं गुकथं पुर्ति यानातल स्वया दिसँ—

"फुक थव जन हे स्वार्थी जुया भाय् पुलांगु,

नवरस सहिता थो 'भारती' पुष्पयागु
अतिभन हिसियाना थौं कन्हेया समाजं
तल, तदपि मुना थौं मालिनीया प्रसादं ।
शुभ समय वया थौं ऊवा जुयेत्यगु स्वानं
चरण–कमल मांया बानलाकेत हानं
तन मन जिगु जाया पुष्पमाला सुभावं
अति जतन हना जिं मालिनीया प्रसादं ।
शत दिनकरयागू थें छिगू तेज जा:गु
नव पलि सम पालो माँ ! अलंकार मा:गु
मखु, अथ्य जुलसां छाय् भक्तिया व प्रभाव
कुसुम थुगु हनागू मालिनीया प्रसादं ।"

वयक: सिद्धिदासजुया अनेक शिष्यपिं मध्ये छी 'नेपाल' ऋतुपौया '**सिद्धिदास स्मृति अंक**' श्री फतेवहादुरसिं, श्री सिद्धिचरण, श्री ठाकुरलाल, श्री पूर्ण वहादुर प्यह्म नं ह्मसिल । गुमिसं वयक:या शिष्य धाय् ल्वय्क आ: न साहित्य सेवा व्रत याना हे च्वनादीगु दनि । हानं मेह्म छह्म नं वयक:या शिष्य दुगु जुया च्वन । वयक: ख: मा. जगतलालजु । ख जा वयक:या माष्टर स्व. जगतसुन्दर मल्लजु ख: । अनयाके हे वयकल १२ दँ तक अंग्रेजो ब्वना दिल । अथ्यन कविता च्वयगु विषये सिद्धियासजुयात गुरु स्थापना याना त:गु जुया च्वन । वय्कल उगु वखते कविता च्वय् सयका: च्वया तया दीगु वागीश्वरीया स्तोत्र, गणेश स्तोत्र, करुणामयया स्तोत्र,

महादेवया स्तोत्र व गुलाफ स्वां आदि ख: । थुकी मध्ये वागोश्वरीया स्तोत्र छपु जक समितो पास यासेंलि पिहाँ व:गु बयक:या 'जगत वर्णमाला' सफुली ला:गु दु । उको वागोश्वरोया रूपया बयान यायां गुणया बखान यानादी—

"लूगू मखू छिगु व आदि व अत मासा
ब्यापी छि'जा सकभन फुक ज्या व शास्त्रे"

मेगु वयक:या मचा बाखं व पुलां बाखं धयागु सफू २ गू न ने स. १०७०।७१ साले पिहाँ वगु दु।

थुगु थुगु हे समये असन त:छे वाहाया श्री नदीमानन्द (नानाकाजो) बज्राचार्य 'तत्व बोधि ज्ञान चर्या' धयागु धर्मया सफू छगू व 'बुद्धोक्तसंसारामय' धयागु सफू छगू नं थासा आज्ञलं पिका:गु दु । गुगुली पाप, पुण्य, स्वर्ग, नर्क, नियम, प्रायश्चित आदिया खँ दु । गुगु सुं वौद्धतय् सिना: दुंमा:बले कनिगु ख: । तर १५२ पौ जक सिध:बले अन गुरुजु परलोक जूगुलि व ज्याया दहँ काइपिं मदया: अथें दिना वन ।

उगु कालया कवि व लेखकपिसं जक मखु संगीतज्ञ उस्तादपिसं न क्रीगु भाषा साहित्यया उत्थानया निंतिं अनेक संगीते तरज तया: रीकार्ड नं भरे याना त:गु दु । गुगु सगीतया दृष्टि जक महत्व पूर्ण जूगु मखु कि साहित्यिक दृष्टि नं थुकियात छगू प्रकाशित साहित्य हे धाय् मा: उकी मध्ये छपा: निपा: रिकार्ड थपिं ख:—

(१) 'छगु जिगु पिरति मेवं गथे सिल यो ज्यां'

(२) 'जि द्यने गल्लिथागु ववथाय् रे ... '

ध्व निपुयां स्वरकार व गायक उस्ताद गणेशलाल।

(३) 'वह्म कृष्ण गन व्हाल, विरहया पासे क्यन।'

(४) 'यो निनि माजु, कारे निनि माजु ... '

(५) 'परमात्मा नं पत्या मयाः सा ... '

(६) 'रामया नाम काये मफु ... ... '

(७) 'राज मति कुमति ... '

ध्व फुकया गायक स्व. सेतोरामजु खः।

मेगु उगु उगु हे समये धाय् माल गदह्लाया प. नीलवज्र वज्राचार्य पाखें पद्यया निगू स्वंगू सफू रचना जूगु जुया च्वन, उकी मध्ये छगू साहित्य सेवाखलः पाखें १०७३ सालं पिहाँ वःगु '**शीघ्र छन्द बोध**' व मेगु श्री अमोघवज्र पाखें १०७४ फाल्गुण तिनि पिहाँ वगु '**भाषा भिलाष**' खः। छन्दबोधे अनुष्टुप छन्द निसें स्रग्धरा छन्द तक ३६ ता प्रकारया छन्दया लक्षण दु। नाप नापं उलि हे दान प्रससा, धन प्रसंसा आदि कविता न दु। भाषाभिलाषे '**स्वयभू पुराण**' या संक्षिप्त खँ च्यागू विश्रामे च्वया तःगु दु, जमा श्लोक संख्या ५८ दु। गुगु १०३६ साले हे रचना जूगु जुया च्वन। सफूया अन्ते छथाय् च्वया तःगु दु—'**द्वल्छीओ स्वियखू मितीस शुभगू माघ् शुक्ल पूर्णे खुनु**' अनया मेगु '**शुभ कल्पना**' धाःगु सफू छगू नं पिहाँ वइगु दनि हँ।

थ्वयकः सिद्धिदासजुया सिबे नीदँ न्ह्यो फीगु

भाषाय् श्री मानबहादुर जोशी धयाह्ये मेह्म छह्म कवि जन्म का:गु जुया च्वन। वयक:या कृति गुगु हे प्रकाशे व:गु मखना। 'पासा' पत्रिकाया धापू अनुसार वयक:या (१) राग माला न्यागू भाग (पद्य) (२) स्वस्थानीया सार (गद्य) व (३) शिवरात्रीमहात्म्य दु। उकी मध्ये रागमाला सफूया छपुम्य व्हीसं 'पासा' या ७३ स्वांया: पुह्लीया विशेषांके खना, गुगु म्ये 'राग गाली' धका होलीं ह्लेगु याना तल। ह्लानं गुगु म्ये वेदान्त थें ज्या:गु शुष्क विषययात व्ही नेपालया व्यावहारिक थासाय् थाना: व्ही नेपाल संस्कृति क्यना त:गु दु –

मन बुद्धिचित्त–लमि, इन्द्रिय–गोच, स्वोनितालक्षण–लाखामढि, पंचभूत–जोगिबाजं, बुद्धितप–मुस्या:, लँस्वमि–धर्म सतसंग ज्ञान, भोजन–काम क्रोध लोभ, विवेक–दू, गुपति कोठा, मुक्ति–काय दयेकाव च्वनेगु मन, इत्यादि।

थुगु प्रकारं उगु वखतया भाषाप्रेमी आबा, ककापिसं फुफुपिसं फुफु कथं वयक: कविजुया भाषा सेवा ब्रत दंगुली द्या: त्या: या च्यूता मतसे त्वपा दीगु दु, गुगु व्हीगु जातीया सजीवताया लक्षण ख:। ह्लानं श्री सिद्धिरत्न असन दुछेँ, श्री आशालाल क्वाछेँ, सु. दयारामभक्त वंबहाल, मा. जगतलाल मासं गल्ली, सुश्री लीलावती (सिद्धिदासजुया क्यहेँ) किलागल, श्री कृष्णहरि मूल त:धंचुक इत्यादि भाषा व साहित्य प्रेमी महोदय महोदयापिसं मुंका: सुरक्षित याना तया दीगु वयक: कविजुया अमरकृति

व वयकः सम्बन्धी भोँ–पौ आदि नं बियाः गुगु जितः थ्व पंक्ति च्वय्‌त ग्वाहालो बिया दिल व नं भाषा साहित्य सेवाया दृष्टि चीधंगु खँ मखु । छाय धाःसा अज्यागु थःगु भाषा ह्लाय् मज्यू च्वय् मज्यूगु बखतय् नं व सफू ल्यंका तय् फुगु गुलि साहस व प्रेमया खँ खः । केवल धन्यवाद जक बीगु बिषय मखु । उकिं जि धाय् थ्व थुलि ज्वलं मुंवःगु वयकःपिनिगु हे भाषा व साहित्यप्रेम खः—गुगु "**थ्व नेपाल भाषा साहित्यया न्हूयुगया प्रथम काल ।**"

[थ्व लेख 'नेपाल' ऋतुपौया गोगूखे अङ्कं लिकया थ्व सफुली मुंवःगु खः —लेखक ।]

माष्टर साहेब

राष्ट्र वा देशया उत्थान वा पतन व व देशया शिक्षाय् निर्भर ज्वी। गुगु देशे शिक्षाया प्रचार गुलि अप्पो जुइ व देशया उन्नति नं उलि हे अप्पो जुइ, उकिं गुगु देशे अशिक्षाया अन्धकारं तोपुया च्वनि उगु देशे शिक्षाया प्रकाश ह्य्‌या निंति महान् पुरुषपिसं जन्म काइ।

की नेपाले नं छगू थज्यागु समय वल, गुगु समये धात्थें हे शिक्षा प्रचार याय् धका मखुसां जिमिथाय् हाइ-स्कूलया शिक्षा तक नं निःशुल्क धका विदेशीतय् मिखाय् धुलं व्छाकेत जक सां दय्‌का तःगु **'दर्बार स्कूल'** छगू दत। मेमेगु पाठशाला नं छगू निगू दु, तर व फुक पुलां तालगु शामन्ती सरकारया समर्थन याइगुकथं जक शिक्षा बीका तःगु। छें छें स्कूल थें यानाः सामुहिक रूपं आखः ब्वंकइपिं माष्टरपिं ला उगु बखतया च्याना च्वंगु राणासरकारया न्ह्योने पिहाँ वय् छाःगु हे मखुनि, छह्म निह्म माष्टरपिसं व्यक्तिगत रूपं ब्वँ हे ब्वंकुसां धनिक वर्गतय् मचात छम्हे निम्हेसित जक। तर उगु बखते नं छह्म माष्टर दु अथे छह्म निह्मसित भति भाति साधारण शिक्षा बियां लुमदंह्म। गुह्मस्यां थःथाय्

छें स्कूल थें दयका: अंग्रेजी शिक्षाया नापनाप नेपाल जाति-यात जाग्रत यायत माःगु शिक्षा बिया च्वना दिल, व न क्वो नेपाल भाषां अर्थ बोध याना: थुकिं वयक:यात सकसिनं **'माष्टर साहेब'** धका नां तल, विशेषयाना कान्तिपुर असंत्वाले ला **'माष्टर साहेब'** धाल धायव हे छह्म जक वयक: जूवन। वयक: ख: **'स्वर्गीय माष्टर जगतसुन्दर मल्ल।"**

वयक:या जन्म भक्तपुर खौमा क्वाठ त्वाले विक्रम संबत १९३९ साल कार्तिक ४ गते जुल। वयक:या पूज्य पिता श्री **विष्णुधर मल्ल** व स्नेहमयी माता **सुश्री जगतलक्ष्मी।** उह्म जगतया लक्ष्मीं जगतयात विशेष याना: नेपाल जगतयात सुन्दर याना क्यनेत जन्म ब्यूह्म जूगुलिं व मचाया नां नं मांयागु हे नां क्वकया: **'जगतसुन्दर'** तल।

वयक:या किजापिं ४ ह्म व क्यहेँपिं नं ४ ह्म हे दुगु जुया च्वन। उकी मध्ये छह्म किजा मचाबले हे मन्त खनो। दातिह्म किजा **स्व. माष्टर मित्रसुन्दर,** वयां किजा **इंजीनियर पद्मसुन्दर** व चिकिधिक:ह्म किजा **डा. जितसिं** ख:।

वयक: माष्टर ज्वोमानिह्म जूयांनिंतिं मचांनिसें हे सयके सीके पाखे विशेष ध्यान वं। उकिं १० दँ जक दुबले भक्तपुरे च्वना: मनंतुनाथे आख: ब्वने दइगु मखना: येँ क्वाया: दर्बार हाइस्कूले ब्वनादिल। उगु समये १० दँ दुह्म मचा आख: ब्वनेया निंतिं येँ थ्यंक क्वाया: असन दुछेँ व नं मेपिनि छेँ बासं च्वना: गुलि दु ख कष्ट नया दिल ज्वो थ्व अनुमानया विषय ख:।

थुगु प्रकारं स्कूले ब्वँब्वं फष्टक्लासे तक थ्यन। तर थनयागु थ्व शिक्षाया उच्चतां लुमदना: विक्रम १९५९ साल पाखे कलकत्ता व्हाया: (स्कटिसचर्चेज) स्कूले इन्ट्रेन्सतक ब्वनादिल। लिपा अनं ख्वपय् लिहाँ व्हाया: थ:नं सेल्फ स्टडी याना दिल, किजा श्री मित्रसुन्दरयातन इन्ट्रेन्स जाँच बीकेत थमं हे कुत: याना: ब्वंका: पास बीके व्छया दिल।

थुगुथुगु हे समये किजाया नाप नाप मेमेपिं नं त्वा: बा:या मचातय्त नं भति–भति ब्वंकु ब्वंकु १९६९ साल जूबले वयकल ख्वपया खौमा त्वालय् नेपाल भाषां अंग्रेजी ब्वंकेगु छगू स्कूल हे स्थापना याना दिल।

शिक्षाया विषये वयक:या सिद्धान्त छु धा:सा "**वर्ण सम्म परिचय जुइ धुंकुम्हेस्यां 'नमोवागी' स्यने मा:, अले जक विद्याया याकन प्रचार जुइ।**" उकिं वयकलं धमाधम शिक्षकपिन्त ब्वंका दिल, अमि पाखें मेपिं मचातय्त न ब्वंके बिया दिल।

उथाय् वयक: माष्टर साहेब यें असन बालकुमारी च्वं व्हाय् धुंकल। उकिं यें नं वयकल थथे हे याना: शिक्षकपिं तयार याना दिल। उगु वखतया विद्यार्थीपिसं निला प्यला जक सां वयक:या शिष्य ज्वो दइगु अहोभाग्य ता:। छाय धा:सा वयक:या थाय् आख: ब्वनेगु सकतां घासां परिपूर्णगु '**थायभु**' न्ह्यच्याय् थें सफू छगू ब्वनेगु संसारया खँ सकतां सीकेगु। उकिं वयक:या आदेशानुसार वयक:या शिष्यपिसं नं धमाधम व हे प्रणालीं थ:थ: छें स्कूल थें याना:

विना शुल्क नेपाल भाषां अग्रेजी ब्वंकेगु यात । निदँ प्यदँ लिपा इन्ट्रेन्स याय् धाःपि विद्यार्थीतय्त उगु वखतय् दयाच्वंगु दरवार स्कूलय् भर्ना याय् यंकुबले नेपाल भाषां ब्वंकइगु स्कूलय् ब्वंपि मचात धका उगु वखतया दास मनोवृत्ति अनुसार अनया माष्टरपिं व विद्यार्थिपिसं नं गिजे याइगु व सह नं मयाःगुलि थ्व नेपाल भाषां ब्वंकइगु स्कूल स्यँस्यं वन । अध्यनं वयकलं थःथाय् हे ब्वंवइपिं विद्यार्थीपिन्त नेपाः भाषां हे ब्वंका च्वना दो । वयकःया प्रमुख शिष्यपिं मध्ये निह्म प्यह्म थ्वयकःपिं खः– श्री आद्याचरण, श्री कृष्णहरि मूल, श्री जगतलाल, श्री विज्ञानबहादुर, श्री भक्तबहादुर मल्ल आदि ।

माष्टर साहेवं थथे नेपाल भाषां आखः जक ब्वंका च्वनादीगु मखु कि उगु वखतय् झीगु भाषाय् स्कूलीय पाठ्य साहित्यया अभाव खनाः विद्यार्थीतय् सुविधाया निंति अंग्रेजीया नेपाल भाषां माने व नेपाल भाषाया अंग्रेजीं माने तयाः '**दिक्सनरी**' च्वया तया दीगु दु । रोमया ऐतिहासिक कथा '**पेटर पार्लि**' धाःगु सफू छगू नं अनुवाद याना तया दीगु दु । झी माघबले कनिगु '**गोमय्जुया बाख**' थाय् थाय्यागु मुंका हयाः व फुक्क स्वयाः छगू थमं हे ग्वयाः च्वया तया दीगु दु हान एससफेबल्सया अनुवाद यानाः '**इसपं दयका तगु बाखं**' धका ने. सं. १०३५ साले थासा आखलं पिकया दीगु दु । गुकी जमा ४७ पु बाखंचा दु । हानं '**हशना**' धका भूमिका छगू नं दु । उकिया छकू दसु थन बियागु दु,

गुकिं शिक्षाया माध्यम मातृभाषा ज्वीमा: धयागु बांलाक वयं—

"गुगु जातिया गुगु भाषा जुया चोन उगु हे भाषं ज्ञान ब्यूसा याकनं ज्ञान थुइका काइ अंकि सकसिया थुकी भिन्न भाव लुया वइमखु । निवा भाषा बोनेबले आपालं याना छ्यों ले मदिगु जुया निंतिं मचातसें छ्यों ले थोगु भाषा मचागु वखतए बोनेत थाकु नं चाचां यन । हाकनं मचातएत थअगु भाष्यागु सफू थउ कन्हे मरु गुलि सेनेगु लिपा ला वन । यूरोपइगु वा मेगु पूर्वइगु भाषां थजू दकोसिवे मागु ज्ञान हे ख । आपा सिया मेगु भाषा बोनेत मउका मरु गुलिं थअपिनिगु हे भाषे मेमेपिं बुद्धि दुपिं जाति तएगु ज्ञान दुगु सफु दुसा आपासित अनं पुइ, ई नं आपा सिंतिं वनि मखु ।" तर थज्यागु ज्या उगु वखतया नेपालया शासक श्री चन्द्रशम्शेर-यात गन यइ, तुरन्त आठप्रहरियात प्यह्मस्यां ज्वंके हया: सिंह दर्वारे तया: बोबिया हल—थज्यागु ज्या हाकनं जक सँ छन्त जेलय् स्वथना बी ।

थ्व खं याना: माष्टरसाहेवया साप हे सुख मन्त, नेपाले च्वने हे मास्ति मवल; उकिं किजा नाप ला:वने थें याना: इलाहावाद व्वाल । उगु वखतय् वयक:या किजा श्री पद्मसुन्दर इन्ट्रेन्स पास याना: एफ० ए० ब्वना च्वना दीगु । तर अनया व शिक्षां वयक: लुमदं । किजाया उच्च शिक्षाया निंतिं थ:गु नेपाल तराइया कमलपुर मौजा

मिया: सुनानं मसीक पासपोर्ट कया: जापान व्हाल। थ्व वयक:या उच्चशिक्षा प्रियताया चिं ख:। लँय् हंकङ्या लं चीन व्हाल । अन वयक:यात नेपालया छह्म विद्वान् धका सीव अनया बौद्ध संघं सदस्यता प्रदान यात। अन छगू सप्ताह च्वना: जापान व्हाल।

थनंलि वयक:पिं जापान थ्यंका: टोकियोया इम्पिरियल युनिभर्सिटीया प्रिंसिपलयागु सहयोग दुगुलिं किजायात अन युनिभर्सिटी भर्ना याना: अन व्हिन्हु व्हिन्यान्हु च्वना: अनया बुद्धधर्म प्रचार सभाया सदस्यता प्राप्त याना दिल।

अनं लिहाँ व्हा:बलय् प्रथम विश्व युद्धया हूल्लाय् ला:गुलिं अंग्रेजी सी. आइ. डि. तय्सं जहाजंनिसें नाप नाप वया: हिन्दुस्थानय थ्यनेव वयक:यात ज्वना यंका: नेपाली ख: धयागु प्रमाणित मजूतले थ्वयात जेले तयगु धका: दरभंगाया जेले कुना तल। दत्त्या लिपा विक्रम १९७२ साले अंग्रेज सरकारं वयक:या विषये नेपाले चिट्ठी पत्र याना ह:गुलिं चन्द्रशम्शेर महाराजयागु थ्व नेपालया प्रजा ख:; छु कारणं सुयातं छुं स: मबिसे देश विदेश (समुद्रपार) वंगु ख:; बांलाक केरकार याना: व्छया ह्लि धका बडा पत्र वन थें अन वयक:याके न्यंबले वयकलं जिमि किजायात आख: ब्वंकेत वनागु ख: धयागु बयान बिया दिल। तर श्री चन्द्रशम्शेर थें ज्याह्म कूट नीतिज्ञ थ्व लिसलं लुमदं, वयक:यागु सर्वस्व कायगु, वयक:यात नेपाल दुहाँ वय मदय्केगु धयागु निर्णय याना:

थ:गु स्वेच्छाचारिताया परिचय बिल।

तर थ्व निर्णयं वयक:यात अन्याय जूगुलिं अंग्रेज सरकारयात धया: जापान सरकारय् जिं जापान वना: छुछु याना वल न्यना: ह्रानं इन्साफ याय्मा: धयागु अपील यासेंलि अंग्रेज सरकार द्वारा अन्तरराष्ट्रीय कानून विरुद्ध छुं या:गु मदु धयागु सफाइ कया: लिपा विक्रम १९७३ सालय् वयक: नेपा: लिथ्यंक: व्हाल। अयनं नेपाल सरकारं वयक:यात भांज्याङ्ग पुला: पिहाँ वने मदयक प्रतिबन्ध तया तल।

थथे देशं पिहाँ वने मदय्क छें जक च्वने मा:गुलिं वयक:या मानसिक अवस्था भचा भचा स्यना वन। अथ्यनं निह्न प्यह्न विद्यार्थीपिन्त ब्वंका च्वनादी। ह्रानं येँ **कविवर सिद्धिदास** नाप व ख्वप गोलमढी दीपिं **श्री वलबहादुर मूल** व **श्री गणेशबहादुर मूल** पिनि नाप नेपाल भाषा साहित्यया उत्थान विषये बराबर विचार विमर्श याना दीगु। ह्रानं विद्यार्थीतय् अंग्रेजी ब्वनेत ग्रामर अंग्रेजी बा हिन्दी जक जूगुलिं '**इंग्लीस ग्रामर इन पर्बतिया**' नामं पर्बतिया भाषां अंग्रेजी ग्रामर छगू **मं** च्वया: पिकया दीगु ख:, तर व सफू न्ह्याक्व हे ज्याय् ख्यले दुगु जूसां सरकारी स्कूलय् चले याना मबिउ, बरु हिन्दी भाय्या ग्रामर ब्वंका च्वन। लिपा श्री ज्वालासिं ह्मालं व स्वया: दय्कुगु मेगु ग्रामर तिनि स्कूले चले यात।

थ्व हे माष्टरसाहेबया ग्रामरया कंभर पृष्ठे वयकलं

च्वया: छापे याय्‌त प्रेसे व्छया त:गु दु धका क्वय च्वयागु सफूया नां बिया त:गु दु—

(१) नेपाली अंग्रेजी फष्टबुक (नेपाल भाषा)

(२) गोरखाली अंग्रेजी फष्टबुक

(३) गोरखाली भाषाको इसपको कथाहरू

(४) सुगमबोध गणित (गोरखाली)

उगु वखते माष्टर साहेवयात सुनानं छुं इज्जत त:गु मखु। सरकारी कुदृष्टि व जनताया उपेक्षा थुलि हे वयक:या भाग्ये। ख: उगु वखते नं वयक:या अनुरूप किजापिसं वयक:या इज्जत तया: च्वना दीगुदु। **श्री मित्रसुन्दरजु,**—छह्म योग्य माष्टर जुया: शिक्षा प्रचार याना हे च्वना दिल, रोमन लिपिं **'गोरखा सेल्फटठ'** धा:गु अंग्रेजी व पर्वतिया भाषा तया: खँल्हा बल्हाया सफू छगू नं च्वया दीगु दु। हानं मेगु **'हितोपदेश'** धका पर्वतिया भाषां पिकया दीगु सफुली नांया क्वय्‌लाक ब्राकेटे **(भाषा)** धका जक च्वया दीगुलिं सीदु कि थ:गु भाषायात **'नेपाल भाषा'** धाय् मदय्‌क **'नेपाली'** जक धाय् वयक:या गुलि तक यो ? हानं वयक:या हे प्रेरणां गुरु योगवीरसिंहं **'भगवान निर्वाण'** धयागु कविता च्वयादीगु खँ **'योगसुधा'** या भूमिकाय् च्वयागु दु। **श्री पद्मसुन्दरजु**—जापाने २ वर्ष च्वना: B. Sc. पास याना: जापानया मेपिं पासापिं नाप अमेरिका व्वाया: अन ७ दँ तक च्वना: इलेक्ट्रीकल इंजीनियरिङ्ग ब्वना: खर्साङगे व्वाल। अन छगू खर्साङ्ग हाइड्रो-

इलेक्ट्रीकल कार्पोरेसन ली० दयका च्वना दिल । लिपा विराट्नगरे बिजुली तय्गु जुसेंलि नेपाल सरकारं स:तुगुलि अनया पावरहौस इत्यादि दयका: अनया चीफ इञ्जीनियर जुया: च्वनादीगु दु । **श्री जितसिंहजु**—दार्जिलिङगे च्वना: आख: ब्वँब्वं कलकत्ता व्राया: डाक्टरी पास याना दिल । अन च्वनादीबले श्री धर्माचार्य नाप छु सम्बन्ध तया दीगुलिं ९० साले श्री जुद्धशम्शेरं गुरु योगवीरसिं आदि नेपाल भाषाया लेखक लेखिकापिं सकसितं धयाथें ज्यावला ख्यले थने यंकुबले डाक्टरयात नं यंका: ख्याना हल, हानं ९७ सालया महामारी नं धर्माचार्य नाप छु न छु सम्बन्ध दुपिं नेपाल भाषा व साहित्य प्रेमी अनेक सज्जनपिनि व्रोले नं वयक: डाक्टर थ्या:गु ख:, तर धर्माचार्य हे छुटे जूगुलिं डाक्टर आदि सुयातं छु दण्ड सजाय मजू ।

माष्टर साहेबया काय्पिं निह्म दु—**श्री नारायणजित व श्री हिरण्यजित** । म्ह्याय्पि ४ ह्म दु । **नारायणजितजु** म्ह्याय्पिं २ ह्म जक दय्का: १९९६ साले परलोक जुल; गुह्मस्यां शिक्षाप्रचार पाखे ध्यान तया: लाइब्रेरी दय्केमा: धका खँ ल्हाना जूगुलिं थ्वय्क:यात ५० तका दां जरीवाना याना ह:गु दु । **हिरण्यजितजु** जक पटनाय् विहार इंजिनियरिङ्ग कालेजे सिभिल इंजिनियरिङ्ग ब्वना च्वना दिलतिनि ।

थ्व अर्थया जमानाय् ल्याय्ह्मह्म काय् मदया वन, थ: कमाय् याय्या निंतिं छु प्रकारया चाकरी चुकली याय्

सःह्म मखु। परिवार आपाः अर्थचिन्ता दहेदु, विशेष यानाः राणा शासकतयगु शिक्षा विरोधी शोषणनीति खनाः मने दाह, उकिं वयकःया मानसिक अवस्थाय् छुं विकार पिहाँ वल। मवइ न गथे? वयकलं उकथं उलिमछि शिक्षा प्रचार याना नं थःगु बुद्धि, श्रम व अर्थ नं तुकाः गुगु **'इसपं दयकागु बाखं'** छापे याका तयादीगु खः, व थम हे लँय् लँय् च्वनाः मियाः अज्ज ध्यबा मदु धाःपिन्त अर्थे **बिया नं** गुगु भाषा प्रचारे तत्परता व उदारता क्यना दिल, **उकियात** क्री कृतघ्न समाजं **वेँपहः** सिबाय् थ्वीके मफु। छु याय् ज्यू, क्रीगु समाजया बौद्धिक स्तर हे थाहाँ मवःनिगु। क्रीगु ला स्वभाव हे खः सुं महापुरुषं थःपिसं याय् मफुगु छुं विशेष चमत्कारिक ज्या याना क्यन धाःसा कित व **महापुरुषयात** देवत्वे खनेगु, कित वेँ धका हाः हाः याय्गु।

तर वयकः **महामना श्रद्धेय जगतसुन्दर मल्लजु** ताउत क्रीगु उपेक्षाभाव फयाः च्वना मदी, नेपाल संबत १०७२ साल गुंलाथो ७, विक्रम २००६ साल श्रावण १४ गते खुनु पशुपती आर्यघाटे ७० दँया वयसे मन्त! आः क्रीसं **सुयात पुज्याय्गु, बा सुयात हाः हाः याय्गु?**

न्ह्याग्गु थजु, क्रीगु निंतिं, क्रीगु समाजया निंतिं वयकः **'माष्टर साहेब'** हे खः। वयकःया **'शिक्षा प्रियता व मातृ भाषानुराग'** क्रीगु निंतिं **'महान् शिक्षा'** थन त्यंदनि क्रीसं काय् फःसा।

योग-सुधाया भूमिका

जि ला थ्व प्रजातन्त्रया जमाना खना: ग्या हे ग्यात बा:, सु मनू नेता ज्वीत सयके सीके मो, न छु ज्या यायत व ज्याया छु ख्वील थ्वीके मा:। आपा: मनुखं छ नेता जुल, छं थ्व ज्या याय माल धाल कि वं जि मस:, जि मफु धका धाय् दुगु मखु, वहुमत मानय् याय् मा:गु। छु याय् जित: नं हा:-हू याना: क्री नेपाल भाषा परिषदं थ्व संग्रहया कविता मुंका नं थुकिया भूमिका च्वयगु भाला विल, मफुसां थ्व कु क्वबुइ हे माल।

सफूया भूमिका धयागु छु? मनूया ख्वा:पा: ख:, रथया घ:मा: ख: अथवा संगीतया आलाप ख:। अथ्य हे थ्व भूमिका नं क्री 'योग-सुधा' या सुगन्ध ज्वी मा:। गुगु सुगन्ध नँ तुना: गज्यागु सयोगं थ्व सुधा पिहाँ वल अथवा गज्यागु योग याना: थ्व सुधा पिकाल थ्व खँ क्रीसं सीके फइ।

क्रासँ, ह्लापां थ्व योग-सुधा गनं पिहाँ वल, सुनां पिकाल थ्व खँ नि सोके, छाय धा:सा गुगु वस्तुयात ह्ल-सीकेत ह्लापां व वस्तुया उत्पत्तिस्थान नि सीके मा:, अले तिनि व वस्तुया सकतां खँ बांलाक थुइ। व उत्पत्ति स्थान

बा पिकाःह्म व्यक्ति खः जिमि पूज्य गुरु, उदाय्तय् नेता, स्वर्गीय कवि योगवीर्रसिं।

वयकःया जन्म कान्तिपुर महानगरया केलत्वाः क्वाछेँननो बिक्रम संवत १९४२ सालया बछलां जूगु खः। ह्लापां म्ह्याय् बुयाः लिपा काय बूगुलिं वयकःया मां श्री लक्ष्मीनानी व बौ श्री चैत्यवीर्रसिं निम्हं अत्यन्त लयताः।

"बुसें निसें वःगु बानि सिसेंलि तिनि तनि" धयाथें वयकः मचांनिसें हे न्ह्याथाय् वंसां पासापिं सकस्यां नायो। ब्वनेत मखंबाह्लाया श्री शाक्यमुनि गुरुजुयाथाय् आखः ब्वं वनिगु, तर उगु वखते उदाय् समाजे आखः ब्वंकेगु चलन बांलाक मदुनिगुलिं विशेष ब्वने मलाः। उकीसनं छुं न्हूगु सफू ज्वना जूगु खन कि वयकःया वाज्या श्री पूर्णवीर साहुं सफू लाकाः पालाः खुना बोगु हँ। अथ्य नं उखे थुखे यानाः माक्व ल्याः व भति भति हिन्दी सफू स्वय सयकल। अबले छु तोतामैना, चहारदरबेश, बिरसिक्का आदि मखाः ज्वी।

बिक्रम संबत १९६१ पाखे वयकःपिंथाय कुना तःह्म असामि छह्म तुंथी क्वल्वानाः सित। शंकां वयकःयात ज्वना यंकाः २६ न्हु तक थानाय् कुना हल। अनं हे भचा सयके सीके माल धयागु उत्साह नं ज्वनाः पिहाँ काःगु जुना च्वन।

उगु उगु हे वखते स्वर्गीय ऋषि माधवराजजु नं केलत्वाले च्वना दीगु। वयकलं त्वाले बराबर स्वामी

दयानन्दया आर्यसमाजी प्रचार नं याना च्वंगु । उकिं उगु समयया न्हूगु जोशपिं युवकत उखे आकर्षित जुजुं वना च्वन । उकी थ्व चरित्रनायक नं लाः वन । लिपा ११ ह्य मनूया नापं वयकःयात नं ज्वना यंकल । मेमेपिन्त अनेक सजाय व जरिवाना जुल, वयकःयात १० । तका दां जरिवाना यानाः तोता हल । वयकःया चिकिधिकःह्म किजा श्री संघवीरसियात जक मचातिनि धका छुं मयासे तोता हल । थ्व १९६२ सालया खँ खः ।

अनं लिपा थन च्वनां खइ मखुत धका थें वयकः कलकत्ता व्वाल । अन थ्यसेंलि अनया विस्तृत वातावरण खंवले वयकःया युवक हृदये ॐ जोश सञ्चार जुल, सयके सीके, छुं ज्या याय् धयागु भावना जाग्रत जुल । अनेक पत्र–पत्रिका स्वत । विशेष यानाः–उगु बखते श्री महावीर-प्रसाद द्विवेदीया सम्पादकत्वे पिहाँ वया च्वंगु—सरस्वती मासिक पत्रया पठन पाठन जुल ।

अनं लिथ्यसेंलि स्वर्गीय कवि सिद्धिदास, कविशिरो-मणि लेखनाथ, स्वर्गीग आशुकवि शम्भुप्रसाद, पंडित चक्रपाणि, पंडित दीपकेश्वर आदि कवि व लेखकपिनिगु संगत जुल । बराबर नेपाल भाषा, गोरखा भाषा व हिन्दी भाषां नं कविता च्वयां दिल । उकिं यानाः उगु बखते वयकःया कापः कोठी छगू साहित्य–समिति थें हे जुल । अन बराबर व्वाइपिं कविपिसं सप्ताहे छगू छगू कविता कापि छगुली च्वयाः मुंकातयगु याना तल, तर व खँ उगु जमानाया सरकारयात

गन यइ, व कापि लाका यंका: बडागुरुजुं वयक:पिन्त ह्यानं अथ्य मुना: थज्यागु ज्या याय् मदु धका म्यंका न ह्ल ।

अनं निसें वयक:यात सकसिनं ह्यसिल । उदाय्तय् समाजे ला नास्तिक धका प्रसिद्ध हे जुल । कारण छुं न्हूगु खँ ल्हात कि उगु बखते नास्तिक ज्वीत गा:, मेगु ज्या याय् मा:गु मखु । वयक: ला श्री माधवराज पर्वे ला:ह्य हे जुल ।

सलंस: दंनिसें छ्गू हे तालं वना च्वंगु नेपा:या बौद्ध जगते विक्रम संबत १९८१ साल पाखे छ्गू न्हूगु लहर वल । खामदेशं निसें नेपा: थ्यंक दण्डवत याना: व:ह्य वयांछें लामां श्री धमांसाहुया छें बाखं कन । ह्लापां बाखं न्यंपिं ८।१० ह्म, लिपा सलंस: खाना वसेंलि थाय् मगाना मञ्जुश्री पर्व: स्थाने कन, यले नागबहाले नं वना: कन । उकिं याना: छुं मस: मस्यू जुया च्वंपिं बौद्धत भचा दना: धार्मिक विषये सां भचा स्वया हल, उकिं वयकलं थ्व न्हूगु जोशे संगठन याना: छुं लाभ याय् फं धयागु विचारं 'संसार सागर विचे' धयागु कविता च्वया: प्रकाशित याना दिल, तर वयक: व प्रकाशक श्री भवानी-वीरसियात नं ज्वना यंका: ह्यतिं १०।१० तका दां जरिवाना याना हल । समिति अडाय् पास मयासे छापे याय् मज्यू धका अैन नं दयका बिल ।

थय् लामाया पाखे जयमांत ब्वा:गु खं याना: नेपा:या

गुरुजुंपि तंम्वयकल। ह्लापांनिसें नया वया च्वंगु उदाय्तय् ह्लातं जा नय् मखु धका उदाय्तय्गु पूजा–आजा नापं बन्द ज्वीका बिल। अले वयकलं उदाय्तय्गु नेतृत्व याना दिल। बुधांख्यो आदि थासे अनेक सभा याना: उदाय्तय् पाखे लिना: ह्लापाया थें जा नया: पूजा याना च्वंपि त:छे-वाह्राया श्री शुभरत्न सूर्य समेत गुरुजुपिन्त मद्दत बिया: मुद्दा नं चले जुया वन! लिपा थथ्य ल्वाना जक च्वनां मजिल, उदाय् समाजयात संगठन यायत छगू निगू रचनात्मक ज्या याय् माल धयागु विचारं ब्याक्क उदाय्तय्गु गुठि दयके ग्या:गुंलि ह्लापा दया च्वंगु कसा:तय् बंभ्वे गुठियात म्याग्का: कसा: कोठि छुना बिल। उकिं भति भति शिक्षा प्रचार व नाप नापं छगू निगू सामाजिक सुधार नं याना यंकल।

थज्या:गु अनेक गुणया नापं छगू दोष नं वयकलं घाना तया दीगु दु, व खः चरित्रया दुर्बलता। उकिं याना: शरीरे रक्त विकार जुजुं मूर्छा ज्वोगु रोग जुल। उकिं छ्यें च्वनेगु उचित मखना: १९८२ सालया श्रीपञ्चमी खुनुं निसें सेंगुँ क्वे किंदोँया सिथय् च्वंगु वयबे च्वं वाल। अन वयक:या मां लक्ष्मीनानी अजि नं नापं दु। लिपा वयक: अनं लिह्राँ व्याय धुसेंलि अजि जक अन हे बराबर च्वच्वं भिक्षुणी हे जुया च्छत।

उगु उगु हे समये श्री तुलसीमेह्रजुया 'चरखा प्रचारक महागुठी' नं पिह्राँ वया च्वंगु। खद्दर फोगु, छेँ छेँ छगू

निगू चरखा बा तां तयाः कापः थाय्गु आदि ज्या जुया वया च्वन। वयकः नं खद्दर फिनाः मेपिन्त नं खद्दरया प्रचार याना च्वना दिल। नाप नापं १९८३ सालया मार्गे १० ह्म ति मनूया छगू कम्पनी यानाः थँहितो 'वस्त्रकला भवन' धका छगू कापः थाय्गु कारखाना नं चायका दिल, उथाय् जापानी कापः दनावःगुलि बांलाक चले ज्वी मफया वन। लिपा वयकःया किजा श्री धर्मवीरसिंया परिश्रमं व कारखाना उन्नति जुजुं थौं कन्हेया नेपाः प्रसिद्ध श्री तारा-साहुया 'वस्त्रकला भवन' या रूप काल।

१९८५ साल पाखे साधारण शिक्षाया ला माक्व प्रचार याय् मदुनि स्त्रीशिक्षा ला ध्याकुंचाय् हे तिनि। अज्याःगु अन्धकारया युगे नं स्त्रीशिक्षाया पक्ष कयाः थःम्ह्मायपिन्त आखः स्यना तया दिल। लिपा मिसातय् अस्पतालयात नर्स माःगुलि ६ खुह्म मिसा मचात इलाहाबादे स्यंके छ्वयगु धका खँ पिहाँ वल। अले वयकः सुंक च्वने मफुत, काचाकाचां वयकःया म्ह्याय् श्री विद्यावतीया नाप श्री धर्मदेवी, श्री नन्दकुमारी, श्री विष्णुदेवी, श्री राधादेवी व श्री मोतीलक्ष्मी नापं छ्वयगु बन्दोबस्त यानाः चन्द्रशम्शेर महाराजया थाय् दर्शन याके छ्वत। तर वने त्योबले मां उसाय् मदया श्री मोतिलक्ष्मी छह्म मवं। श्री नन्दकुमारी जक इलाहाबादे छुं दिन च्वनाः अनं हे थःपिनि हनुमान नगर छ्यँ काल। मेपिं प्यह्म इलाहाबादं पास जुया वीर अस्पताले नर्स भर्ना जुल। थुकिं सीदु वयकः स्त्रीक्षिशाया

गुलि पक्षपाती ख: ।

१९८६ साल मार्ग गते १० खुनु चन्द्रशम्शेर महाराज स्वर्गे जुया: भीमशम्शेर महाराजं राजत्व ग्रहण यासेंलि ब्यूगु भाषण गोरखापत्रे ह्लयगू भाषां छापे जुल । अले कसा: कोठी बास: ति मनू मुना: छगू सभा जुल । व सभाय् बुढातय्‌त शिक्षित यायत छगू सार्बजनिक पुस्तकालय दयके मा: धका पास जुल । उकिया सभापति वयक: हे मनोनीत जुल । लिपा व सफूक्वथा चायकेत बिन्तिपत्र छपौ च्वया व्ह्लगु थ्यने हे मलाक श्री रामचन्द्रं प्वला बिसेंलि बिन्तिपत्रे गाँह्लगु दुपि मध्ये वयक: श्री योगवीरसिं, श्री हरिकृष्ण श्रेष्ठ, श्री बैकुण्ठप्रसाद श्रेष्ठ, श्री लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा. श्री कृष्णप्रसाद भातवरा, श्री धर्मराज थपलिया व थ्व पंक्ती लेखक नापं ह्लयम्हेसित यंका बन्दासवाल याकल । लिपा मुद्दा जाहेर जूबले बिन्तिपत्रे सहीछाप तक्वसित ह्मति १००।१०० सचिछ जरिवाना व श्री धर्मराज छह्मसित २ दँ कैद जुल । पोल्याह्ा श्री रामचन्द्रं २२०० दां बंकस काल ।

थुगु प्रकारं वयक:या पाखें अनेक सामाजिक सुधार जुया. वया च्वंगु, देशे जाग्रति वया च्वंगु व विशेष याना: कसा:कोठी पाखें कसा:तय ज्या याय् छिक छगू बैंक थें ज्या बिया च्वंगु खना: अधिकारी जगते खलबल जुल । थ्व खँ थासे थ्यँसेंलि प्रजातन्त्रया भूमिका वइ थें ग्याना: १९८७ सालया माघ पाखे न्यत त्वा:याह्म श्री सप्तरत्न धयाह्म

उदाय् हे छह्मसें ११ ह्म मनूतय्‌त आडम्बर मत पिकाल धका प्वयकल। वयकः श्री योगवीरसिं, श्री माणिकमान, श्री धर्ममान, श्री करुणारत्न, श्री सिद्धिरत्न, श्री दशरत्न थौंकन्हे स्थबिर धम्मालोक, श्री खड्‌गराज, श्री मञ्जुहर्ष, श्री मानदास, श्री हर्षदास, व थ्व पंक्ती लेखक नापं ११ म्हे सित मुल्की अडां ज्वंके हल। ६ ला तक तारीखे तयाः उगु बखतया कम्यांडर इन चोफ श्री जुद्धशम्शेर भीमशम्शेर महाराजयाथाय् मुद्दा जाहेर याय् यंकल। अले छु मानि तारोखे वक्व फुकसित दाय् फक्व दायकाः गुम्हं पाल्पा, गुम्हं पोखरा, गुम्हं धनकोटा व गुम्हं गोरखा आदि थासे पितिना व्छयगु हुकुं जुयाः फुकसितं थानाय् व्छत। मेपिं तारीखे मवपित नं ज्वंके हल, प्वल्याहाया मुख्य साक्षी असंत्वाःया श्री मोहनवीरसिं (पाजु) वयाः मालाः मालाः ज्वंका यंकाः टंगाल गारते जाकेयात। तर थ्व काण्ड भाइ भारदार सुयां हे मने मलो खनी, उकिं उगु हे समये ह्नानं छु छु खँ जुल मस्यु, वयकः छह्मसित थानां लित हयाः टंगाल गारथे तय् हल। कन्हे खुनु ८८ साल कार्तिक गते २२ खुनु मेपिं थानाय् च्वंपिं थासे थासे व्छत। गारथे च्वंपिं जक महाराजयाथाय यंकाः न्ह्योने तल, खँ हे मेगु। "भैंगो जा, अब यस्तो नगरेस" धका वयकःयात तोता हल। मेपिं ३ ह्मसित ७ ह्नयन्हु लिपा २८ गते खुनु "आवंलि थज्यागु ज्या याय् मखु" धका भों च्वकाः तोता हल। उकी श्री दशरत्न, श्री खड्‌गराज व थ्व पंक्ती लेखक

नं दु। व "थज्यागु ज्या" धयागु छु खः, उकिया अर्थ थौंतक नं मस्यूनि। मेपिं पितव्छे धुंकुपिं नं लित हयाः व हे भों ते सहि तयकाः तोता बिल।

१९८९ साल भाद्रं जुद्धशम्शेर महाराज ज्वी धुंकल, ९० साले क्यँ जक क्यन नेपाल भाषां सफू व बुद्धधर्म पत्रिकाय लेख च्वक्व धयाथें नेवाः तयत ज्यावलाख्यले सःताः नेवाः भाषां च्वय मते, च्वःसा ह्लापा भीमशम्शेर महाराजं थें सजाय याय् मालि धका ख्याना हल। अले ला मेपिनि नाप नापं वयकलं न छगू प्रकारं च्वयगु ज्यां ह्लाः लिक:या दिल धाःसां ज्यू। उकीसनं ९० सालया महाभूकम्पं ह्लानाः छयों प्वाः गंगुलि नं भचा च्वयगु ज्या याय थाकु हे चाल। अथ्य नं गवलें गवलें छगू निगू कविता च्वया हे दी, अमल हे मखाः।

१९९३ साल पौष गते २९ थिगालाः ३० खुनु वयकःया गृहिणी श्री शोभालक्ष्मी परलोक जुल, छु बुढेस काले बज्रपात जुल। लिपा साप हे मछि सेंलि श्री बुद्धमाया-यात दुत हया दिल। अयनं वयकःया जीवन ह्लापाया थें आनन्दमय मजू।

. १९९७ सालया भयंकर कार्तिक वल, निन्हु वने मलावं हे शहरे धूम धाम। त्वाः त्वाले मोटर लःरी, बन्दूक ज्वंपिं सिपाहिंत, विशेषयाना उखें थुखें नँ तुना ज्वींपिं भुजितयगु इधू थिधू। थाय थासे लँ हे बन्द ज्वीक पल्टनं चाः हुयकाः सर्च यात, कुंकुं भों सफूया

नापं नापं मनूतयत नं धमाधम मोटरे ल:री ततं यंका च्वन। महावीर स्कूलया पुस्तकालय नं सुचुका यंकल। अज्याबले वयक: श्री योगवीरसियात जक गन तोतइ, वयक:या किजा श्री धर्मवीरसि नापं यंकल।

थ्व फुक्क घटना स्वया: न्यना: थ्व पंक्ती लेखक नं ग्यात, छुयाय् छुयाय् जुल। चच्छि अथें वन, कन्हे खुनु ला असने मा: नं जुल धयागु खँ ताल, अले फंपी, बुंगे दुक्वी वना च्वना, छु सुला च्वना। लिपा मुद्दा भचा व्छासु थें च्वंगु व हानं थानां नां हे कया: छच" थ्यंक स:त: वल धयागु स: वमुलि वया: हाजीर जू वना। अनेक सवाल यात, फुक्क मस्यु धया–गुगु खास मस्यूगु ख:। लिपा नेपाल भाषा सम्बन्धी खँ वसेंलि थमं च्वयागु प्रकाशित यानागु बुद्धधर्म पत्रिका व हृदयकुसुम, पद्यनिकुञ्ज सफूया उल्लेख याना। लिपा न्यत—"छं गुरु सु ?" जित: ला आपद जुल, व हे क:सी छखे कुने तया: वयक:यात बत्दा सवाल याना च्वन, छखे जिके थ्व प्रश्न! पलख जि नंवाय् मफुत, लिपा मनं मनं गुरु नमस्कार याना: वाकुछिना: धया—"थ:गु भाषां च्वयत छुया गुरु, जिगु सुं मदु, उगु थुगु सफू स्वया, भति भति च्वया बुद्धधर्म–पत्रिकाय् छापे जुल, हानं च्वया: सफू निगु नं छापे याका।" धायत ला थय् धया, तर मन मनं ग्या:— धर्मश्रीमित्रया मिखा कुतु वं थें जकं ज्वीगु ला! परिणामे जुल व हे— धात्थे हे लिपा जेलं पिहाँ वयाबले वयक:

गुरु मदयकाः च्वने माल, थः च्वया तयागु 'बभ्रु वाहन' नापं ह्लाते लः ह्लाम् मखंक। लिपा लच्छिति तारीखे तयाः थ्व पंक्ती लेखकयात नं नेवलं कयाः गारथे कुन। थ्व खँ सिसेंलि वयकलं श्रमती राममाया च्यामिनी द्वारा सन्देश व्छया हया दिल। वं हरेक किसिमं बँपुइ थें यानाः, चुरोट् च्याके थें यानाः धाल—विद्यावती दिदीया बाः नं धया हःगु—'धंदा काय मो, छुं जुया जेले वने माःसा अन नं थःगु भाषाया ज्या याना हे च्वनेगु।' थ्व खं धात्थें मने दुगंछि वल, उत्साह बृद्धिजुल। वयकःपिन्त जक पौष २५ गते तोता हल, थानं गारथया लुखां नमस्कार याना—अन्तिम नमस्कार। माघ ७ गते मेपिं राजबन्दीतय् नापं थ्व पंक्ती लेखकयात नं जेले व्छत।

जेले च्वच्वं वयकःया व उपदेश शिरोधार्य यानाः थःगु भाषाया च्वयगु ज्या खुया नं पुया नं याना च्वना—पिहाँ वयाः वयकःयात ब्वनाः न्यंकाः स्याबासो काय् धका अनेक आकांक्षा यानाः, तर छन्हु श्री फत्तेबहादुर दाजु हानियाया अप्रेसन याकाः हानं जेले लिहाँ व्हाल। वयकलं लुखाय् हे धयादिल—वाक्य थ्व हे—'ह्लापां चित्तधर भाजुयात छगू अमङ्गल समाचार"—ह्लायपं तीं स्वात, ह्लकुसँ तोतीप्यन। हानं वयकलं धाल—"श्री सुन्दरलालं धाःगु—कविवर योगवीरसिं सिंह्दर्वारं छुटे जुया वसें निसें म्हंमफुगु काय्ह्म श्री कमलवीरसिंया ब्याहा छगू सिधय्काः १९९८ चैत्र १६ गते खुनु स्वर्गेजुल" जिगु आशाय् च्वापुं दाल।

वना ख्तं थ:गु लासाय् भोसुना च्वना। उखुनु हे बह्नी ब्यलि यायगु तोता: क्वी सुगत सौरभ माहाकाव्यया भाषा वन्दनाय् निपु श्लोक मं मदु मं मदु तना—

"पूज्य जिमि गुरु योगवीरं माँ, सरलताया वसः
छ्न्त अति हे ल्वेक पुंका: जिमित वं न्यंकल थ्व स:—
'क्वीगु भाषा जीर्ण जूगू अल्सि मचास्य भिक्य नु,
भारतीय शास्त्रभवनं मान थ्वैत बीक्य नु'
किन्तु जि गुगु छंगु र्निति काव्य–मा: ह्न्य जक धुन
छन्त छाय्पुगु स्वे मलाकं कुटिल कालं गुरु नुन,
ह्रा अभागीं याय् मखं गुरुथागु अन्तिम दर्शन
फक्व अयनं याय् त्यना जि वैगु आज्ञा पालन।"

आ: क्वासँ थ्व सफूया कविता गुगु बखते गज्यागु अवस्थाय्, छु छु कारणं पिह्राँ वल, व खँय् विचा: याय्—

ह्लापां थ्व संग्रहे च्वंगु '**नेपाल भाषा**' कविता क्या दिसँ। थ्व उगु समयया कविता ख: गुगु समये हिन्दी श्री जयशंकर प्रसादजुया न्हून्हूगु नाटक पिह्राँ वयाच्वन ह्रान श्री द्विजेन्द्रलालजुया बंगला नाटक हिन्दी अनुवाद जुयाच्वन, उकिं वयक: नं नाटक पाखे आकृष्ट जुया दिल ह्रानं थ:गु नेपा: भाषाय नं अथे बांलाक नाटक पिह्राँ व:सा ज्यू नाटक याय् द:सा ज्यू धयागु नं वयक:या महत्वाकांक्षा खनेदु। उकिया फल स्वरूप शकुंतला नाटक छ्गू थ:गु तालं च्वयादिल, उकी अनेक म्य नं दु। व म्य मध्ये प्रकाशित

जूगु थ्व हे छपु म्य धाय्‌माः। मेगु छपु म्य नं थ्व सफुली ला:गु दु, उकिया खँ क्वय्‌ वइ। थ्व म्यं वयकः नाटक पाखे आकृष्ट जूगु जक कनिगु मखु कि वयक:यागु मातृ भाषा प्रेमया नं बाजं था:—वयक:या थ:गु भाषा गनतक थतयंके यो, थुकि बांलाक सोदु स्वयादिसँ—

"नेपाल भाषा जीर्ण जूगू अलिस मचासे भिक्य नु,
भारतोय शाष्त्रभवनं* मान थ्वैत बीक्य नु।"

अहिंसा— थ्व उगु बखतया म्य ख: गुगु बखते खामं व:ह्म व हे क्यांछें लामा वंदु शास्त्रया धर्म प्रचार याना च्वन। व बाखनं आकर्षित जुया: आपाल मनूत लामा पाखे वना च्वन, उथाय्‌ हे थ्व म्य च्वया दोगु ख:। उकि थ्व म्य उगु बखतया धर्मप्राण दाजु किजापिनि धुवा हे जुया वन। न्ह्याह्मस्यां म्हुत्वी "**मय्‌ल प्रियजन मांस नयगू कोटि विनती तोत्य नु**" थुगु प्रकारं अत्यधिक प्रचार जूगु थ्व म्यं याना: ८७।८८ सालया आडम्बर मतया मुद्दाय्‌ नं वयक:यात पातं पा: बन्दा सवाल याकल।

धर्मसार—थ्व ला धर्मया सार हे जुल, च्वे च्वया थें व हें लामाया ब्याख्याने व:गु धर्मया सारयात कया: व ब्याख्यान न्यंजूपि बुद्धमार्गीपिन्त संगठन याय धयागु विचार हे च्वया दोगु ख:।

---

* विश्वविद्यायल आदि

धर्मोद्धार—थुकिया रचना काल नं धर्मसार नाप च्यलाति हे जक पाई, अथ्य नं थुकियात प्रेरणा मेगु हे लाः वल। कारण थ्व रचना जूबले लामाया खें तम्वयकाः गुरुजुपिसं जयमांतयगु पूजा-आजा बन्द याय् धुंकल। उकिं बुद्ध धर्मया प्रवर्तक **"ह्लापां अशान्ती फुक ध्वंस याःह्म"** शाक्यसिंहया गुण उपदेश आदि लुमंका दीगु खः। हानं विश्वन्तर, मणिचूड आदि दानवीरपिनि आदर्श दया नं अज्ञान भूत पुंकाः सुबुद्धि मदयकाः कर्मयोग मयासे केवल अर्थ भोगी जुया जूगुलिं पुलांपिं आचार्यपिं-शान्तिकर, बन्धुदत्त व सुरतबज्रपिं लुमंका दीगु खः।

महामञ्जु श्री — थ्व कविताया लेखकया थासे बुद्ध धर्म पत्रिकाय् श्री धर्मादित्य धर्माचार्य नां दुसां थ्वया रचयिता वयकः हे खः। छाय धाःसा वयकःया धर्मसारभाषा व धर्मोद्धार पत्रिकाय् छापे जुसेंलि श्री धर्मादित्यं थ्व कविता नं च्वयत सामाग्री बिया ह्या बिज्याःगुलिं १०४६ साले कलकत्ताय् नेपाल भाषा साहित्य मण्डल स्थापना जूबले ब्वंकेत च्वयाः ब्छया दीगु खः। गुगुली नेपाल इतिहासया छुं फलक दु।

हे अजिमा! — थ्व पत्रिकाय् ने. सं. १०४९ स छापे जूगु जूसां थ्व ह्लापा हे अजिमा पूजाय् पँयता खलःतसें छाःगु श्लोक खः। थ्व वयकःया पुलांगु रचना मध्ये छगू खः।

रानी मन्दिराया विलाप— थ्व वयकःया रचना

मध्ये दकले ताःहाकःगु व काव्यशैली जुयाः खण्ड काव्यया छगू खण्ड धाय लो। थुकी रानी मन्दिरा बने चाः ह्यु ह्यू मचात लुमनाः नुगः मछिकाः थः स्वामी विश्वन्तर राजकुमारयाथाय् न्यंवःगु तक वर्णन दु। थुकिया–प्रेरणा पुलांगु 'हाय हाय बालक" धयागु म्यं ब्यूगु खः। हानं थुकी प्रकृतिया चित्रण जक बांलाक जुया च्वंगु मखुकि "**तन उपवन भाःपा जल् बिया नेत्रयागु**" आदि वाक्यं अखण्ड मातृ स्नेहया चित्र नं क्यं। मेगु "**उपल हृदय जूसां फैमखू धैर्य याय**" आदि वाक्यं वयकःयाके दुबिना च्वंगु करुण रस नं बाः वः। उकि थ्व वयकःया प्रभावशाली काव्य प्रतिभाया छगू सुन्दर नमुना खः।

मृत्यु— थ्व कविता गुरुया शिष्यप्रति गुलि स्नेह दु उकिया प्रमाण खः। छको थ्व पंक्ती लेखक उसाय् मदय्का च्वन। ल्यायह्म मनू, लांलां ज्वर वयाः गंसि गंसि जुया वंगुलि थौं कन्हे थें टी० बी० धाय मसःसां लोकं गना वन लाको छु धाय धुंकल। उकि वयकःया नुगः मछिका थ्व कविता च्वया दिल। गबलें मृत्युया बल पराक्रम बर्णन याना दिल। गबलें बोबिया दिल। गबलें हेका "**वियोग याये मृत्य चित्त जोपिं**" धका शिष्यया दीर्घायु कामना याना दिल। थ्व हे थ्व कविताया सृष्टि–कथा खः।

कीर्तिया लँ व सार वचन— थ्व निप्पुं धर्म व नीति शिक्षाया म्य खः।

मनया उद्गार-- थुकिया लेखकया थासे थ:गु नां मतसे 'अशान्त हृदय' धका नां तया त:गुलिं सीदु--उगु समयया नेपालया राजनैतिक स्थिति गय् च्वं। उगु बखते राष्ट्रीयभावना, देश सेवा व्रत हे घोर अपराध तिनि।

गीत-- थ्व अंग्रेजी भाषाया म्य ख:, ह्लापां कलकत्ताया धर्मराजिक चैत्य बिहारे हा:गु। श्री धर्मादित्य धर्माचार्यया अनुरोध सहित अनुवाद व:गुलिं वयकलं कविता च्वया दीगु ख:। गुगुली बुद्ध भगवानया संक्षिप्त परिचय व कलकत्ता महानगरे बुद्धया अस्थि तया: धर्मराजिक चैत्य, विहार स्थापना जूगु आदि खँ दु।

श्री भगवान निर्वाण-- थ्व कविताया रचना माष्टर मित्रसुन्दर मल्लया प्रेरणां जूगु ख:। वयक:या मल्लजुं कुशीनगरया थ्व प्राचीन संक्षिप्त इतिहास छ्त्वा: च्वया दिल। उगु बखते क्वीगु भाषाय् गद्य लेख छापे याय्गु चलन हे मदु धा:सां ज्यू, उकिं वयक:यात कविता दयका: बुद्धधर्म पत्रिकाय् प्रकाशित यायत बिया दिल। वयकलं थ्व सुन्दर रचना याना: कलकत्ता व्छया दिल, तर थ:गु नां तय ग्या:-- 'वीरभक्त' नांया ल्यूने था सुलादिल। कारण उगु समये राष्ट्रीय भावना जाग्रत ज्वीगु, सभा समाज, मन्त्री मण्डल आदि अनेक राजनैतिक खँ च्वयगुया छु खँ ब्वने हे ग्यानापु। उकिं सुला: सुला: सां अर्जुनं थें प्राणहारी बाण मखु मृतसंजीवनी बाण कयका दिल।

धम्मपद-- थ्व डा० ईन्द्रमानजुया धर्मपदया अग्रलेख

खः। धम्मपदया फुक भाषा संशोधन याय धुंकाः धम्मपदया विशेषता क्यनेत च्वया बिया दीगु खः।

बिहार व बुद्ध गन दु? —थ्व निगुलि बाह्य पूजाया कविता खः, पँयताःखलःतसें छाःगु।

चैत्य वन्दना—थ्व खँ देशया चोभाः पूजायात दयका बिया दीगु श्लोक खः।

थुलि प्रकाशित ज्वी धुंकुगु रचना खः। आः अप्रकाशित हस्तलिखित रचना नं स्वया दिसँ—

सिह्लाज्याया ब्वों—थ्व क्री सिह्लाज्या लय मखुसां सिह्लाज्या म्य खः। ब्वों ब्वों वा प्यु प्युं अनेक अश्लील संगीत जक हालिगु तायाः वयकल थ्व म्य खास यानाः बुँ-ज्या याईपिं दाजुकिजापिनि र्निति हे च्वया दीगु खः। वयकःया हस्तलिखित प्रति मदुगुलि क्वाछेँया श्री बुद्धिरत्नजुं कण्ठ याना तया दीगु दयाः तिनि थ्व म्य क्रीत प्राप्त जुल।

प्रेमिका चरित्र—थ्व व हे शकुन्तला नाटकया दुष्यन्तयात माण्डब्यं प्रेमिकाया परिचय कना च्वंगु म्य खः। थुक्री प्रेमिकाया अवस्थाया संक्षिप्त, तर मार्मिक चित्रण दु।

खेद—थ्व छगू उद्गार खः। आधुनिक धर्माचार्यपिनि पाखें अनेक दुःख कष्ट जुया वया च्वंगुलि थ्व उद्गार पिहाँ वःगु खः।

हेदेवि—थ्व श्रीपञ्चमी खुनु मञ्गुश्री हे च्वनाः च्वया

दागु श्लोक खः ।

धम्मपद (यमक वर्ग)--थ्व बुद्धधर्मया सार स्वरूप धम्मपद यमक वर्गया भाव कयाः याना दोगु पद्यानुवाद खः ।

प्रवासी पत्नीया बसन्त--थ्व छगू भाःत सँदेसे च्वंह्म मिसाया विलाप खः । गुकी वियोगिनीया अवस्थाया मार्मिक चित्रण दु । नाप नापं अज्याःगु हिमालय गयाः कमाय् याना हःगु धनं शिक्षा आदि बोगु ज्या छु मयाःगुलिं धनिक वर्गयात छगू भर्त्सना नं । विशेष याना थुकी च्वंगु "फंदे **उपासकपिनी प्रिय पुत्र धावव**" धयागु पंक्तीं सीदु-उपासकतय् मचात अशिक्षित जुया च्वंगुलिं वयकःया मन साप हे ख्वःगु । उकिं युवकपिके प्रार्थना नं याना दीगु दु-- "... ... ... **यानाब्यु हे युवकबर्ग, सुधार न्हूगु**" थ्व रचनां वयकःया विचारया प्रगतिशीलता क्यं ।

शान्तिसंगीत-- थ्व छगू नैतिक शिक्षा खः ।

जीवन हार-- थ्व छगू उगु बखतया समस्यापूर्ति खः । थुकिया पूर्ति ५।६ ह्म कविपिसं याःगु दु । थुकिया समस्या खः--"**कविता जिगु जीवनहार खनी**"

पवसा-- थ्व छगू सरस्वती वन्दना खः ।

हृदयया सलो--थ्व नं छगू समस्यापूर्ति खः । ने. सं. १०५६ सालया श्रीपञ्चमी खुनु ७ ह्लयह्म कविपिसं ह्लयपु हे कविता च्वयाः मञ्जुश्री तिके यंकुगु मध्ये थुकिया ह्लापांगु श्लोक छपु खः । लिपायागु श्लोक न वयकलं उखुनु हे

च्वया दीगु।

विश्वन्तर-- थ्व बिश्वन्तर राजकुमारं मचात दान याय् धुंका: रानी मन्दिरायात धा:गु म्य ख:। थ्व श्री सिद्धिरत्नं दयका दीगु विश्वन्तर सेट्या अन्तिम म्य ख:।

चैतन्य गुरु अष्टक-- थ्व च्यापु श्लोकया रचना ख:। तर थुकिया हस्त लिखित गनं ल्वीके मफुगुलिं पूरा श्लोक प्रस्तुत याय मफुत। थ्व गुलि दु व फुक असं दुछेँया श्री सिद्धिरत्नजुं न्वे वयका तक्व ख:।★

आ: दनि निगू अप्राप्त रचना। छगू श्री कवि सिद्धिचरणजुयात लिस:। मेगु उपासक समाजयात शिक्षा।

श्री सिद्धिचरणजुयात अबले लिस: बिया दीगु ख: गवले श्री सिद्धिचरणजुं "हे कङ्क: हानं छको हा: वा...... ......" धका छगू बांला:गु कविता च्वया दिल। उकियात वयकलं "हे वाउँगु कचा छं जित: आश्रय ब्यूसा जि उकी च्वना हाले ... ..." धका ल्वयक हे लिस: बिया दीगु। सारांश थुलि हे, थ्व खँ श्री सिद्धिचरणजुया सोस्वां सफूया 'कटु संदेश' कविताय् उल्लेख जूगु दु।

उपासकतय्त शिक्षा–छगू प्रभात वर्णन ख:। उकिया

★ आ: थुकिया च्यापुं श्लोक वयक: भाषाप्रेमी श्री सिद्धिरत्नजुं कविजुयागु हे हस्ताक्षर ल्वीका बिया दीगुलिं 'नेपाल' या दँ २।५ ल्या: अके पिहाँ व:गु दु।

ध्रुवा—"**आः जा दनेत्यल उपासक हे सजाति**" थुलि हे वयकःया उपासक समाज गुलि याकन थकाय्गु इच्छा, व बांलाक सीदु । उकिं जि थुलि धाय् फु कि वयकः कवि—महान् कवि जक मखु छह्म महान् नेता नं खः, ह्मानं थ्व जिमित नापं पत्याः याय् ग्याना: सुचुका तःगु कविता छिकिपिनि न्ह्योने तय् फुगु जूसा व कवितां वयकः बुढा जुया नं गुलि तक प्रगतिशील जू व खँया नार्याखि च्वेकइ । तर छुयाय् उगु बखतया राजनैतिक परिस्थिति याना: व हे कवितां वञ्चित जुया च्वने माल ।

अयनं थ्व सफूया कविता मुंका नं भूमिका च्वयगु गौरव नं ब्यूगुली झी नेपालभाषा परिषदया कार्य कमिटियात हार्दिक धन्यवाद मबिसे जि च्वने मफु । नाप नापं मुनेगुली ग्वाहालियाना दीपिं पासापिन्त नं ।

मां भाय् जिन्दावाद !

वयकःया छह्म जक शिष्य

ने. सं. १०७३ चित्तधर उपासक 'हृदय'

छाय् 'थुलिंचा ?'

खः 'थुलिचा' या अर्थ 'बाय् बाय् फुतं' बा छु विशेष ज्याया 'ल्यंपुल्यं' खः। थ्व 'थुलिचा' सफू नं की नेपाल भाषा साहित्यया वर्तमान युगय् काव्य भागया दुने योगवीरसिं काल अथवा 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा' पत्रिकाया पद्य भागया ल्यंपुल्यं खः।

ख जा गुगुं इतिहासयात काल बा युगया पक्खालं खुइगु अःपगु खँ मखु, थुकी अनेक विवाद नं वयफु, अयनं छगू न्ह्यागु इतिहासयात नं इतिहासकारतय्सं थःथःगु दृष्टि-कोणं काल-विभक्त हे याइगु जुया च्वन। उकिं कीगु नेपाल भाषा साहित्ययात न ह्लापा ह्लापा की आज्जु तापा आज्जुपिसं च्वजक च्वयाः स्वत्थना थकुगु समययात पुलांगु युग व नेपाल संवत १०२९ सालनिसें च्वयाः थासा आखलं .सफू पिहाँ वस्यलिया समययात न्हूगु युग धाय्गु अप्पो मताया। थ्व न्हू-युगया युगप्रवर्तकपिं मध्ये गद्ये **पं. निष्ठानन्द वज्राचार्य**, पद्ये **कवि सिद्धिदास अमात्य** व स्यनेगुली **मा. जगतसुन्दर मल्ल** खः। थननिसें हे तिनि कीगु भाषाय् ह्लायगु भाषां हे च्वय् माः धयागु न्हू-पहः

पिहाँ वल। उकिया प्रमाण गद्ये **'ललित विस्तार'** व पद्ये **'सज्जन हृदयाभरण'** क्यो न्ह्योने दनि गुगु क्यो नेपालभाषा साहित्य मंदिरया जग ख:। अज्ज पद्ये कवि सिद्धिदासजुया सत्यसती, सिद्धिरामायण आदि आदि ४७।४८ गू सफुलि पिहाँ वय्‌त छायं ती मफया च्वनतिनि। उकियात छायं तीकेत आखा:— प्रेसया खापा चायकेगु ज्या ल्यं हे दनि, उकिया ता:चा-क्वेँ उदाराशय दातापिनि ल्हाती।

अनंलि वइ थ्व न्हू युगया निगूगु काल नेपालय् शिक्षा विषयया बाचा ई। गुगु इले नेपाले चन्द्र जाहाँ थिना च्वंगुलि वयागु सहस्र मिखाया न्ह्योने गुम्हं नगुं नं छ्यों ल्ह्वने मफु। भति भति पिलिपालि जक खने दयव हे थ:गु तीव्र तेजं तोपुया व्छइगु। उकीसनं नेपाल भाषा साहित्ययागु ला ज: हे खने दय्‌के ज्यूगु मखु। अथ्य धका अबले च्वय् मज्यू ल्हाय् मज्यू धयागु प्रतिबन्ध नं दुगु मखुनि, च्वय् मते ल्हाय् मते धका लिपा जुद्धशम्शेर महाराजं थें सुयातं धा:गु न्वा:गु नं दुगु मखु, अथ्यनं व समयया मिखा ब्वय्‌व आशय थूपिं स:स्यूपिं शिक्षित वर्गे सुनानं थ्व खँय् कपा: स्याक: मजू। छह्म निह्म धार्मिक जनं छपु निपु श्लोक च्वया: तुत: सफुली तय्‌गु व बाहा पूजा वा मेमेगु पूजाय् छाय्‌गु या:, थुलि हे साहित्यया प्रकाशन धाय मा:। छगू श्री देवरत्न वज्राचार्य द्वारा पिहाँ व:गु **'दशबलास्तव'** धयागु सफुली **'स्तुतमपि व वन्देश्री'** यागु नेपाल भाषां अर्थ छ्याना: त:गु दु,

व हे छन्दे। हानं उकी '**बुद्ध धर्म संघ ज्योति**' धयागु व '**याहुने लोकजन**' धयागु म्य निपु नं दु। मेगु बाहा पूजाया छपु श्लोक थ्व खः—

"**हे भग्वन् छलपोलया चरण पूजा यायगू मन् जुया**
अज्ञानी जिपनी सहीत रसनं पूजा थनी या वया।
दु:खीया मनसं दुथे फुथ्य तया श्रद्धा पुजा भाव् तया
छल्पोलं शुभ लोचनं स्वव भती अप्‌राध याना क्षमा।
इच्छा मेगु मखू मती जिगु थुली दु:खी दरिद्री गुली
सत्वप्राणि कृमी सहीत सकलें हे मोक्ष लाय्‌मा थुली।"

अथ्य हे १९८१ साल पाखे असने असंभलु द्यो पूजा या:वले छापे याना: इना ब्यूगु मेगु श्लोक—

"**निर्मल् श्वेत जुया त्रिलोचन कना रत्नादि मुख्लं पुया**
पद्मेसंतु भुजङ्ग आसन कया नमुंण्ड मालां तिया
खड्ग: पात्र ज्वनाव वज्र सहितं रत्नादि माला जवं
ढाल: विन्दु बियाव घण्ठ व लुँया पूर्ण: कलस् नं खवं
जोना रत्न तिसां तियाव नउपून्ह्यांना सुवस्त्रं पुना
सत्वप्राणि पनी सकल् दकसियां इच्छा गुगू कामना
पूर्ण: याय धका मती दृढ तया इच्छा पुरे यायिह्म
हे माता छलपोलया चरणसं शर्णे वया दु:खिह्म।
त्रैलोक्या जननी अधीपति धनी माता वसु:धारिणी
राज:चौर रिप्वग्नि पाप भय नं फुकाब्यु चिन्तामणि
नाना रत्न सुवर्ण अन्नपरिपूर्यानाव ज्ञानेश्वरी
सप्त: वृद्धि बिया बिया शरणका माता त्रिलोकेश्वरी।"

तर थज्या:गु चिची धंगु अनेक श्लोकया (पर्चा) नाप नापं जिमि गुरु योगवीरसिंया '**धर्मसार भाषा**' छापे जूबले ला अधिकारीतय् मने 'ति' मिन, अले लेखक श्री योगवीरसिं व प्रकाशक श्री भवानी बीरसिंयात नं ज्वना यंका: ह्मतिं १०।१० तका दां जरिवाना याना: अनंलि न्ह्यागु सफू वा पर्चा छापे याय् मा:सां समिती पास याका: जक छापे याकेमा: धका ऐन नं दयका बिल। तर पास याके यंकुसा नेपाल भाषाया गुगुं सफू वा पर्चा नं तोह् मतोह् चिना: पास याना मब्यू। अथ्य जूगुलिं थ्व कालया विशेषता '**बुद्ध धर्म व नेपालभाषा**' जूवन, गुगुली ह्ला: तया दोपिं **श्री धर्मादित्य धर्माचार्य व गुरु योगवीरसिं,** छम्हेस्यां कलकत्ताय् वना: व पत्र सम्पादन यात, मेम्हेस्यां नेपाले च्वना: उकियात कविता च्वत, गुगु ज्यां याना: श्री धर्माचार्यया सरकारी भत्ता चब्बुत. गुरु योगवीरसिं सरकारया कोप भाजन ज्वी माल। अथ्यनं व पत्रिकां खीगु भाषा साहित्य मन्दिरया निगलं मू अंग:— गद्य व पद्ययात गुलि क्वातुक दना थकल व खँ इतिहासं कनि। थ्व '**थुलिचा**' सफू नं व कालया ल्यंपुल्यं ख: व इतिहासं च्वइपिन्त ज्या वइगु। आ: व काले '**बुद्धधर्म व नेपालभाषा**' पत्रिका व थ्व '**थुलिचा**' सफूया छु गथे सम्बन्ध दु व खँय् विचा: याय्—

थ्व '**बुद्धधर्म**'—पत्रिका अबले पिहाँ वल, गबले च्वय् धया थें नेपाले राणा शासन—कालया शुद्ध बाचा

जाया च्वन। तर द्यो थाय् थ्यनेव फपुला हे वइ, थ्व खँ धाय् मा गु खँ मखु। उकिं उगु समयया देश, भाषा व जाती (राष्ट्र) नाप छुं माया दुपिं मनूतसें आः ला बाचा फपुल धका सीकाः मू पुला हय् धुंकल। सामाजिक जगते स्व० ऋषि माधवराजजु पिहाँ वःगु तःदँ मदुनि। राजनीति–जगते नं स्व० कृष्णप्रसाद कोइराला, स्व० दुर्गानाथ गुरुजु, श्री धरणीधर शर्मा, श्री सूर्यविक्रम ज्ञवाली आदि विद्वानपिसं मिखां कना स्वय् धुंकल। नेपाल भाषा साहित्य जगते स्व० कवि सिद्धिदासं 'न्ह्यखा' हालाः सकस्यातं थने धुंकल। तर ऋंगः पंक्षीत धाःसा शकां पिहाँ वय् मछाःनि, अथ्य नं स्वले तुं सुलाः सां भति भति हाला हया च्वन। व ऋंगःत मध्ये छधोया सः थ्व **बुद्धधर्म** पत्रिका खः। व पत्रिकाया संस्थापक वा सम्पादक न्ह्यागु धाःसां श्री धर्मादित्य धर्माचार्य, अनया हे अखण्ड परिश्रमं ४ दँया दुने १० गू अंक तक पिहाँ वल—स्वंगू अंक तक **'बुद्धधर्म'** नामं व प्यंगू अंकनिसें **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** नामं। थुकी विशेष यानाः उगु समये कलकत्ताय् कोठि दुपिं व बराबर कलकत्ता व्हाइपिं ल्हासा साहुपिसं थुकियात ग्वाना बियादीगु दु। गुकिं यानाः वयकःपिं मध्ये गुलि ६० सालं ज्यावला ख्यले दं वनेमाल, गुलि ६७ साले लां लां तारीखे ब्वां ब्वां ज्वी माल। न्ह्यागु थजु वयकःपिनिगु हे त्याग, सेवाभाव व उदारतां गुगु **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** पत्रिका पिकया थकल व

थौं व्गोगु नेपालभाषा साहित्यया इतिहासे **छगू काल** जुल। आः स्वया दिसँ व पत्रिका छाय्पेगुली सुनां सुनां छु छु विशेष साधन अर्थात् कविता आदि च्वया बिल—

ख जा व पत्रिकाय् पद्यभाग सिबे गद्यभाग हे अप्पो दु, अथ्यनं व गद्यभाग फुक्क हे श्री धर्मादित्य धर्माचार्यंयागु। उकी मध्ये नं 'बुद्ध धर्म व नेपालभाषा' दँ ३ या १।२ अंके च्वगु '**नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य**' धयागु प्रबन्ध नेपाल–साहित्यया दृष्टि महत्व पूर्ण जू। गुगु खास यानाः नेपाल साहित्यया इतिहास सीके माःपिन्त अत्यन्त उपयोगी सिद्ध ज्वी। पद्य भागे पं. पृथ्वीमानंद वज्राचार्यया 'छह्म बुद्धोपासकया स्तुति' हानं 'वागीश्वरया तुतः, कवि सिद्धिदासजुया नेपाल भाषा पत्रिका, कालचक्र, गुरु योगवीरसिंया नेपालभाषा, धर्मसार, धर्मोद्धार, अहिंसा, रानी मन्दिराया विलाप, मृत्यु!, महामञ्जुश्री, कीर्तिया लँ, सारवचन, जिगु मनया उद्गार, हे अजिमा, गीत, श्री भगवान निर्वाण, श्री वैकुण्ठप्रसाद जुया छह्म नेपाल वासीया बुद्धस्तुति, धर्मादित्यया धर्म सेवा, वसन्त, ह्वत्यंगु स्वांयात, विनय, स्वर्गीय इन्दुनादजुया भगवान्न बुद्ध, श्री हरि कृष्णजुया नेपाल संवत, नेपाल साहित्य, श्री पूर्ण नारायण प्रधानया हेदेवो!, श्री रत्नमानजुया हितवचन, सुप्रभात, कीर्ति, श्री पूर्णबहादुर अमात्यया सात्विक खँ खंह्म, श्री फत्तेबहादुरसिंया बांमलागु चाल व थ्व पंक्ति लेखकया पापदेशना, बुद्ध वन्दना, स्मृति आदि कविता

व सर्व श्री अच्युतानंद, तुलसी मेहर, पुरुषरत्न, रत्नमान भिक्षाचार्य, वेखारत्न शाक्य, श्री प्रसाद उपासक, पूर्णमान, सिद्धिरत्न, लक्ष्मी नानी, सहस्त्रगुणानंद व श्री महाप्रज्ञापिनिगु अनेक म्य आदि विशेष उल्लेखनीय जू। आः उकिया छगू निगू खँ स्वयादिसँ—

बुद्धधर्म २. ३. ४. अंके **'छह्म बुद्धोपासकया स्तुति'** धका गुगु कविता छापे जूगु दु, उकी लेखकया थासे बुद्धोपासक संघप्रबंधक धका च्वया तःसां थुकिया खास लेखक **पं० पृथ्वीमानंद वज्राचार्य** खः। छाय धाःसा थ्व श्लोक बाहापूजाय् छाय्के व्छयत छापे याकुह्म हे थ्व पंक्ति लेखक। खः बुद्ध धर्मे प्रकाशित याय्त व्छःह्म सम्म संघ-प्रबंधक खः। व श्लोक थ्व खः—

श्रीमान् शाक्यमुनीन्द्र ईश्वर जुया सर्वज्ञवादी जुया
निर्मल् ह्मासुगु दिव्य काय जुयका श्रीदिव्य चक्षु जुया
रश्मोया किरणं सहोत जुयका सद्धर्म चर्या कना
हिंसादि विधि तोत्यगू व्रत कना सत् ब्रह्मचर्ये च्वना
ब्रह्मा विष्णु महेश्वरादि सकसें सेवादि याका च्वनं
हे स्वामी छलपोलयात शिरनं याना तुती वन्दना।

कवि सिद्धिदास—थ्वयकःया संक्षिप्त परिचय च्वय् च्वय् धुंन, विशेष खँ **'कवि सिद्धिदास व अमरकृति'** धका 'नेपाल' पत्रिकाय् च्वयागु दु। वयकःया अनेक कृति मध्ये 'सज्जन हृदया भरण' छगू तोताः प्रकाशे वःगु थ्व हे 'नेपालभाषा पत्रिका' व 'कालचक्र' निपु कविता जक।

उको छपु **'नेपालभाषा पत्रिका'** थ्व खः—

> **"थ्व पत्रिका सो गुह्म सज्जनं थन**
> **कयाव सित्तीं व खुनाव व्छे वन**
> **स्व वेत पत्रं गुण बीमखू थन,**
> **मुनाव जीकं तलसा वयी गुण ।**
> **जुयाव वोनी उगु वंश आवँली**
> **लिपा छ्ये व्छोपिनि ज्ञां भिना वयी,**
> **अत्यन्त गुण् बी थुगु पत्रिकां खने**
> **दयाव वेका उगु स्वेव ज्ञां अले ।"**
>
> (ने. सं. १०४८)

कवि योगवीरसिं— थ्व बुद्धधर्म व नेपालभाषा पत्रिकाया विशेषता हे थ्वयकः खः। थ्वयकःया विषयें आपाः धया च्वने माःगु मदु, विशेष परिचय वयकःया अमरकृति **'योगसुधा'** या भूमिकाय् लाःगु दु । अथ्यनं वयक या कविताय् गुगु सुधारभावना व मातृभाषानुराग दु व लुमंके बह जू । **'नेपाल भाषा'** कविताया अन्ते च्वया दी—

> **"नेपालभाषा जीर्ण जूगू अलिस मचासे भिंवयनु**
> **भारतीयः शास्त्र भवन मान थ्वैतः बीक्य नु ।"**

श्री वैकुण्ठप्रसाद— थ्वयकः ला व्हीगु साहित्यया थुगु काले कवि योगवीरसिंया काव्य शैली लिपा न्हूगु शैली पित हःह्म हे जुल । वयकल व न्हूगु शैलीं छुना दीगु **बुद्ध स्तोत्रे** बुद्ध भगवानया जीवनी सम्बन्धी खँ व

शिक्षा विषये चवच्वं **"मसोसें व वर्णाश्रमाचार जात"** धका थ:के सुलाच्वंगु व अन्धकार युगया सुधार भावना ल्ह्वया दोगु दु। **'धर्मादित्यया धर्म सेवा'** धा:गुली धर्माचार्यजुयात धन्यवाद ब्युब्यु क्वोगु व क्वोगु भाषाया अवस्था क्यना दो—" **निर्जीव तुल्य जनया मृत तुल्य भाषा उत्थान यायत सदान दृढाभिलाषा।"** **'वसन्त'** कविताय् वसन्तया बयान यायां थ:गु सुधारवादिता क्यना दी—

> **"गुलि दक्व पुलांगु मभिगु थिति**
> **फस धाकुन याय समूल इति,**
> **नव जीव हनं नव वीर्य बिया**
> **थन उन्नति याय महीतलया।"**

'ह्वे त्यंगु स्वांयात'— राष्ट्रीयताया व देशप्रेमया दृष्टि थ्व कविताया विशेष महत्व दु। थ्व कविताय् स्वांयात धा:गु थें याना: नेपालमाताया सुपुत्रपिन्त मा ह्मसीकेगु प्रयत्न जूगु दु—

> **"वाफय् निभा सह्लपा छिमि मामँ छन्त**
> **बोलंकल प्रकृति थ:गु तया अनन्त।"**

हानं क्वोके शिक्षाया गुलित अभाव व क्यना बी—

> **"छके मदू सुकृत चेतन रूप विद्य"**

अनंलि शोषकतय्गु शोषणनीतियात उला: क्यनि—

> **"प्यंका: तुतिं भ्रमर-हां रस कस्ति तोनि**
> **मायां चुपानल धका मथुया छ चोनि"**

—छाय् 'थुलिचा ?'

लिपा मायां त्यासा पुलेगु सह्ला बी--

"... ... ... **भार**

पुल्ये भचा फु, पुलसा जुइ जन्मसार।"

स्वर्गीय इन्दुनाद—थ्वयक:या खास नां श्री वद्रीमान ख: । थ्वयक:या काव्य प्रतिभाया दसु मध्ये '**भगवान बुद्ध**' नं, छगू ख: । थुकी थ्वयकलं भगवान बुद्धया प्रति श्रद्धा भक्ति क्यक्यं थ.के सुला च्वगु नवजागृतियात '**सुथ जुल गुलि देने याक्न दँ द्यो तुयोल**' धका बांलाक उला क्यन ।

श्री हरिकृष्ण-- थ्वयक:या नेपाल भाषाया मेमेगु रचना क्रोसं मखना । तर '**नेपाल साहित्य**' धयागु थ्व छपु कवितां हे साहित्य प्रति वयक.या दृष्टिकोण बांलाक क्यं —

"**मृत जन जक म्वायी स्वर्ग-पीयूष तोंसा**
सतन-मृत दना वे योग्य साहित्य बोंसा
कवि-अडकल ज्वोफू स्वर्ग-पीयूष धैगु
सत अमृत भवे साहित्य हे ख: मसीगु ।"

श्री पूर्णनारायण प्रधान--थ्वयक:या प्रकाशित रचना शायद थ्व हे--'**हेदेवी**' छपु जक । थ्व श्लोके भगवतीया नम गुण वर्णन यायां चीमि ज्वीव सुं मदया वनिगु लोक व्यवहार क्यना दी--

"**छाये धासा दरिद्र धाल पितिना तोतीव दाजु किजां**"

श्री रत्नमान— थ्वयक: संस्कृतया काव्य शास्त्रं

प्रभावित सुधारवादी कवि खः। थ्वयकःया प्रकाशित रचनां थ्व हे खँ कं। "**हितवचन**" धयागु कविताय् ह्लापांया ऊवले धया दी--'**नेनाति हीत वचनादिक नीति धर्म**'। ह्लानं थ्व श्लोकया प्रत्येक ऊवले न्ह्योने च्वंगु आखलं छगू वाक्य ल्वीका तःगुलिं थ्वयकःया अलंकार प्रियता क्यं-- '**नेपाल उपासक संघया जय**'। '**सुप्रभात**'--थ्व नं छगू नीतिशिक्षा खः। थुकिया ह्लापांया "**देनेगुली युवकपिं जुल सुप्रभात**" धयागु ऊवलं जागृतिया लक्षण क्यं। थुकी नं ह्लापांया आखल छगू वाक्य दय्का तःगु दु--'**देश एकता महा आवश्यकता**''। '**कीर्ति**' थ्व न छगू सदाचारया शिक्षा खः। थुकी छथाय् धयादी--

"बरू घौछी म्वाये सत धरमया तेज पिकया,
छु याये ता म्वाना अधरमि जुया वो भय कया"

मेगु वयकलं अबले अबले हे च्वया तया दीगु-- 'नीतिया हिति' धयागु ३० पु श्लोकया रचना 'धर्मोदय' या १ दँया ८।६ अके प्रकाशित्त जूगु दु। व हितिया ह्लापांया धाः थ्व खः--

"माता पितां गुगु कथं बिल फीत शिक्षा
वंशानुसार चलनं दत गुह्य दिक्षा
स्वदेश काल व परिस्थिति थःगु इच्छा
स्वया फुकं प्रकृति नं बिल योग्य भिक्षा"

सुधार याइपिसं गुलि बाधा विघ्न नाप ल्वाय् माः कनादी--

"सुधार–द्वारस च्वना च्वनि विघ्न पाले
गुलाफ स्वान दयि कण्टकयागु झाले"

देश भक्ति क्यनादी––

"स्वदेश द्रोहि जनयागु छु याय संग"

कुरीतियात गय् वांव्छय्गु दृष्टान्त बियादी––

" ... ... कुरिति दुष्कृत दु:ख दाय
वेश्यां दरिद्र जन थें परित्याग याय।"

थ:गु राष्ट्रवादीता क्यनि––

"कवयागु देश सुरलोकगु आश छाय"

हानं थ्व तोता: अबले हे च्वया तया दीगु मेमेगु अप्रकाशित अनेक मुक्तक कविता व **'वियोगीया'** धयागु व **'वियोगिनी'** धयागु निगू रचना नं दनि। छगुली छह्म वियोगी विधुरया विलाप व प्रेम प्रस्ताव, मेगुली छह्म भा:त सँदेशे ला:ह्म मिसां पासायात थ:गु विरह–वेदना न्यंका च्वगु। **'वियोगीया'** कविताय् मिसा मदुगु छेँया दुर्व्यवस्था कनि––

"छु भौ व उल्लुक वया जुल भारि मेला
मेलास खेल जुल घर्पतियागु हेला।"

अनंलि उकिया प्रेम प्रस्तावे धाइ––

"प्रेम्या व्यपारस जिगू जुल छंन्त वैना
पञ्ज: सरी हृदयया मन रूप मना।"

'वियोगिनी' कविताय् सँदेशे च्वना: थ:त वास्ता मयासे च्वंह्म भा:तया पाखे च्वलां सुइ––

"शीघ्रं लिहाँ वय धका परदेश झाल,
याना च्वना च्वन कुनीति व भ्रष्ट चाल ।"

उकी हे विरहया अतिरेकता क्यनि--

"हा कष्ट हा मयल हा, थुगु देह मेल
चौरासि जन्म हुवने बरु खास येल ।"

श्री फत्तेबहादुर--थ्व **'बांमला गु चाल'** वयक:या उगु वखतया कविता ख: । थुकी गुगु चालया निन्दा बा कटु आलोचना याना तल, व नेपालया सांस्कृतिक दृष्टि झन गौरव पूर्ण जू । उगु वखते वयकलं भारतीय ब्राह्मण दृष्टि स्वया: अय् च्वया दीगु ज्वो । लिपा वयकलं थ:गु मेमेगु रचना नं तया ने. सं. १०५९ साले **'नेपाली विहार'** नाम छगू सफू सम्पादन याना दीगु दु । गुगुली च्वंगु विस्तृत भूमिकां याना नं वयक: ६७ साले जेले वने मा:गु ख: ।

छगू **'वागीश्वरया तुत:'** धका सकल देव देबतापिनि विशेषता दया च्वंगु हे थ्व वागीश्वरया कृपां धयागु क्यना: वागीश्वरया गुण वर्णन याना त:गु दु ।

मेगु थ्व पंक्ति लेखकया **'बुद्ध वन्दना'** व **'स्मृति'** कविता. लिपा **'पद्मनिकुञ्ज'** सफुली नं प्रकाशित जूगु दु । नापं मेगु **'हृदय कुसुम'** धयागु छगू चिकिचा धंगु खण्ड काव्य नं । गुगुलिं याना: ६७ साले जेले वने मा:गु थें जू वन ।

हानं थ्व **'बुद्ध धर्म व नेपालभाषा'** पत्रिकाय् **श्री**

महाप्रज्ञाया यक्व हे म्य नं दु, गुगु आपा: धया **थें ज्ञानमाला** भजने ला:वंगु दु। ह्रानं वयक:या छगू कविताया सफू **'स्वचित्त शुद्धि मार्ग'** धयागु नं पिह्रां व:गु दु।

थ्वयां पिने व्यक्तिगत रूपं नं उगु **वखते नेपाल** भाषाया सपूत सन्तानपिसं द्या:त्या:या च्यूता मतसे त:गू-मछि सफू पिकया त:गु दु, गुगु भाषा साहित्यया ऐतिहासिक दृष्टिं गाक्क महत्व पूर्ण जू। उकी गद्य भागे भाषा शास्त्रया मुख्य भाग शहीद शुक्रराज शास्त्रीया **'नेपाल भाषा व्याकरण'**, बाल साहित्ये वयक:या हे **'नेपालभाषा वर्णमाला'** व **'नेपालभाषा रीडर १।२,'** सु० तीर्थराजजुया **'वर्णमाला'** धार्मिक पाखे डा० इन्द्रमान् जुया **'धम्मपद'** पूचोया श्री तीर्थराजजुया **'गोमयजुया बाखं'** व स्थविर धम्मालोकजुया अबले श्री दशरत्नतिनिबले च्वया त:गु उगु वखतया परिस्थिति ग्याना: श्री मञ्जुहर्षया नामं पिहाँ व:गु **'लोके कुचाल कुव्यवहार'** पद्य भागे च्वय् च्वया थें पद्य निकुञ्ज, हृदय कुसुम, नेपाली विहार, स्वचित्त शुद्धि-मार्ग, व श्री देवकाजीया **'स्वयंभू दर्शन'** इत्यादि ख:।

थुगु काले नं क्वी भाषा प्रेमी उस्तादपिसं अनेक पुलांगु बा न्हूगु म्ये तरज तया: रीकार्ड भरे याना: क्वीगु साहित्यया महत्व थकया ब्यूगु दु। उकी मध्ये निपु प्यपु थुपिं ख:--

(१) 'गुल्त बांला: नेपालभाषा ....' थुकिया लेखक

व गायक नं श्री पूर्णमान शाक्य।

(२) 'गथे याना खुसि याय् मोहन……' थुकिया तरजकार व गायक नं श्री पूर्णमान ।

(३) 'भूकम्पत्रास……………' थुकिया लेखक श्री सिद्धिरत्न, स्वरकार श्री डम्बरमान व हाःह्म सुश्री मेलवा-देवी ।

(४) 'व्हाल प्राण परदेश………' थ्व पुलांगु म्यँया स्वरकार श्री डम्बरमान व हाःह्म सुश्री चीनापटेल खः।

(५) 'छिन थुलि वाइ मताया रे कृष्ण………' थ्व पुलांगु म्यँया स्वरकार श्री डम्बरमान व हाःह्म सुश्री तारावाई ।

(६) 'जिगु मन व्वेका काःह्म व हे मिजं……' थ्वया गाइका मीस पंचवलादासी ।

(७) 'स्थिर जुइ मखु थुगु….' थ्वया गायक वस्ताद साहिला ।

'**थुलिचा**'––थ्वया विषये च्वय् हे खँ छुइ धुन–थ्व '**थुलिचा**' झीगु भाषा साहित्यया वर्तमान युगे निगूगु कालया कविता भागया तँसा खः। हानँ थ्व खँ नं धाय् माःगु मखुत कि '**बुद्ध धर्म**' पत्रिका व थ्व '**थुलिचा**' या छु गथे सम्बन्ध दु। छाय्धाःसा थ्व सफूया ३, ४, ५, ६, ७ नबर तक्या कविता ला '**बुद्ध धर्म**' पत्रिकाय् छापे हे ज्वी धुंकुगु व व हे कविता लिकयाः उकियागु हे ल्यंपुल्यं थें ज्याःगु मेगु ल्यंगु कविता नं तनाः थ्व सफू पिहाँ

वया च्वन। हानं थ्वयक: श्री वैकुण्ठप्रसादजु नं च्वय् धया थें गुरु योगवीरसिंया काव्य शैली लिपा न्हूगु शैली पित ह:ह्म हे जुल। थ्व खँ थ्व सफूया कवितां बांलाक सीदु—थ:पासापिन्त नं थ:गु नवीन काव्य शैली छिना त:गु। जिं छको गन मस्यु धाय् नं धुन "जि नं छह्म ख: श्री योगवीरसिंयात गुरु स्थापना याना नं वयक:या शैलीया उपासक।" आ: नं धाय् **"वयक: खास गुरु मखुसां सल्लाहकार ला अवश्य ख:"** छाय धा:सा जिं मने व.थे ला:ला:थे छगू कविता च्वया व्छया, श्री धर्माचार्य 'बुद्ध धर्म' छापे याना बिल, व नं वयक: श्री वैकुण्ठप्रसादजुया 'बुद्ध स्तोत्र' नापं। व निगुलि कविता खंबले जि मछाला जक च्वना, वयक: छचें थ्यंक फाया: 'थ्व छु छन्दे च्वयागु?' धका न्यं फाल। जिं धया—'छन्द बन्द मस्यु चौपाइ थें धका च्वयागु।' थ्व खँ न्यना: वयकलं ह्निला: धया दिल—"कविता च्वय्त 'गण' बा 'मात्रा' मिले याना: च्वय् मा:।" वयां लिपा वयक:या थ्व खँ लुमंका: कविता च्वच्वं 'पद्यनिकुञ्ज' व 'हृदय कुसुम' निगू सफू पिकया। न्ह्यागु थजु वयकलं थ्व 'थुलिचा' सफुली गुलि काव्य कृति मुंका दीगु दु, उकिया महत्व कविताया दृष्टि सिबे नं उगु वखतया परिस्थितिया दृष्टि विशेष महत्व पूर्ण जू।

आ: उकी छमू निगू खँ बिचा: याय्। थुको न्ह्यया, लिच्चा धका निगू खण्ड दु। उको न्ह्यया धा:गु

खंडे च्वंगु नकतिनिया प्रयास धाःगु '**सन्ध्या**' कविताय् नं गुलि कवित्व दु स्वया दिसँ--

"**किसानित ह्निज्यां ब्याका न्ह्यःन्ह्यः मचा मिसा तया**
बुं लिहाँ वल आ मज्जां चन्द्र लू थें नगू ब्वया।"

मेगु ३, ४, ५, ६ नंबर कविताया परिचय च्वय् बी धुन।

आः '**उक्ति उदाहरण**' धयागु नीतिया दृष्टान्ते नं गुलि काव्य प्रतिभा दु स्वया दिसँ--

"**मदु प्रभाव गुणे भति दोषया,**
जनमनोहरगू तिमिला दया
दुगु कलंक शशाङ्कयिगू भति
गन फुके फत आदर क्षी मति ?"

लिसः—धाःगु कविताय् शर्मिष्ठायात कचं ब्यूगु लिसः गुलि थःथिति पहः वया नं नीतियुक्त जू स्वया दिसँ—

"**देवयानी प्रिये लानी, तोता च्छ छं उगू बिचाः**
धर्म कर्म मलोगू व कुकर्म याय्‌त जी मछाः।
प्रकृतिया कुथि छन्त ज्वना वया सिसा फल
मनोहर नस्वा स्वान बांलागु त्याफि-पूचल
न्यास्चाया जिगु लाहाति लाका कया ह्मितू खना
ज्वनो चुप्पा नया छंत थःकेहे अबले खना,
थौं व हे भावना स्यंका थुगु हे नुगलं अथें
पाणिग्रहण छंगू जा याय् फै जि गुकथं थथें ?"

छगू स्वप्ने—क्षी ग्याक्क ह्मनाः न्ह्यलं चाइबले

—छाय् 'थुलिचा ?'

क्वीत गय् ज्वीगु खः व खँया गुलि मार्मिक चित्रण जूगु दु स्वयादिसँ—

> "हः, **सत्य ला मखु खनी जिगु भाग्य हायि,**
> **धिक्कार स्वप्न गति शो गुलि तापदायी,**
> **निद्रायिगू अधर चुम्बन याय्क याय्क**
> **वं येन थःगु भवने जित जा मचाय्क।"**

व '**थुलिचा**' या '**लिद्या**' धाःगु खण्डे आपाः यानाः वयकः श्री वैकुण्ठप्रसादजुया पासापिनिगु रचना दु। गुगुलि वयकःपिं सकल पासापिं जानाः थ्व क्वी नेपाल भाषायात व अन्धकार युगं प्रकाशे हयत याना दीगु गुप्त-प्रयत्न, वयकःपिके सुला च्वंगु देशभक्ति व वयकःपिनि परस्परया मित्र-प्रेम बांलाक क्यं। **यःकृष्ण** ! धाःगु कवितायू मित्र-प्रेम व मातृभाषानुराग नित्तां स्वयादिसँ श्री वैकुण्ठ-प्रसादजुं धया दी--

> "**थवः भाय् भचा जक्क सां छुं सुधार**
> **थ्व देहं फुसा याय् जुयू जन्म सार**
> **धका भालपा मित्र आधार ताया**
> **परं दुष्ट दैवं तलः क्वीत फाया"**

उकी श्री कृष्णलालजुं हार्दिक लिसः बियादी—

> "**छिगू शुद्ध आत्मां थनी फ गु पाल**
> **सदा इष्ट देवं पुरे याय माल।"**

पत्र--कवितायू श्री शंकरलालजुं चिट्ठी च्वया दी--

"पौ प्रेमपूर्णगु छिगू थन जक्क थ्यंसां
सू भाग्यमानि थन ज्वीफु जि हे मजूसा !"

पुकार--कविताय् वयक:पिनि मित्र-प्रेम स्वयादिसँ, श्री विक्रमानंदजुं च्वयादी--

"थुलि मित्र विना नत स्वर्ग जिय:
न त मर्त्य ययी न त जीवन हे।"

उकी श्री लाकौलजुं स्वर्गीय कृष्णलालजुयात कया: धयादी--

"मांया माया नारी-स्नेह
बुलुया वनिगू तोत्यव देह,
मित्रया प्रेम गन तक ब्वात
कृष्ण सिकालि क्षीसं छु यात ?'

ध्यनेगात पासा--कविता श्री बैकुंठजुं बच्छि व श्री गोरक्षबहादुरं बच्छि च्वया दीगु ख: । उकीं श्री गोरक्षबहादुरजुं बुँज्याया महत्व क्यना उकिया फल नं क्यना दी--

"थुकीयागु सामा दयू इम्त पक्का
नया प्वाफुदंका तया ज्वीन धक्का:।"

थ्वयकलं चाणक्य नीति नं अनुवाद याना तया दीगु दु हानं नेपाल भाषां अनेक गजल नं।

मुनाया सदां शास्त्र विद्या प्रचार--धयागु कविताय् श्री डा. भवानीभक्तजुं शास्त्र विद्याया चर्चा यायां परोपकार स्यना दी--

"कत:यागु भिज्याय् थुगू ज्यान पाना
सिना हूँ थुगू जन्मया सार याना ।"

वियोगिनीया विलाप--थ्व डाक्टरी ब्वंवना च्वंह्म मिजंयात वया प्रेमिकाया भाषां श्री बैकुण्ठप्रसादजुं च्वया दोगु कविता खः, थुकी वियोगिनीया अवस्था क्यक्यं धाइ--

"न मि फस बिजुलीया शस्त्र अःत्रैगु छाःगु
यदि छिगु उपकारं लाय् फुसां घाल लाःगु
मफु जिगु नुगलैगू स्वानया घाल लके
बरु छि थय लि झाःसा दर्शनं ताप तंके ।"

कृपाया--थ्वया रचयिता श्री च्यूडानन्दजु । थुकी वयकलं वर्षाया संध्याय् छह्म प्रेमिकाया लुखा क्वय् पिया च्वंह्म मिजंया अवस्था क्यना च्वन, व मिजनं धाल--

"थ्व सुन्सान सामे झरीया घडी ला
विना छंगु यादं मफू चोन्य जो ला ।"

आः ल्यन **छाय् थुलिचा ?** ख नं खः थ्व '**थुलिचा**' सफूया वःह्मम्छि सुयोग्य लेखकपिं जगाजगि दय्कं दय्कं छाय् थुलिचा ? वयकःपिसं आः नं यक्व यक्व च्वया दी फु नि । तर थ्व '**थुलिचा**' थुलिचा जूगु लेखकपिं मदय्धुंकुगुलि मखु, न वयकःपिसं हानं मच्वइगु जुया हे । अथ्यनं थ्व 'थुलिचा' थुलिचा हे जुइ, थुकिया नापं मेगु छुं ल्यंपुल्यं दइ मखु; छाय्धाःसा थ्व फुक्क व वखतया

रचना खः गबले स्वां पुयाः पलाः तय्‌माः म्हुतुइ तिति यानाः खँ ह्लाय्‌माः, च्वयत ला खापा–खिपा ग्वयाः सुनानं मखंक च्वनेमाः, नत्र ला मेपिसंया छु खँ, थःथिति इष्टमित्रपिसं नं **'का म्वोगु ज्या सना च्वनि'** धका न्वायधुंकइ। ह्रानं वयकः सम्पादक श्री बैकुण्ठप्रसाद लाकौलजुयात नापं ८७ साले पुस्तकालय पर्वे ज्वना यंकाः मेमेपिनि सरह १००। दां पुँइ हाय्‌का हगुः, ९० सालपाखे जुद्धशम्शेर महाराजं **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** पत्रिकाय्‌ लेख च्वक्व, नां दक्व मनूतय्‌त सःताः ख्याना ह गुली नं वयकः सम्पादकजुयागु नं नां दुगुलि **थ्वयकः** पिसं जक मखु गुरु योगवीरसिं आदि उगु वखतया नेपाल भाषाया कवि व लेखकपिसं ह्लाः लिकाय माल। उकीसनं लिपा ९७ सालया महामारी लाक्वसिगु भोँ–भिँ निं घय्‌सुया यंकुगुलि उगु वखतया आखः सःपि नेवाःत दक्वसिनं धयाथें थःपिनिगु लेख, कविता आदिया कोटचाहुति यात। क्वी भाग्य खः उथाय्‌ थ्व थुलि कविता सां मलूगु, मखंगु; खंगु जूसा थुकियात नं व सर्वभक्षी अग्नि नइगु खइ। उकिं थ्व **'थुलिचा'** ला क्वोगु नेपाल भाषाया उगु अन्धकार–कालया **'ल्यंपुल्यं'** जुयाः साहित्यया इतिहासे ल्यना च्वनिगु हे जुल, बरु छिकिपिसं थ्व 'थुलिचा' यात थः नालाः थुकिया व समर्थ लेखकपिनिगु, स्वह्म स्वह्म राणा प्राइम्मिनिष्टरपिसं छात्तु छानाः थुत्था यानाः नं गंका तय्‌धुंकुगु सिसिथां

थें ज्यागु कलमयात छिकिपिनिगु हार्दिक प्रेरणाया संजीवनी–चिकं लुनाः चुलि जाय्केगु स्वय्माल थ्व हे थ्व '**थुलिचा**' या सत्य सन्देश खः। जय मांभाय् !

—**चित्तधर 'हृदय'**

दुने व पिने

क्वीगु साहित्यया **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** पत्रिका–कालया अंश भाग थला: पद्य भाग ज्वना: जिपि ६७ सालया अन्ते जेले वना, गद्य भाग ज्वना: भिक्षुत २००० साले देश पिहाँ वन। थ्व छगू क्वीगु भाषा साहित्यया विशेष घटना ख:, गुगु भाषायां इतिहासे मदइगु। थ:गु देशे थ गु समाजे साहित्यया चर्चा मजुसे जेले दुने चिकिचा धगु सीमित समाजे व राष्ट्रं पिने वना: मेमेगु भाषा भाषीतय् समाजे चर्चा ज्वीगु। ख जा यूरोपया अन्वेषण काल—राणा शासनया सच्छिदँ तक क्वीगु नेपालभाषा साहित्य, संस्कृति व कलाया चर्चा यूरोपी विद्वान्तय् अध्ययनया विषय जुल फल स्वरूप डा० हायन्सजोर्गेनसनया क्लासीकल नेवारी ग्रामर, क्लासीकल नेवारी दिक्सनरी, वत्तिस पुत्तलिका कथा व विचित्र कर्णिकावदान, श्री राइटया History of Nepal श्री हडसनया Essays on the languages of Nepal and Tibet श्री ब्राउनया Picturesque Nepal श्री करपाट्रिकया Account of the Kingdom of Nepal श्री

हामील्टनया Account of Nepal श्री सिल्भेन लेभीया Le Nepal डाक्टर ओल्ड फिल्डया Sketches from Nepal श्री हन्टरया Life of Hodgson आदि सफू पिहाँ वल । गुगुलो क्वीगु भाषा साहित्यया नं छुं न छुं चर्चा दु । श्री हायन्सजोर्गेनसनजुयागु ला धाय् हे माल फुक्क हे क्वी नेपाल भाषां च्वया त:गु । मेमेपिनिगुली नं गुगुलीसं **'मैत्रीभाव मन तिव'**, **'यशोधरा मते दुख ताय'**, **क. ख. ग. घ. या म्य** दुसा गुगुलीसं क्वीगु शब्दया सादृश्य क्यना त:गु । गुगुलीस क्वीगु संस्कृतिया विशेषता क्यना त:गु दुसा गुगुलीसं क्वीगु कलाया चमत्कारिता ब्वया त:गु । गुगुलीसं ला क्वीगु ला, तिथिया नां, हस्तलिखित सफूया सूची, शव्दकोश व क्वीगु म्यया रङ्ग ढङ्ग नं च्वया त:गु दु । हानं क्वीगु नेपा:-आख:यागु नं एशिया खण्डे अत्यन्त मान दु । तिब्बते ला क्वीगु अनेक आख: व तिब्बती भाषा आख:या सिँया थासा दयका: अनेक सफू थाना त:गु दु। चीन, जापान व कोरीयाय् नं उत्तिकं मान दु हँ। उकीसनं रञ्जना आख:या ला अप्पो हे मान दुगु जुया च्वन। थाय् थासे गुम्बा गुम्बाय् अनेक मन्त्र, अनेक धारणी लुँया आखलं च्वया तइगु जुया च्वन । अज्ज थ्व आख: दुथाय् मल: ज्वीगु आदि छुं विघ्न भय वइ मखु धयागु अनया जनताया विश्वास । उकिं पेकींगे १६५२ सने दयका त:गु **'ग्रेट ह्वाइट दाय्‌गोबा'** (तुयूगु

तग्गो चीभा:) या प्वाथे लाक्क देग:चा दयका: थ्व रञ्जना आख:या '**हँ क्ष म ल व र य**' या '**कूटाक्षर**' (मनोग्राम) तया: मान याना त:गु दु। तर अबलेया थ्व ज्याय् ङो नेपाल भाषा भाषीतय्‌गु विशेष ह्ला: मदु, आ: ङोसं हे ङो भाषाभाषीपिसं हे विदेशी विद्वान्‌पि व संस्था संस्था नाप सम्पर्क तया: ङोगु भाषाया साहित्य वृद्धि याय्‌गु ज्या जूवन। थ्व छगू ङोगु साहित्यया इतिहासे विशेषता ख:।

ङासँ, आ: ह्लापां छिकिपिन्त छको जेले निब्वना यंके। ख: जिमित जेले यंकल विक्रम संबत् १९९७ साल माघ ७ गते खुनु। गय् यंकल, गुकथं यंकल छिकिपिसं खँ हे खं। छाय् यंकल छु खँय् यंकल जिमिसं मस्यू, जिमि बांलाक 'फैसला' न्यंकुगु मदु। अथ्यनं जिपिं ३० ह्म मनू जेले वना। लिपा सुब्बा पूर्णनारायण व श्री ज्योति प्रसाद गौतम निह्म नं व्छया हल, अले जिमि ३२ ह्म जहान दत। अन दुने जिमिगु गज्यागु अवस्था, अब्रले अन दुने हे खुया: खुया: च्वया तयागु छपु निपु श्लोकं कने न्यना दिसँ—

'दुन्य च्वना नं मेव बन्दी नाप हे नं लाय् मदु,
थ:पिता परिवार थ:थितिपिनिगु हे दर्शन न दु,
प्यक्ख्यरं तज्जा:गु पक्खा:या दथ्वी छ्चँत दुगु स्वखा
हा, उकी संसार स्वोछह्मस्यागु प्यंगू जक ववथा।''

(१९९८ दिल्ला)

अर्थात थ्व कविता च्वयावले श्री खगेश्वरजु २ ला कैद भुक्तान याना: छुटय ज्वी धुंकल। लिपा १९९८ साल श्रावण ८ गते खुनु जिमित न्हूगु छ्येँ (कालकोठरी) यंकल—

"जिमिगु निति मेगु छ्यँ छखा ऊगु गाले दयकल,
ऊया: पति नँदरालि खो थें त्वोक पक्खा: नं तल,
'नसि मदु निदो' साल श्रावण च्यान्हु वंखुनु यंकल,
सिह थें सकलें जिपिं स्वोम्ह मन्ह्योंसां तै बिल।"

जिमित अन यंबले ६ दँ कैद धका व्छ्या ह:ह्म श्री रामजीयात पोल्याहा जूगुलि तोते धुंकल। उकि ३० ह्म जक जुल। आ: अनया अवस्था छको नं स्वया-दिसँ—

"किन्तु छुं मदु च्वय्त ज्याभ: भोँ, कलम बा मसथल,
वे धका अन जाँच गबलें दुगु सफू नं स्वोकल,
क्षीण तुतिया निपु न्यव:या स्वै सिख: ब:ला: मला:,
खँ जक गबलें ज्वोगु भय जक छीत हे छपला: पला:।"

आ: जिमि पासापिसं सुनां सुनां छु छु ज्या यात, व खँय् नं छको मिखा ब्वय्—

ह्लापां ला जिमित च्वयत छुं साधन हे मदु, च्वइपिं नं त:ह्म मदु। भति–भाति च्वइपिं धाय् माल पासा फत्ते-बहादुरजु, सिद्धिचरणजु व थ्व पंक्ति लेखक। लिपा जूलिसे अन जेलया मछिगु एकान्त वातावरणे ला:बले मनयात चीत छगू न छगू आधारया आवश्यकता जुल। अले

थ:थ:गु स्पेसल विषय मदुपिं आपा: पासापिसं थ्व हे कविता च्वय्गु ज्या याना हल। व ख: पासा ध्रुवनाथया परवतिया भाषां **'ज्वाला'** धयागु निगू भाग कविता संग्रह, पासा ज्योतिप्रसादजुया **भागवत** या पर्वतिया भाषां अनुवाद पासा केदारमान 'व्यथित' जुया **'प्रतीक्षा'**, **'दिवसचित्र'**, **'ख्वबि प्या:गु म्य'** व **'अभिसारिणी'** नेपालभाषां व **'गुनासो'** छगू परवतिया भाषां, पासा फत्तेबहादुरसिंहया **'वनवासया छगू खँ'**, किजा धर्मरत्नया **'अर्हतनन्द'** महाकाव्य, व **'विश्वन्तरया मचात दान'**, पासा हरिकृष्णजुया **'ख्वबि'** पासा सिद्धिचरणजुया **'सीस्वां'** कविता संग्रह व परवतिया भाषाया अनेक कविता, सुब्बा पूर्णनारायणया **'सत्यनारायण व्रत कथा'** **'भर्तृहरि नीतिशतक'** व **'हितोपदेशया छुं अंश'** या नेपाल भाषां अनुवाद आदि आदि। जिं नं **'गौतमबुद्ध'**, **'हृदयकथा'**, **'अन्तरध्वनि'** व **'सुगत सौरभ'** च्वया हया । व सुगत सौरभ च्वय्न्ह्यो अन जेले च्वना: थय् सङ्कल्प नं याना—

> "**जन्म गृह वसुदेवनन्दनयागु कारागार ख:**
> **विम्बिसारं गन उपासक नियम पालन या:गु ख:**
> **मित्रपिं, थौं राजवन्दीयागु रूपं अन च्वना:**
> **शान्तिया स्थापक सुगतया जीवनी जिं च्वय् त्यना**"

(वैशाख १९९८)

(लिपा सफू छापे ज्वीत २००३ साले समिती पास जूबले थ्व श्लोक पास मजू) थथे कविता च्वच्वं वना,

तय्थाय् मदया वल । जाँच वइबले खनिगु भय । अले च्वया: २०।३० पु श्लोक खा:लिसे स्टील बाक्सया नँ–पाताया ह्नते स्वचाकु चाकुं याना—

"भार्वि बौयागु आज्ञां सा जजं ससले च्वना: पखलाय् खौकां च्वया: ल्वहंयागु पाक्वी स्व:थना: वंगु थें हे राजआज्ञां थौं जि नं जेले च्वना: ह्म:–सलाकां छुं च्वयागु नँया पिलाय् दुन्य स्व:थना।"

जेलयागु साहित्य सृजना थुगुप्रकारं जुया च्वन, गबलें गबलें साहित्य सम्मेलन, कबि सम्मेलन व संगीत सम्मेलन नं। आ: थ्वासँ नेपालं पिने नेपाल भाषाया साहित्यया गति गय् न्ह्याना वना च्वन, भिक्षुतय् नाप भारत भ्रमण याना: स्वय्—

विक्रम १९९७ साल तक ला नेपाली भिक्षुपिं आपा: दुगु मखुनि, दुपिनि नं बांलाक जीवन निर्वाह जूगु मखु। अज्ज उबले तक ला भिक्षु धयापिन्त गय् व्यवहार याय मा:, व नं उपासकपिसं मस्यूनि। गुलि भिक्षुपिं दु अमि ज्यू ज्यू थे याना: क्विन्दोल विहारे च्वना: भति–भाति धर्म प्रचार याना च्वन। उगु बखते ह्नापा ह्नापा पिहाँ वया च्वंगु बुद्धधर्म सम्बन्धी सफू तोता: भिक्षु महाप्रज्ञाया **'स्वचित्त शुद्धिमार्ग'** धयागु पद्यया सफू छगू व भिक्षु धम्मालोकया श्री दशरत्त तिनिबले श्री मञ्जुहर्षया नामं च्वया तगु **'लोके कुचाल कुव्यवहार'** धयागु व भिक्षु जुइ धुंका:यागु **'अनुत्तर विजय'**, **'ईश्वर ह्मसीकि'**

'बुद्धगुण', **'ज्ञानमाला'** आदि निगू प्यंगू सफू सिवाय पिहाँ मवःनि, अथे नं भिक्षुपिसं नेपालभाषा व बुद्धधर्म प्रचार पाखे मिखा कंगुलि सरकारं कुदृष्टि तय् धुंकल । 'थमिसं छु याना जुल, गुगु याना जुल, थमित छु यानाः कोथले' धका तुति माला ज्वो धुंकल । अथेनं ९७ साले थन नेपाले प्रकाशन याय् ग्याना· भिक्षु धम्मालोकं **'प्रज्ञा दशन'** निगूभाग व **'सतिपट्ठान'** छगू कुशीनगरं प्रकाशन याना बिज्यात, भिक्षु कर्मशीलं **'प्रज्ञानद'** धयागु नामं चित्तागंज **'बुद्धोपदेश'**, **'धातु भेदानुपस्सना'** व **'परित्राण'** धयागु बुद्धधर्म सम्बन्धी सफू प्रकाशित याना बिज्यात । हानं ९८ साले **'विशुद्धि ज्ञान दर्शन'** धयागु सफू छगू नं अनं हे पिहाँ वल । थ्व ज्याय् गुलि दुःख कष्ट सो माल व खँ स्थविर धम्मालोकया **'महाचीन यात्रा'** सफुलो **'लिपाया खँ'** धयागु खण्डे बांलाक च्वया तःगु दु । उथाय् उथाय् हे क्री नेपाली भिक्षुपिनिगु प्रेरणां श्री सुमन वात्स्यायनया **'पूजा विधि'** व **'शील व मैत्री-भावना'** धयागु सफू २ गू श्रीमहाप्रज्ञा द्वारा अनुवादित जुयाः **'महाबोधि सभा नेवारी ग्रन्थमाला'** पुष्प १, २ जुयाः महाबोधि सभा सारनाथं पिहाँ वल । हानं व हे भिक्षुतय्गु प्रेरणां १९९८ सालया प्रथम अंकंनिसें **'धर्मदूत'** मासिक पत्रे नेपाल भाषायागु लेख नं ३।४ च्वनाः प्रकाशित जुल । थ्व छगू जिमिगुरु योगवीरसिंया **"नेपाल भाषा जीर्ण जूगु अलिसमचास्य भिंक्यनु, भारतीय शास्त्र॰**

भवनं मान थ्वंत बोक्यनु ।" धयागु वाक्य चरितार्थ जुजुं व:गु धाय् मा:, क्वीगु भाषायात महाबोधि सोसाइटि '**मान**' ब्यूगु । थुकि लय् तायाः ह्लासाया ३६ ह्म नेवा:साहुपिसं धर्मदूतया निर्ति १६११) कंपनी दां चन्दा मुंका: बिया हल, गुगु वयक:पिनि मातृभाषानुरागया चिं ख: । थुकी आपाः ह्लाः स्थविर धम्मालोकयागु । उकिं वस्पोलयागु नाप नापं महाबोधि सोसाइटियागु थ्व गुण उपकारं क्वीगु भाषा साहित्यया इतिहासे विशेष थाय् काइ ।

९८ सालया अन्त पाखे लंकाय् अध्ययन याना: बिज्याना च्वंह्म भिक्षु अमृतानन्द नेपा: लिथ्यन । वस्पोलया मिष्ट भाषणं आपा: हे लोक संग्रह जुल खनी । मेमेपिं नं अनेक भिक्षु श्रामणेरपिं अनागारिकापिं नं बर्मा लंका व भारतं लिथ्यन । ९९ साल कार्तिक पाखे स्वयंभू पर्व:स्याने, किन्दोल विहारे व्याख्यान व परित्राण आदि याना: मनूतयके धर्मे श्रद्धा व भक्ति बुइका बिया च्वन । तर त:दँ त:दँ तक विदेशे जक ला:पिं जूगुलिं क्वीगु भाषा बांलाक लोमना: व्याख्यान याय्त व सफू आदि च्वयत थाकुया च्वन । हानं उगु वखतय् स्वय्त सफू नं आपा: दुगु मखुनि, पत्रपत्रिका ला शून्य हे तिनि । उकिं वयहेँ मोतिलक्ष्मी द्वारा नेपाल भाषा विषये ज्ञान प्राप्त याना: सफू आदि नं च्वय्गु ज्या याना बिज्यात ।

ह्लापां भिक्षु अमृतानदं स्थविर धम्मालोकया

ज्ञानमाला सफुली **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** पत्रिकाय् पिहाँ वःगु, भिक्षु महाप्रज्ञाया **'स्वचित्त शुद्धि मार्ग'** सफूयागु व गुगुं गुगुं न्हूगु नं तनाः **'ज्ञानमाला भजन'** या निगूगु संस्करण पिकाल । गुगु सफूया म्य स्वयंभू भजने व मेमेगु भजने नं खूब प्रचार जुल । ह्मानं **'गृह विनय'** छगू नं भिक्षु अमृतानंद द्वारा अनुवादित जुयाः पिहाँ वल । थ्व सफू मध्ये पूजाविधि, ज्ञानमाला भजन व 'धर्मदूत' या निगू स्वंगू अंक गनं गनं जिमि कालकोठरी नं थ्यन । जिमिगु लय्ताया थाःगाः मन्त । अले जिमिस अन छगू लय्ताभ्वय् न्यायका ४।५ तका दां फुकाः ।

थुथाय् थुथाय् हे भिक्षु शरणंकर व महास्थविर चन्द्रमणि नं नेपाः बिज्यानाः धर्मया प्रकाश जुजुं वःगुलि अधिकारी जगते विशेष यानाः गुप्तचरतय् मने 'तोक' मिन । अले दुगुं मदुगुं चरित्र सम्बन्धी अनेक दोषारोपन यानाः प्वल खनी । अले छु मानि जुद्धशम्शेर महाराज तंम्वेका २००० साल श्रावणं वर्षावास याना च्वंपि भिक्षुत फुकसित वर्षावास सिमधवं पितिना व्छत छु नेपालं पिने नं क्वी नेपाल भाषा साहित्यया इतिहास तयार जूवन । ह्मापां ला अनागारिकापिं नं पितिना व्छय्गु याय् धुंकुगु, लिपा व्यासासने च्वनाः व्याख्यान याय् मदु (गुगु खास अनागारिकापिसं कने हे नं मज्यू धया तःगु खः) धका भों च्वका किन्दोल विहारे च्वनेगु

धका तल ।

थथे थ:गु जन्मभूमि तोता: वने मा:गुलि भिक्षुतय् अन वने थन वने, वयाय् थ्वयाय् मन्त, गुलि कलकत्ता गुलि बनारस, गुलि कालिंपु, गुलि कुशीनगर व गुलि गुलि ला चित्तागंज, बर्मा, लंका थ्यंक नं वन । भिक्षु अमृतानंदं सारनाथे च्वना: अनुवाद याना बिज्या:गु **'आर्य सत्य'** कुशीनगरं व कालिंपोंगे च्वना: अनुवाद याना बिज्या:गु **'कर्म विभाग'** सारनाथं २००० साले पिहाँ वल ।

थुगु प्रकारं नेपाली भिक्षुत फुक उखेला: थुखेला: मदुगुलि अमित छुं नय त्वनेगु च्वनेगु थाय्या बन्दोबस्त याय्त व ळीगु भाषाया छुं सफू पिकाय्गु आदिया व्यवस्था याय्गुया निंतिं नं २००१ साल कछलां सारनाथे महास्थविर चन्द्रमणिया अध्यक्षताय् **'धर्मोदय'** सभा स्थापना जुल । व सभां मेमेगु धर्म सम्बन्धी खँया नापं थ्व नं कार्यक्रम दय्कल कि नेपाल भाषां बौद्ध साहित्य प्रकाशन याय्गु व **'धर्मोदय'** नामं नेपाल भाषां हे छगू मासिक पत्र नं पिकाय्गु । फल स्वरूप दकले ह्लापां धर्मोदय ग्रन्थमाला १ जुया: भिक्षु अमृतानंद द्वारा अनुवादित **'धम्मपदट्ठ कथा'** पिहाँ वल । गुगुली ३० पृष्ठया छगू भूमिका व ९६ पृष्ठया छगू वृहत् परिक्षिष्ठ (बोधिनी) नं दु । गुगु बुद्धधर्म सम्बन्धी मेमेगु सफ स्वय्त नं ज्याय् ख्यले दु ।

थुखे नेपाले धा:सा नेपाल भाषा भाषोपिन्त दमन यायगु ऋ ऋं तचो जुया च्वन, नेपाले जक नेपाल भाषाया सफू छापे याकेमब्यूगु मखु कि भारते छापे जुया व:गु सफू नं भंसारं व पोष्ट अफीसं नं पना काइगु। अज्ज ज्ञानमाला भजन हालिपिं भजन खल:तय्त नापं २००१ सालया फागुण पाखे ज्वना यंका: तारीखे ऊले याना तल। हानं ज्ञानमाला सफू व मेमेगु नं नेपाल भाषाया सफू मोह्म श्री भक्तबहादुरयात नं ज्वना यंका: पस: हे चाय्के मबिसे अनेक प्रकारं दु:ख बिया तल।

लिपा २००२ सालया यद्यापुह्नी खुनु जिपि ६७ सालया राजनैतिक वन्दीत १८ ह्म जेलं पिहाँ वया। निला जक फुत जुद्धशम्शेर महाराजं राज्यभार तोता: राजर्षि पद काल। अले श्री पद्मशम्शेरया पा: वल। अनं नं न्ह्याम्हं न्हू प्राइमिनिष्टरं धाइ थें राज्ये अनेनेगु सुधार यायगु खँया घोषणा याना दिल, नाप नापं भचा उदार नीति नं कया दिल। थ्व हे अवसरे लंकां नारद थेरया नायकत्वे भिक्षु प्रियदर्शी, भिक्षु अमृतानंद, डा० रत्नसूर्य, प्रो० आर्यपाल न्याह्मस्या छगू **बौद्ध शिष्ठमण्डली** बि. स. २००३ सालया बैशाख ५ गते नेपा: थ्यन। ३ दँ लिपा भन्तेपिं खंबले उपासकपिं सकलें लय्लय्ताल। व शिष्ठमण्डलीं पद्मशम्शेर महाराजया थाय् आनन्दकुटी लंकाचैत्य दय्केगु, पितिना त:पिं भिक्षुपिं नेपाले हानं दुत काय्गु आदि धर्म सम्वन्धी खँया नाप

नापं नेपाल भाषायात नं छुं सुविधा बीमाः धयागु नं खँ छुत थें लोक प्रिय ज्वीगु प्रबल इच्छा दुह्म पद्मशम्शेर महाराजं उदार नीति काल । अले भंसार व पोष्टअफीसं पना तःगु भिक्षुतय्गु सफू लित बिया हल । व हे २००३ सालया कार्तिक १६ गतेनिसें समिति अड्डाय् क्वीगु भाषा नं पास याय्त छगू विभाग नं चाय्का बिल । अले छु मानि, अथें ला खुयाः खुयाः भारते यंकाः छापे याना च्वपिंत थन हे पास याकाः छापे याय् दसेंलि जेले दुने सुलाः सुलाः च्वया तःगु सफू धमाधम पास याकाः छापे यात, देशं पिने भारते थ्यंक वनाः च्वयाः छापे याना तःगु सफू नं पास याके यंकल । जंमा पास जूगु सफू संख्या ११५ गू खात । उकियागु संक्षिप्त परिचय क्वीगु नेपाल भाषा विभागया निरीक्षक जुया दीह्म श्री खड्गमान मल्लजुं क्वी 'नेपाल' पत्रिकाय् च्वया दीगु दु । थ्व हे **'क्वीगु साहित्य'** या न्हूयुगया स्वंगूगु काल खः **'दुने व पिने'**। अनं लिपायागु पाः क्वीगु ब्वहले लाना च्वंगु दु. दकले थाकुगु । आः थ्व पाः गुलि क्वीसं वांलाक फय् फत उलि क्वी सन्तान दरसन्तानं सुख सीगु । आवंनिसें हे क्वीसं ज्वलं ताःलाकेगु स्वय्माल । प्राइमरी स्कूलं निनें हाइ स्कूल तकयात मातृ भाषाया रूपं माःगु मगाःमगाःगु सफू व भूगोल, इतिहास, गणित, नागरिकशास्त्र, विज्ञान, सामान्य ज्ञान, मनोविज्ञान, गृह-

विज्ञान, चित्रकला आदि विविध विषयया सफू याकनं पिकाय्गु, कालेज, युनिभर्सिटियात लोगु गद्य, पद्य, कहानी, उपन्यास, एकांकी, नाटक, निबन्ध, समालोचना आदि सफू मुंकेगु व मेमेगु उन्नत भाषाया भिंभिगु विषयया सफू अनुवाद नं याय्गु। गुगु ज्वलनं याना: क्षी नेपालया उन्नतिया भ्वय् कुकु:धाइ। जय मांभाय् !

('नेपाल' दँ ३ ल्या: २ या)

'फ्रस्वां' या नँ

"साहित्य धयागु मनुष्यया उगु सामाजिम संघर्षया किपालु खः, गुगुलिं जीवनयात थःगु भापेगु तोतकाः थःत संसारयाह्म भापिकेगु कुतः याइ ।

(साहित्य, धर्मोदय–३) —मणिहर्ष ज्योति

"जातिया योग्यता तथा सजीवता यदि गनं प्रत्यक्ष स्वय्‌त दुसा व साहित्य रूपी ह्लाय्‌कने हे जक दइ ।"

(साहित्यया महत्व धर्मोदय–२६) —महानाम 'कोविद'

"व (साहित्य धयागु) जीवन स्वय्‌गु सुलचं जक मखु, जीवन न्ह्याकेगु घच्चाः नं खः ।

(साहित्ये आलोचक स्थान, धर्मोदय–२८)

—माधवलाल कर्माचार्य

"साहित्ययागु यदि छुं मापदण्ड दु धाःसा व नुगः खः ।"

(साहित्य व जीवन, धर्मोदय–३२) —रामहरि जोशी

"वास्तवे साहित्य छीगु विकासया पह्लाः खः।"
(साहित्य व जीवन, धर्मोदय ३८।३९) —**रत्नध्वज जोशी**

"थ्व सफू छगुलिं हे भूमिका खः, थुकिया प्रत्येक पंक्ति जिगु परिचय।"
('सोस्वां' सफूया घःमाः) —**सिद्धिचरण**

'फवगिंयात क्वाःजा' थ्व ला उखान हे जुल। अयनं थ्वया अर्थ थ्व मखुकि फवगिंया नं क्वाःजाया इच्चा हे मजू, जू अवश्य। फवगिं नं छह्म मनू हे जूगुलिं माँयके–प्वाकिजा हा फवलँहँ वयक नयगु इच्छां बयात नं ह्लिह्लि पिदे हे याना च्वं, अथ्यनं थःगु आर्थिक परिस्थिति यानाः व इच्छायात सन्तोषया छसुकालं क्वत्यलाः फवना हयागु ख्वाउँगु जक मखु अज्ज वासिगु जांसां पित्याः लंका च्वनेमाः। थ्व खँ छी सकसिन स्यू। उकिं हे छीसं थ्व उखानयात थौं तक नं छ्यला हे वया च्वना।

दृष्टान्तया निंति जि थः हे दु— श्री सत्यनारायण बहादुरया धापू अनुसार **"लेखकतय् थाय् उखें थुखें क्वां जुयाः छगू लेख बियादिसँ धका भिक्षुंपि थें फवना"** ज्वीह्म। ख नं जि मस्यूगु मखु फवँजक फवनां जितः गुलि गतिलाःगु, भिगु अज्ज जि मनं तुनाथें जोगु लेख प्राप्त जुइ। अथ्यनं जि थःगु फवगिं स्वभाव हीके मफु, फवना हे जुया, किजा सिद्धिचरणयाके नं फवना हे च्वना—

वयकलं च्वया च्वना दीगु नेपाल भाषाया **अभिमन्यु वध, उत्तरा विलाप व लुभुमि** आदि खण्डकाव्य सिधय्का ब्यु धका:, तर थन नं व हे 'फ्वगिंगयात क्वा:जा' उखान चरितार्थ जुल— गुलि हाला, गुलि ध्याचू नका, फुक किसिया ह्वायपने पत्ति हालेगु थें जक । लिपा छको तमं हे क्यँसेंलि **'का'** धका: थ:गु न्हू च्वया त:गु कविता ४६ पु व की **'सोस्वां'** सफुली दुमथ्या निगु जेलकाल नं पुलांगु कविता नं तया: **'फूस्वां'** नामं छगू सफू पिकाय्गु वचं बिया दिल, नापनापं भूमिका च्वय्गु भाला नं । ख जा वय्कलं '**बाय् बाय् फुत**' धायथें याना: जित: म्हुतु प्वा: तिकेत जक **थ्व 'फूस्वां'** सफू हाकुंतिना हया दीगु ख:, तर काती क्वा: ह्वइगु धात्थेंया फूस्वानं बन छगुलि नस्वाका च्वनिथें वयकलं थ:गु सोस्वां सफूया घ:माले **'थ्व सफू छगुलि हे भूमिका ख:, थुकिया प्रत्येक पंक्ति जिगु परिचय**'' धा: थें थ्व सफूया पंक्ति नं वयक:या परिचय बिल धा:सा थुकिया कवितां जक नेपालभाषा साहित्यया क्यब छगुलि नँमस्वाकइ धका: गथे धाय् फइ ? गुगु क्यबे कीगु जन जीवनया अनेक स्वांमा–सिमा न्यंक बुया च्वंगु दु । आ: थ्व खँ वयक:या कविताय् माला स्वय् माल—गन गन मानव जीवनया प्रतिनिधि कविया ख्वा:पा: खनेदइ ।

जित: ला थ्व **'फूस्वां'** नां ह्वाय्पने दुहाँ वनेव हे फूस्वां नँस्वाना: २५ दँ पुलांगु जिगु अप्रकाशित

कविता छपु लुमना वल, धात्थें धाय् धा:सा उगु वखतया स्वांपुया: पला: तय् मा:गु, पासापिं निम्हे दु:ख सुखया खँ ह्लाय्‌त नं उखे थुखे मिखा ब्वे मा:गु समयया सामाजिक अवस्थाया किपा धाय्‌लो कविता थ्व—

"प्रभाते फूस्वांमाय् सुमनत ह्वया च्वंगु समये
वया मन्दं मन्दं सिलिसिलि सुधा पूर्णगु फय,
नस्वा:व गू फूस्वां सतत बल हाया: महितले,
थ्व ला त:गू लाया: मृदु कुसुम–शय्या जुल अले ।
सदा पृथ्वीं या:गू प्रणय युतगू स्वागत खना:
हथाय् चाचां ब्वांब्वां रवि गिरि-क्वथां आ:वल दना:,
करं स्वांया लासाय् स्वत मृदुलतां व पितु पिया:
अविश्वासी ज्वी ला छु थ्व महि धका: शकित जुया: ।

(ने. सं. १०५५ कौला)

ह: थज्यागु हे '**फूस्वां**' का थ्व सफू । आ: क्वासँ च्वय् धयापिं क्वीगु भाषाया विद्वानपिं व आलोचकपिं नाप उकी दुहाँ वना: वयक:पिनिगु हे मिखां स्वय् न्ह्य: कविजुयात निं छक्वो ह्मसोके:—

वयक:या जन्म वयक:या बुबा ख० विष्णुचरण पूर्व ३ नं० ओखल ढुङ्गाय् जागीर नया: क्वाया च्वंबले जूगुलिं अनया पार्वतीय प्राकृतिक सौन्दर्यया स्मृतिं वयक:यात थथे कवि छुना ब्यूगु ख: । उकिं वयकलं मचांनिसें हे गोरखाली भाषां थ: योयोथे कविता च्वेगु यानादीगु जुया च्वन । विक्रम १९८३।८४ साल पाखे

गन वयकलं स्व० कवि सिद्धिदासयात असन कमलाछी वैद्यपसले नाप लात अले ला वयकःया हे धापू अनूसार "**जितः नं कवितायागु सोंख धायला लगन धायला दुगुलि उह्म व्यक्ति पाखे जि आकर्षित जुजुं वना। बराबर वेकःयाथाय् वन्यगु याना। जिगु जीवनयागु मधुरतम क्षण मध्ये वेकःयागु आश्रये वनागु व दिन खः धयागु आः चाया वल, उकिं गौरव पूर्वक जि धाय् दत वेकःया छह्म शिष्य जि नं खः।**"—(गुरु सिद्धिदास नेपाल १।५ अङ्क) जुया दिल। अले छु मानि धमाधम अनेक पद्य च्वयां च्वना दिल।

८८ सालया फागुणया लग्न बेला। छह्म पासाया विवाहया निमन्त्रणा पत्र, वयकलं च्वयादीगु कविता सहित जिथाय् थ्यन। अले व पत्रया **तुच्छ बिन्ति** जितः थःसमने लँसो वइपिन्त लासा लाया च्वनागु ज्या तोतकाः छधू पासाया छेँ ब्वना हे यँकल। स्वयादिसँ व समर्थ कविता थ्व हे खः—

> **"आकाश मण्डल बिचे रविया सवारी**
> **आनन्द पूर्ण गुलि उज्जल ज्वीगु भारी,**
> **ऊाया छिनं जि–सुतयागु मलीन जन्ती**
> **यायमाल शोभित धका जिगु तुच्छ विन्ति।"**

आः ह्लापां थ्व सफूया '**जिगु स्वागत**' कया दिसँ, कवि धयापिं गुलित प्रकृति नाप सतिकः वनेफु, कवि धयापिसं प्रकृतियात पासा जक मखु गुरु–शिष्य, च्यो–

भ्वाति, यो–त्यो छु छु जक भा:पे मफु, गुलि याउँक बयान याना त:गु नोन्यादं मयाक ह्नापा। धात्थें प्रकृति शान्ति धिना: धिना बिया च्वंगु क्रीसं खं थें क्रग तसें कविय्रागु सुलुया नकल या:गु क्रीसं ता: थें, दिनया अन्त जूगुलिं सर्ग:या नुगले जूगु सूर्य रूपी घा:या हि ह्याउँ-निभालं कोगुलिं कन्ना चाया: पृथ्वी मामं थ:गु पहाड रूपी छ्रा दुरु पिकया: म्हुका च्वगु नं क्रीगु न्ह्य:ने प्वाखं हू व: । विशेष याना:: क्रिदँ जक दुह्म मचां नं सा जया: जूगु बयानं क्रीत "**क्रीगु जन–जीवनया गरीबी अवस्था व परिश्रमी स्वभाव नित्तांया ह्नाय्कं क्य** ।"

अनलि वइ '**राष्ट्रीय गान**' गुगुली विश्वे साम्राज्य-वादी सत्तां '**मत्स्यन्याय**' यायां हया च्वंगुलि शङ्कित जुया: प्राकृतिक स्वतन्त्र नेपालयात थ:गु प्राचीन गौरव गाथा न्ह्यचीका: थनेगु कुत:याना च्वंगु क्रीसं खनि, उकिं धाय्फु "**थ्व जीवन न्ह्याकेगु घच्चा: नं ख:** ।"

वर्षा—थ्व ला वर्षा वयान नामं ग्रीष्मया प्रताप च्या:थें च्याना च्वंगु उगु राणा सरकारयात छ्गू हाथ्या ख:— अन्याय याक्वसित खण्डखण्ड याय्, सूर्द्यो पिहाँ मव:सा बिजुली पिकाय्, माल धा:सा क्रोध पिकया: हाले, छाय् धा:सा स्वच्छ शान्तिया निंति क्रान्ति नं मा: धका: वर्षाया दुने थ: सुला: गुलि थु दिक्क धया च्वंगु दु । उकिं क्रीसं थ्व धाय् हे मा: वइ कि "**थ्व कविता कविया**

जीवनयात थ:गु भापेगु तोतका: थ:त संसारयाह्म भापिकेगु कुत: यात ।

गंगु खुसि—उगु बखते जिपिं पासापिं ४।५ ह्म न्ह्याबलें धया थें सेंगुँग:चा:ह्चु वनेगु । छन्हु जिपि तपिंता छिना: वना च्वनाबले विष्णुमती गना: फिब्व जुयाच्वन । अले कविजुया नुगले गय् भाव भय्बिया वल मस्यु "**का थ्व हे च्वय्गु** !" धका: उद्गार पिहाँ वल । फल स्वरूप पासा पु वा. मानवं छ्पु व कविजुं थ्व कविता च्वत छु उगु सामन्तो समयया शोषणनोतिया साहित्यिक प्रदर्शन जुल । ख नं व च्याना च्वंगु प्रतापं भाग्यया ब: कया: गुलि नांगा व गंसि गंसि ज्वीक शोषण याना च्वंगु, हानं थ थवे भचा भलसा कया च्वंपि नं छह्म स्यंगुलि मेह्म नं स्यना: था:गा: मदया वना च्वंगु ? थज्यागु फुक खना: न हतोत्साह मजुसे थ्व कवितां गुलि आशावादिता क्यना च्वंगु । थ्व "**जातिया सजीवताया ह्लाय्कं**" ख: स्वया दिसँ उकिया छक्रो निक्रो—

> **"आपत्तियागु बखते थन ज्वी थथे हे**
> **ग्याय्म्वा सुखे तर वयी सकतां समीपे ।"**
> **"लाके सदैव मखु स्वप्न छुँ हे पदार्थ"**
> **"सौन्दर्य छंगु फुत खै मखुनी अवश्य"**

तकुस्वां—गुं नापं ह्याउँक ह्वया च्वंगु तकुस्वांयात अप्सरायां पसि धाय्गु, फसं कया: थिकुथिकु सना

च्वंगु व स्वांयात मछाःह्म मिसाया उपमा बीगु व लांलां तक मद्दिक ह्वयाच्वंगुयात नं फ्गःतय्गु म्यं सुर बीका। सुन्दरताया अयूलाखं काय्काः बन छगुलि लयूलय् ताय्काः तल धाय्गु सहृदय पाठकपिनि नुगः हे **'साहित्यया माप दण्ड'** यायगु कुतः खः।

फिगः—थ्व खः ल्वहँ थें त्यापि थें ज्वीक थःपि अन्याय अत्याचारे दुना नं सुं लँजुवाः गनं स्वांमा-सिमां जाःगु थासे त्यानु लंका च्वंथें याउँक च्वना च्वंपिं दाजु किजापिन्त थःपिनिगु थ्व अवनति जुया च्वंगु खना: नं थःपिनि ज्यूभिगु पुलांगु स्मृति दना मवःला धकाः थनेगु प्रयास। थथे हे न्ह्याक्व दुःख जूसां दुःख जुल, दुःख बिल धकाः छ्यँःल्ह्वने मसःगु समाजयात जि विधि जूगु जूसा अर्थात् जि उच्च पदे थ्यंसा छिमित नवाय् फय्का बो धकाः गुलि चाःहोकाः थःत जूगु अन्यायया विरोध याय्माः धयागु शिक्षा बिया तःगु। थ्व जक छु **थःत संसारयाह्म याना छ्वःगु मखुला**?

एकान्त—थ्व खः अःखः क्यनाः न्ह्यःसः दु धकाः क्यने थें, ख्यूँ धयागु हे तुयूगुया अःखः धाय्थें एकान्ते नं छु छु जक दु थें धयागु उत्सुकतां माला। स्वस्वं अनेक दइ धयागु परिकल्पना। थ्व हे कल्पना साकार यायत योगी जनं एकान्तया आधार काइ थें कविजुं नं एकान्ते दुबिनाः स्वःगु ज्वीमाः।

स्मृति—थ्व ह्लापालाःत्याःया जमानाय् नं सापुलि

सात फुक ह्लापालाक ख्याना छ्वया: थ: लिपा च्वनि थें थ: भति लिपा ला:सां पासापिनि ह्लापालाक छ्वेगु उदार सापूविचारं वयक:या सहृदयताया परिचय ब्यू ।

हृदययागु सलो— थ्व समस्या पूर्ति या:बले नेपाल भाषां पत्र पत्रिका पिहाँ वइ धयागु असम्भव थें ज्वी धुंकल । गोरखापत्रे धा:सा गोरखालीया समस्या पूर्ति पिहाँ वयां च्वन, उकिं नेपाल भाषाय् नं समस्या पूर्ति याय् द:सा कविता च्वयपाखे पासापिनि मन वनि धयागु विचारं वयकलं हे मेमेगु समस्याया नाप नापं थ्व छगू समस्या नं बिया दिल । धात्थें उकियात स्व० योगवीरसिं सहित ७ ह्म कविपिसं पूर्ति याना: १०५६ सालया श्रीपञ्चमी खुनु मञ्जुश्री तिके यंका, गुगु 'नेपाल' ऋतु-पौया ११ अंके हे ला:गु दु । वयक:यागु पत्ती थ्व प्यक्वोचा कविताय् नं गुलि नेपालया प्रकृति आनन्द ब्यू धका: देशानुराग क्यना नं छुं छताया अभाव व्यक्त याना त:गु दु, स्वयादिसँ—

> **"आनन्द पूर्ण मदिरा सुख शान्तियागु**
> **त्वना प्रमत्त जुल निर्झर, शैल, स्वां, गुँ,**
> **आनन्दया रस थथे थन हे दया नं**
> **जा हे मजा: हृदयागु सलो भचा नं ।"**

जि पवंगि, थ्व ला ह्लापा हे श्री सत्यनारायण-बहादुरजुं धया हे दी धुंकल, उकिं जि न्ह्याबलें कचकच याना च्वनेगु । च्वय् माल, धिकाय् मज्यूसां च्वया:

मुंकासां तय् माल धका: वयक:यात नं कुत्तु कुला च्वनेगु। छन्हु वयक:यात ध्याचू नका: पौ छपौ च्वया, गुकिं वयक:यात भचा नुगले दिकल थें अले थ:के खुसि ज:ख:या बुँइ लखं लाका बीफु थें सामाजिक जीवनयात न्ह्याका यंकेगु घच्चा: दुगु छखे तया: पगल:त दक्व धा सा वर्षाया खुसि थगु विरुद्धे तना त:गु द्यांयात खण्ड खण्ड याइ थें याना बने फुगु शक्ति दुगु लोमंका: खुसिया ज्या केवल समुद्र स्वया: व्वां वनेगु धका: क्वथ्याले ल: वनिगु खुसिया स्वभावयात जक थ: नाला: वाव: पाखें कुसां कुइगु विचार 'खुसि' नांगु कविताय् प्वंका दी। अज्ज भति भति खने दया व:गु पासापिनिगु उत्साहया स्वांधूयात नं चिलाब्यु छिमिगु पा: मव:नि धका: ख्याना नं च्वनि। गुकिं उगु समयया वयक:या मानसिक अस्थिरता बांलाक क्यं। व कविता जिगु भ्वाथ:-प्वल थौं पिदना च्वंगु दु स्वयादिसँ—

मखु मखु जिगु ज्या थो शैलया ह्लाय् तयेगु,
मखु मखु जिगु ज्या थो कुञ्जया मेँ न्यनेगु,
मखु मखु जिगु ज्या थ: कष्टया मे चिनेगु,
उगु उदधि गभीरे फक्व जिं व्वां वनेगु।
सुमन रज, चिला ब्यू विश्व छगू भचा:नि,
बि बि शिखर लिहाँ हूँ दूर ओने जि मानि।

(१०५६ कौला)

तर लच्छि जक लिपा ५७ सालया ह्मपुजाया

'शुभेच्छा' च्वया दीगुली धा:सा जित: थथे आशावादिता क्यना: च्वया दी--

> **"भाषा बिषे सकसिनं करुणा मयासा**
> **पासा, गनं ह्वइ गथे उरयागु आशा ?**
> **न्ह्यात्थे मलीन जुलसां वन्य धुंगु काल**
> **थ्व न्हूगु वर्षस नि हर्ष प्रकर्ष माल ।"**
>
> १०५७ ने. सं.

थ्व ख: वयक:याके सुला च्वंह्म शुद्ध हृदयया स्वतन्त्र विचार, गुगु मानव जातिया मौलिक अधिकार नं ख: ।

अज्ज नं नेपालया ल्याय्ह्मत छुं मयासे जूगु खना: वयक:या तं पिहाँ वल थें **'ल्याय्ह्मपिन्त'** धका: च्वया त:गु छपु कविता छन्हु महावीर स्कूले पासापिं निह्म स्वह्म मुना च्वनाथाय् छको ब्वना: न्यंका: जित: विया हल । जि ग्याग्यां, व हे भ्वाथ: प्वले स्वथना तया । आ: थ्व कविताय् गुलि देश प्रेम व स्वदेशाभिमानं जा:, गुलि तक स्वार्थी समाजयात व्यंग नकु स्वया दिसँ आ: नं हि क्वाना वइथें च्वनि--

> **"मदु मदु नयपाले ल्याय्ह्म धायेत लोपिं,**
> **फुक जन थन ग्या:पिं चित्तया स्वां मह्व:पिं,**
> **गुगु थुगु युग सोसो पत्र प्वोका सफूया**
> **तुयिल तुयिल प्यक्खें झी गुली जूगु न्हेल्वा !**
> **बुइगु सिइगु खालि कार्य झी जातियागु,**

शुभ समय मओनि सभ्य उन्नत जुयेगु
अवनति गुलि योगू कीत मिष्टान्न मेवा
सिइन सिइन भाषा बो मते विन्ति टेवा !
नकल फकल याना नैनया वाण स्वाना
युवति गण दु कीतः याइंपि प्रेम नाना,
सुधिबुधि फुक तोता बीगु अज्ञान माक्व—
दनि दनि थन अन्तो भिंगु स्यास्पोन धाक्व ।
किसिम किसिमयागू दूर यूरोपयागु
दनि दनि थन कीतः ताप छाय् काय माःगु !
जगत थ्व मखु शाश्वत् माल छाय् छ्न्त छेँ-बुँ
फुक भति भति याना वासना—मो छुया ब्यु ।"

(ने. सं. १०५८ गुंला)

थुलि नं नेपाले छुं न्हूगु आन्दोलन दना मवःगुलि हानं छपु श्लोक च्वया थःगु तं प्वंका तःगु दु, गुकि गुलि कुरीतियात घृणा यानाः युवकतयत गसुलि सू व वयकःया हे शब्दे ब्वना दिसँ—

"युवक देशया ढाल खःगुसा
युवक शून्य थो कीगु देश जा !
कलह घोरगू जात भातया
जुल प्रचार सो न्ह्यः मवःगु सा !"

थुगु प्रकारं थ्व सफुलो मलाःगु निपु—प्यपु कविता सिद्धिचरण जेले वने न्ह्यःहे **राष्ट्रीय भावना भय् ब्यूह्म कवि** ज्वी धुंकुगु कीसं खनि; गुगु भावनां यानाः वयकः

९७ साले १२ दया निंति जेले वने माल। आ: व्गसँ, व्गोनं छको वयक: नापं जेले दुहाँ **वने**।

विक्रम १९९७ साले प्रजापरिषद्या आन्दोलनया हूले लाका: मेमेपिं पासापिं नापं वयक:यात नं जेले स्वथना बिसेंलि थमं जक च्वय्‌‌या दोगु मखु पासापिन्त नं कविताया क्षेत्रे दुत कया दिल। ख नं ह्लाते थ:गु जकगु ज्या मदुपिन्त अनया ह्माइपुगु ह्लि छ्वयत छगू आधार नं ला माल, अले नेपाल भाषाया लेखकपिंसं **प्रतीक्षा, दिवसचित्र, ख्वबिं प्या:गु मे, बनबासया छगू खँ, अर्हत्‌नन्द महाकाव्य, विश्वन्तरया मचात दान**, **ख्वबि, गौतम बुद्ध, हृदय कथा, अन्तरध्वनि, सुगत सौरभ,** व वयक:या '**सोस्वां**' आदि अनेक काव्य ग्रन्थ च्वया: पित ह:गु छिकिपिसं खँ हे खन। थुकथं जेल काले रचना जूगु वयक:या रचना मध्ये '**सोस्वां**' सफुली मला:गु ३ पु कविता नं थ्व सफुली दुथ्या:गु दु--**स्वीदँ वयबले,** मां व **वज्रपात**।

स्वीदँ वयबले थ्व कविताय् थ: स्वीदँ स्बीदँ मछि दय् धुंका नं थ:गु नेपालया उन्नत संस्कृति नाश ज्वीला, फुना–स्यना वनिला धयागु भय व शंका जुया वया च्वनं नं थमं देशयागु ज्या खने दय्‌क याय् मखंक थथे जेले लाना च्वंगुलि हथाय् चा:गु खनेदु।

मां--थ्व कविता गुलि ग्यं S. L. C. या पाठ्य पुस्तक '**मुनास्वां**' सफूया ह्लापांगु कविता जूगु व S.L.C.

या क्वेशने नं थ्व कविताया विषये मन्यंगु छगू हे पत्र मदुनिगुलि क्वीत कने धुंकुगु दु।

उकियात संक्षेपं विचाः याःसा--व प्राणी मात्रं ह्मस्यूह्म मां नाप बायाः जेले चत्रने माःबले कवि–हृदयं सच्छिदुगं यानाः चाःगु व स्नेहसागर मांया महत्व क्वीत नं मह्मकुसे कना च्वंगु क्वीसं खनि--

धात्थें मांया स्नेहया विषये क्वीसं धा नं छु धाय् फइ? क्वीगु जीवन हे गुह्मस्या प्रसाद खः, छाय् धाःसा मामं थःगु आत्माया पुसा मप्यूगु जूसा मचा–स्वां ह्वइगु हे गथे? उकिं कविजु थज्याःह्म थः मामं पीर धयागु छुं हे ह्मसीक ह्मगसे थें न्ह्याइपुक ह्मितिकु ह्मितिकुं प्रेम, करुणा शक्ति, साहस, उच्च प्रतिभा, कार्यकुशलता आदि गुण मचाबले ह्वला च्वंगु खनं छु आश्चर्य? ह्वानं मामं सःतइगु सले क्वगः खुसि व कुंजया म्यया सिबे नं न्यने यइपुगु, कल्याणकारकगु व सत्यगु तालं नं क्वी उदेक चाय् माःगु मदु। छाय् धाःसा मां धयाह्मसिके मचातय्‌त जुया वंगु न्ह्यागुं सुख–दुःख लुमना च्वनिगु जूगुलिं कविजु जेले लाःबले नं मेमेपिं मांपित थें वयकःया मांयात नं तच्चोगु पीर जूवन, उकिं व खँ लुमंकाः कविं मांया विशेषता अनुभव यात--

"भूमिचारीं धन्य धाधां छन्हु पुज्यात जितः कया,
मान धनया सिन्धु न्ह्याका, अन थ्व जिं यामा विचाः,
छु नि छु धात्थें मां जि मदुसा छाय् जितः थ्व सुकीर्ति मां,

फुकसिनं धाय् मा:गु ख: बरु धन्य धन्यह्म मां थ्वया ।"

ख नं ख:गु हे, कारण हे मदुसा कार्य गनं ? मां मदुसा मचा दइ मखु, मचा मदुसा वयागु सुकीर्ति जक गनं वइ ? उकिं छुं ज्या बांला:सा उकिया श्रेय कारणयात व छुं ज्या स्यंसा उकिया दोष नं कारणयात हे ज्वीमा: । धापू छु धा:सा छुं साहित्य, संगीत कलाया रचना बांलात धा:सा उकिया यश कलाकारयात दय्‌मा:, अथे हे उगु वखतय् गुगु आन्दोलन पिहाँ वल उकिया दोष नं व आन्दोलनया कारण उगु समयया सामन्ती मनोवृत्तियागु धका: थ्वीके मा: । थथे धका: मथ्वीकुगु बेबेकोगु व्यवहारं (अनाहके जेले लाना:) नुग: चेचेतूबले नं मन सिचुया वनिगु व मांया स्नेह–धाले मोल्हुया: मनुखं गुगु स्वर्ग स्वया: जक मखु इन्द्रया सिंहासन स्वया: नं सच्छि दुगं आनन्द पृथ्वी हे कया च्वनेफु, उकिं थज्याह्म मां नाप बाया: मनूतय् न्ह्य:ने थ:गु कीर्ति तिमिला थें थीसां मयो, बरु खिमिलाय् दुना: सां 'मां !' धका: स:ता: मांया पालो ह्लितथं भागियाना च्वने धका: गुगु मांया महत्व न्ह्यथना तल व अत्यन्त दुग्यो । उकीसनं व हे मांयाके मांया नं मां जुया च्वंह्म मातृभूमियात प्राणया सगं बिया: सेवा याय्‌गु वर बिया: जन्म सार यानाब्यु धका: फ्वना: गुगु कविता क्वचाय्‌का तल व कवियाके सुला च्वंगु जन्मभूमिया प्रति च्वन्ह्या:गु प्रेम सिवाय् मेगु छु धाय् ? गुगु जातीया सजीवताया ज्वलन्त

प्रमाण !

वज्रपात--बूपिं सकलें सीमाः थ्व छगू सत्य, सकस्यां जू थें ज्वोमाः थ्व छगू न्याय । कविजुयात सत्य जुल, न्याय मजुल । छाय् धाःसा वयकः जेलेबले वयकःया बौ गन गामे मन्त हँ थ्व सत्य । तर सकस्यां कायं मांबौयात मि तय् माः थें वयकलं तय् मखन, ह्वानं गुलिं गुलिं जिमि जेलया पासापिन्त मांबौ मदुबले दुमब्यंतलेयात जेलं पित छ्वया हःथें वयकःयात पित छ्वया महः थ्व अन्याय । अले वयकलं थ्व कविता च्वयाः "**ख्वलख्वल जिगु मन धुरु धुरु आः**" धकाः ख्वबि हाय्केगु सिवाय् मेगु याइगु हे छु ?

ह्मपूजायात—विक्रम २००२ साल कविजु मेमेपिं पासापिं नाप जेलं पिने थ्यनेधुंकल, ७ सालया क्रान्ति अन्तरिम सरकार नं गठन जुल, तर ह्मपूजा थें जाःगु गौरव पूर्ण न्हूदिन वलं नं क्वोसं दान व उपकार याय्गु उच्च विचार कयाः जाग्रत जुया मवयसे मन क्वतुकाः वाताहाँ च्वया च्वंगु खनाः कविजु लागि चाई— "**पर्वतया ल्वहँयागु नुगःपा मफास्य गन क्वब्वाःलः न्ह्यात धका नुगले पीडा व दुःखं मकय्कं न्हूगु विचार पिहाँ वइ ?**" ह्वानं उत्साह बीत "**फुना हे वनिगु ऐश्वर्य फुनाः क्वोगु दिन मभिन धकाः छुं दुताय् माःगु मखु, धन सम्पत्ति पुण्यं दुगुसा आपद दुःख नं पापं जूगु मखु, थ्वला उन्नती थाहाँ वनेगु लँपु धकाः खः**" धकाः

वयना: लिपा "**अवश्य युवकपिसं थ्व खँ सहयाय् मफया: छन्त आजुपिसं थें सगं बोतिनि**" धका: ह्मपूजायात स्वागत याना: आशावादिता क्यनि ।

च्वीगु न पा: वइतिनि-- निगू-निगू स्वंगू-स्वंगू मन्त्रीमण्डल हिलं नं नेपाले बांलाक व्यवस्था मजूगु खना: मानव हृदयया कोमल भावनाया प्रतिनिधि धाइह्म कविया मन नं वास्तविकता पाके ववसाला: प्रगतिशील थें जुया व:गु च्वीसं खनि— **त्वहूँया किसि ल: त्वनि धयागु भावुकतायात सिथं यना: ख्व:पिं फुक ह्लीक समोनी, मरस्यानी व मैंचा छखा छेंया भौमचा जुया: न्हू युग हया वयनिबले घुस्याहा सेक्रेटरीत, देश मीत सनार्जूपिं नायोत, ह्वाकुबजार याइपिं साहुत व देशया अवस्था लोमंपिं मन्त्रीमसें नं छन्हु थ्वीतिनि**" धका: ।

म्ये— थुकी ला कविजु थ:थवे मेल मिलाप जक याय्गु मखु कि धुकूपिकू तक नं छगू हे याना: जीवनया घच्चा: न्ह्याकेगु सह्ला बिया त:गु च्वीसं ताइ ।

सिद्धिचरण— धात्थें धाय् धा:सा थ्व कविता सिद्धिचरणजुया जीवन वृतान्त जक मखु वयक:या जीवनं कत्ता:गु वर्तमान नेपालया संक्षिप्त व मार्मिक अवस्था नं । गुगु च्वीगु विकासया पला: ख: ।

सिथं हल— थ्व कविता प्रजातन्त्र न्ह्य: हे च्वया

त:गु जुया नं थुकी अनुभूतिशीलताया नाप नापं ख्वया: ख्वया: म्वाय्‌या सिबे ह्लिला: ह्लिला: सीनु, दु:ख खना: ग्याय्‌गु त्व:ता: दु:ख पिया च्वनेगु धका: साहस पूर्वक जीवन न्ह्याकेगु सह्ला बिया त:गु दु। गुगु ६७ सालया श्रद्धेय शहीदपिनिगु स्मृति पिज्व:गु स: ख:।

लुम्बिनीयात — लुम्बिनी वने हे मनंकं थ्वे लुम्बिनीया विशेषता क्यना: च्वया त:गु थ्व कविता कवियाके सुलाच्वंगु गौतमबुद्ध ह्वं कुह्म लुम्बिनी प्रतिया भक्ति व श्रद्धा उला: क्यना च्वंगु दु।

निपु कविता — थ्व निपु कविताय्‌ कवि प्रजातन्त्र न्ह्य:या नेपालया दास मनोवृत्ति व प्रजातन्त्र लिपा ज्वी मा:गु विचार स्वतन्त्रतायात न्ह्यचीका त:गु दु।

महाभिनिस्क्रमण — राजभवनया सुखैश्वर्ये, नृत्य गायने, ख्या-ख्वो यायगुली नं छुं शान्ति मदुगु, न्ह्याथासं रोग, जराया ताण्डवनृत्य व अज्ञान-लसिं जिगि जिगि खाना च्वंगु खना: ग्याना: जि जि धाधां क्यो धाय्‌ लोमंके मज्यू धयागु विचारं अमृतपात्र मा:वनेत चान्हे पिहाँ वने त्यंह्म गौतमया म्हुतुं —

"न्हैं यशोधरा, मत्य दुखतायें जीवन फुइ छु गन जि गन,
न्ह्याबलें नापं च्वन्यगु उपाय मा:वन्य द:सा अन थन।
जि तना वन्य लखफुति थें जलधी बा ल्वीका हय्‌ युक्ति,
तोत्यगु फुक हे ल्वीक्यगु छन्त, ल्वोक्य ल्वीक्य जिं मुक्ति।
विन्दु तिकि नना: सागर दथ्वी जुइ थें अमर अनन्त

**व्यक्ति समष्ठी ल्वाःक ज्याय्गु हे जुइगु सनातन सत्य।
फिरिफिरि च्याःगु व मतचा यंका सूर्यो लिस्य ल्वाक्छ्याय् थें
'जि' वनाः 'फो' लिस्य दुसुका छ्वेगु जुइमाः जीवन धात्थें।"**
धकाः सिद्धार्थ गुगु यशोधरायात धाय्कल व संसारया
ध्यंगू महा दुःख खनाः ग्यानाः व याय् थ्व याय् मदया-
च्वंह्म प्रतीत्यसमुत्पाद व आर्याष्टाङ्गमार्ग मथूनिह्म विरक्त
राजकुमारयात अत्यन्त लोगु खः।

जि जि मखु— थ्व छगू 'दुख दुःखं ह्लिले ख्वय्
याइह्म जि मखु, जि सिना नं जिगु छुं मदया नं जि
थन हे ल्यना च्वनिह्म खः' धका दार्शनिक भाषां मनू
ख्वय् ह्लिले यानाः सिना वनि, तर वयागु छुं यश-कीर्ति
दःसा व हे जक ल्यना च्वनि धयागु संकेत खः।

सुथ— सुथय् थःगु छेँया उखे थुखे खने दइगु
दृश्ययात हे संसारे उखे थुखे जुया वया च्वंगु जागृति
थें यानाः थः प्रिययात थना च्वंगु थ्व कवितां नेपालराष्ट्रयात
हे थनेत तातुना च्वंगु खनेदु।

स्वर्गीय कवि सिद्धिदास— थ्व कविता नं जेल-
जीवनया प्रसाद खः। तर जेलकालया ३२ पुमछि कविता
संग्रह जूनु **सोस्वां** सफुली थ्व कविताया ३ पु श्लोक
जक लाःगु दु। छाय् धाःसा व अज्ञानया द्वँ लूह्म
नेवाःकेशरी, गुरुवाजु कवि सिद्धिदासयात समये यथायोग्य
मान सत्कार याय् मसःगु समाजयात व थःत थमं
न्वाना तःगु सम्पूर्ण कविता उगु वखतया समिति अड्डां

पास याइगु संभव मदु, उकिं **श्रद्धांजली** नामं ३ पुजक श्लोक लाःगु खः। आः व सिद्धिदासया समयया नेपालया राजनैतिक अवस्था गुलि ग्यानापु, हानं व समयया समाज गुलि अशिक्षा व अन्धकारं जाया च्वन व फुकया ह्लायकं थ्व कविताय् स्वया दिसँ।

बाय् न्ह्यः—थ्व चीचा ह्लाकःगु कविताय् गुलि गुलि भविष्य कल्पना घानाः च्वंह्म छह्म मिसायात वया यःह्मस्यां वाना वने त्यंबले वं याःगु विरह वर्णन थें यानाः सुथया तिमिला व चाया खँल्ला बल्ला गुलि मार्मिक यानाः क्यना तःगु।

ताजमहलयात—क्री न्हूपुखूयात प्रताप मल्लया ख्वबि धाइ थें ताजमहलयात न शाहजहाँ दुरुल्वहँ जुयाः ख्वःगु धकाः गुलि ताजमहल स्वइपिन्त नापं ख्वय् मास्ति वइकथं बयान याना तःगु! हानं कविजु ताजमहलयाके खनि—मनू धयापिसं गुलि तक यायफु, अले धा नं धाइ— "**मानव कृतियाचरम छ स्वां खः प्रेमे ह्लःगु अम्लान।**" ख नं मानव प्रेमया छगू भव्य दसु खः थ्व ताजमहल।

पंगलः—मचा फुकाः वःगु ल्याय्ह्मया आशां जाःगु स्वप्न नं पीप्यदँया बाज्यः वना नं सार्थक ज्वीया पलेसा ॐ फासफुस जुयाः फुना वंगु व थः मदुसां ल्यना च्वनिगु कीर्ति नं थः मदुनिगु खनाः, सियाः चायाः नं अनेक पगलःतसें पँत्तु पना च्वगुलिं थःगु

मन–माखायात थमं हे बोध याना च्वंगु थ्व क्रोले वयकःया नेपाः दे गुलि याकन थकाय् मास्तिवः स्वया दिसँ––

> "**कूनय् तोताः पिका पिका छं**
> **सुथ हैंपि ग्वंगःचात,**
> **ंगु विचारं द्यो तुयिका हिँ**
> **खिमिलाय दुना च्वंपिन्त ।**"

छ्यँयाम्हेसित––नेपाल चीन मैत्री संघया प्रतिनिधि जुयाः चीनय उखे थुखे चाःह्युह्युं थःगु जीवन–लाय्या गुलिखे भाग ख्वयाः ह्लिलाः वा छुछु यानाः फुना वना नं थःपिनि निंति छुं ल्यना च्वंगु मखनाः थः छ्यँयाम्हेसित च्वया हइ–– समयया गति धाःसा मचा, ल्याय्ह्म व बुढाज्वीत न्ह्यानां च्वन, क्रोगु तुति धाःसा सिमा थें छफुति हे मन्ह्याःनि ह्लापांनिसें आःतक अथे हे तिनि ।

अरणीकोया चीभाः खनाः–– ख नं छुं वस्तुया उत्कृष्टतां हे व वस्तुयात थः याय् मास्ति वइगु, अज्ज व वस्तु थःगु हे जुया च्वन धाःसा ला खँ हे मन्त थःगु मन–प्राण हे उकी खने धुंकइ । उकिं कविजुं थ्व कविताय् "**जि सिबे ह्लापा जिगु प्राण वया छाय्पा च्वंगु**", "**च्वंह्म छ नेपाल जुया**" व "**नेपाल–चीन छस्वा यानाः बुकुह्म छ काल दुरन्त**" आदि धकाः व चीभाःयात थः नालाः अरणीकोयात "**ज्योति बुद्धया मुंका बिल**

छंचा, लख ल्वहँतय् धन्य, बहुजन सुखया, बहुजन हितया, ख: छ सुमूर्ति प्रणम्य" धका: कविता क्वचाय्का दी।

पेकीङया ग्रीष्म निवास खना:--क्वी अरणीकोयात व भवन दयकुह्म छह्म क:मि थें खना: "छं ज्या याना: छु भति मुंका: छें वने धयागु आशा घाना वन ज्वी, आ: व हे लाय्कू छें हे न ज्यामितय्गु मंका: जुल" धाधां "**श्रमया मुक्ताहार क्वखाय्का राज्याभिषेक छन्त बिय धका युग न्हूगु हया पूगु छंगु मू न्हूगु चीनया ज्या स्व: वा**" धका: न्हूचीनया जनवादिता छु ख: क्यना त:गु थ्व कविता खना: जित: नं छको चीन लुमना वल, अले व लिपो कवियात ह्मनं छको धाय् मास्ति वल--

"**स्वतन्त्रताया मूस: अय्ला:, काय् धुंकल जनवाद आ: छंगु घले निं दक थना का, जित: वा गु भति दय्वं गा:।**"

श्रद्धाञ्जली-- थ्व ख: मानवतावादी, चिन्तन शील अमर लेखक लुशुनया समाधी छा गु श्रद्धाञ्जली, गुह्मस्यां जन्मकाछि कोटि कोटि चिनियातय्गु घा: मने घाना: आ: चाया त:ले च्वना नं काल न्ह्ये मफुगु अमरजीवन घाना च्वंगु दु।

गैंडा--थ्व ख: कवि धयापिं गुलितक भावुक, कवि-हृदय गुलि तक विशाल धयागु दसु। छह्म गैंडायात नं नेपाली दाजुकिजा खना: राजदूत अर्थात् प्रतिनिधि थें जुया च्वँ धका: मनू याना: थ: नालेफुगु चोधंगु खँ

मखु । अज्ज दकले क्वय् मित्रताया गथि हे छ धका: गुलि क्वातुगु धापू, कविया हे शब्दे स्वया दिसँ—

"चीन व नेपाः–मैत्रीयागू नित्त्‌ुनिका गथियात
'चीने छ च्वना च्वंगु दु'धँगु खँ वना कंवने छेँ जि ।"

तिसिमा—कोरियाया छमा तिसिमां थःत वन्धु धका: स्वागत याःगु, ह्लानं वीरप्रसविनी छंगु नेपाले कोरियायागु **"श्रमखः जीवन श्रम थः र्निति थासय् लाय्माः धयागुलिं हे कोरियाया दुर्दिन फूगु** खः ।" धयागु बुखँ ज्वनाहुँ धाल धका: तायाः वयात तोता वय् मास्ति मवया च्वंगु नं व तिसिमा थःथाय् नेपाले नं क्वक्वच्छुनाः पाचिने पाचिने थें सनिगु व वयागु चाः बा: सकतां स्यूगुलिं खः ।

प्रबुद्ध बुद्ध— ने. सं. १०६० स्वांयाःपुह्नीया दिने सुख फुक तोताः दुःख फुक त्याकुह्म नेपाल **पुत्र** बुद्ध भगवान् लुमंकाः नेपालया प्राकृतिक दृश्यं छुना तःगु थ्व सफू सिधय्‌का तल, व कविया नेपाःमां प्रतिया अगाध प्रेम खः ।

थुगु प्रकारं थ्व सफू छगुलि हे च्वय् च्वयापिं झीगु भाषाया विद्वान् व आलोचकपिनि धापू अनुसार **"थःत ससारयाह्म भापिकेगु कुतः, जातीया योग्यता व सजीवताया ह्लाय्‌क, जीवन** न्ह्याकेगु घच्चाः, **साहित्यया मापदण्ड नुगः व झीगु विकासया पह्लाः"** जूवःगु दु ।

अथ्यनं मां-बबं न्ह्याबलें थः काय् न्ह्याय्‌पिन्त न्ह्याक्व हे सया: सिया: त:धिक: जूसां मचा हे खनि थें छह्म साहित्यिकं नं थ:गु उत्तमोत्तम रचनायात नं न्ह्याबलें अपूर्ण त्रुटिपूर्ण जक खना च्वनि थें सिद्धिचरणजुं न थ्व **'फूस्वां'** या नँ बांलाक मतासे ह:, कचा, मुखू व क्वा:पा: जक दुगु खनादिल। तर थ्व हे वयक:या असन्तोष व अतृप्तिया कारणं जीत अप्‌वलं अप्‌व: उच्चातिउच्च काव्यामृत पान याकइ तिनि थ्व जीसं विश्वास पूर्वक आशा काय्‌फु। उकिं वयक:या हे धापू अनुसारं कविजुया परिचय जुया च्वंगु थ्व सफू नं मेमेगु काव्यया भूमिका तिनि धका: छाय् भा:पा मछ्वय् ? थुकियात भूमिका, परिचय अथवा **'फूस्वां'** या नँ यगु धयादिसँ, धन्यवाद !

न्यत तुंछें, ने. सं. १०८० मतछ्वये

धर्मादित्य धर्माचार्य

ने० सं० १०२२—१०८३

"नस्वाः नस्वाःगु स्वांज्वाःया मनस्वीया निगू गति
लोकया शिरया शोभा बा बने हे गनार्वान ।" (सु. सौ.)

धात्थें क्री नेपालभाषा भाषीपिनि "दत्तले कुचाः" नीतिं यानाः नेपाल भाषाया अनन्य सेवक, बौद्धधर्मया ह्लापां ह्लापांया प्रचारक धर्मादित्य धर्माचार्ययात निगूगु गति अर्थात् नस्वाःगु स्वां बने हे गना वं थें ज्वीका च्वनेमाल ।

ख नं वस्पोल गुलि नेपाल भाषा साहित्य व बौद्ध धर्मया सेवा यात व बौद्धधर्म व नेपालभाषा प्रति क्वथ्याःगु हृदयं यात । फलस्वरूप अबलेया मिच्याःगु राणा सरकारया कोप भाजन नं ज्वी माल । छु याय् ज्यू वस्पोलं थ्व खँ वांलाक हे स्यू—

'म्वाय् दैगु सां युग–युगान्तर सोगु थौं सां
म्याय छुया लिचिलि धीरत न्ह्यागु जूसां ।" (सु. सौ.)

उकिं वस्पोल लिचिला मबिज्या:, दुगंछि उत्साहं मनुष्यताया नातां धर्म व भाषाय् समान हक्‌ दय्‌मा: धका: लाभालाभया वास्ता मयासे थ:गु न्यायोचित विचार लोकया न्ह्य:ने तया बिज्यात ।

तर वस्पोलया थुगु सत्य बीजं अनेक प्रकारया मातृभाषानुराग व धार्मिक जागृतिया चुलि वया: अनेक पुस्तक पुस्तिका रूपी स्वां ह्वया: जिमि गुरु योगवीर-सिंया—

"नेपालभाषा जीर्ण जूगु अलिस मचासे भिंक्य नु
भारतीय शास्त्र भवनं मान थ्वैत: बोक्य नु ।" (यो. सु.)

धयागु स्वप्न सार्थक ज्वीक क्वी त्रिभुवन विश्वविद्यालयया बी० ए० तक नं उकिया सुवासं व्याप्त जू थें थाय् थासे न्हून्हूगु विहार स्थापना जुया: अनेक भिक्षुपिं फल स:थें सया: नेपाले चतुर्थ विश्वबौद्ध सम्मेलन पर्यन्त जुया: थ्व नित्तां—धर्म व भाषा—या छुं भचा पुनरुत्थान जुया व:गु वखते लाक्क वस्पोल धर्मादित्य धर्माचार्य नेपाल संबत १०८३ दिल्ला गा: ३० संचवा: खुनु परलोक जुया बिज्यात ।

उकिं आ: क्वीगु थ:पिनि चलन अनुसार मदय्‌का: जूसां बिचा: ला याय् हे माल, क्वसँ, वस्पोलया जीवनी विषये बिचा: याना स्वय्—

नेपाल सम्बत १०२२ साल बछला थो १४ खुनु कलाकारतय् क्रीडास्थल यल देशया चिकं बहिली

'बाडा वैद्य' धका: स्वनिगले नां जा:गु वैद्यकुले वस्पोल जन्म जुल । वस्पोलया मचाबलेया नां श्री **जगतमान** वैद्य ख: । वस्पोलया बुबा स्वनाम धन्य वैद्यराज **बृषमान** व स्नेहमयी मां **मुनिथकु** ख: । दकले चीधीह्म काय् जूगुलिं मां–बबं यत्थे तया त:गुलिं भचा थमं धावव मा:सां वस्पोलपिनि कुल हे विद्याव्यसनी जूगुलिं उगु आख: ब्वंपिं आख: स:पिं धयागु पचिंगली नीत हे मगा: थें च्वंगु समये नं वस्पोलया दाजुपिं सर्वश्री **रत्नमान**, **मुखिया सूर्यमान**, **डा० योग्यमान्** व **डा० इन्द्रमानपिन्त** थें हे वस्पोलयात नं शिक्षा–दीक्षाया मा:गु प्रबन्ध जुल । धात्थें वस्पोलं नेपालया दर्वार हाइस्कूले ब्वना: कलकत्ताय् म्यात्रिकुलेसन पास याना: कलकत्ता युनिभर्सिटी भर्ना जुया विज्या:गु जुयाच्वन । थुथाय् वस्पोलपिं भोछि ल० पु० स्वथत्वाले च्वं बिज्याय् धुंकल ।

भारतय् स्वराज्य–भावना दना वया च्वंगु बखत, उकीसनं कलकत्ता युनिभर्सिटिया महान्–महान् आचार्य-पिंनि सत्संगतं नेपालभाषा व बौद्धधर्मया महत्वया विषये आपालं खँ न्यने स्वय् खंगुलिं वस्पोलया मने न धर्म प्रति श्रद्धा व मातृभाषानुराग दना वया च्वन ज्वीमा: । उकिं वस्पोल गर्मिया बिदाय् नेपा: बिज्या:बले लङ्का, बर्मा व जर्मनी छापे जूगु आपालं बौद्ध चित्र हया बिज्या:गु जुया च्वन । उकिं याना: नकतिनि नकतिनि

पं० निष्ठानन्द वज्राचार्यं 'ललित विस्तर' नामं भगवान्या जीवनी व भद्रकल्पावदान आदि दुगु बाखं सफू पिकया त:गुलो मिखा छुना बी थें जुयाः नेपालपुत्र भगवान् शाक्यमुनिया जन्म बोधि प्राप्ति व निर्वाण दिन नं चूला:गुलि स्वांवा गानाः स्वांया यात्रा थें जूगु 'स्वांया:-पुह्नी' (बैशाक पुह्नी) या महत्व नं सिया खना वल। अले थाय् थासे— यले, येँ नं स्वांया:पुह्नीया पूजा–उत्सव याय्‌गु जुया वल। नापनापं मदुत्वाले थ्व हे बौद्ध चित्रया छगू प्रदर्शनी नं जुल।

लिपायाखुसी नेपाः बिज्या:बले आपा:सिनं वस्पोल-यात ह्मसिल। उथाय् थ्यंबले वस्पोलं थ:गु नां 'धर्मादित्य धर्माचार्य' याना बिज्याय् धुंकल। अले वस्पोल नाप बुद्धधर्म व नेपालभाषाया विषये अनेक खँ जुयाः नेपाल सवत् १०४४ साल दिलापुह्नी खुनु धमां साहुया न्यातजा: क्वथाय् **'बुद्धधर्म उद्धार संघ'** नामं छगू संघ स्थापना जुल। उकिया सदस्यपिं सर्वश्री धर्मादित्य धर्माचार्य, खड्‌गराज, त्रिरत्नमान्, बुद्धिरत्न, कुलदीप व थ्व पंक्ती लेखक नं जुल। तर अज्या:गु स्वांपुयाः पला: तय् मा:गु जमानाय् संघ, सभा धयागु छु स्वय् मनंनिपिं सदस्यपिसं मेगु छु ज्या याइ। अथ्यनं वस्पलया निर्देशने छगू निगू धार्मिक सफू स्वय्‌गु, पंचशील कयाः त्रिशरण वनेगु व वस्पोलया निबासस्थाने वनाः वस्पोलं अंग्रेजी अथवा पालीया अर्थ छ्यानाः नेपाल भाषां धयाह्या

बिज्याइगुयात कार्बोन पेपर तया: च्वय्गु ज्या सम्म लच्छि लत्याति जुया वन । उको मध्ये निगू प्यंगू लेख वस्पोलं '**बुद्धधर्म**' पत्रिका कलकत्तां पिकया बिज्यासेंलि उकी प्रकाशित याना बिज्या:गु दु ।

अथे हे थ्व हे साले गुंलाथो अष्टमि खुनु यलया इह्लाननि वाहाले वस्पोलं '**बुद्धोपासिका संघ**' नं स्थापना याना बिज्यात । उकिया सदस्यपिं सर्वश्री धर्मादित्य धर्माचार्य, हीरामाया व धनमाया । थ्व निगुलिं संघ स्थापना जूगु खँ नं बुद्धधर्म पत्रिकाय् समाचार रूपं पिकया बिज्या:गु नं दु ।

किंदों बाहा जीर्ण जुया च्वंगु यक्वं दत । बाहाया मेगु छेँया ला मुतिका: हे खने मदु, मुख्य क्वा.पा:छेँ नं फुकं दुना: सारिपुत्र मौद्गल्यायन सहित भगवानया मूर्ति व मेमेगु नं यक्व ल्वहँया मूर्ति अथें वां दाया: वथं गयाच्वंगु स्वय् हे कन्नाचायापुसे च्वं । उकिं वस्पोलं साहु साहुपिं मुंका: अन स्व: बिज्यात । नापं जिपिं संघया सदस्यपिन्त नं यंका बिज्यात । लिपा सरकारे नं खँ थ्यंका: सरकारं ब्यूगु १५०० तका दां व मेगु साहु साहुपिंके चन्दा थया: व बिहार ल्ह्व केगु नं याका थका बिज्या:गु दु । थथे थ्व बाहा स्यना च्वंबले अन दुगु ब्याक्क मूर्ति क्ो छुका: वस्पोल नं नापं फेत्तुना: कया त:गु फोटोया ब्लक 'बुद्धधर्म' पत्रिकाया प्रथम अके छापे नं जूगु दु ।

थुथाय् हे धर्मासाहुया थाय् खामंनिसें दण्डवत यानाः नेपाले स्वयंभू दर्शन याःवःह्म **क्यांछेलामा** थ्यना च्वंगु । जिपिं संघया सदस्यपिनि धर्माचार्य नाप अथे धर्मया विषये खँह्ला बह्ला जुया च्वंगु खँ सियाः धर्मासाहुं लामा धर्मयागु खँ नं छुं भति थ्वीके-सीके माः, अमिगु नं फुक धार्मिक खँ कंग्यूर तंज्यूर (त्रिपिटक व तन्त्र मन्त्र) धकाः निगू भागे इना तःगु दु, उकिं थ्व लामायात नं छको बाखं कंकाः न्यने माः धकाः सह्ला बिया दीगुलिं वस्पोलया अनुमति कयाः ह्लापां जिपिं खड्गराज, त्रिरत्नमान, बुद्धिरत्न, कुलदीप, देवरत्न व थ्व पंक्ती लेखकं नं बाखं न्यना । यतखाबाहाया बेखारत्न साहुं सँय् भाय्यां नेपालभाषां अनुवाद यानाः कना दीगु । बाखं बांलाः जू, विशेष यानाः सप्तत्रिशत बोधिपाक्षिक आदि बौद्ध धर्म विषयक खँ व शीलाचरण सम्बन्धी खँ ।

लिपा वस्पोल धर्माचार्य थःगु बिदा फुकाः कलकत्ता तुं बिज्यात । अन थःगु अध्ययनया नापनापं बुद्धधर्म पत्रिका नं प्रकाशन यानां बिज्याना च्वन ।

वयां लिपा व लामाया बाखं मेमेपिं यक्व मनूत वयाः न्यन । धर्मा साहुया प्यते मन्ह्यनाः मञ्जुश्री पर्वःथाने कन । ह्रानं यले नाग बाहाले धाख्वाः साहुपिनि छेँ नं वनाः कन । थथे बौद्धत भचा दनाः धार्मिक विषये छुं भति चर्चा याना हःगु खनाः जिमि

गुरु योगवीरसिंहं व हे लामां कंगु धर्म विषये **'धर्मसार भाषा'** धकाः संसार सागर बिचे कबिता च्वयाः प्रकाशित याना दिल। तर वय्‌कः व प्रकाशक श्री भवानीवीरसिंयात नं ज्वना यंकाः ह्मतिं १०।१० तका दां जरिवाना याना हल। समिति अड्डाय पास मयासे छुं छापे याय् मज्यूगु ऐन नं दयका बिल।

थथे बुद्धधर्मया प्रचार व बौद्धत भचा जाग्रत जुया वःगु खनाः उखे राणा सरकारया इन्द्रासन सन, थुखे लामाया मान सत्कार जूगु खनाः गुभाजुपिनि नुगः मुल। फलस्वरूप भुजिल्वाका ज्वीपिं कर्मचारीतय् हाःहाःले वनाः सँय्‌या थाय् वनाः दीक्षा कयाः सँय्‌यात भागी यात धयागु आदि दोष बियाः यँ ग्लया गुभाजुतसें लामायात अनि मयाना, शिक्षा मकया धकाः भोँ च्वया ब्यु, मखुसा पतिया काः हुँ धकाः थः उदाय् बरे जय्‌मांतय्‌गु पूजा हे गोन्हु गोन्हु मयाना ब्यूबले परम्परा प्रेमी बौद्धत हथाय् चायाः ह्लापां ग्लेतसें पतिया कयाः पुरोहित वर्गयात संतुष्ट यात। लिपा यमितसें नं गुलिसिनं भोँ च्वया बिल, गुलिसिनं पतिया नं काः वन, गुलिसिनं छुं नं मयासे सुंक च्वना च्वन।

थथे ह्लापांनिसें धार्मिक सम्बन्ध दयाः गबलें लामापिंके स्यना कया च्वंगु गबलें गुभाजुपिसं लामापिन्त स्यना वया च्वंगु पुलां खँ लोमंकाः लामा भागियानाः पतिया काः हुँ धाःगु अधार्मिक खँया विरोधे वस्पोलं

"लामा भागियाना: छुया पतिया ?" धयागु छगू पाँप्लेट नं कलकत्तां पिकया बिज्या:गु दु ।

थुथाय हे नेपालया बौद्धजगतय् मेगु नं छगू खलबल वल । स्वयम्भू ल्ह्वंबले ज्यामि जुया: वया च्वंह्म श्री छेरींनोर्बु लामां जामाच्वे छगू पाक्वे खुदँ तक तपस्या च्वना: पिहाँ वया: धर्मे श्रद्धादुपि सर्वश्री प्रेमबहादुर श्रेष्ठ, बुद्धरत्न शाक्य, दालचिनी मानन्धर, बेखाराज शाक्य व ज्ञानरत्न शाक्यपिंत तिब्बती घंगं भिक्षु छुना: पित हस्यंलि खुह्मसितं ज्वना यंका: बौद्धत शंव जूसा छुनि छु, शैवत बौद्ध जुल धा:सा बौद्ध जूह्म व बौद्ध छूह्म आचार्ययात नं तच्चोगु जेल सजाय ज्वीगु ऐन नं दय्का: खुह्मसितं नेपालं पितिना छ्वत । सकलें कलकत्ता थ्यँसेंलि वस्पोल धर्मादित्यं खुह्मसितं नाप लाना: अनया महाबोधि सोसाइटि नाप सम्पर्क तया: सकसितं मा:मा:गु स्यनेकने व ग्वाहालि इत्यादि ज्वीका: नं थ्व बुद्धया जन्मभूमि नेपाले बौद्ध धर्म प्रति जूगु अन्यायया खँ सकतां भारतया पत्र पत्रिकाय् प्रकाशित नं याका बिज्यात । लिपा लामा नापं प्रेमबहादुरया 'महाप्रज्ञा', बुद्धरत्नया 'महाचन्द्र', दालचिनीया 'महाज्ञान' बेखाराजया 'महावीर्य' व ज्ञानरत्नया 'महाक्षान्ति' नामं गुलि तिब्बत व गुलि आक्याव (बर्मा) पाखे वना: बौद्धधर्मया अध्ययन या: वन ।

भारते वना: व्यापार बा मेगु लजगा: याना:

च्वंपि नेपाली बुद्धमार्गीपिं थाय्, बाय्, लाय् व पासा–ग्वाहालि इत्यादि मदया: अनेक प्रकारं दु:ख, कष्ट नया च्वंगुलि थ्व फुक सीका: थ्वीका: हय् फय्केत व बुद्ध धर्म छु, उकिया महत्व गुलि दु सकतां सीका: उकिया अनुसार आचरण नं याय् फय्केया निंति वस्पोलं कलकत्ताय् **'नेपाली बुद्धमार्गी संघ'** धका: छगू संस्था स्वना बिज्या:गु दु । अथे हे बुद्धधर्मयात ह्लापा ह्लापा थें भारते न्यंक प्रचार ज्वीकेत बंगाली बौद्ध संस्था धर्मांकुर सभा नाप सम्पर्क तया: कलकत्ताया धर्मांकुर विहारे थ: हे सेक्रेटरी जुया: इसाया १९२८ या अन्ते **'अल इण्डिया बुद्धिष्ट कन्फरेन्स'** नं याना बिज्या:गु दु । थुकियागु फोटो अंग्रेजी बुद्धिष्ट इण्डिया पत्रिकाय् छापे जूगु दु ।

थुखे नेपाले धार्मिक जाग्रतिया नाप नापं मातृ-भाषाया महत्व नं भति भति सीका: थ्वीका: जिमि गुरु योगवीरसिंया ल्यूल्यू सर्वश्री वकुण्ठ प्रसाद, इन्दुनाद, रत्नमान, सिद्धिरत्न, महाप्रज्ञा, हरिकृष्ण, पूर्णनारायण, फत्तेबहादुर, तुलसी मेहर, बेखारत्न, श्री प्रसाद, पूर्णमान, सहस्र गुणानन्द, रत्न, लक्ष्मीनानी व थ्व पंक्ती लेखक आदि आदिपिसं नं नेपालभाषा साहित्यया कविता पाखे मन बिया ह:गु व शहीद शुक्रराज शास्त्रीं नं **'नेपाल भाषा व्याकरण'** च्वया: थमं हे प्रकाशित याना दीगुलि वस्पोलं पिकयात:गु 'बुद्धधर्म' पत्रिकायां **'बुद्धधर्म व नेपालभाषा'** धका: नां छुना: धार्मिक लेखया नापं साहित्यिक–लेख कविता नं

तया: पाठ्य सामग्री दयके थें '**नेपाल भाषा पद्य संग्रह, नेपाल भाषा गद्य संग्रह**' धका: ने. सं. १०४७ निसें पत्रिकाया रूप ह्योका बिज्यात। नाप नापं नेपाल भाषाया विकास व प्रचार यायत अनेक प्रकारया पंगल: दया च्वंगुलि नेपाले व विदेशे नं नेपालभाषा व साहित्यया रक्षा, प्रकाश व प्रचार याय्‌या निंतिं ने. सं. १०४८ सालया श्रीपञ्चमी खुनु कलकत्ताया धर्मराजिक चैत्य विहारे '**नेपाल भाषा साहित्य मण्डल**' नं स्वना बिज्या:गु दु।

थ्व फुक्क वस्पोलया मातृभाषानुराग व धर्मे श्रद्धा खना: श्री वैकुण्ठप्रसाद लाकौलं छपु कविता व श्री सिद्धिरत्नं छपु कविता च्वया: छ्‌वया दीगु दु, गुगु 'बुद्धधर्म व नेपालभाषा ३।१.२ अंके व ३।५.६ अके प्रकाशित जूगु दु, कविता थ्व हे ख:—

धर्म आदित्यया धर्म सेवा

भो बौद्ध सज्जन सुधारक कर्मवीर,
कार्यक्षमी नियमपालक आर्यवीर,
उत्साहशील नरपुङ्गव अग्रगण्य,
धन्य प्रतिक्षण छित: जिगु धन्य धन्य !
बुद्धँगु नांजक दनी मदु वँगु सार
न्हूःहूगु तामसिक धर्म खना प्रचार

उद्योग यत्न अति यात सुधार-जन्य
भो देशया समय-पुत्र छि धन्य धन्य !
निर्जीव तुल्य जनया मृत तुल्य भाषा
उन्नीत यायत सदान दृढाभिलाषा,
याना स्वदेशयित भक्ति तया अनन्य
निस्वार्थ भाव तल छिं गुलि धन्य धन्य !
विद्या मदेक जनया गन धर्म धैंगु
निर्बाण उत्तमगु तक्कनँ दैंगु दैंगु
विद्या प्रचार अकिँ छिं छिगु धर्मया न्ह्यो
याना छितः सफल यायिगु धन्य धन्य !
बाधा व विघ्नतयसं प्रतिपाद पादे
लाकेत अज्ज जुल दु ख बिया फसादे,
बाधा छितः नि मदु धीर छिजोह्म अन्य
भो अन्धकार तमया मत धन्य धन्य !
अज्ञानतायिगु मुले चिकुलां मतापं
द्यपिं अनेक जनतेत थनेगु तापं
धर्मंगु शंख पुल छिं ह्लिथँ धन्य धन्य
एवं सहायक महाशयपिन्त धन्य !

—वैकुण्ठ प्रसाद लाकौल

जगतमानया देश सेवा

मखन मखन मेपिं पक्ष जूये जि धापिं
छि छह्म लुल थनं का ज्ञान् बिया पक्ष य ह्म
अधिक धरम आत्मा धावनं लोकनं का
अधिकन उपकारी धन्य छी जग्तमान !
परहित ह्मसियावः अति छोन च्वयाव
दयकल छिन मास्की ज्ञानया मूल पत्र,
लुमन लुमन साधू जूह्म छो बुद्धिरत्न
अधिकन उपकारी धन्य छी जग्तमान !

—सिद्धिरत्न

थथे नेपालभाषाया उत्थाने व बुद्धधर्मया प्रचारे व्वां जुया बिज्याःगुलि वस्पोल परीक्षाय् फेल जुल खनी। अले थ्व हे त्वह चिनाः वस्पोलया छात्रवृत्ति नं राणा सरकारं वन्द याना बिल।

मेगु दार्जिलिङ्ग पाखेया नेपाली बौद्धतय्त नेपालया बौद्धतय् अवस्था व नेपालया बौद्ध-संस्कृति थ्वीकेत व विदेशे नं प्रचार ज्वीकेत थः हे सम्पादक जुयाः परवतिया भाषां **'हिमालय बौद्ध'** व अंग्रेजी **'बुद्धिष्ट इण्डिया'** नं थः व बी० एम० बरुआ सम्पादक जुयाः ने० सं० १०४८।४९ पाखे प्रकाशित याना विज्यात। अथे हे ताल्लाया छुट्टी दार्जिलिङ्ग बिज्यानाः अन छगू महिला संगठन दयकाः

चौके छगू महिला **स्कूल** नं चाय्‌का थका बिज्याःगु दु। अथे हे कालिम्पोङ्ग नं सर्वश्री भाजुरत्न, मणिहर्ष ज्योति, श्रीप्रसाद, मानदास, हर्षदासपिन्त नं उपासक यानाः छगू संस्था दयकेगु याना थका बिज्याःगु दु।

वस्पोलं थथे थःगु नेपालभाषा व नेपाली बौद्धतय् विषये जक ध्यान तया च्वना बिज्याःगु मखु, विश्वया बौद्धतय् पाखे नं उलि हे बिचाः याना च्वया बिज्याःगु दु। भारतया सुपुत्रपिं अग्रश्रावक सारिपुत्र मोद्‌गल्यायन-पिनि पवित्र धातु साचीं लिकयाः इंग्ल्याण्ड यंकातःगु हानं भारते हे लित हय् माः धकाः नं वस्पोलं माँग याःगु दु। अथे हे बुद्धगया मन्दिर सलसः दंनिसें महन्तया ल्हाते लानावया च्वंगु लिकाय्‌त गुगु आन्दोलन अनागारिक धर्मपाल याना दिल, भारतया अदालते ल्वाल्वां बिलायत थ्यंका [illegible] बौद्धतय्‌गु ज्वीमाः धकाः ल्वाना दिल, उकी नं वस्पोल धर्मादित्यया पूरा ल्हाः दु। उकिं उगु वखते जापाने ज्वी त्यंगु **वरल्ड बुद्धिष्ट कन्फरेन्से नं सेक्रेटरी ज्वीत** वस्पोलयात ३०० यान सहित निमन्त्रण वःगुली वस्पोलया छु याय् छु याय् जुयाः नेपाले न्यना हया बिज्यात थें नेपालया राणा सरकार पाखें हानं नेपाः वय् मोसा हुँ धयागु तालगु लिसः वंगुलिं वस्पोल जापान बिमज्याः। व थासे श्री बी० एम० बरुआ छ्वया बिज्यात।

थुगु प्रकारं वस्पोलं थःगु उत्थानया च्यूताः मतसे

अज्ज नेपाल भाषायात कलकत्ता युनिभर्सिटि व पटना युनिभर्सिटिं नं मान्यता बीके माल धयागु सः पिकया बिज्याःगु दु। हानं इलाहावादे जूगु समस्त हिन्दुस्थानया पण्डित महासभाय् नं वस्पोलया **'नेपालभाषा व थ्वया साहित्य'** लेखया अंग्रेजी अनुवाद पाठ जूगु दु। उकिया सूचो थ्व खः—

नेपाल भाषा व थ्वया साहित्य—नेपालया उत्पत्ति—ह्लापां भारतवर्षे लोक वया बास याात – चीनया लस्कर व राजपुत्र नेपाले—नेपाल शब्दया उत्पत्ति—नेपाल व नेवार व हे—नेपाल भाषाया उत्पत्ति—चीनया लस्कर वसेंलि हानं भारतया लोक संख्या बढे जुल—नेपाल भाषा आखलया सम्बत—नेपालभाषा देशभाषा – नेपाल जाति–नेपाल साहित्यया आखल—नेपालभाषा साहित्य नेपालभाषा साहित्यया सूची।

नेपालभाषाया उत्थानया निंतिं वस्पोल थथे हालाः सना जूसां नेपाल भाषाभाषीपिसं थुकी नाकं मन मब्यूगु खनाः फ्रान्सया महा पण्डित सिलभेनलेभीं वस्पोलयात छ्थाय् च्वया हयादीगु दु—

"Being an old lover of your old language, I suffer on seeing itro ill-treated in your hands, as an old mother dealt with too roughly by her son."

थुगु प्रकारं कलकत्ताय् च्वनाः भाषा, धर्म व समाजया

सेवा यायां अन च्वँतले भिक्षुपिसं थें अष्टशील धारण याना: वस्पोलं कलकत्ता विश्वविद्यालयं पाली एम० ए० याना बिज्यात । लिपा डि० डि० एच०, बौद्ध साहित्य रत्न, सद्धर्म रत्नाकर (भारत) हिन्दी साहित्य रत्न, एम० बी० एच०, (देहरादून) एच० एम० डि०, वैद्य कविराज, भिषग रत्न, भिषगाचार्य (आगरा) एफ० सि० आइ० एफ० आर०, इकन्० एस० (लण्डन) इत्यादि नं जुया बिज्यात ।

थथे सर्वतोमुखो विद्याया अनेक तिसां तिया: वस्पोल नेपाल थ्यसेंलि ह्लापांनिसेंया वस्पोलया प्रेरणां थाय् थासे स्वांया:पुह्नीया बुद्धजयन्ती जुया वया च्वंगुली किन्दो विहार नं जीर्णोद्धार या:गु बांलाक सिधसेंलि अन जूगु बैशाख पुह्नीया सभाय् ह्लापां ह्लापां लङ्कां भिक्षु छुना: छ्वया हया त:पि मध्ये छह्म अनिरुद्ध भन्ते नापं वस्पोल नं छगू सारगर्भित व्याख्यान याना: किन्दोल विहारया पृष्ठ भूमी नेपालया उपासकपिनि धार्मिक श्रद्धा व दानशीलताया प्रशंसा याना बिज्या:गु दु ।

लिपा नेपाले उद्योगपरिषद स्थापना जुसेंलि उकिया खर्दार जुया: त:दँ तक हे ज्या याना बिज्यात । नाप नापं श्रीमती अष्टमाया नापं विवाह याना: गृहस्थी याना बिज्यात ।

विक्रम १९९७ सालया प्रजापरिषदया हूल कूले प्रजापरिषदया सदस्यपिं व मेमेपिं नं यक्व न्ह्य:ने खने

दुपि परिवर्तन बा सुधारवादी व्यक्तिपि ज्वना यंकुबले वस्पोल धर्मादित्य धर्माचार्यया त नं ज्वना यंका: सिहृदर्वारे कुना तल। वस्पोलया खानतलासी पिहाँ व:गु भोँ–पत्रे कलकत्ता बुद्ध मार्गी संघ आदिया सदस्यपिनिगु नामावली नं लूगुलि उकी नां जक दुपि साहु साहुत व उगु वखतया कलकत्ता विद्यविद्यालयया विद्यार्थीपिं नं ज्वना यंका: लांलां तारीखे तक्यंका तल। लिपा तिनि धर्माचार्य-यात नं तोतेगु जुसेंलि मेमेपिं तारीखे वया च्वंपिनि नापं वयक:गु सकसितं तारीख लिकया बिल। प्रजापरिषदया अध्यक्ष श्री टङ्कप्रसाद सहित थ्व पंक्ती लेखक नापं ३० ह्मसित जेले छ्वत। अनंलि वस्पोलं ५।६ दँ तक छुं प्रकारया सामाजिक ज्याय् ह्ला: मतसे व हे साहुतय्गु व्यापार बिषयक ज्या याना: संतोष जुया च्वने माल।

विक्रम १९९९ साल पाखे भिक्षु अमृतानन्द आदि भिक्षुपिं लङ्कां लिथ्यंका: मञ्जुश्री पर्व: थाने लच्छि तक धर्म व्याख्यान या:गु जुया च्वन। अथे हे थुथाय् थ्यंबले मेमेपिं नं थेरवादी भिक्षुपि बर्मा नं नेपा: थ्यंक: व:गु व अनेक श्रामणेर व अनागारिकापिं नं बृद्धि जुजुं वया च्वंगुलि हानं छको बुद्ध धर्मया चहचाक्ि खने दया वल। हानं 'बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा' पत्रिका बन्द जुया च्वंगुलि थ:पिनि भाषाया पत्रिका छुं स्वय् मदया च्वंगुलि ह्लासाया नेवा: साहुतसें भारतीय १६११ तका दां चन्दा सहित अनुरोध नं याना ह:गुलि सारनाथं पिहाँ

वया च्वंगु 'धर्मदूत' पत्रिकाय् हिन्दीया नापं ३।४ पौ नेपाल भाषां न तया: पिकया बिल। गुकी सर्वश्री भिक्षु प्रज्ञानन्द, सुबोधानन्द, अमृतानन्द, महाप्रज्ञा, मोतिलक्ष्मी, प्रज्ञाधन, परमानन्द, हर्षरत्न, भुवनलाल, बाबुकाजी, पु० वा० नेवा: आदिपिनि लेख नेपाल भाषां प्रकाशित जुयां च्वन। थथे बुद्ध धर्म व नेपाल भाषां हानं छ्यँ: ल्ह्वना ह्:गुलिं दुगुं मदुगुं दोषारोपण याना: वर्षावास याना च्वंपिं भिक्षुपिं सकसितं २००० सालया श्रावण १५ गते खुनु नेपालं पितिना छ्वत। अनागारिकापिन्त जक व्याख्यान याय् मखु धका: भा" च्वका: किन्दोल विहारे हे तल। थुलि जक गन, स्थविर धम्मालोक व भिक्षु अमृतानन्दपिनि सम्पादकत्वे पिहाँ वया च्वंगु ज्ञानमाला सफूया मे हाला च्वन धका: स्वयंभू–ज्ञानमाला खल: छियातं लां लां तक तारीखे त:क्यंका तल।

पिहाँ वंपिं भिक्षुपिनि गन वने गन च्वने जुया: सारनाथ थ्यँसेलिं अमित नय्, त्वने, च्वनेगु, थाय्या बन्दोबस्त याय्त सारनाथे चन्द्रमणि महास्थविरया अध्यक्षताय् **'धर्मोदय'** नामं छगू सभा स्थापना याना: बुद्धधर्मया अनेक सफू नेपाल भाषां थाय्थासं प्रकाशित याना हया च्वन।

विक्रम २००३ साल क्यँ जक क्यन लङ्काया वजिरारामया नारद थेरया **नायकत्वे भिक्षु प्रियदर्शी, भिक्षु अमृतानन्द, डा० रत्नसूर्य, प्रो० आर्यपाल न्याह्मस्या छगू**

बौद्ध शिष्ट मण्डल नेपा: थ्यन। थथे ३ दँ लिपा भन्तेपिं खबले उपासक उपासिकापिं सकलें लय्ताल। व शिष्ट मण्डलं पद्मशम्शेर महाराजया थाय् आनन्दकुटी लङ्का चैत्य दय्केगु, पितिना त:पिं भिक्षुपिं नेपाले दुत काय्गु आदि बौद्ध धर्म सम्बन्धी खँया नापं नेपाल भाषायात नं छुं सुविधा बोकेगु नं खँ छुत थें, लोक प्रिय ज्वीगु प्रबल इच्छा दुह्म पद्मशम्शेर महाराजं उदार नीति कया: पितिना त:पिं भिक्षुपिं सकलें दुतकाल। भंसारं व पोष्ट अफीसं पना त:गु नेपाल भाषाया सफू लित विया हल। समिति अड्डाय् नेपाल भाषाया निंतिं छगू फाँट दय्का: पास याके जीका बिल। ज्ञानमाला खल:तय्गु तारीख नं लिकया बिल।

ने. सं. १०६७ सालया अन्ते धर्मोदय सभां नेपाल भाषां '**धर्मोदय**' पत्रिका हे पिकया बिल। अले जेलं पिहाँ व:पिं लेखकपिं व भारतं दुहाँ व:पिं भन्तेपिनि ज्या दत। कविता, कहानी, निबन्धादि लेख च्वया: पत्रिकाय् बियां च्वन। वस्पोलयागु नं नेपाल भाषा साहित्य व सांस्कृतिक लेख पत्रिकाय् बराबर पिहाँ वयां च्वन। थथे धर्मया नाप नापं नेपाल भाषाया सेवा याय् दया: भन्तेपिं व उपासकपिं नं लय्ताया च्वन।

विक्रम २००७ सालया क्रान्ति लिपा श्री ५ त्रिभुवन नेपा: लिथ्यँना: शाहीघोषणा जुसेंलि नेपालया शिक्षित समुदाये दंदंया लिकुना च्वंगु उत्साह व उमङ्ग भय्

बियाः धमाधम शैक्षिक, साहित्यिक व सांस्कृतिक संस्था चाय्का हल । नेपाल भाषा भाषोपिं जक थुकिं पिने गथे लाइ। ने. सं. १०७१ साल सिल्ला गाः १० खुनु क्षेत्रपाटी साहु तारावीरसिंया छेँ छगू सभा जुयाः **'नेपाल भाषा परिषद'** नामं छगू संस्था चाय्केगु धकाः कोछिनाः छगू अस्थायी कार्यसमिति नं गठन जुल। ह्लापांला थ्व सभा वस्पोल धर्माचार्यया सभापतित्वे याय्गु धकाः कोछिना तःगु, लिबाना नं वस्पोल मध्यंगुलि हेड माष्टर लोकमान-सिंया सभापतित्वे जुल। बयां लिपा नियमावली पेश याःगु चिल्ला गाः १ खुनुया सभाय् नं वस्पोल मध्यंगुलि हेड मास्टर साहेबं हे सभा सञ्चालन याना दिल।

बिक्रल २००८ साल निसें जांच काय्यु यानाः श्री गणेशमानसिंह कुलपति यानाः बीरगंजे **'नेपाल राष्ट्रीय विद्यापीठ'** धकाः छगू परीक्षण संस्था चाय्कुगुली नेपाल भाषा नं दुथ्याके माः धयागु नेपालभाषा परिषदया आवेदन रजीष्ट्रार जीवनेश्वर मिश्र द्वारा स्वीकृत जुया वसेंलि दय्कुगु वोद (मिडिल) निसें प्रवेशिका, विशारद व रत्न थ्यंकया नेपाल भाषाया पाठ्यक्रम वस्पोल धर्माचार्यया हे सल्ला कयाः नेपाल भाषा परिषदं दय्का छ्वत। २००८ सालया परीक्षा ह्लापांगु जूगुलि २००९ सालया ज्येष्ठं तिनि काय् फत। उकी नेपाल भाषां साहित्यरत्न परीक्षा बोपिं दुगुलि वस्पोलं नेपाल भाषा व नेपाल भाषा साहित्यया इतिहास सम्बन्धी ८।१० गू लेक्चर बियाः परीक्षार्थीपिन्त

सहायता याना मबिज्याःगु जूसा विद्यापीठे माध्यम रूपं नेपाल भाषा दुथ्याके बियाः साहित्यरत्न थ्यंक नेपाल भाषां परीक्षा काय्कागु सित्ति हे वनिगु ।

विक्रम २००६ साल माघं लाय्कुली **च्वसापासाया विराट् नेपाल भाषा साहित्य सम्मेलन** । अन नं ह्लापांखुनु हे वस्पोलयात सभापति यायगु धकाः कोछिना तःगु, तर वस्पोल २ बजे जुया नं मथ्यँसेंलि श्री सिद्धिचरणयात सभापति यानाः सभा सुरु यात । वस्पोल ३।। बजेती तिनि थ्यन । अथे हे निन्हुखुनु नं वस्पोल ई पुइकाः नं मथ्यनाः थ्व पंक्ती लेखकयात सभापति यात । उखुनु नं ४ बजेती तिनि थ्यंकः बिज्यात । लिपा खुनु न भचा पियाः श्री फत्तेबहादुरसिंयात सभापति ल्ये धुंकाः वस्पोल थ्यंकः बिज्यात । अले मंचे थकयाः परिचय पूर्वक वस्पोलयात आसने बिज्याकल । लिपा वस्पोलया च्वया हया बिज्याःगु नेपाल भाषाया प्राचीनता, लिपिया विविधता व थ्व क्षेत्रगु साहित्यया महानताया विषये सारगर्भित भाषण नं जुल ।

यले ने० सं० १०७५ कौलाथो २ खुनु **नेपाल भाषा समितिया नेपाल भाषा विराट् साहित्य सम्मेलन** थ्व पंक्ती लेखकया सभापतित्वे जूगु । उकिया उद्घाटन वस्पोलयात हे याकुगु । अन नं वस्पोलया नेपाल भाषा सम्बन्धी छगू भाषण जुल ।

ने० सं० १०७६ सालया बछलागाः ४ खुनु यतखा

बाहाले च्वसापासाया जन्मदिन, श्रेष्ठ सिरपाः व उपाधि सहित प्रमाण पत्र प्रदान उत्सव। श्री सत्यमोहन जोशीया 'जय प्रकाश' महाकाव्ययात श्रेष्ठ सिरपाः व नेपाल भाषाया खुह्म सेवकपिन्त उपाधि नं प्रदान जूगु दु। उकी वस्पोल धर्माचार्ययात च्वसापासाया पाखें ससम्मान **'भाषा जवाः'** उपाधि प्रदान जुल।

धर्मोदय सभां नं वस्पोलया शीले निष्ठा व धर्मे नांयात ल्वय्क अभिज्ञता खनाः **सभाया धर्मानुशासक** पदं विभूषित यानाः चतुर्थ विश्वबौद्ध सम्मेलनने नेपाली बौद्धतय् छह्म प्रतिनिधि याना छ्वःगु दु। थ्व खँ धर्मोदय सभाया विश्वबौद्ध सम्मेलनया अंग्रेजी रिपोर्टे छापेजूगु दु।

विक्रम २०१७ सालया ज्येष्ठ ७ गते च्वंगु श्री त्रिभुवन विश्वविद्यालयया सिलेबस कमिटि १६६२ सनया निंति **बी० ए० तकयात नेपाल भाषा नं** दुथ्याकेगु यानाः थ्व पंक्ती लेखकयात कन्भीनर यानाः **नेपाल भाषा पाठचक्रम उप समिति'** न दय्केगु व एम० ए० या निंति प्राचीन इतिहास व संस्कृति छगू व मेगु पालो नं तःगुलि वस्पोलयात पालीया पाठचक्रमे सदस्य यानाः पालीया अस्थायी लेक्चरर नं नियुक्त याना तःगु दु।

विक्रम २०१८ सालया कार्तिकं कालेज अफ एजुकेशनं अन्तर कालेज नेपाल भाषा साहित्य सम्मेलन पाः फःगु। थ्व पंक्ती लेखक नं नेपाल भाषा पाठचक्रमयात नेवारी धकाः छापे याना हःगु खनाः थःके मुना च्वंगु शिलापत्र,

ताम्रपत्र, ताडपत्र, पुलांपुलांगु सफू, अन्य भाषाभाषी विद्वान्-पिनि धापू, संस्था संस्थाया नां व प्रचलने वया च्वंगु न्हून्हूगु नं नेपाल भाषांकित प्रमाण ज्वना: नं वाय् धका: बना च्वनागु । अन वस्पोलयात मोटरे तया: हल । उथाय् थ्यंवले वस्पोल तस्कं हे बमलाय् धुंकुगु जुया च्वन । तोजक मञ्चे थतयंका: सम्मेलन उद्घाटन याके बिल । वस्पोलया च्वया हया बिज्या:गु छगू भाषण नं मफु मफु ब्वना: बिज्या:गु दु, गुकी नेपाल भाषा साहित्यया विशेषता गाक्क क्यना त:गु दु ।

मेगु छगू वस्पोलया विषये लुमके बह:गु खँ थ्व दु सुं विदेशी विद्वानपिसं सुं नेपालीयात नेपाली धका: अज्ज बौद्ध धका: सिल कि काचाक्क हे न्यने लाकई— 'छु धर्मादित्य धर्माचार्ययात छिं ह्मस्यूला ?' क्वीसं 'स्यू' धका: लिस: बिल कि वस्पोलया विद्वताया प्रशंसा यायां 'आ: वस्पोलया छु याना च्वन, म्हंफुला मफुला' इत्यादि इत्यादि खँ नं न्यने धुंकइ । थज्या:गु खँय् थ्व पंक्ती लेखक तःको मछि हे ला:गु दु । अथे हे मेमेपिं यक्वसित जूगु न्यने ताय् दु ।

थुगु प्रकारं धर्म व भाषा नित्तांया जन्म भर हार्दिक सेवा यायां म्ह्याय् **कुमारी बसुन्धरादेवी, काय् धर्ममान, म्ह्याय्‌पिं कुमारी चमेली, कुमारी चारुमती, कुमारी लोचना व काय् सुवर्णमानपिं** खुह्म दय्का: वस्पोलयात पक्षघातया लोचं थिल खनी । वस्पोलया जहान परिवारपिनि अखण्ड सेवा, डा० केशवानन्द वैद्यया निशुल्क उपचार व का० न० पं० या प्रधान पञ्च श्री गणेशमानया अध्यक्षताय् गठन जूगु '**धर्मादित्य**

सहयोग समिति' या सेक्रेटरी सुदर्शन श्रामणेर अपाय्चो ब्वां ब्वां जूगु फुकंसिँत्ति वंक अन्ते **नेपाल संबत १०८३ साल दिल्लागा: ३० संचवा: खुनु ६२ दँया बयसे वस्पोल धर्मादित्य धर्माचार्य** धात्थें क्वो छुं मस्यूनि—मथूनिपिं नेपाली बौद्धपिं व नेपालभाषा भाषीपिसं बुद्ध धर्म व नेपालभाषाया महत्व वांलाक थ्वीके खंके-सीके मलाकं निभा: लुकुबीथें सुतुक्क स्वर्गे बिज्यात । आ भाबा भागु वंका: आबा हालां छुचा: ? स्व० गङ्गाबहादुरं 'नदी' यात धयात:गु नं दु—

''धैव्छ छुं वैत धाय् मा:सा समुद्रयात धा धका
गुमय् छं याय् मते मौका ल्याहाँ हानं थ्व वैमखु''

१०८४ चउला थो १ — **चित्तधर 'हृदय'**

नेपालभाषा साहित्यया थःगु लँपु

साहित्यया न्ह्याक्व हे तःताजि व्युत्पत्ति, व्याख्या वा अर्थ दःसां दकले सत्तीगु व तात्वीगु परिभाषा खः- **'रसात्मकं वाक्यं साहित्यं'** ख नं न्ह्याक्व हे **'हित सहितगु वाक्य'** जूसां व वाक्य रसात्मक मजुल धाःसा मनुखं व वाक्य मब्वने फु, मस्वय् फु। अथे जुल धायूव व वाक्यं मनूतय्‌त हित गनं जुइ ? उकिं नीतिकारपिसं धया तःगु नं दु— **सत्यं ब्रूयात प्रियं ब्रूयात् नब्रूयात् सत्यमप्रियम्**। अथे हे न्ह्याक्व हे **'खःगु सत्यगु खँ'** जूसां व नं न्यने यइपुसे च्वंक सवाः दुगु मखुत धाःसा व खँ नं मनूतसें खःगु-भिगु धकाः मभाःपुसे अःखः ज्या याःवने यः, अले मखुगु लँय् लानाः दुःख नं सी यः। उकिं **'रसात्मक वाक्य'** यात हे साहित्य धायूगु उपयुक्त जू।

तर थौं-कन्हे नवीनता व आलोचनाया नामं गुगु कटुता पिहाँ वया च्वन, गुगु परस्परे वैमनस्य जाया वया च्वन बा जायका हया च्वन व न्ह्यागुं पुनरूत्थानोन्मुख साहित्यया निंतिं वाञ्छनीय मखु। साहित्यया अभिबृद्धिया निंतिं साहि-त्यिकतय् परस्परे सद्भावनाया नाप नापं खँह्ला-बह्ला नं ब्याय् माः। गथे कालीदासया व समसामयिक साहित्यिकपिनि

परस्परे दु धाइ। ख ला व खँ कालीदासया स्मरण शक्तिया प्रशंसाय् दय्का त:गु थें च्वं, अथ्यनं थ्व खँय् अमिगु निश्छल मैत्री व मुदिताशील साहित्यिकता खनेदु कि **पासा ह्मिता च्वँच्वं न्यना च्वंगु सम्पूर्ण रचना लिपा मिं नया: फुक भश्म जूबले च्व:ह्मस्या लोमने धुंका: नं कालीदासं फुक ह्मानं लुमंका: च्वकल।**

गो, आ: अथे थ: थवे सह्ला-बह्ला व सहयोगया भावना! तप्यंक पुलांपिं, शास्त्रीय विचारपिं, अंग्रेजी साहित्यया अध्ययन मदुंपिं इत्यादि धाय् फत धाय्‌व थौं-कन्हे लेखक, आलोचक बा शिक्षक ज्वीत कुगा:। न थ:पिनि साहित्यया परम्पराया अध्ययन मा:, न थ:पिनि समाजं छु, गज्या:गु याना च्वन बा ह्मया च्वन धयागु अनुभव मा:, न धात्थें शिक्षक ज्वीत मेमेपिं विद्वानपिसं थ:पिनि भाषा, साहित्य धर्म व समाजया गुलि बिचा: त: धका: हे सौके, खंके मा:। धात्थें थ्व खँ फ्री सकसियां धया थें लोमने धुंकुगु दु कि धात्थेंगु जीवित साहित्य बा स्थायी साहित्य धयागु थ:पिनि देशकाल परिस्थिति अनुसारया मानव-जीवन नाप ला व लुसि थें प्यपुना च्वनि। रत्नध्वज जोशीजुं छथाय् धया त:गु नं दु— "**साहित्य व जीवन ला व लुसि थें प्यपुना च्वंगु दु। सामयिकता प्रधान दैनिक, मासिक, आदि पत्र, शिक्षाया माध्यम स्कूल–कालेज व मेगु सफूया साहित्यं पृथक् निरक्षर वर्गया जीवन-रथ तक नं थ्व घ:चा: बिना न्ह्याना च्वंगु मदु।**"

उकिं सुं साहित्यिक ज्वीत अंग्रजी सय्के हे मा: धयागु

मदु, न संस्कृत वा मेगु छुं उन्नत भाषा हे। वरु ज्वोमाः थःपिनि देशकालयात लोगु व सामाजिक जीवन नाप ह्वंगु **'रसात्मक वाक्य'**। अथवा **'रसात्मक शब्द व नाद'** जक जूसां गाः।

छाय् धाःसा ह्लापां महादेवं दबदब थाःबले व दबदबया सः अंग्रेजीं पिमज्वसे उखे संगीतया **'नाद'** व थुखे साहित्यया आज्जु **'प्रत्याहार'** जुयाः पिहाँ वल धाइ। लिपा लिपायापिं आचार्यपिसं उकिं अनेक वाङमय व संगीत शास्त्र दय्का वन। अपिं नं अंग्रेजी ला अबले द हे मदुनि छु सइ, अंग्रेजीया घाँय्घाँय् अजिमा **लेटीन बा ग्रीक** भाषा नं सःपिं मखु। अथे हे वाल्मीकी, अश्वघोष व्यास व 'कविनां कविषु बा कालीदास श्रेष्ठ' धाय्का च्वंह्म कालीदासं नं काव्य, नाटक आदि अमर कृति तोता वन, गुगु थौं तक नं न्हूतिनि, ख्वय्ह्लिले मास्ति वयापुसे च्वंनि, सन्सारे साहित्य प्रेमीत दतले अथे हे जुया च्वनि तिनि। अपिं नं छह्म हे अंग्रेजी सःगु खने मदु। धात्थें धाय् धाःसा थौं-कन्हे गुगु अंग्रेजी धाइगु खः— बी० बी० सी० या अंग्रेजी बा अमेरीकन अंग्रेजी धाइगु खः, व अंग्रेजी ला यूरोपीय नाटकया महान् आचार्य **शेक्सपीयर** नं सःगु मखु, न लेटीन बा ग्रीक हे सः, वया थःगु हे बोल-चालया भाषा दु, थःगु हे ब्याकरण दु, धासेंलि छी जक अंग्रेजी सय्काः अंग्रेजी साहित्यया विशेष अध्ययन याना। अंग्रेजी साहित्यया रसास्वादन यायत मखु थःपिनि भाषाया जक साहित्यिक ज्वीत नं छाय् अंग्रेजी हे सय्के माःगु दु !

हानं सु जापानी बा रूसी विद्वान् वैज्ञानिक जक ज्वीत मखु साहित्यिक ज्वीत नं अंग्रेजी सय्के मो, न सु चीनी विद्वान् साहित्यिक ज्वीत अंग्रेजी सय्के मा:, अज्ज सु तिब्बती लामापिं नं कंग्यूर-तंज्यूर जक सय्केत मखु साहित्यिक ज्वीत न अंग्रेजी सय्के मो, सँय् भाषा जक सय्कां गा: । अथे हे क्वी नेपाले नं गुलि अमर गीतिकाव्य व खण्डकाव्य रचना याना वंपिं पुलां पुलांपिं कवि व कथाकारपिं दु, अपिं नं अंग्रेजी स:पिं मखया नं अमिगु मौलिक कृति आ: नं उलि हे न्हू जुया: च्वीत जक मखु संसारया विशेषज्ञ साहित्यिक पिंत ख्वय्-ह्निले याका च्वन तिनिसा आ: क्वी हे जक छाय् अंग्रेजी सय्के मा:गु दु ! थ्व ला **बृटिश भारतयां स्वतन्त्र हिन्द व पाकिस्तान ज्वी धुंका: नं, नेपालया बृटिशलिगेशनयां बृटिश एम्बासी ज्वी धुंका: न साहित्यिक धा:पिनि नुगलं अंग्रेजीया दासता मतंनिगु सिवाय मेगु छु धाय् फइ !**

धात्थें धाय् धा:सा साहित्य धयागु न्ह्यावलें छगू हे पह:गु जुया मच्वं । च्वय् धया थें **'प्रत्याहार'** हे भाषा साहित्यया घाँय्घाँय् आज्जु ख: । अनलि **वइ** भाषाया ब्वांबांला:गु **वाक्यांश व उखान** । छाय् धा:सा व वाक्यांश **व** उखानं उगुउगु बखतया समाजया ह्नाय्कं क्यना: आ:तक नं जीवित साहित्य जुया च्वन तिनि । गथे कि **'न्यना न्यना कुति स:'** उखानं उगु बखते हे थ्व भाषा भाषीत कुतिवाना: नय् सल धयागु क्यंसा **'ध्वाखा मचाबले बुं वने हथाय्'** उखानं थ्व भाषा भाषीत अबले हे ध्वाखा दुगु नगरया

नागरिक ज्वी धुंकल धयागु वयं । अथे हे **'क:मिया स्वाहाने भ्वाथ:', 'हिंया थले हिंया बास व:'** व 'त्वा **देवा क्वय् मतं मख:**' इत्यादि उखानं नं अवलेया क:मि आदि 'व्यपालि' (कालिगड) त गरीव आपा: जूगुलिं कर्पिनिगु छेँ ज्या या जुजुं थ:पिनि छेँ दय्‌के-भिकेत लिमला: धयागु; अवलेया समाजे त:मि त:मिपिं नं यक्व यक्व दया वने धुंकल धयागु व अबले हे क्रोसं त्वा:देवा जक च्याके स:गु मखु कि त्वा देवा क्वय् मतं मख: थें थौं-कन्हेया अंग्रेजी स:पिं साहित्यिकपिसं याना च्वं थें लिपा लिपाया वा तातापाक्क बिचा: याइपिसं नं थ पिनि न्ह्यनेसं च्वंगु मखना च्वने य: मखंका: ज्या स्यंका च्वने य: धयागु नं सी धुंकुगु दु धयागु खनेदु । थज्यागु ऐतिहासिक जुया नं जीवित साहित्य जुया: म्वाना च्वंगु थ्व फुक्क उखान अंग्रेजी साहित्यया अध्ययनया फल मखु, केवल थ:पिनि सामाजिक जीवने भाषा-साहित्य गुलि भ्यलेपुना च्वंगु दु धका: चा:गुया परिणाम जक ख: ।

अले **लोकगीतया** पा: वइ । थ्वं ला समाजे साहित्यया दथु अङ्ग: हे जुया: साहित्य-सदन धस्वाका त:गु दु धाय्‌गु अप्पो ज्वो मखु । धर्म, अर्थ, काम धाय् ला दर्शन, समाज, प्रेम न्ह्यागु क्षेत्रे नं थ्वया उलि हे ल्ला: दु । छखे **'पशुपंछी स्यायेमते स्वव मनुष्यन'** धका: छिगू अकुशल कर्म यायत गना त गु शीलाचरण सम्बन्धी मे द:सा: मेखे **'ङाह्म काजी बल कया: थिति नीति याना चोन, चन्द्र सूर्य निह्म साछी जुया चोन, धरम-पाप जक रणया खजाना यने मदु मेव'**

धका: दर्शने दुस्व:गु मे नं यक्व यक्व दु । अले उगु बखते को आज्जुपिनि विचार धर्म व दर्शने गुलि क्वथ्या: याउँक हे कोत अनुमान ज्वी । अथे हे **'कपाय् न्याय्त ध्यबा मदुनि'** में उगु बखते कोथाय् अन्न गाक्क दया नं वस: मगा: धका: जक क्यंगु मखु कि अबलेयापिं मनूत अर्थ शास्त्रया पण्डित धका: नं क्यं, छाय् धा:सा अमि थ:पिन्त लं, पर्सि, गा, व कय्ता, तुपुलि, भोत इत्यादि वस: मदु मधासे व फुक्कं दय्के ज्यूगु कपाय् (कच्चा माल) जक न्याय्त ध्यबा मदु धका: थ:पिनिगु सम्पत्ति आपा: पित व्छय् मज्यू धयागु ज्ञानया दिग्दर्शन नं याना: क्यना त:गु दु । हानं उगु बखते कोगु समाजे धनी व गरीबया गुगु थथ्या: क्वथ्या: दु व नं **'छह्म बफलाया म्हुतु मापं खने थाकु छह्मया एकादशी आशा'** धका: पूवंक क्यना त:गु दु । मेगु काम बा प्रेमया विषये ला धाय् हे मोल, रसराज शृङ्गारयात जक कुला च्वंगु मखु कि को उदेक चाय् माय्क मनोविज्ञानया रहस्य नं सूक्ष्म रूपं दुथ्याका त:गु दु--अबलेया मिजंत गुलि अस्यो थ्व निपु श्लोके स्वयादिसँ--

"लोक कतकन खन छु धाइव मन मन
छाय छिन लाहा जिगु साला,
याय मते कलबल तोलताव बिव छल
सह याय् मफु जिन आ: ला
गुलि रस यानान मचा: ला ?"
"जात जि ग्वालिनी लसिकल मसियानि

छि चित्त बुझे जिन याय मफुनि,
जोने रे मते धनी विनति याय थनि
छको जक तोलताव छोव न्हां।"

मेह्म मिसा छह्मस्या म्हुतुं न्यना दिसँ—

"योवन नक्वया तरुणी जि जुया
पुसामि मदयकं चोने मफया,
बेल जुल कामया अचेत जि जुया
थव मन थम चिय मफया।"

ह्मनं छह्म मिसाया अवस्था नं स्वया दिसँ—

"पलेस्वान हल कास्य कपुर लंखन ह्मस्य
थव शरीरस सास्य तया शीतल मजुव चित्त,
यसन थ्यं मनस दित चन्दाल कामया मदु दया।"

मेह्म छह्म येचा:मिसां ला—

"आमथे मखुथे भाजु, वाउँ कयता काहुने
मधालेन धाये धुन मन बोध बिहुने"

धका: सस:मामं जिलाजंयात कयता देछाया बीगु मनोविज्ञान हे उला क्यनि।

थुगुकथं रसराजया नापं करुण रस पिज्वइगु **"हाय हाय बालक गम वना स्वल वने आव"**, **"करमसं चोसे ह्लगु विह्लपे माल थनि जोगी जुया देशान्तर वने"** व **"सितला-माजु सोहुने परजाया गथिन हवाल"** थें ज्या:गु मे व मेमेगु रस नं सञ्चार ज्वीगु समाजया ह्लायकं जुयाच्वंगु अनेक

मे दु। थ्व फुक मे संसारया विद्वानपिनि निंतिं अन्वेषणया विषय जुया च्वंगु दु। उकिं ८।९ दँ न्ह्यःतिनि थ्व हे फुक मेया अन्वेषण याय्‌त लण्डन युनिभर्सिटिया **डा० बाक** क्याःया: सलंसः मे रिकार्ड यानाः यंका दीगु दु। आः नं जर्मनीया **प्रो० लिन हार्ड** क्यायाः क्री नेपाल भाषाया पुलांगु मे अंग्रेजी अनुवाद याना दीगु दु। थज्याःगु मे नेपाःमांयात तःमि याना थकुपिं अमर कलाकारपिं सुं अंग्रेजी सःपिं खइ मखु, लाःसा आखः गो हे नं ह्मस्यूपिं दु ला छू छु, थ्व सुनां धाय्‌ फु। तर वय्‌कःपिं फुक क्री थौं-कन्हेया साहित्यकारपिनि घाँय्‌घाँय्‌ आज्जुपिं खः, थ्व ला धाय्‌ माःगु हे मखु।

अथे हे **सिह्नःपतामय्‌जुया बाखं** (लोक कथा) व **थाय्‌ वाय्‌या बाखनं** साहित्यया रूप कयाः क्रीगु नेपालभाषा साहित्यया धुकू जाय्‌का वंगु दु। गुगुं बाखनं क्री मचातय्‌त न्ह्याइपुसे च्वंक शिक्षा ब्यूसा गुगुं बाखनं क्रीगु समाजे दुगु वा दय्‌फुगु मिसा, मिजंया दुर्गुणं यानाः अमिसं दुःख स्यूगु इत्यादि क्यनाः अथे ज्वी मज्यू धया थें पचिनं सुयाः क्यना तःगु दु। गुगुं गुगुं बाखने धाःसा क्रोसं यानां छुं मचाः धकाः याना यानागु ज्या अःखः जूगु क्यनाः विधिया विडम्बना जक क्यना तःगु नं दु। मेगु पौराणिक, धार्मिक व नीतिया बाखंत धाःसा आपाःयानाः अनुवाद याना तःगु खनेदु। तर अपिं नं अंग्रेजी ला सःपिं थें मच्वं।

न्ह्याग्गु थजु अज्यागु हे नेपाल भाषाया पुलां बाखं मध्ये **'विचित्र कर्णिकावदान'** व **'बत्तिस पुतल्लिका कथा'** स्व०

हायन्स जोर्गेन्सनं जक अंग्रेजी भाषाय् अनुवाद याना थका दीगु मखु आः हे तिनि प्रो० लीन हार्ड नेपाल भाषाया **मणि चूडराजाया बाखं** अंग्रेजी भाषाय् अनुवाद यानाः छापे याकाः नेपाः क्वाया दीगु जुया च्वन ।

थवया ल्यूल्यू **प्याखं** नं क्वोगु साहित्ये यक्व यक्व खनेदु । थुक्री देव देवतापिनिगु **ग प्याखं** (भाव नृत्य) जक मखु **ज्यापु प्याखं** (नाटक) आदि नं दुथ्याः, गुगु सामाजिक मौलिक नाटक व गुगु पौराणिक नाटक । लिपा जुजु जुजुपिनिगु प्रेरणा दुगु व जुजु जुजुपिसं हे थःथःपिसं नं च्वयाः सहयोग नं ब्यूगुलि आपालं संस्कृत नाटक नं नेपाल भाषाय् अनुवाद जुया वन । गुगु संस्कृत–मैथिली–नेपालभाषा मिश्रित नाटक नं दयूका थकल । थुपिं नाटककारपिं मध्ये नं **जुजु जयप्रताप मल्ल** छह्म तोताः मेपिं सुं हे अंग्रेजीया वर्णमाला तक नं सःगु गनं उल्लेख जूगु खने मदु । अय्‌न मेमेगु ज्योतिष-गणित शास्त्र, तन्त्र मन्त्र विद्या, वैद्य शास्त्र, क्रियाकर्मकाण्ड, धर्मशास्त्र, नीति शास्त्र इत्यादि जाया च्वंगु नेपाल भाषा साहित्य-भण्डार खनाः संसारया विद्वानपिं अजुगति चाः—

"थज्यागु संसारया ध्याकुंचाय् थ्यंक च्वंगु नेपालं थुलिमछि अमूल्य रसात्मक साहित्य गय् यानाः सिर्जना यानाः मुंकाः नं सुरक्षित याना तल !"

आः खँ ल्यंदनि वर्तमान नेपालभाषा साहित्ययागु । धात्थें धाय् धाःसा थुकिया '**नमोवाणी**' याःपिं साहित्यिकपिं नं अंग्रेजीया ए० बी० सी० मस्यूपिं धाय्माः । **स्व० निष्ठा-**

नन्द, सिद्धिदास व **योगवीरसिंपिं स्वह्मसिनं** अंग्रेजी सः धकाः मधाः। वयां लिपायापिं मध्ये नं **सर्वश्री महाप्रज्ञा, धम्मालोक, स्व० रत्नमान** व **सर्वश्री रत्नध्वज जोशी, केदारमान 'व्यथित', मोतिलक्ष्मीपिं नं** छह्मं अंग्रेजी सःथें मच्वं। तर नेपालया, नेपाल भाषाया अंग्रेजी सःपिं आधुनिक साहित्यिकपिनि दृष्टी थ्वयक:पिं छुं मखुसां; शास्त्रीय परम्पराया दुने लाःपिं, लँ तोतकेमाःपिं, अंग्रेजी आखः छगः हे मसःपिं जक जूसां लिपा लिपायापिं अंग्रेजी जक मखु जापानी, रूसी व चीनिया भाषा नं पूवंक सय्काः सीकाः वइपिं नेपाल भाषा भाषी साहित्यिकपिं व संसारया भाषा व साहित्यया विशेषज्ञ विद्वान्पिनिगु यथार्थ दृष्टि-पथे नेपाल भाषा साहित्याकाशे वय्कः साहित्यकारपिनिगु नां व वय्कःपिनिगु थःगु हे लँपु लिनाः च्वया तःगु रसात्मक वाक्यं जाःगु अमर कृति—**ललित विस्तर, सत्यसती** व **योगसुधा** जक मखु **काव्यात्मक बुद्ध जीवनी, महाचीन यात्रा, नारद मोह, निबन्ध छपुचः, निपुचः, व्छास, मोतिमाः** व थ्व पंक्ती लेखकया **सुगत-सौरभ** व **क्वोगु साहित्य** इत्यादि ग्रन्थ नं अन्वेषणया विषय जुयाः **'साहित्यिक'** व **'साहित्य'** हे नामं आः थें हे स्कूल—कलेजे व रसिक समुदाये पठन-पाठन जुयाः युगयुग तक नगु थी थें ज्वाल्ल थिना च्वनि तिनि, थुकी छुं हे सन्देह मदु। (ने. सं. १०८४ ञंलाथो १२ मत व्छुये)

"क्वो" दँ ८, ल्याः २

भक्तकवि मानलाल मायकेँ

(ने० सं० ९९७-१०३७)

भक्त कविपिं सरदार हरिभक्त व खरदार मानबहादुरया लिपा महाकवि सिद्धिदासया नाप नाप धया थें नेपाल भाषाया काव्याकाशय् मेगु छगः नं नगु थीगु जुया च्वन । तर ज्योतिषाचार्यपिसं गुगुं गुगुं नगुया जः व्वीथाय् पृथिवी लखंलख दँ लिपा तिनि थ्यन धाइ थें वय्कः कविया भक्तिरसं जाःगु कविताया जः नं थौं—वय्कः मदय्काः नं बासः दँ धया थें लिपा—तिनि व्वीगु मिखाया न्ह्यःने थ्यन । वय्कः खः— '**मुखिया मानलाल मायकेँ**'।

वय्कःया जन्म नेपाल सम्बत् ९९७ सालय् येँ देया असनत्वालय् जूगु खः । वय्कःया बुबा स्वनाम धन्य लेफटेन भक्तलाल मास्के व वय्कःया स्नेहमही मां भक्तलक्ष्मी खः । अथे हे वय्कःया किजापिं २ ह्म नं दु—मुखिया पुष्पलाल मास्के व मास्टर चन्द्रिकालाल मास्के, गुह्मस्या सौजन्यं वय्कःया थ्व अमूल्य रचनाया रसाश्वादन याय् खना च्वन । ख जा वय्कः कविजुया श्रीमती मिश्रीदेवी नाप विवाह जुयाः

वटुकलाल धयाह्म काय् छह्म नं दुगु खः, तर दुर्भाग्यवश वय्कःपिं निह्मं थ्व संसारे मदय् धुंकल खनी ।

वय्कः ह्लापांनिसें हे निष्ठावान् धार्मिक प्रवृत्तिह्म मनू जुया निंतिं आपाः पण्डिततय् नाप सत्संग । उकिं वय्कल थःगु लजगाःया निंतिं अडाय् वना च्वना नं संस्कृत व छन्द-शास्त्रया अध्ययन याना तया दीगु खनेदु । छाय् धाःसा वय्कःया भजनय् अनेक वार्णिक छन्द, मात्रिक छन्द, गजल छन्द व नेपाल भाषाया गीति छन्द नं खनेदु । वय्कःया छगू जक चीचा धंगु नेपाली भोँया सफूचा लुया वःगुली हे ८ पु नेपाली भाषाया मे, २८ पु हिन्दी भाषाया मे व **जय ईश्वरी महाकालिका, धिक धिक क्री जनम, हरे मन् छू गुमान याना, वन बिचा मयासा माम, करुणा मतसा माम, हे बज्रयोगिनी हे जगदीश्वरि जगत्मातेश्वरीकाली व काव शरण छि पालि भगवति** नापं ६ पु नेपाल भाषाया मे खनेदु । उकी नेपाली मे '**मत छू शरणागत हे भगवान्**' व '**द्यौ मलाई पाउ भक्ति अचलकालिका**' थें ज्यागु वार्णिक छन्द व '**हेर्छु जाहा यो नजर्ले ताहि मेरा राम छन्**' थें ज्याःगु मात्रिक छन्द दु । हिन्दी न '**जयजय शंकर हर गंगा धर**' '**जय सदाशिव गौरी नन्दन गुरु गणेश विनायक**' व '**नित्य गुह्य कालि मां शरण तेरि पादुका**' थें ज्याःगु मात्रिक छन्द खनेदु । अथे हे नेपाल भाषाया मे नं '**काव शरण छि पालि भगवति तारिणी गुह्यकालिका**' थें ज्याःगु मात्रिक छन्द, '**मुकुट कुण्डलया प्रकाश छि रूपया तेज जगमग**

जोतिका' थें ज्या:गु ३,४,३,४,३,४,=नोप्यंग: आख: दुगु गीति छन्द व **'जगत् मातेश्वरी काली त्रिभूवनया महारानी'** थें ज्या:गु गजल छन्द नं दु ।

थथे वय्कलं गबलें कुमारी चुके गबलें काठमाल बन्दोवस्ते जागीर नंनं नंनि मवासे स्वंगू भाषायां साहित्य सेवा यायां नेपाल संवत् १०३७ सालय् स्वर्गया लँ तप्यंका दिल ।

ख: धात्थें वय्क: थन मदय् धुंकल, तर वय्कलं क्वीत वय्क:या अमर कृति यक्व यक्व तोता थकुगु दय्मानि, व माला: क्वोसं वय्क:यात अज्ज वांलाक ह्मसीकेगु ज्या ल्यं हे दनि ।

अथे नं आ: वय्क:या व ६ पु मे मध्ये छपुनिपु मेय् वय्क:यात माला स्वय्—

स्वयादिसँ वय्क:या दृष्टी थ्व जन्मभूमि नेपाल गय् च्वं, हे जगदीश्वरि धा:गु मे पार्वती माजुयात न्यंका दीगु दु, वय्क:या शब्दय् ब्वना दिसँ—

"बुबा हिमालय राजन व्यूगु
पेवा श्री नेपाल थ्व छीगु ।।
च्वनपिं सकल व प्राणीपिंगु
आस भरोसान शरण छीगु ।"

अले थ:त वर फ्वना दी—

"मानलालं फ्वना थ्व भक्ति व आयु ।"

अथे हे भाषाया प्रवाह, अनुप्रासया छटा व भक्तिया निश्छलता स्वया दीसा 'जय ईश्वरी महाकालिका' धा:गु मे स्वया दिसँ––

"तिसा व मुण्डमाला स्वस्वकि अति बांला
अजिमा त्रिभुवन लोकया।"
"हाला मे सारिगम पधनि तननन
वाजन घननन थातका ।।"
"ब्यु 'मानलाल' या दतसा थुलि गात
ध्यान व छिपालिया भक्ति का ।।"

मेगु वय्कः देव ऋण, पितृ ऋण आदि ऋणं मुक्त ज्वी गुलि हथाय् चाः, हानं वय्कःयाके गुगु साँवा पुले मफुसां ब्याज जक पुला सां साहुया म्हुतु प्वाः तिके माः धयागु भावना दु, व क्वय् च्वंगु भजनं कनाच्वंगु दु। थुकथं थ्व छपु निपु भजनं हे क्वीसं वय्कःयात ह्मसोकेत कुगाः।

भजन

धिक धिक क्वी जनम न्हिथं कालं घ्वात रे ।।
हाहा दैव वेरथन न्हिथं चान्हि ब्वात रे । धु।।
गर्भवास कष्ट नया चेत चोला दत रे ।।
धर्म कर्म छुँ मयासे जन्म ब्यर्थ फुत रे ।।१।।
देव पितृ नर ऋण फुक बाकि चोन रे ।।
आसा पापि सत्यानासीं याना काल वन रे ।।२।।

छाया हया थ्व साहुन प्यादां जोना यनि रे ।।
केनि तमसुक–बोल सास्ति याना कुनि रे ।।३।।
आवतले लानि पासा भचा भचा याना रे ।।
पुले फुक्क मफुतसा ब्याज जुक्व पुव रे ।।४।।
बियुह्म भरोसा छह्म इष्ट दय्का तिव रे ।।
'मानलाल'यागु बिन्ति छिकिपिसं नेव रे ।।५।।

('फो' ५४ अङ्क)

सरदार हरिभक्त माथेमा

(वि० सं० १८८०-१९५२)

सुनां खुसिं थें थ:गु लँ थमं दयका: जीवन न्ह्याका यंकइ उद्भासित महापुरुष धाइ। छाय् धा:सा अज्या:पिन्त विकट-विकट परिस्थितिं नं बिचलित याय् फइ मखु; बरु परिस्थितियात नं थ: छिंक दय्का यंकइ। उकिं अज्या:गु मिच्या:गु राणा शासनया सुरुसुरु तिनि जूगु ग्यानापुगु अस्थिर राजनैतिक स्थितिबले नं नेपा: मामं छह्म मातृ भाषानुरागी, उदाराशय दयावान, संयमशील त्यागी काय्-मचा बुइकुगु जुया च्वन। वय्क: ख: नांयात ल्वय्क हे धार्मिक प्रकृतिह्म **भक्त सरदार हरिभक्त माथेमा।**

विक्रम १८८० सालय् प्रसिद्ध भारदार कुलय् वय्क:या जन्म जुल। वय्क:या बुबाया नाम स्वनाम धन्य प्रधान राजनरसिंह व माता स्तेहमयो दयालक्ष्मी ख:। वेक:या मेपिं वैमातृक दाजुकिजापिं नं दुगु जुया च्वन। वय्क:पिं छह्म थे छह्म च्वन्ह्या:, उकिं फ्वौं-फाँय् याना ज्वीगु। छाय् थें मस्यु की चरित्र नायक अथे ज्वीगु वय्क:या बुबाया

मयः, उकिं वय्कःया बाल्य जीवन भारदार कुल धाय्ल्वेक सुखमय मजू । तर 'भाग्यं फलति सर्वत्र' धया थें उगु वखतया कमाण्डरइनचीफ श्री धीरशम्शेर ज० ब० रां० वय्कःयात डिट्ठा दर्जा बियाः थःगु छेँया मूज्याय् तया बिया दिल । अले वय्कः श्री वीरशम्शेर आदि '१७ भाइपिं' सकसियां धयाथें शिक्षक नं नियुक्त जुया दिल ।

अनंलि १९१५ निसें छुं समय तक वय्कलं कलकत्ताय् वकिलया ज्या नं गतिलाक याना बिल ।

लिपा ४२ साल पर्व धुंकाः श्री ३ बीरशम्शेरया उदय जुसेंलि वय्कःयात थः वौया इमान्दार थः मनू भाःपाः सरदार दर्जा बियाः कदर याना दीगु जुया च्वन । तर वय्कः थथे दरबारय् पावरय् वया नं गवलें थःगु पावरया दुरुपयोग याःगु खनेमदु । वरु सरदारं गरीव दुखीतय् पीर मर्का थ्वीकाः दुखः-कष्ट फुका बीगु व साधु सन्ततय् सेवा याना परमार्थ साधन याय्गु हे थःगु जीवनया मुख्य लक्ष्य थें यानाः इन्द्रिययात बशेतय्त आहारा नापं पाःयाना नं गबलें गबलें जडिबुडि जक आहारा यानाः नं समाधी च्वना दीगु जुया च्वन ।

छको वय्कःया सुपुत्र काजी भागवतभक्तं चिया ठेक्का कया दीगुली वय्कलं थुकिया परिणाम भिंज्वी मखनाः ज्या तोफीका दीत स्वतं याय् धुंकुगु सरकारी ज्या हाकनं तोते मछिगुलि काजीं ज्या यानां यंका दीगुलि सरदार साहेबं जन्मकाःछि चि तोताः अज्ज थमं थिकय्क चि न्यानाः लिपा

चि दुर्लभ जूबले सर्व साधारणयात विना मूल्य इना दीगु नं दु।

थ्वया सिबे नं अद्‌भुतगु उदारताया खँ मेगु नं दनि, गुगु थौंकन्हेया आर्थिक युगे, करपिनिगु नय्-काय् धाइगु युगय् पत्या: हे मज्वीगु खँ थ्व दु कि थथे सदाचार व संयमशील जीवन ब्यतीत यायां वय्कलं बृद्धावस्थाय् काशी-वास याय्‌गु कोछिना दिल खनो, अले वय्कलं थ: कारवार याना त:पिं कुति–केरुं–ह्लासा व नेपालया नं बन्द व्यापार याना च्वंपिं असामीत फुक्क मोहनीया ब्यापार सिधय्‌का: स्वन्तिया खाता पूजायाय्‌त साँवा-ब्याज दां पूव:पिं सकसितं संबोधन याना: धया दिल— "**स्व, साहुपिं, छिकिंपि नाप कारबार याना: थौं तक जिं गुलि ब्याज काय् धुन, छिकि-पिसं नं व दामं गुलि बन्द ब्यापार याना दी धुंकल, आ: ह्मानं जिं थथे छिकिपिन्त ग्वाहालि याय् फइगु मखुत जि काशीवास वने त्यना, उकिं छिकिपिसं इमान्दारी पूर्वक पुलेह्:गु थ्व साँबा दां व ब्याज नं म्वा:ल फुकं छिकिपिन्त हे जुल, थ्व दामं थथे हे इमान्दारी पूर्वक ब्यापार याना: जीवन ह्मना दिसँ !**"

आ: क्वीसं विचा: याय्‌गु खँ थ्व कि छुं वस्तु लिहाँ मवइगु बा लिहाँ वइमखु थें च्वंगुयात 'हराएको गाई सूर्य-लाई दान' धाय् अ:पु, अथवा थम त्याग हे धका: छुं रासया छुं अंश दान याय् नं थाकु मजू, तर थथे न्ह्य:ने थ्यंक नी हय्‌धुंकुगु १,१४०००। लक्षि व क्विप्यदो दां छकलं माफि

बिया व्छय्गु चीधंगु नुगलं फइगु खँ मखु। उकिं धाःगु तायदु— "गुंलि गुंलि सित्ति हे लाःसां दान ब्यूगु जूसां परस्व नय्मत्यः धाइपिं असामीतसें दां पुले मखनाः ख्वबि स्वःस्वः वय्काः वंपिं नं दु।" न्ह्यागुसां सकसिनं '**सरदार साहेबया जय !**' नारा यानाः लिहाँ वन।

थुगु विषये च्वयातःगु हिन्दीया चौपाई लुमंके बहः ज—

"नृप प्रसाद सब कियो सुकाजा
सदा साधु सतसंग समाजा
हरि अरपण कियो सहित सुब्याजा
लाख एक धन चौध हजारा।"

थज्याःगु फुक धार्मिक प्रवृत्ति यानाः वय्कःया नुगले बिलिबिलि जाया च्वंगु भक्ति रसया भावना भजनय् वा मेया रूपं गाक्क पिज्वःगु दु। व हे मे हालाः वय्कः आनन्दित जुया च्वनिगु। लिपाः वयकःया मेह्म सुपुत्र काजी नारायण भक्त व फुक मे मध्ये मालाः नेपाल भाषाया ७ पु व हिन्दीया १४ मे ल्वीकाः विक्रम १९८६ साले प्रकाशित जूगु थःगु "**भजन माला**" सफुली दुथ्याका दीगु दु। उकी मध्ये नेपाल भाषाया ७ पुं मेया नां व '**थःत थमन मसियाव दुःख सिया च्वना रे**' छपु मे पूवंक कवि सिद्धिदास व अमरकृति लेखय् बियागु दु। मेगु मे यक्व यक्व दयमानि, व मालेगु ज्या ल्यं हे दनि।

थथे हे भक्ति रसे दुनाः साहित्य सेवा याना च्वंह्म वय्कः काशी व्राय् न्ह्यः श्री ३ वीरशम्शेरं वय्कःयात छको

छेँ थ्यंक स्वः क्वाःगु जुया च्वन । उगु बखते वय्कःया तःधोह्म सरदारनी पाखेंया काय्पिं सरदार कृष्णभक्त, काजी भागवतभक्त, सुब्बा बिष्णुभक्त, खरदार गोबिन्दभक्त व खरदार गोपालभक्तपिं ५ ह्म ल्याय्ह्म ज्वी धुंकुगु व चोधोह्म सरदारनी पाखेंया काय्पिं काजी नारायणभक्त, श्री आनन्दभक्त, सुब्बा गणेशभक्त व सुब्बा निरञ्जनभक्तपिं मचामचा तिनिगु जुया च्वन । उकिं श्री ३ बीरशम्शेरं "छं तःधोपिं काय्पिनि माःगु बन्दोबस्त ज्वी धुंकल, थ्व चोधोपिं काय्पिनि निंतिं छु याय्माः धा, जि बिचाःयाना बी" धकाः धया दिलं "जितः थमिगु छुं धन्दामदु, थमिसं नं थःथःगु कर्म ज्वना वःगु दु, सपूत जुयाः भिगु ज्या याःसा सरकार द्वारा माःगु बन्दोबस्त जुहे ज्वी" धकाः छुं फ्वना मदो । लिपा श्री ३ बीरशम्शेरं प्यह्म मचातय्त समर्थ मजूतलेयात १०००।१००० (ल्याखं) दां भत्ता बीगु बचन बिया थका दिल । अथे हे अन श्री ३ नाप क्वाया च्वंपिं '१७ भाइपिं सकलें जानाः गुरुदक्षिणा धयाथें १४०००। दां सरदारयात काशीवासयात खर्च बिया थका दिल ।

लिपा, धात्थें वय्कः काशीवास क्वाल । अन वय्कलं धया नं दिल खनी—लच्छिया दुने जि प्राण त्याग याय् । अन्ते धया गथे अथे विक्रम १९५२ साल श्रावण कृष्ण त्रयोदशी खुनु काशी थें ज्याःगु पवित्र तीर्थ स्थाने थःगु इच्छानुसार स्वर्गवास जुल । थ्व फुक खँ उगु समयया ३ पु हिन्दी दोहालं खने दु ।

नारी, पुत्र, धन, धर्मयुत कियो कूल व्यवहार
अन्त्ये देह काशी छुट्यो हरीभक्त सरदार ।
लोभ मोह सब छाड जिन पाई काशी करि वास
हरिभक्त हरि साथ जिन, जाइ मिल्यो हरि पास ।
साल बावन तिथि त्रयोदशी, मास श्रावण शनिवार
पक्ष कृष्ण मिति मोह जितो, मुक्त भयो सरदार ।

('फी' ५६ अंक)

स्व० दारोगा बखतबहादुर

स्वर्गीय भक्त कविपिं सरदार हरिभक्त माथेमा, खरदार मानबहादुर जोशी, सिद्धिदास अमात्य, रामजी प्रधानाङ्ग, मानलाल मायकेँया लिपा योगबीरसिंया नाप नाप धया थें नेपाल भाषाया काव्याकाशय् मेगु छगः नं नगु थीगु जुयाच्वन, गुह्मस्यां सलंसः भजन हिन्दीं, छुं भचा भजन नेपालीं ब ७ पुति भजन नेपाल भाषां च्वया मातृभाषानुराग सुचुका थकुगु जुया ज्वन। ख नं व नेपालाकाशय् चन्द्र जहाँ थिना च्वंबले थज्याःपिं साहित्यिक नगुत बांलाक थी फइगु हे गथे ? उकिं प्राणीतय् स्वभाव अनुसार गथे मैनां न्ह्यावव हे मनू भाय् ह्लाःसां वयात दुःख बिल, सास्ति यात धाय्‌व छको निको 'क्याँय् क्याँय्' हालाः थःगु ढंगः स्वभाव क्यनि, अथे हे वय्‌कलं नं थःगु निगूगु संस्करणगु **'बखत विनय भजनावली'** सफुली थःगु मांभाय् नेपाल भाषाया ७ पु मे च्वय्, क्वय्, दथुइ, गनः गन स्वचाका तया दीगु दु।

वय्‌कः खः—स्वनाम धन्य दारोगा जंगबीर व स्नेहशीला अन्नपूर्णादेवीया सुपुत्र **दारोगा बखत बहादुर।**

वय्‌कःया जन्म कान्तिपुर यटखा त्वालय् विक्रम १९३१

साल आषाढ कृष्ण १२ खुनु जुयाः लिपा थः वैसं लासेंलि किलागः इतुंबहालय् च्वं व्ञाल। अले वय्कःपिनि दाजु-किजापिं मध्ये तःधिकःह्म जूगुलि थें त्वालय् न वय्कःयात सकसिनं **'ठूलो दाई'** धाय्गु यात।

अथे ला ठूलदाइनं गुगुं स्कूल पाठशालाया दिग्री प्राप्त याना मदी, अथे नं उगु बखतया दस्तुरकथं वर्ण परिचय ज्वीव चाणक्य नीतिया नापं छुं गणित नं सय्का दिल। मेगु नारायणहिति लाय्कूया दारोगाया काय् जूबले सल गय्गु, सलया जात व सलया रोग इत्यादिला सीगु, सइगु हे जुल, वय्कःया इच्छाकथं मेमेपिं पशुतयगु रोग विषये नं सीकाः सय्काः आः थें पशुचिकित्सा पास याना वःपिं डाक्टरत मदुनिबले आपाः हे पशुतय्गु उपचार नं याना दीगु जुया च्वन। नाप नापं उगु बखतया लाय्कुली आपाः फारसी भाषाया प्रचलन दुगुलिं वयकलं फारसी नं गाक्क हे सय्का तया दीगु जुया च्वन। अले उर्दु ला अथें फ्वसा हे वइगु जुल।

हानं उगु वखते जुजु श्री ५ पृथ्वी वीर विक्रम शाहदेवया संगीतय् प्रेम दुगु व श्री ३ बीरशम्शेरं नं आपाः हे उस्ता-दत मुंकाः संगीतया अनेक जलसा याना दिया च्वंगुलिं यथा-राजा तथा प्रजा धयाथें उगु वखतया भारदारपिनि व कर्मचारीपिनि नं संगीत पाखे ध्यान वना च्वंगु। उकिं युवक ठूलदाइया नं उखेपाखे ध्यान वनिगु स्वाभाविक हे जुल। वय्कलं संगीतया रागरागिनी नापं नेपालया भजने नं मन व्छया दिल, किलागःया भजन क्वथाय् ह्लिंह्लि व्ञायाः

भजनया पुलां पुलांगु हिन्दी व नेपाल भाषाया मे ह्वाला च्वना दिल। लिपा वय्कलं थःगु इतुंवाहा छेँय् न्हूगु भजन क्वथा दय्काः भजन यायां थमं नं निपु प्यपु मे चिनाः हाला दिल। व हे मे मुंकु मुंकुं विक्रम १९८२ सालया फाल्गुण शुक्ल १५ खुनु १५८ पु मे खाकाः सफू रूप पिकया दिल। उकियागु निगूगु संस्करण हानं इस्वी १९२७ सनय् प्रकाशित यानादिल। उकी १२९ पु हिन्दी, २२ पु नेपाली व ७ पु नेपाल भाषायागु नं यानाः जम्मा १५८ मे दु। नेपाल भाषाया मे थुपिं खः—(२२) **माइ तारणी श्री हारतिदेवी स्वहुने करुणा दयानं।** (६८) **प्रभु छिनं जित अथे तोते ज्यूला कृष्ण।** (६९) **मायान केनका, मायान केनकाव तल रे जगते** (९३) **लिपा छु गति जुइ नारायण शिव रे।** (११६) **गथे याना सुखि याय मोहन जुजु छित रे।** (११७) **नानि ज्ञानि जि छेँ मफासे गन दिया च्वना रे।** (११८) **हे मैजु ज्ञानि छि जिके वःसा थामे याय कुल।**

मेगु विक्रम १९८६ कार्तिक शुक्ल जुगादि नवमि खुनु च्वय् सिधय्काः पिकया दीगु 'बखत हरि भजनामृत सार' सफू छगू नं दु। गुको १३ गू कृष्ण लोला वर्णन व निर्गुण हरि भजन यानाः हिन्दीं च्वया तया दीगु ३२२ पु मे दु।

अथे हे हानं २००५ साल पाखे हिन्दी व नेपाली मे तयाः १३४ पु मेया छगू सफू 'बखत सुधार हरि भजनानन्द' नामं पिकया दीगु दु।

धात्थें ला थ्व फुक भजने वय्कःया साहित्यिकता माला

च्वने सिबे क्वींसं सरदार हरिभक्त, खरदार मानबहादुर इत्यादि भक्त कविपिनि भक्ति रस प्रधान भजनं प्रभावित वयक:या मन नाप पाचिना: थथे धया च्छेय्गु उपयुक्त ज्वी—

"लिपा छु गति जुयु नारायण शिव रे ।।धु।।
गर्भस चोनाबेले छिगु भजन याना रे ।
गर्भन पिहाँ वया विषय भुले जुल रे ।।१।।
मचा मिसा थिति पासां जाले क्यंका तल रे ।
व्यवहारं चिना जित कुकर्म याय माल रे ।।२।।
छिगु सेवा याय धका मदु मखु मन रे ।
माया लोभं तोकपुया याय मब्यू जित रे ।।३।।
गुगु जतन याना छिगु पालिकोस च्वने दयु रे ।
उगु जुगति बखतयात छिनं स्वया बिव रे ।।४।।

थ्व खँ क्वी सकसिनं स्यू—उगु बखतया शिक्षित समुदाय न्ह्याक्व राणा सरकार खना: ग्या:सां न्ह्याक्व हे म्हुतुं "श्री ३ महाराजा प्रतापो प्रभु रूप पशुपति, श्री चन्द्र शम्शेर जङ्गबहादुर प्रभु भुपति" इत्यादि धका: यक्व स्तोत्र याना च्वसां सकस्यां मन राष्ट्रपिता त्रिभुवनया पाखे ब्वाना च्वने धुंकुगु बखत। उकीसनं ठूलदाई ला व हे नारायणहिंति ब्वलना दीह्म जूबले वयक:या ज्याथ नुगलं थ: जुजु त्रिभुवन-यात अपाय्‌चो मछिका तया त:गु खंक मं गबय्त सहयाना: च्वने फइ। हानं थ: नं ७६ दँ मछि दया च्वने धुंकुगु, उकिं जुजु मदुगु नेपाल स्वया च्वने मोक क्वी जुजु त्रिभुवन

राजपरिवार सहित हिन्द दूतावासे बिज्याय् न्ह्यः हे विक्रम २००७ या कार्तिक कृष्ण ३ खुनु थः कार्यपि मेजर श्याम बहादुर, सु० लोकबहादुर, सु० किरणबहादुर व डा० अच्यूत बहादुरपिं सकसित ख्वय्क तोताः स्वर्गारोहण जुया दिल ।

आः वय्कःयात ह्मसीकेत पासा क्वीत केवल व हे 'बखत विनय भजनावली', 'बखत हरि भजनामृत सार', 'बखत सुधार हरि भजनानन्द' सफू व ठूलदाइया 'भजन ववथा' जक ल्यंदनि ।

('क्वी' ६४ अंक)

'आखे' ल्यया सफू पिदंया स्वागत भाषण

दाजु-किजा, तता-क्यहेँपिं

थौं छिकिपिन्त छु खँय् दुःख बिया च्वना, व खँया सुचं हापतिं हे सीका दी धुंकुगु दु, जि हाकनं तना च्वने माःगु मखु। धात्थें क्ष्री नेपाल भाषाय्—विश्वसाहित्य बांलाक दु हे मस्वःनि धाःसां ज्यूगु नेपाल भाषाय् च्छिखुगू मछि राष्ट्रया २९ पु मछि बाखं दुथ्याःगु थपाय्मछि धंगु थ्व 'आखे' बाखं सफू न्ह्यच्याकेत नकतिनि नेपाल सम्बत १०८६ क्यँ जक क्यंबले लय् लय् तातां छिकिपिन्त लसुकुसु याय् दुगु भाजु तीर्थराजया विश्व साहित्यया विशेष ज्ञानया परिचय व छिकिपिं सकल दाजुकिजा तता क्येहेँपिनि नुगः व्छःगुया दसु खः।

बरु उदेक चाय् माःगु विषय ला थ्व कि गथे हनुमान देवं थःके थुलि बल दु धकाः मचाः धाइ, अथे हे छिकिपिसं नं थःपिंके थुलि नेपाल संस्कृति प्रेम दु, थुलि धर्म प्रति श्रद्धा दु, थुलि दानशीलता दु धकाः मस्यू, मचाः। उकिं थौं

छि'किपिंके दुगु व गुण छको उला क्यनेगु लोभ जिं तोते मफु।

स्वयादिसँ, धाथें धाय् धाःसा नेपालया प्राण, राष्ट्रियताया चिं व विदेशी विद्वानपिनि अन्वेषणया विषय जुयाच्वंगु नेपाल संस्कृतिया रक्षा छिकिपिसं यानाच्वंगु दु। धर्म धयादिसँ, कला वस्तुया संग्रह धयादिसँ, अथवा नेपाल-संगीत हे धयादिसँ न्ह्यागुयां संरक्षणय् छिकिपिनि ह्लाः दु। अज्ज नेपाल भाषा साहित्यया पुनरूत्थानय् ला छिकिपिनिगु ग्वाहालि धयां मब्याः। स्वयादिसँ, नेपालय् च्वनाः जक मखु देशदेशान्तरय् वनाः बन्द ब्यापार यानाः कमाय् याना हयाः सख्वाःपा—पञ्जादां—सम्यक् आदि सांस्कृतिक धर्म कर्म यानाच्वन, देश-विदेशं अनेक कलावस्तु हयाः थःपिनि बहि दुगंछि छाय्‌पा च्वन, थन नं नेपाःया ह्वाय् जुयाच्वंगु देगः चिभाः आदि स्थापना यानाः कलाया रक्षा याना च्वन, अथे हे बाहापूजा, नारांपूजा, अजिमापूजा, अभ्यन्तरपूजा व पताःछा आदि जात्रा नं यानाः नेपालया विविध वाद्य-वादन व संगीतयात प्रोत्साहन बियाच्वन। थ्व थःपिनि संस्कृति-ह्यः स्वभाव छिकिपिसं न्ह्याथाय् वंसां तोता मदी। नेपाःगालं पिने पश्चिमे-त्रिशुली, गोरखा, बन्दीपुर, पोखरा, पाल्पा व पूर्वे-दोलखा, धनकुटा, भोजपुर, चैनपुर तक जक मखु बिदेशय् तक नं विशेषयानाः ह्लासाय् थ्यंक च्वना, थःपिनि नेपाल-संस्कृति लुमंकाः नेपालया फुक धयाथें नखः चखः मानय् यानाः धिमे, दापा, धाः, नाय्‌खिं आदि बाजं थानाः इले

ब्यले तुतः ब्वनाः नेपाल भाषां नेपाल सम्बत तयाः खाता-बहि च्वयाः नं नेपाल भाषां हे पत्र ब्यवहार याना वयाच्वंगु दु। अज्ज नेपाल भाषाया अनेक बाखं सफू ह्लासाय् च्वका हयातःगु यक्व यक्व दु, थ्व खँ क्वीगु ईं छें जक मखु, राष्ट्रीय पुस्तकालय, वीर पुस्तकालय व केशर पुस्तकालयय् स्वःवंसा ग्वाःग्वाः खनि। थुलि जक नं मखु व मिच्याना च्वंगु राणा सरकारया समयय् नं थःगु भाषां च्वय्‌मदु, ब्वने मदु, अज्ज अड्डाखानाय् व टेलिफोनय् ह्लाय् मदुगु समये नं स्वर्गीय धर्मादित्य धर्माचार्यद्वारा कलकत्ताय् स्थापना जूगु नेपाल भाषा साहित्य मण्डलया सदस्य जूपिं हे छिकिपिं, हानं छिकिपिनिगु आर्थिक ग्वाहालि 'बुद्धधर्म व नेपाल भाषा' पत्रिका नं कलकत्तां गोदँमछि पिहाँ वया च्वने फुगु खः। फल स्वरूप १९९७ सालया पर्वय् तक नं गोह्मखे साहुजुपिं मेमेपिं माष्टरपिनि नापं तारीखे दुःख सी माला वन। अनंलि सारनाथं पिहाँ वइगु 'धर्मदूत' पत्रिकाय् १६०० सलं मयाक चन्दा बियाः प्रत्येक अंकय् २।४ पौ नेपालभाषां लेख तय्‌केगु ज्या व कालिम्पोंगया धर्मोदय बिहार नं छिकि-पिसं दय्‌काविल। हानं 'थौं-कन्हे' पत्रिकाया प्रकाशनय् व 'नेपालाक्षर' या टाइपया थासा दय्‌केगुली च्वसापासायात प्रेस तय्‌केगु, 'पासा' पत्रिका व मेमेगु सफू पिकाय्‌केगु, श्रेष्ठ सिरपाः बीकेगुली नं छिकिपिनिगु चक्कंगु ह्लाः दु। हानं 'नेपाल भाषा पत्रिका'यात, नेपाल भाषा विकासमण्डलया 'क्वी' पत्रिकायात व ल. पु. या नेपाल भाषा समितियात

नं गोको-गोको ग्वाहालि त्रिया: गोगू गोगू सफू पिकाय्के धुंकुगु दु। धात्थें व मह्येकुसे धाय् धयागु जूसा थ्व 'नेपाल भाषा परिषद' धस्वाना: ५ दँ तक 'नेपाल' ॠतुपौ पिकाय् फुगु व विविध विषयया सफू पिकाय् फया च्वंगु नं छिकि-पिंगु हे सामुहिक व ब्यक्तिगत उदारताया फल खः। आ:तक परिषदं २५ गू सफू पिहाँ वय् धुंकल, थ्व 'आखे' सफुलि २६ गू खाइगु जुयाच्वन। थ्व फुक खँ 'नेपाल' ॠतुपति व सफू सफूया प्रकाशकोय वक्तव्यं क्वीत ह्लाय्कँनं थें क्यना च्वंगु दु।

थ्व फुक खँय् वाला स्वय्बले थ्व हे खँ सकसिनं थुइ, सी की छिकिपिसं याय् जक धा:सा छु याय् मफु, थत्थें थ:पिनि नेपाल संस्कृतियात लुचुक्क बुया: नेपाल भाषाया माध्यमं विश्वया न्ह्य:ने ब्वय् यनेफु, माला च्वन केवल थ:पिंके दुने सुला च्वंगु धर्मय् श्रद्धा, मातृ भाषाया ममता व हार्दिक उदारता लुमंके, चाय्के, खंके।

थ्व खँ फुक्क क्वो नेपाल भाषा परिषदं स्यूगुलो नं थौं थ्व लय्तायापुसे च्वंक क्वी सकलें थन चूला: व:गु नं छिकिपिनिगु हे कृपा दृष्टि जूगुलि मेगु छगू निगू खँ न न्ह्यथनेगु योग्य ताया।

खँ मेता मखु, क्वो नेपालय् जुजु व प्रजा जाना: सामन्ती शासन कोथला: प्रजातन्त्रया भूमिकासां हया छु क्वी सकसिगुं बोह्लय् छकु मिरमिर मिक क्यातुगु कु नं ला:वल धाय्माल। ख नं थौं कह्लय्या सभ्य देशया

छोलय् थ्याकेत यायमा:गु ज्या मेगु नं यक्व यक्वं दनि–छखे लँ दय्केगु, नगर सुचुपाचु याय्गु, ल:या ब्यवस्था याय्गुनिसें कया: स्कूल–कलेज अस्पताल–ब्यायामशाला, कारखाना व बुँज्या इत्यादि मानवजीवनोपयोगी ज्याया पर्व: द्वँ चिना च्वंगु दुसा मेखे नेपालया ह्लाय् जुया च्वंगु देग: चिभा:, वाहा–बहि इत्यादि न्हूगु दय्के स्वने मफुसां पुलांगु दुगुया आरक्षा याय्गु ज्या नं समुद्र थें चक्कनाच्वंगु दु। छु जकनिं याय्गु, गुगु जकनिं सिधय्केगु, स्वय् हे आय्-बुनापुसे च्वं।

न्ह्यागु थजु, उकियात ल्वय्क मावब गाक्क मखुसां संसारभरया इङ्गल्याण्ड, जर्मनी, इटाली, चीन, जापान, रूस व अमेरीका इत्यादि देशया युनिभर्सिटी नेपाल भाषाया विशेष अध्ययनया व्यवस्था दु थें मेमेगु हथायगु विकासया ज्याया नाप नापं छीगु देशया शिक्षाया क्षेत्रे सरकारी अर्ध-सरकारी व गैरसरकारी शिक्षण संस्था पाखें मेमेगु भाषाया नापं छीगु भाषायात नं मान्यता ब्यु ब्युं हल। ह्लापां नेपाल राष्ट्रिय विद्यापीठ बीरगंजं **'विदं'** निसें कया: **'प्रवेशिका, विसारद'** **'साहित्यरत्न'** थ्यंकया परीक्षा नं छीगु नेपाल भाषा परिषदं दय्का व्छ गु पाठचक्रमानुसार नेपाल भाषाया माध्यमं काल। नेपाली शिक्षा परिषदया प्रवेशिका परीक्षाय् नं १०० नं. या छगू पत्र नेपाल भाषायागु नं थ्याका बिल। अथे हे शिक्षा विभागं २०११ सालं निसें परीक्षा काय्गु याना: वरीयन्टल ल्यांग्वेजया रूपं १०० नं.

या छगू पत्र ०१० सालं दुथ्याकल। गुगु पाठचक्रम उगु समयया नेपाल भाषा परिषदया अध्यक्ष हेडमास्टर लोकमान सिंहं यंका दीगु खः। मेगु आधार शिक्षाय् नं छगू १०० नं या पत्र नेपाल भाषां तया ब्यूगु दु। अथे हे जिथें ज्याह्म नेपाली मसःह्म नेपाल भाषां जक च्वइह्म लेखकयात 'कवि केशरी' दर्जा बियाः सांस्कृतिक प्रतिनिधि मण्डलय् थ्याकाः चीने व्छत। लिपा राष्ट्रपिता त्रिभुवनया स्मारक स्वरूप 'त्रिभुवन युनिभर्सिटि' स्थापना जुसेंलि उकी नं मेमेगु भाषाया नाप छगू पाठचक्रम उपसमिति दय्काः नेपाल भाषायात नं सन १९६२ निसें आइ. ए. व बी. ए. निगुलीसं प्रिंसिपल सब्जेक्ट रूपं व निर्गुलि परीक्षाय् ५० नं कम्पोजीसन धकाः मेगु नेपाली ५० या नापं काय् दय्काः ब्युगु दु। ताय् दु आः बी. ए. अनर्स व एम. ए. परीक्षाय् नं नेपालभाषा दुथ्याकेत सिलेबस उपकमिटि ग्वसाः ग्वया च्वंगु दु। तर उकियात माःगु तःगूमछि सफू मगाना च्वंगु दनि—नेपाल भाषाया इतिहास, नेपालभाषा साहित्यया इतिहास, समालोचनाया सिद्धान्त, अलंकार व मेमेगु नं। ह्वानं प्राइमरी व मिडिल स्कूलयात माःगु बालोपयोगी सफू नं माक्व गाक्क मदुनि धाय् माल। थ्व फुक्क नं झीगु वोहलय् लाना च्वनतिनि।

अथे ला झीसं देशबिकासया ज्या नं च्वय् धया थें परम्परा निसें याना वया च्वनागु दु, ह्वानं थःपिसं फक्व चाक्व लिपा लिपा नं याना च्वने तिनि। ह्वानं झी सरकारं नं निगू निगू विकासया योजना दय्काः नं क्वचाय्के धुंकल

धाःसां जिल–गुगु गुथिया आम्दानी, गुगु मित्रराष्ट्रया सहायतां व गुगु सरकारी बजियतं। दसु छीगु न्ह्यःने— त्रिभुवन राजपथ, शान्तभवन अस्पताल, महाराजगंजया कान्ति अस्पताल, काठमाडौं कोदारी राजमार्ग, पनौति विद्युत योजना, त्रिशुली विद्युत योजना, कोशीबाँढ, चुरोट कारखाना, परवानीपुर चिनी कारखाना, सुन्दरीजल खानेपानी योजना व शुभ राज्याभिषेकया अवसरय् न्हू न्हू थें च्वंक जोर्णोद्धार जूगु स्वनिगः (येँ, यल, ख्वप,) यां देगः देगःत इत्यादि दु। हानं स्वंगूगु योजना नं पिहाँ वया च्वने धुंकुगु दु, उकिं नं शिक्षा, स्वास्थ्य, विद्युत, पर्यटन, पुरातत्व, कृषि, खेल, संस्कृति इत्यादि २ अनेक विकासया ज्या जुइ, थुकी छुं सन्देह मदु। छाय् धाःसा व स्वंगूगु योजनाय् तप्यंक धयाः तःगु दु—"लुम्बिनी बगैचाको भविष्य विकासको लागि एक माष्टर प्लान बनाइने छ। हाल वृक्षारोपन कार्य सम्पन्न गरिने छ। लुम्बिनीमा पुस्तकालय संग्रहालयको निर्माणका लागि मित्रराष्ट्रका विभिन्न बौद्धधार्मिक संस्थाद्वारा आर्थिक सहायता उपलब्ध गराइने ठोस् कदम् पनि चालिने छ।" अथे हे हिन्दुस्थानया भारत–नेपाल सद्भावना मण्डल पाखें पशुपति सत्तिक तःधंगु मन्दिर दय्केगु धकाः रायल होटलय् घोषणा जूगु दु, अथे हे विश्वबौद्धपिनि सहायतां स्वयम्भू लुम्बिनी आदि बौद्ध स्थलया नं जीर्णोद्धार व विकास याकइ थुकी नं छुं सन्देह मदु। ख नं छीसं स्यू बासःदँति न्ह्यः स्वयम्भू ल्ह्वंगु तिब्बतया लामापिसं चन्दा मुंका ह्याः

ल्ह्वंगु खः अथे हे आः न्हूगु गुंबा दय्कुगुली नं आपाः खर्च तिब्बती बौद्धतय्गु लाःगु दु। ह्लापा ह्लापा स्वयम्भू ल्व्हंगु नं अथे हे धाइ। आः नं क्वीसं छुं प्रचार यात धा सा सारनाथ, कुशीनगर व बुद्धगयाय् थें विश्व बौद्धपिसं भगवानया जन्मभूमि जुयाच्वंगु **लुम्बिनीयात** जिगिजिगि च्वंक छाय्पेगु ज्याय् दृष्टि मतइ धका गथे धाय् फइ। आः हे नं बर्माया भूतपूर्व प्रधान मन्त्री उ० नुं बियाथकादीगु दामं न्हूगु विहारे मोजायक जुल, मेगु महान् चीनया बुद्धिष्ट यशोसियसनं बियातःगु तामचीनया फूलदान व धुपाँय् मकः नं दनि। अथे हे जापानया बौद्धपिनि पाखें वःगु दामं लुम्बिनी खुधाः हिति धस्वाना च्वंगु दु।

स्वयादिसँ, थथे जूवले आः थत्थेंयात क्वीगु ध्यान मेमेगु विकासया ज्याय् व देगः चोभाः इत्यादि धर्मस्थलया न्हू स्थापना व जीर्णोद्धार पाखे सिबे सरकारी योजनाय् नं आःतक लाना मवःनिगु, लिपा लाइगु नं सम्भावना ह्मजक दुगु हानं मित्रराष्ट्रया सहयोग नं क्वीसं पवने मछिगु **नेपालभाषा साहित्यया** विकास पाखे अप्पो वंकेमाःगु खनेद वल, उकिं क्वीगु व पुलांगु, विश्वं छप्वाः म्हुतुं थें प्रशंसा याना तःगु नेपाल भाषाया गौरवयात अथे हे ल्यंकाः उकिया माध्यमं नेपाल संस्कृतियात थतकयाः राष्ट्र विकासय् ग्वाहालि ज्वीकेत स्वय् माल।

थ्व खँयात कयाः निपौ पौ 'नेपाली बाणिज्य संघ' (ह्लासा) नेपाल शाखायात नेपाल संबत १०८१।८२ साल

पाखे क्वी परिषदं पिकाक्व छगू छगू प्रति नमूना नं तया: परिषदया मन्त्रीया हैसियतं च्वयागु खः, व बिषयय् संघे छुं खँ जूगु हे दयमा: । तर आ: परिस्थितिवश आपा: हे ह्लासा साहुपिसं थ:थ:पिनिगु कोथा तिना: नेपा: लिहाँ व्वाल छु गुलिगुलि पाला ला शून्य हे ज्वी ध्रुंकल धा:सां जिल । थथे आपा: साहुपि क्वाहाँ व्वा:बले पाला पालायागु जगेडा दां, लुँ वह: नं नेपा: ज्वना व्वा:गु जुयाच्वन । व द्य:यागु मंका:गु सर्वे जूगुलि छु भिगु कार्यय् खर्च याय्, गुगु धर्म कार्यय् लाके जुया च्वन धयागु खँ ताय् दु । उकिं नेपालीया हैसियतं नेपाल भाषाया माध्यमं ज्वोगु नेपाल संस्कृतिया रक्षां हे नेपालया ह्लाय् तय् फइगु खना: छिकिपिनिगु हे मातृभाषा पाखे क्वसा:गु उदारतां क्वीगु भाषायात बी० ए० परीक्षाय् सम्म प्रिंसिपल सब्जेक्ट ज्वीकु थें एम० ए०, पी० एच० डी० आदि उच्च शिक्षाय् नं स्थान कया: भाषाया विकासं शिक्षाया विकास, शिक्षाया प्रचारं देश विकास जुइ फइ खना । धाथें छगू बोर्ड थें दय्का: थज्यागु क्वीगु मंका:गु मेमेगु नं धन छ्थासं मुंका: कोर्सयात मा:मा:गु व मेमेगु नं प्रकाशित ज्वी मफया च्वंगु उच्च उच्च साहित्यया प्रकाशनय् नं ध्यान तया: च्वय् धया थें नेपाल भाषाया माध्यम नेपाल संस्कृतिया रक्षा याय् फइगु व्यवस्था याय् द:सा व मंका:गु दांया सदुपयोग जुया: देशकाल परिस्थिति-यात ल्व:गु ज्यूगु, भिगु धर्म कार्य यात धका: थ्व छिकि-पिनिगु दूरदर्शिता पूर्ण उदारतायात विश्वया गुणीजनं प्रशंसा

याइ ।

थ्वथे॑ क्षीसं प्रकाशन जक याय् धाःसा क्षी नेपाल भाषा भाषी सुयोग्य लेखक लेखिकापिसं च्वया तःगु सफू जि खंगु स्यूगु जक हे–निबन्ध ६, आलोचना ५, बाखं ६, कविता १४, नाटक एकांकी २२, उपन्यास ४ गू दु। मेगु च्वय् धयाथें बी० ए० अनर्स व एम० ए० यात मदयक मगाःगु मध्ये रत्नध्वजजु॑ **'नेपाल भाषाया तिसा'** नामं अलंकार मु॑काः सिधय्काः तयादीगु दु. अथे हे **नेपाल भाषा साहित्यया इतिहासया ज्वलं** धाय् ल्वःगु नेपाल सम्वत १६२ निसें ने० सं० १०२६ तकया नेपाल भाषा साहित्यया 'दसुमुना' थ्व हे खः।

क्षमायाना दिसँ, शकल दाजुकिजा तता क्येहे॑ँपिं 'खंबले क्यासँ दिसँ **धकाः** लसुकुसु याय्गु छखे तयाः दं दंनिसे॑ लिकुना च्वंगु थःगु भाषा सम्बन्धी खँनि दासिवल, प्वंके धुन। खः मखु ज्यू मज्यू माः-मो छिकिपिसं हे बिचाः यानादिसँ।

हानं थथे थःगु नुगः खँ सकतां उलाः प्वंके दुगु नं क्षी नेपाल भाषा भाषी दाजु किजा तता क्येहे॑ँपिके दुगु मातृभाषानुरागया हे प्रसाद खः। वयकःपिसं सफू न्याय्गु वचनया नापं न्ह्यत दां बिया मदीगु जूसा न परिषदं थ्व सफू छापे याके फइ, न छिकिपिनि न्ह्योने थ्व नुगः खँ प्वंके खनि। उकिं ह्लापां अनुवादक भाजु तीर्थराजयात व थोगाहाः जुया दीपिं कल्याण मित्रपिन्त धन्यवाद ढ्हलपु

द्वहलपु छिकिपिं सकसित नं दुनुगलं निसे लसुकुसु याना च्वना—ऌासँ, दिसँ, थौंयागु कार्यक्रम ऌ:ऌ:धाय्का दिसँ ।

मेगु—छिकिपिस थ्व **'आखे'** वाखंपुचले **'सिमँः'** थें ज्याःह्म मचा, **'टोनिया'** थें ज्याःह्म मिसामचा **'मीस स्यापलटन'** थें ज्याःह्म च्वांकि, **'चंक'** थें ज्याःह्म ल्याय्ह्म, **'मार्फा'** थें ज्याःह्म ल्यासे, **'हरमन'** थें ज्याःह्म मुल्याहा, **'धेनु'** थें ज्याःह्म ज्याथ, **'काउंटेस'** थें ज्याःह्म जिथि, **'यो हांका'** थें ज्याःह्म खुनि, **'एडमण्ड'** थें ज्याःह्म प्रेमी, **'फ्रेन्च माष्टर'** थें ज्याःह्म स्कूल माष्टर, **'पोष्टमाष्टर'** थें ज्याःह्म मिजं, **'म्हमस्यूम्ह मिसा'** थें ज्याःह्म मिसा व **'चिनियानी'** थें ज्याःह्म मां नं नाप लाय् फु, खँल्ला बल्ला यानाः अमिगु नुगः खँ सीके–ताय्के फु ।

धन्यबाद

१०८६ कछलागाः १० बसुवाः

—चित्तधर 'हृदय'

मन्त्री नेपाल भाषा परिषद

श्री गोरखबहादुर तंडुकारया छुं मे

न्ह्याह्म कहानीकारपिनि ह्लापां ह्लापांया कहानी प्रेम सम्बन्धी ज्वी थें आपा: थें कविपिनि प्रारम्भिक रचना नं देवदेवतापिनि स्तोत्र बा मे हे क्येसं खनि। उकिं थ्वीगु भाषाया कविता पाखे नं प्राचीन कालनिसें जक धार्मिक भावनां जाया च्वंगु मखुकि स्व० सिद्धिदास व स्व० योगबीर सिंहपिनि कविता नं आपा: याना: धार्मिक व नैतिकतां जा:गु क्येसं खनि। अथे हे वयां लिपायापिं श्री वैकुण्ठप्रसाद लाकौलजुया छपुच: पासापिं मुना: गुगु नेपालभाषा साहित्य पाखे छुं कुतः जुल, उको नं अथे हे धार्मिक भावनां छुना: नैतिकता ब्वया त:गु खँ लाकौल जुया 'थुलिचा' सफुली चिच्चा: दना च्वंगु दु। छुं छुं दृष्टान्त स्वया दिसँ— स्व० शंकरलाल श्रेष्ठया छपौ पती–

> **"पासां सुशोभित जि-देश मनेस खंसा**
> **सु भाग्यमानि थन ज्वीफु जि हे मजूसा।"**

स्व० विक्रमानन्द वैद्यया पती—

> **"थुलि मित्र विना नत स्वर्ग जि य:**
> **नत मर्त्य यपी नत जीवन हे।"**

डा० भवानीभक्तसिहया— 'भवानी स्तोत्रय्,

"छि हे जवक बाकी दनी देवि, आशा
फुयी जन्म सित्ति दया छि मया:सा।"

श्री च्यूडानन्द वैद्यया 'अविद्या अन्धकार' या निक्ो—

"वो चन्द्रज्योति बिजुलीं छु जुयी हजारं
अज्ञानया अटल ज्वी गन अन्धकार।"

स्व० बद्रिमान 'इन्दु नाद' या 'भगवान बुद्ध'—

"धरम रस बिया यंकेह्म निर्वाण पाखे
नकतिनि लुल शान्ती स्वैदिसँ पूर्व पाखे।"

'श्री पूर्णनारायणया "हे देवी स्तोत्रय्"—

"आपा दु:ख सिया वया छि शरणे नेना बिज्याहूँ थुलि
सुनां हे न विचार यागु मखुत: पित्याक च्वने गुलि।"

श्री वैकुण्ठप्रसादया 'बुद्ध स्तोत्रय्' छको नं मिखा ब्वया दिसँ—

"मसोसें व वर्णाश्रमाचार जात
अहिंसादि चर्या कना भिक्षु यात।"

थुकथं धार्मिकता व देशभक्ति जा:गु साहित्यया सिर्जना याना च्वंगु पासापुचलय् मेह्म नं छह्म कवि सुलाच्वंगु दु, व ख: उस्ताद रामबहादुरया दाजु श्री गोरख बहादुर। गुह्मसिगु कविता 'थुलिचा' सफुली नं बापु जक ला:गु दु धा:सां ज्यू 'घ्यने गात' कविताया क्वय्यागु बच्छि।

धात्थेंयागु खँ जा वय्कलं नं मेपिं पासापिसं स्वया नं अप्पो राणाकालया व ख्यूंगु समय निसें हे मद्दिक नेपाल

भाषा साहित्यया सेवा यायां वया च्वंगु जुया च्वन । अवले हे **चाणक्यनीतिया** अनुबाद नं याना तया दीगु ख: हानं इस्वी २५।४।२७ सनं निसें ५।२।२९ सन तक निदँयागु रचना २२ पु कविता तया: 'थुलिनिं' धका छगू सफूचा नं वार्णिक, मात्रिक व गजल छन्दे च्वया: सिधय्का तया दीगु दु। उकी नं आपा: रचना भजन, देशसेवा, जागृति विषये दु—

"शारदा छि न्ह्योन्यसं जो अनाथ च्वं वया ।"
"याव ज्या देशहित पासा बया ख सा थ्व संसारे ।"

"थ्व जुगे जगया मति स्यंगु खना
नुगले अति खेदगु जिं खँ कना ।"
"छि जा सर्वब्यापी धका नाम जूह्म ।"
"इता:या कर्म थ्वोकेत मनूनं यत्न याय्मा:"
"कृष्ण बियादिसँ जित: दरशन:"
"नारायण जित छिन तोते मते ।"

मेगु छपु निपु मे शृंगार विषये दु—

"महादशा थ्व गुलित दनिखे
जि प्यारीया ख्वा स्वय् मधुंनि ।"
"चन्द्रमा थें ख्वा: तुयूसां
छं नुग: जा हाकुसे चों ।"

हानं लिपा व हे २२ पु मे बिक्रम १९९८ पाखें निसें २०२२ तक कलैयाय्, दिया: ९० पु मे तना: गुगुं गुगुं मेया

तरज तया: नं स्वरलिपि नाप दय्का तया दीगु दु। गुगु वय्क:पिनि कुल घरानायात ल्वःगु हे ज्या खः, छाय् धा:सा वय्क: प्रसिद्ध 'उस्ताद स्व० बद्रिया' काय्। थ्वाइ नापं '**छुया मदै कुलयागु गुण भचा भचा।**" उकीमध्ये छपु मे 'क्री' या वंगु ७६ अंके ला:गु व आ: ४ पु जक मे थन न्ह्यचोका च्वना गुकी वय्क:या मातृभाषानुरागय् सुला च्वंगु काव्य प्रतिभाया छुं फलक क्रीसं खनि, ह्लापा वंगुली देशाभिमान, निपुगुली–नैतिकता, स्वपुगुली–प्रेम सन्देश, प्यपुगुली-प्रेम निवेदन व न्यापुगुली–प्रेमिकाया निष्ठुरता ब्वया त:गु दु। स्वया दिसँ–

(१)

गरीबैत तियू सुनां देवं दु:ख बियू वैत।
खोएकूसा अनाथैत देवं खोएका तयू वैत॥
भिनया भिक हे फल दु, मभिया स्यंक हे फल दु।
मभिगु ज्या गुह्मं यायी, मभि फल छाय् मदै वैत॥
दया निखेंसं केनाजु, सुयातं दु:ख बियमते।
नांचा छंगु दथ्वी लासां, देवं न्ह्याका हयू वैत॥
यावो रक्षा अनाथैत, बिवो वैत फुथे चा: थें।
छगो धेवा नापं छं साथ, यंके दैमखु वैत॥
भुले जुया गुगु ह्मगसे, भजन या नित्य ईश्वरया।
अरे पासा थ्व जन्मं छं, लिपा स्वय्‌दैमखु वैत॥

(३)

हे चन्द्रमा खबर जिगु वैत यनाब्यु।

थ्व मनया व्यथा ब्याक्क छनं वैत कनाब्यु ।।
सूर्य रूप गथ्य छं जितः ब्यूगु क्यना दु ।
अथ्य हे परस्परे जिमिगु रूप क्यना व्यु ।।
जिके वैत लिक्क स्वयगु प्रबल इच्छा दु ।
याकन जिथाय ळासँ हँ धका वैत धयाब्यु ।।
जिगु थ्व नुगः स्ववगु सलं वैत छुं मथ्यू ।
जिगु थ्व हाःगु मिखा स्वबिं वैत छुं मक्यू ।।
जिगु थुजोगु विरह व्यथा स्वीत न मज्यू ।
वैत न्वाना बुके याना जिथाय् व्छया ब्यु ।।
वयागु स्वाल मखंतले नयागु छुं मग्यू ।
खनागु धयागु फुक्कफाक्कं लुमना छुं मब्यू ।।
हर बखते वयागु स्वाल जक्क मने ग्यू ।।
कारे छितः बिनति थुलि वैत धया व्यु ।।

कलैया ०२०।१२।२

(४)

मछिन अति हे जिगु नुगः थौं छं जित तोता बिया ।
मसिल जिं घाः ज्वी धका छं दिल–चुपिं धो धा किया ।।
छं लुमंका सो व हार्दिकता झीगु प्रेमादिया ।
गपायचो क्वातुक्क पिच्चुक झी परस्पर हना जुया ।।
थौं छु जुल छन्त पुलां ज्वोवं जित हल छं महिना ।
तुया ति त्वना खो थुया थें छ जितः पन कथि तिया ।।
तर जिके सतया लुँ दु गुलि छुल उलि हे वयि थिना ।
आखिरे छ स्वय् माली जि विना दुःख अति सिया ।

छंगु हेलां मासेवः जि सिय सहारां लाखिया।
किन्तु छन्त सुबुद्धि हय्‌त भेष काय् त्यल जोगिया।।
अथ्य भनं पास्याय् मत्योह्म धका छन्त जिं छुं मसिया।
सित्तिकं जिं उखुनु छन्त प्रेमया ह्लाति थिया।
प्रेमकासा ह्मितेगु खःसा लोह्म पासा का ल्यया।
दुःख सुखे मन मह्यूसे संगोजु जन्मकाछिया।।

कलैया ०२१।५।१६।५

(५)

जिं वैत याना माया, वं बिल जि नुगः फाया।
जिं वैत बिया काया वं तल लुखास खाया।।
वयागु चित्रय् स्वां छुका, विधियाय धुन प्रेम पूजाया।
जितः ला न्ह्योन्य लाःसानं वंगु दरशन मदु स्वापाया।।
गुलि हेकल उलि हे वै ऊं ऊं दिल प्रेमिकाया छाना।
छत्ति हे मवं गुबलें दिल प्रेमिकातय्गु नाया।।
ख्वख्वं जुया जि छाति दाया सुधबुध वन जिगु बाया।
गुबले सिधया वनिख्यं अथिध स्यंगु जिगु थ्व दशाया।।
प्रेमारम्भे जि ह्मिता लासास श्रद्धा व दयाया।
लिपा धका सिल अनजा तवगु कं व मि जक लाया।।
कस्ति वचन व मुसुमुसु कासे जूह्म रत्न सभाया।
न्हूंपि ल्ह्वंपि ल्यया नया जुल मोजे थवगु सवाया।।
थुलि दुःख वं बीगु मताया प्रेमया लिपा कुचाया।
सित्तिकं दुःख सिल जिं धका थ्व जुगे सुनां बिचाया।।
('ऊी' ७७ अङ्क) ०२२।३।५ ७ कलैया

पं० पृथ्वीमानन्द वज्राचार्य

(ने० सं० ९९२–१०६५)

क्वीगु नेपाल भाषा साहित्यया सिद्धिदास युगया दुने लाःपिं गुलि साहित्य सेवीपिं दु, अपिं फुकसितं धया थें ब राणाकालया आमै चां तोपुया तःगु दु। सर्दार हरिभक्त, खर्दार मानवहादुर, पं० नीलवज्र, खर्दार मानलाल व दारोगा बखतबहादुरपिं थें हे मेमेपिं नं यक्व यक्व कवि, साहित्यकारपिं व ख्यूँ क्वथाय् पचिपचि यानाः माला हय् मानि। उकी मध्ये छह्म **पं० पृथ्वीमानन्द खः।**

वसपोल, सिद्धिदास कवियात सिवे ५ दँ क्वजिह्म व खर्दार मानलालया सिबे ५ दँ थजिह्म खः। धात्थें ला गद्यगुरु निष्ठानन्दया पद्यपक्षया अभाव पूर्ति यायत वस्पोल निष्ठानन्दया काय्चा जूबिज्यात धाय् बह जू।

वसपोलया जन्म नेपाल सम्बत ९९२ सालय् येँ वंबाहा नःबहिया नांदंगु पण्डित कुलय् जुल। वस्पोलया बौया नां पं० आयुवृद्धिमानन्द व मांया नां लाय्लक्ष्मो खः। वस्पोलया किजा ज्योतिमानन्द छह्म व तताक्यहेँपिं निह्म दु। लिपा

वस्पोलया विवाह् जुसेंलि वस्पोलया तःधीह्म नकिं चिधी-माया पाखें सर्व श्री वेदमानन्द, रविमानन्द व केशरमानन्द स्वह्म कायुपिं व सुश्री मायादेवी, हीरादेवी, साहिंली व रत्नदेवी प्यह्म म्ह्यायुपिं नं दुगु जुयाच्वन। चीधीह्म नकिं लानीथकुं या पाखें जक सुंमचं त मदु।

वस्पोलं साधारण शिक्षा ला छें हे कया विज्यात। पूजाविधि ला कुलं कुबुया वःगु हे जुल, उकिं जयुमां पूजायात माःगु सकतां पूजा लाजा व चर्यागीत, नृत्य आदि नं गाक्क हे सयुका तया विज्याःगु दु। मेगु संस्कृतिया विशेष अध्ययन यायुत वस्पोलया पासापिं तःक्षे बाहाया स्व० नानाकाजि गुरूजु व मुस्या बाहाया स्व० हस्तिरत्न गुरूजुपिं जूवंगु व लिपा लिपा तक वस्पोलपिं नाप बराबर नाप लानाः पुरश्चरण इत्यादि नं थायु थासे च्वंविज्याःगु खनेदु। विशेष यानाः वसपोलया अभिरूचि ध्यान भावना, तंत्र मंत्रया साधना पाखे खनेदु, उकिं तिब्बती लामापिनि नाप सत्संग यायुत गबलें गबलें तंलाछिया धर्मंमान साहु-याथायु बिज्याः। उकिं छको धमांसाहुया कायु त्रिरत्नमान साहु व र्जिपिं ४।५ ह्मसित संस्कृत ब्याकरण नं स्यना बिज्याःगु दु। व नं पुलांगु सारस्वत, लघु, मध्य इत्यादि ब्याकरण मखु थमं हे न्हूगु प्रकारं सूत्र इत्यादि ब्याकरण दयुकाः स्यना विज्याइगु जुया च्वन व ब्याकरणया मङ्गला-चरण थ्व—

'वागीश्वर प्रणत्वाते शास्त्रेर्थं बुद्धयते नृणां

ब्याकर्ण दर्पणं कुर्वे संक्षिप्तं प्रति संस्कृतैः ।'

थुगु प्रकारं वसपोलयाके संस्कृतया विशेष ज्ञान दुगुलिं थाय् थासय् बाखं नं कना बिज्याःगु दु—नेत पसःननी, जनबाहालय्, बिज्यासलय् इत्यादि । पसःननी नेपाल संबत १०३५ या गुंला लच्छि बृहत्स्वयम्भू पुराण कना बिज्याःगु जुया च्वन । थुगु बृतान्त उगु हे समये पिहाँ वःगु 'नोटिस' छगुली च्वया तःगु दु—

नोटिस

नेपाल संबत १०३५ श्रावण शुक्ल प्रतिपदा षुन्हुनिसें ङत टोल पसननिस लोकहित याय् निमित्तिनं नबहिया पण्डित श्री पृथ्वीमानन्द वज्राचार्य्यनं बृहत्स्वयम्भु पुराणया धर्मकथा ब्याख्यान यायिगु जुल ।

नेपाले श्री स्वयम्भु चैत्य सप्त बुद्धपिनिगु जन्मचरित्रया कथा नेपाल महात्म्य समेत अत्यन्त उतमगु धर्मकथा ब्याख्यान जुयुगु थुगु पुराण नेना मात्रं असंख्य पाप मोचन जुयुगु बोधिज्ञान बधये जुया धर्म याय्गुलि मन तत्पर जुयिगु थुगु पुराणया भावार्थ गुह्म महाशय पुण्यात्मान नेनि उह्मसेनं थथमं परमानन्द प्राप्त जुयु थ्व धर्मकथा न्यना बिज्याय्गुलि न्यनादिगुलि नेपालया पुण्यात्मा महाशयपिसं श्रद्धापूर्वक मन प्रसन्न याना दिनया ३ बजे नं नित्यं ५ बजेत धर्म व्याख्यान जुयिगु ङट टोल पसननिस बिज्यात ञाल धासा श्री पण्डित पृथ्वीमानन्द वज्राचार्यया परिश्रम साफल्य

जुयु थुगु पुण्य जगत्संसारे सर्वसत्वप्राणी उद्धार जुयमाल ।

वस्पोलं अनेक संस्कृतिया स्तोत्र श्लोक व अनेक वाखं नं नेपाल भाषां अनुवाद याना तया बिज्या:गु दु, ह्ानं देव देवतापिनिगु अनेक स्तोत्र नं च्वया तया बिज्या:गु दु। उकी मध्ये **'श्रीमान् शाक्य मुनीन्द्र'** धयागु श्लोक छपु ने० सं० १०४५ सालय् **'बुद्धधर्म'** पत्रिकाय् व **'वागीश्वरया तुत:'** धयागु भचा ता:ह्राक:गु तुत: छपु **बुद्ध धर्म व नेपाल भाषा पत्रिकाय्** ने० सं० १०४८ पाखे छापे जूगु दु। लिपा **'ज्ञानमाला'** तृतीय भागय् नं छापेजुल।

श्लोक थुपिं ख:—

श्रीमान् शाक्यमुनीन्द्र ईश्वर जुया सर्वज्ञवादी जुया
निर्मल ह्यासुगु दिव्य काय जुयका श्री दिव्य चक्षू जुया
रश्मीया किरणं सहीत जुयका सद्धर्म चर्या कना
हिंसादि विधि तोत्यगू व्रत कना सत् ब्रह्मचर्ये च्वना
ब्रह्माबिष्णु महेश्वरादि सकसें पूजादि याका च्वनं
हे स्वामी छलपोलयात शिरनं यानातुती वन्दना।

वागीश्वरया तुत:—

प्राणीपिं सकलें दुखो जनपनी उद्धार याये धका
ज्योतीरूप जुया सहस्र दलगू पद्म च्वनावो च्वनं
श्रीवागीश्वर धर्मधातु भगवान् प्रत्यक्ष जूगू गन
श्रीवागीश्वर नं कृपा तल सदा बीज्याक जूल: अन ।।१।।

+ + +

शिक्षा शास्त्र मदू अथे थुगु उगू स्थानादि वर्ण मस्वं
कोषब्याकरणं मदू जनपनो ह्लाये मफू संस्कृतं
छंदं जिं सियका गुरू लघु मिले याना थ्व भाषां जुलो
द्यो आदी मनुष स्वयाव सकतां मज्यूगु दोंगु क्षमा ।।१८।।

मेगु सूत्र समेत स्तुतमपि, वन्दे श्री आदि स्तोत्रया पद्यानुवाद वस्पोलया चीधीह्म काय् केशरमानन्दयाथाय् दनि उकी मध्ये छुं श्लोक क्वय् दुः--

सूत्रया--

बुद्ध गुरुयात नमस्कार, तरे याना बिज्याह्म धर्म्मयात नमस्कार तवधंह्म संघयात नमस्कार ।

श्रीमेरू मण्डलेसं तवधन लुँमये देव यक्षे दया चों
पातालसंनागराजा फणिमणिकिरणं ख्यूं मज्वीका च्वनीपिं
कैलाशे स्त्रीरसेसं मनषुसि जुयका चोन वीद्या धरेन्द्रा
बुद्ध श्री मोक्षद्वारं जुइवगु बचनः थ्वो दकों न्यं वयाचों
कुम्भाण्डा किन्नरेन्द्रा गरुद हरिहरा शक्र ब्रह्मादिदेवा
पृथ्वीसं दुर्ल्लभं थो त्रिभुवन नमितः पञ्चपूजोपचारा
थो माहायानसूत्र ब्वन्यधक शिरनं भक्तिनं जिं नमस्कार

स्तुतमपिया—

बुद्ध, धर्म्म, संघयात नमस्कार
ब्वन तुत सुरलोकं सिद्ध गन्धर्व यक्ष
सकल भुमिस बांला स्तोत्र भिक्षुं ब्वनाचों
स्तुत थुगु जिन बोना आर्य्य बुद्धं नमस्कार
ब्वल गरुड अकाशे बोय भंमः मफैला ।।१।।

मभिनिगु मदु पक्षे दोष दकों मदेका
अतिभिनगु लु वर्णः पल्य हल थें मिषा वान्
रवि शशि समचक्का तेज मण्डल दु शोभा
दशबल छलपोया सर्वकालं न्हिने हे ।।२।।

~ ~ ~

तीर्थेस सा सतछिनं उगु लंष तोन्यू
तृप्तं वनं उगु लषं क्षय नं मजूगु
थ्व थ्यं वया कविपिसं गुणयागु स्तोत्रं
थो हे गुणादि निधि नं क्षय नं मजूगु ।।२०।।

वन्देश्रीया—

अज्ञान च्यूँगु तत्वजा दुन लोक समुद्रे
मोहान्धकार षिउगु मदु चन्द्र रश्मि
ज्ञ नः प्रकाश परिपूरण वीर्य्य ध्यानं
श्री वज्रसत्व अतिनं शिरणं नमस्कार ।।

अथे हे वसपोलं तंत्रया अनेक देव देवतापिं मनूया शरीरया साहा साहाले दुगु योग छगू व रत्नमण्डल (भूगोल) यागु छगू नं थमं हे मनं ग्वया न्हूगु चित्र च्वकातया बिज्याःगु दु खनी। गुकिं यानाः उगु बखतया मेमेपिं गुरुजुपिं थज्याःगु गुह्य खँ नं पिकया दिल धकाः तंम्वेकल धाःगु नं ताय् दु।

तर वस्पोल ने० सं० १०६५ सालया चैत्र नवमी खुनु स्वर्गारोहण जुया बिज्यात।

('क्षी' ६/६ अंक)

हानं छम्ह पुलांम्ह

थ्व खँ धाय् मा:गु मखु, पुलांपुलांपिं नेपाल भाषाया साहित्यिकपिसं छु छु याना वन व खँ स्वयूत देशबिदेशया पुस्तकालयया सूची व क्वो नेपालया वीर पुस्तकालय, केशर पुस्तकालय व राष्ट्रिय पुस्तकालयया सूची प्वीका स्वयूमा: । अले क्वोसं खनि--साहित्यया सम्पूर्ण अङ्गय् वय्क:पिसं गुलि गथे ज्या यानाथकुगु दु । अथे हे शाहकालय् जक जुजु जुजुपिनिगु नां व साल मिति दुगु अनेक मे च्वया थकुगु मखु व मिच्या:गु राणाकालय् नं आपा: हे साहित्यिकपिसं थ्व भाषाया धुकू थनेगु भिंगु ज्या यक्व यक्व याना वंगु दु, आ: नं याना च्वंगु दु । उकिया संक्षिप्त खँ 'क्वोगु साहित्य' सफूली ला:गु दु । मेगु 'नेपाल' ऋतुपती व आ: लिपा 'क्वो' पत्रिकाय् नं बराबर पिहाँ वया च्वंगु जीवन परिचयं क्वोसं ८।१० ह्म नेपाल भाषाया अग्रज लेखकपिं ह्मसिल धाय्माल-

सरदार हरिभक्त माथेमा, खरदार मानबहादुर जोशी, नकदेशया रामजी प्रधानाङ्ग, खरदार मानलाल मास्के, दारोगा बखतबहादुर, पं० पृथ्वीमानन्द वज्राचार्य, शहीद शुक्रराज शास्त्री, स्व० धर्मादित्य धर्माचार्य । अथे हे मेपिं

नां व ज्या जक खने दुपिं स्व० जीवरत्न वज्राचार्य, स्व० तोर्थराज उपाध्याय, स्व० तीर्थराज सुवाल, स्व० नानाकाजो वज्राचार्य, नीलवज्र वज्राचार्य आदिपिन्त नं क्वीसं ह्मजक सां सिल ।

व हे क्वोलय् आः हानं क्वीसं मेह्म छह्म नेपाल भाषा प्रेमी महान् विद्वान् नं ह्मसीके खंगु अत्यन्त लय्तायापुगु खँ खः । वय्कः खः **स्वर्गीय जज् अनङ्गमानसिंह प्रधान** ।

वय्कःया जन्म विक्रम १९१७ सालया श्रावणं मरुहिति त्वालय् जुल । वय्कःया बुबाया नां स्वनामधन्य अमीर मुन्सी लक्ष्मीदास व स्नेहशीला मांया नां मुनिथकुं । वय्कः-या दाजुपिं ख० ज्ञानमानसिं, श्री अम्बरवहादुरसिं, मी० सु० रामभक्तसिं व श्री प्रकाशमानसिं दुगु जुया च्वन । अथे हे वय्कःया तता उगु अन्धकार युगय् नं स्त्री शिक्षाया ज्वलन्त दसु जुयाः संस्कृतया ज्ञाता जुया दोह्म सुश्री **अनन्तमाया** । गुह्म विदुषीया पाण्डित्य '**आनन्द लहरी**' सफुलिं कं ।

वयकः प्रधानजुयात उगु बखतया चलन अनुसार वर्ण परिचय ज्वीवं संस्कृत व वय्कःपिनि कुल हे मुन्सी (लेखक) जूगुलिं फारसी व उर्दू भाषाया नं शिक्षा बीगु ज्या जुल । वय्कलं नं लिपा महान् विद्वान् ज्वी मानिह्म जूगुलिं बौया पालंनिसेंयापिं लमजुङ्गया पण्डितपिं ज्वालादत्त व अग्निदत्त-पिनिगु प्रेरणां अत्यन्त मन तयाः विद्याध्ययन याना दिल । फलस्वरूप संस्कृत व उर्दू साहित्ये गाक्क हे योग्यता प्राप्ति याना दिल ।

वय्कः गुलि विद्याब्यसनी उलि हे राष्ट्रवादी खनेदु। छाय् धा:सा वय्कलं गुलि सफू नेपाल भाषां व नेपालीं च्वया थका दिल व फुक छगू उन्नत व सभ्य मुलुक ज्वीत मदय्क मगा:गु विषय खः। धात्थें वय्कःया इच्छानुसार क्वीसं व फुक विषये छुं छुं जक सां ज्ञान प्राप्त याय् फ:सा नेपालं थ:गु हे तुतिं चुया: दने फइगु खः। तर व ४०।४२ गू मछि सफू मध्ये केवल ४ गू जक सफू **'अनङ्ग प्रकाश'** नामं प्रकाशय् वल, मेगु फुक प्रकाशनया प्रतीक्षाय् अथें पोंचिका, च्वना च्वन तिनि। गुगु अबलेया प्रथा अनुसार समिति अड्डाय् नं पास नं याका तया दीगु जुया च्वन।

स्वया दिसँ वया छुं छुं क्रम थथे-

प्रकाशित—

१ अनङ्ग प्रकाश—खेती, बगैंचा, फलफुल
२ " —पाक शिक्षा
३ " —ऋतु सम्बन्धो शिक्षा
४ " —अनेक संग्रह

अप्रकाशित—

५ अनङ्ग प्रकाश—वैद्यक (काष्टादि)
६ " — " (रसादि)
७ " —अत्तर, सुगन्ध, मसि, रंग, रोगन, साभोन
८ " —शाली होत्रि
९ " —रत्नादि पारख

मेगु अप्रकाशित फुटकर रचना—

१० नृत्य–कला

११ संक्षिप्त निघंटु

१२ वास्तु

१३ घरेलु पक्षिपालन (पोल्ट्री)

१४ प्लेग रोग विषय

१५ काम शास्त्र

१६ तुक्रा संग्रह

१७ उर्दू, गजल, सीतार गत (फारसी आखले) गुकी

फार्सी व उर्दू या अनेक विद्वान्पिनि मन्तब्य नं फारसी आखलं च्वया तःगु दु।

धात्थें ला वय्कः थपाय्धंह्म विद्वान् जुयाः नेपाली उलिमछि सफू च्वयाः ह्मानं उर्दू यागु नं उलि मौलवी मौलवी-पिसं नापं तारीफ याय् लोगु सफू च्वयाः ख्याति प्राप्त जुया च्वना नं जन्मसिद्ध मातृभाषानुराग वय्कःथाके दुगु जुया च्वन, उकिं वय्कलं क्षी नेपाल भाषायात ह्लाय्थें यानाः च्वय्त वर्णमाला हे छगू मेगु मदय्कं जी मखु धयागु विचारं नागरी आखलं उर्दू भाषा च्वय्त नागरी आखले क्वय् फुति आदि तया तः थें क्षीगु नं उच्चारणयात छिक अनेक चिह्न कल्पना यानाः **वर्णमाला निसें ब्याकरण** नं दय्का तया दीगु व ह्मानं क्षीगु नेपाल भाषाया एकाक्षरी शब्दयात नं वय्कलं थ्व भाषाया प्राचीनताया चिह्न खः, थ्व संस्कृतया एकाक्षरी शब्दया पाखें वःगु व संस्कृतया जक लिधागु भाषा मध्ये नेपाल भाषा नं छगू खः धयागु विचारं

'नेपाल भाषाया धुकूचा' धका: छगू शब्द कोश नं दय्का दीगु दुगु जुया च्वन । मेगु **देव देवतापिनिगु स्तोत्र, नीतिया शुक्तिला धाय्** हे मोल, अबलेयापिं साहित्यिकपिनि ह्लापांया ज्या जुल ।

अत्यन्त दु:खया खँ, १९९७ सालया पर्वे प्रजापरिषदया सदस्यपिनि नापं नेपाल भाषाया लेखकपित नं ज्वना यंकुबले व फुक वय्क:या विद्वतापूर्ण नेपाल भाषाया रचना अग्नि-देवतायात श्रद्धापूर्वक मखु याक: काय्यात मितय् थें नुग: दादां छाया दिल खनी । नाप नापं प्रजातन्त्र वय्का: क्वीगु भाषा नं ह्लाय्, च्वय्, ब्वने दय्का: थ:गु व रचना लुमंका: नुग: मछिका च्वने मोक बिक्रम २००५ साल ज्येष्ठ ५ गते खुनु वय्क:या ४ ह्म श्रीमतीपिं मध्ये छह्म हे मदय्का: ८ काय्पिं मध्ये ल्यंदुपिं मी० सु० गुरुमानसिं, ना० सु० नेपाल-मानसिं, २४ ह्म म्ह्याय्पिं मध्ये ल्यंदुपिं सुश्री मनचिन्ते व सुश्री जयदेवी आदि सकल परिवारपित ख्वय्का: वय्कलं नाशवान् शरीर तोता: स्वर्ग क्वाल । आ: वय्क:या मातृ भाषानुरागया चिं जुया: क्वीगु न्ह्य:ने ल्यना च्वनिगु थ्व हे अमर रचना १ गू दनि, ब्वना: वय्क:यात ह्मसीकेनु—

वा वा वा वा वा वोयू वा वये वा ।
वायु डाला वाकुछीना ह्लोन वा ।।
सो ला वा सो सोय माल मसोला ।
सोगू सूना जाकी मो चोकी येला ।।
जाकी द्योत जा थुयेत तसी ती ।

चोकी ग्येत मो दुयेत कसो ती ।।
ख्यूलं ख्वास्यू निचि याना निल हीं ।।
सिह्न चुला स्वां बोया वो पुजा ति ।।
ह्मासु ह्माउ ह्मसिह्न धुप आदि ।
पुजाबह्ले माक्वो जोरेयाना ती ।।
धाले जिस्वां यलकफोस्वां थ्वया हिँ ।
द्यो छाये येमा फुक स्वांमा मुना हीँ ।।
सितू तिया दाफुस्वां ग्वे अजूस्वां ।
चस्वां लवंजिफोग्वां व लवंस्वां ।।
ह्मासु तुयू लचीकस्वां सुक्राय हँ ।
स्वांमा त्वास्वां मेगु स्वांयागु नं हँ ।।
तछो हामो ताये पोताय जजंका ।
आखे देवा फुक्क न्ह्योने ति मुंका ।।
सीसाबुसा ति तितु तुसी व तसी ।
धाले केरा अं आमासो व बसी ।।
चाकसी पासी खबुंजा भिंगु नं हीं ।।
खाये धौ व धालेमूयात धौ हीं ।।
लडु पेंडा बालुसाहि जिलेबी ।
अैठे जेहरी पंचपक्वान आदी ।।
जातं जातया भिंगु चाकु मन्हिती ।
पालू मायेवो भिंवजी हाकु मूस्या ।।
हेँखेँ भुटी स्याबजी लभा ला न्या ।
चिकनै दयकी थँ सम्हे क्रुस्से याना ।।

क्वेका लाना दक्वो फक्वो ज्वरे यां ।
थायभुतैत सुचि नीचो पुरेया ।।
संसार व्यापी शक्ती संयुक्त माया ।
नेपालयागू हाकुजाया पुजाया ।।
विधी पुर्वक छाया वो न्या-मकार ।
पुजा यासा थ्वैगु फल दु अपार ।।
इश्वरयागू सक्ती पूर्वक पुजा या ।
आदर यावो स्वामिया मां बुबाया ।।
पुजा धुंका नघेगु देमा भु सीला ।
सौ व स्युचां भुतु इला बँथीला ।।
छुसी दुया मी पुया व सिँ व्छेकी ।
हेंग्वा हायका कुँ मवेक मिग्वाकी ।।
जासी केसी फोसी भाजं देछुना ।
जा के ला क्वा मागु बुकी चि छुना ।।
ज्योना याकी बुगु इना सकस्यां ।
आत्मा पुरे जुइक नैव्यु फुकस्यां ।।
गुँखा म्हैखा तित कालिज मिक्रंग चखुं बखुं ।
ब: हेँ सुखुभुतु ल: हेँ बट्टै चाचर हेँ कोलखा ।।
नैज्यु इमा बोहो दहेचा भुलुखा मैंना नै मज्यु ।
हानं गुफा दुगू छेफै सैफै तेदु चुसा चला ।।
नैज्यु सल किसी छेँफा सा धुँ खीचा नय मज्यु ।

('क्रो' ७९ अङ्क)

रामजी प्रधानांग

स्वर्गीय **कवि रामजी प्रधानांगया** जन्म नेपाल सम्बत ९९४ स नकदेशया मल्ल कुलय् जुल । वय्कःया बौ शंकरदास साहु सस्कृत प्रेमी जूगुलिं वय्कःयात नं संस्कृत भाषा हे स्यना तल । वय्कःया किजापिं लक्ष्मण व भरथ निह्म दु । रामजी व लक्ष्मण निह्मं नापं बूपिं जूगुलिं राम व लक्ष्मण थें हे मिले जू हँ । थिमी च्वंगु संस्कृत पाठशालाय् संस्कृत ब्वना दिल । लिपा दाजुकिजा निह्मं कःसी च्वनाः कविता च्वया दीगु हँ । तर वय्कः तःधीह्म काय् जूगुलिं छेँ ज्याय् नं भति स्वय मालाः थःगु योग्यतां वय्कःया मन लुदं ख्वाः मवः । उकिं वय्कलं छथाय् धया नं दिल ।—

'काव्य, कोश, जुल कौमुदि आदि
जि ब्वना मतया व्याकरणादि,
शास्त्रयागु जिन अर्थ मसीया
संगतं जक भति भति सीया ।।'

थथे धया दीसां वय्कःया लेख स्वय्बलय् न्ह्यागुं विषये वय्कःया ह्लाःजः खनेदु । छाय्धाःसा वय्कंःया जीवनी

भचा क्ववाला: स्व:सा खनि—वय्क: तन्त्र-मन्त्र व ज्योतिषय् नं प्रवोण। नीतिज्ञ, योगाभ्यासी व वंशावलीया लेखक। आपालं सफूया संपादन नं याना दीगु दु। वय्क:या मन वेदान्त पाखे क्वसा:गुलिं सामाजिक कुप्रथाया विरोधी व वैद्यशास्त्रय् नं क्ववाला च्वना दीगु दु।

उकिं ह्ला: नेपाल भाषाय् जक मखु नेपाली, हिन्दी व संस्कृत भाषाय् नं गाक्क न्ह्या:वं। उकी नं न्ह्याह्म कविपिं ल्याय्ह्मबले अस्यो जुइ थें वय्कलं नं थ:गु मनया ल्याय्ह्म पहयात कविताय् उकिया विरोध थें याना: प्वंका दिल—

"**लाया ग्वारा व मखुला व श्वयां छु ज्वोगु।**"

थथे धका: थ:गु व मनया वासनायात छखे चीका: आख: ब्वंकेगु याना दिल। उकी नं ह्लापां थ:—ज:ख:या मचातय्त शिक्षित याय् फ:सा लिपा पिनेपिने नं मिखा ब्वय् फइ धयागु विचारं नकदेशया मचात मुंका: शिक्षा विया दिल। व नं अवलेया शिक्षा छु व हे संस्कृत ब्वंकेगु, तर ब्याकरण, कौमुदि, अमरकोश आदि ब्वनेत समय आपालं आपा: मानिगुलिं पाठ्य पुस्तकया नाप थ:गु नेपाल भाषां मूगु शिक्षा बीगु याना दिल छु थ:गु धार्मिक भावना-यात ल्वय्क नेपाल भाषां कविता च्वया ब्वंका दिल।

लिपा व फुक कविता मुंका: प्रकाशित याय्गु विचारं समिती क्वालं उगु वखतया हाकीमं पास याना: बीगुला गन अ:ख: ख्याना ह:गुलिं छुं सफू पिहाँ मवल। अय्नं वय्कलं थुकिया छुं विरोध मयासे संस्कृत, नेपाली व नेपाल भाषां

त:गूमछि सफू च्वया थका दोगु दु।

उकी मध्ये नेपाल भाषाया छगू–निगू सफू थुपिं खः **करूणामयया कथा** थ्व पुलांगु भाषां च्वया त:गु करूणामय यलय् बिज्याकुगु बाखं खः। **रत्नमाला**—थुकी नेपाल भाषायागु नं आपालं कविता दु। **न्ह्यसः लिसः माः**—थुकी छपु हे श्लोकय् निगू–निगू न्ह्यसः–लिसः याका त:गु दु। छगू दसु स्वया दिसँ—

"मामं बबं थ्यें सुख बी सुनानं?
असलगु विद्यां सुख बी ननानं।"

स्वस्थानी ब्रतकथा—थ्व नेपाल भाषां च्वयातया दीगु गोमय्जुया बाखं खः। मेगु छगू **विचित्ररत्नाकर** व स्फुट पद्य आपालं दनि। उकी छपु–निपु श्लोक स्वया दिसँ।

गणेश स्तोत्रय्

स्तुति याकह्म रामजि नाम जुल
द्वन थास क्षमा पवन्य मागु जुल।

मेगु गणेश स्तोत्रय्—

थो स्तोत्र याह्म जुल रामजि सूर्यवंश
क्षमा पवने द्वनगुली जित हे गणेश।

उपदेशाष्टकय्—

थो श्लोक याह्म जुल रामजि नाम धाये
कुकर्म त्याग जुलसा मेगु ज्ञान छाये।

शारदाष्टकय्—

श्री सूर्यवंश जुल जन्म जि रामनाम

अन्तय् छिगू चरण पंकजयागु धाम।

न्ह्यसः–लिसः मालाय्—

थुलीत संपूर्ण जुवोह्म काय
वयात लोकं धइ हाय हाय।

मेगु छपु उपदेश कविता क्वी पद्यपुचलय् लाःगु दु। उकिया दकले क्वय्यागु श्लोक थ्व––

सिस्यं मस्यं याना जिनं जुलसान पाप
यमराजं थुलि जित बियमाल माप।
थुलि पद याना जिन 'रामजि' अज्ञानीं
षवो मषु बिचा याना स्वय माल ज्ञानीं।

थुलि मछि, सरस कविता दय्का थका दीह्म कवियात छुं याय्गु अवसर उगु बखतय् ला समयं मबिल।

ने० सं० १०६६ सालं वय्कः थःगु कृति फुक्क क्वीत लःल्हानाः स्वर्ग क्याल। आः खुनु क्वीसं नकदेशय् वनाः मालाः मेमेगु नं दुदुगु वय्कःया रचना पिकाय्गु कुतः याय्गु स्वय् माल।

सिद्धिदास थःगु मिखाय्‌या

लुखा

थ्व सफूया विषये छुं धाय्‌ न्ह्यः सिद्धिदास व सिद्धिदासया समये छको निं लिहाँ वनाः विचाः याना स्वय्‌ माः। व अन्धकार युग धाय्‌ ल्वःगु प्रधानमन्त्री पदया निंति कलःगालय्‌ खिचा ल्वाइथें दाजुकिजाया जिवंज्यू मज्वीक ल्वाःना नं छह्मस्या मनू, छह्मस्याथाय्‌ भचा दुथ्याः थें च्वंह्म मनू ज्वीव हे मेह्मस्यां धुंकइगु जमानाय्‌ सिद्धिदासं जंगबहादुरया खलःतय्‌थाय्‌ नोकरी याय्‌ लाकल। ४२ सालया पर्वे अमित पितिना छ्वःबलय्‌ सिद्धिदासया जावा ४।= प्यतका व ख्वानाचा ध्यबाया जागीर नं चब्बुत सा व गुलि ग्यानापुगु जमाना ज्वी ? हानं वयां लिपा वीरसम्सेरया पाले छको राष्ट्रीय भावना वः थें यानाः घरबुना (खद्दर) या प्रचलन जुया वःबलय्‌ वय्‌कलं कपाय्‌ प्यनाः का निलेगु कल दय्‌काः ज्या सनं नं छुं प्रकारया प्रोत्साहन मदयाः व ज्यां न छुं ख्यें मछ्वःगुलिं बखतबखतय्‌ मालताल न्याय्‌त कलकत्ता वनाच्वंसां सफूसिफू न्याय्‌गु, संफू जिल्द तइथाय्‌

स्दय्‌गु इत्यादि ज्या पाखे अपो ध्यान वंगु खनेदु। उगु हे ताके बनारसं 'मुन्दरी' धयागु पत्रिका पिहाँ वया च्वगुलि उकिया कविता स्वस्वं कविता च्वय् पाखे आकृष्ट जुयाः पं० चक्रपाणियाके स्यनाः कविता च्वय् सयकाः थमं नं कविता च्वय्‌गु प्रारम्भ याःगु खनेदु। तर अबलय् व कविता स्वयाः तारीफ याइपिं वा ज्यू मज्यू बांलाः बांमलाः धकाः आलोचना याइपिं गन काःवने न्यना जक बीपिं हे दुर्लभ। उकिं लँय् ह्मिता–ह्मिता ज्वीपिं केल त्वाःया मचातय्‌त ह्यकाः ह्यकाः सःताः व कविता न्यंकइगु व बांलाक मन तयाः न्यना ब्यूपिंत थमं च्वया ल्ह्वया तयागु सफू छगू छगू इना नं बिया तःगु जुया च्वन। अथे उखे थुखे दया च्वंगु सफू वय्‌क पिनिगु सौजन्यं क्वो नेपाल भाषा परिषदय् मुंवःबले वय्‌कः कविजुं ५२ दँया उमेरं लिपा च्वया दोगु वय्‌कःया डायरी मलाःगु क्वय् च्वयागु सफू न मुं वया च्वन––

स्वंगू ऋण १९७५, सकतां माः १९७६, शुकरम्भा सम्बाद १९७८, समाचार १९७८, स्वदेश वस्त्र १९७९, सर्व वन्धु १९८०, सर्वकर्म १९८०, रम्भा शुक सम्वाद १९८०, संचय १९८२, सत्य मदन १९८२, सिद्धिब्याकरण १९८३, शूक्ष्म छन्द १९८३, शिव पिनास १९८६, संसार दुःखया खँ व सरस्वतीचर्चा।

थथे हे वय्‌कः कविजुया शिव विलास बाखनय् सिद्धि-दासं मैतुलिचायात स्यनेत, वाउँ भत्तुयात स्यनेत व मैंना-

यात स्यनेत धका: च्वया बिल धा:गु सप्तमित्र, सप्तशत्रु व सप्तस्तुति धयागु स्वंगू सफू नं अप्पो खनेदत। थुगुकथं ल्या: स्वय्‌बलय् आ: कवि सिद्धिदासया सफू ४२ गू खने द:वल। उकी मध्ये थ्व 'शिव विलास बाखं' व सिद्धिदासजु थमं हे च्वया थका दीगु व वय्‌क:या संक्षिप्त परिचययात 'सिद्धिदास थ:गु मिखाय्' धका: नां तया: थुकी दुथ्याकागु दु। गुगु वय्‌क:या निगू जक गद्य रचना ख:।

धात्थेंया खँ जा विक्रम १९७६ सालं लिपा मदुगु साल १९८६ तक १० दँ गथे याना: वय्‌कलं जीवन हन, व तसकं महत्वपूर्ण व विचारनीय। उगु विषये कविजु सिद्धि-चरणया यथार्थ व क्वातुगु धापू स्वया दिसँ--

> **"छख्यर कवि नुग: फो वीर आचार्ययागु**
> **छख्यर अन मि ग्वारा क्रूर दारिद्र्ययागु,**
> **मफु मफु हन धात्थें जीवनीया नख: वं**
> **छित विपरित पाखं निम्नगायागु धार!"**

थुकथं मफु मफु जीवन हनानं—

> **"प्रतिदिन यमराजाया बहाँयागु खोलं**
> **कृश-नरतन-द्यामे क्वात्तु क्वा थें सदानं**
> **थुसु थुसु मुसु व:सां न्ह्यो मिखाय् वै धका फं**
> **खुरु खुरु कविताया या:गु आराधना वं!"**

थथे याना: हानं १४ गू मछि सफू च्वया थका दीगु खनेदत, थ्व वय्‌क:याके सुला च्वंगु काव्य प्रतिभा व मातृभाषानुरागया अत्यन्त दुर्लभ दसु ख:।

अज्ज धात्थेंया खँ जा "**स्वर्ग क्वोगु उत्थान यायत**" व:ह्म व सिद्धिदासयात वयागु कालय् ह्म मसीकुसे कं अ:खः "**अपजश व्छाका: लाय्बुया**" ज्वीपिं "**हिंस्रकं फोगु छेँगू**" फी लोपिं "**पशु कुपशु**" तय् निंतिं महान् अभय वरदान खः। आ:खुनु क्वीसं वयात लुमंका: "**पर्वतं मद्दिक ववब्वा:ल:या खवबिधा: हाय्कुथें, मरुभूमि ववा:गु ऋसुका: त:थें, पर्वत-राजं चवापुया ब्यतालिं चिना: बखि चवं थें, नगुया तिसा फुक्क वांछ्या: सुपाँय् सँ भ्याल्ल ल्वीका: खसुया गां न्यया: पृथ्वी खव:थे**" खवय् जक सां सइगु ख: ला ?

—चित्तधर 'हृदय'

१०८६ अंलागा: २

छत्वाः खँ

(महासत्त्व नाटकया विषये)

नेपालय् शाह जुजुपिनि भाषा नीति व सांस्कृतिक दृष्टि-कोण गुलि बांलाः, गुलि उदार व खँ जि धया च्वने माःगु मखु । ह्‌ानं थ्व नं धया च्वने माःगु मखु, गुलि धर्म व भाषाया विषये पक्षपात व दमन इत्यादि जुल व नं राणा कालया उत्तरार्द्ध पाखे । उकियात ल्वयक "......... किन्तु नेवार, भोटे, मगर, गुरूङ, लिम्बू, सुनवार, दनुवार, थारू–प्रभृतिका जङ्गलो भाषाहरूले पनि आफ्ना जन्म स्थानलाई एकदम छाड्न शकेका छैनन् । जहाँसम्म एकमात्र 'गोरखा भाषा' ले अरू सवै जङ्गलो भाषालाई अर्ध–चन्द्र (गल-हत्ती) लगाउन्न तहाँसम्म 'गोरखा भाषाको उन्नति हुन्छ' भन्नू र 'मूख्य भाषा कहिन योग्य छ' भन्नू केवल "मनोलड्डू' मात्र हो !' धकाः धाइपिं पण्डितपिं नं पिहाँ वया वन ।

तर वयासिबे १५० दँ ति न्ह्यः हे बडा महाराज पृथ्वी-नारायण शाहं उकिया अःखः जयप्रताप मल्ल नेपालया क्षेत्रीय भाषा गोरखा भाषायात नं न्हूपुखूया शिलापत्रे थाय् बियाः

थ:गु उदार भाषा नीतिया परिचय बिया थकु थें थ:गु दिब्योपदेशय् नेपाल राज्ये दुने ला:गु सम्पूर्ण जातयात विविध स्वां थें खनेगु व नेपालया दुनेया संस्कृतियात राष्ट्रीय संस्कृति खंका: "**आपना स्वष सयले लाइता शास्त्र बमोजिमको तिनै सहर नेपालको नेवारहरूको नाच झिकाइ हेऱ्या पनि हुन्छ यिनमाता दिया पनि आफ्नै देशमा रहन्छ यस्व भया आपनु देश मगन रहन्छ**" धका: दुथ्याका थकेगु गुलि राष्ट्रीय अर्थ शास्त्रीय दृष्टि दूरदर्शिता पूर्ण जू ।

वयां लिपा नेपाल संबत ८९५ सालय् **नेपाल भाषा व सँय् भाषां जूगु नेपाल–तिब्बत सन्धीपत्रं जुजु सिंहप्रताप शाहया भाषानीति बांलाक सीदु** । वयां लिपा लिपा नं **जुजु रणबहादुर व जुजु गिर्वाणयुद्धपिसं नं नेपाल भाषां गोपु गोपु मे चिना त:गु खनेदु** ।

अज्ज जुजु राजेन्द्र विक्रम शाहं ला मे जक चिना त:गु मखुकि थ्व स्वंगू अङ्क दुगु नमोबुद्ध महासत्वोपाख्यान नाटक च्वया: नेपाल संबत ९५१ सालस चावहिया शाक्य भिक्षुक रत्नमुनि प्रमुखयात कजी याना: प्याख नं पिदके बिया वन । थ्व गुलि राष्ट्रीय साहित्य व संस्कृतिया अनुराग ख: थ्व जिं धया च्वने मा:गु मखु ।

ख नं नेपालया परंपरा हे थज्या:गु कि नेपालया साहित्य संस्कृति व कलाया उत्थानय् आपा: याना: जुजु जुजुपिनि यक्व हे ह्ला: दु । जुजु जयप्रताप मल्ल ला शस्त्र–शास्त्र संगीतादि सकल विद्या पारंग कवीन्द्र हे जुल । वयां लिपा

लिपायापि मल्ल जुजुपिसं नं थुखे पाखे गाक्क ध्यान तया वंगु खनेदु । विशेष याना: संगीत व नाटक पाखे अप्पो । जयजितामित्र मल्ल, भूपतीन्द्र मल्ल, जगत प्रकाश मल्ल, रणजित मल्ल, जयप्रकाश मल्ल आदि मल्ल जुजुपिसं च्वया थकुगु यक्व नाटक खनेदु । अज्ल रणजित मल्लयागु ला ने० सं० ८८७ तक यागु नं याना: दकलय् अप्पो नाटक खनेदु । गुकी गुगु पद्यं च्वया त:गुलिं गीति नाटकं धाय् लोगु व गुगु गद्य-पद्य नित्तां दया: चंपु काव्य धाय् लोगु । **थ्व हे परंपरां व:गु ख: थ्व जुजु राजेन्द्र विक्रम शाह्देवया "महासत्व" नांगू स्वंगू अङ्क दुगु नाटक** । उकिं थ्व नाट्य महासत्व राजकुमारं धुँ यात ला नकुगु खँ दइ धका: ला व्वीसं सि हे स्यू । छाय् धा:सा "अथिर थ्व शरीर छाय निदानस" धका: मे ह्यलेगु व "**महारथ राजपुत्र महासत्व नामदन**" धका: आरती याय्गु चलन आ: नं व्वी दनि ।

तर नाटकीय दृष्टि थ्व नाटक गय्च्वं व खँ धाय्गु जिगु ज्या मखु, छाय् धा:सा जि समालोचक मखु । बरु पाजु मानदासयागु बचं तय्त थ्व नाटकया प्रूफ स्वस्वं जि थुको छुछु खगु ख: व खँ फक्व अप्पो कनेगु जक कुत: याय् मास्ति व: ।

धात्थेंयागु खँ ह्लाय्गु ख:सा जुजु राजेन्द्र विक्रम शाह्याके गुगु धार्मिक सहिष्णुता दु, गुगु क्वगाला स्वय्गु शक्ति दु, गुगु यथार्थवादिता दु, गुगु निर्भीकता दु, गुगु उदारता दु, गुगु कला मर्मज्ञता दु, गुगु मनोवैज्ञानिकता दु व सकतांया

छत्वा: खँ

संग्रह थ्व "महासत्व" नाटक खः धाय् अप्पो मजू । छाय् धाःसा छगू हे नाटकय् छखे बुद्ध, धर्म संघ नमस्कार याना: चैत्य स्वरूप भगवानया स्थापना पूजा याना च्वगु बौद्ध पध्दति कयंसा मेखे भैरव-भैरवी, ब्रह्मा, विष्णु, इन्द्र आदि देवतापिन्त नं उलि हे श्रद्धा व भक्ति पूर्वक पूजा अर्चना याकाः छपु हे मे--

'मनस भगतितसे भगवान नाम कासे"

व

'सुगन्ध धुपाय् थसे परब्रह्म ध्यान यासे"

व

"भगवान पिरतिन आरति याये ।"

धकाः आरती याकाः बौद्ध व वैदिक दृष्टिकोण नित्तां कयना तःगु खीसं खनि । थ्व नाटकय् न्ह्याथाय् स्वःसां जुजु मन्त्रीपिनि स्वभावं निसें कयाः गुरु पुरोहित, खड्गी, द्यःलातय्गु स्वभाव तक नं क्वबाला स्वयाः यथार्थ रूपं चित्रण यानाः कयना तःगु दु । हानं थः छह्म जुजु जुया नं जुजुपिसं लिफः- न्ह्यफः मस्वसे छक्वलं तं पिकाय् योगु स्वभावयात न शिकार वंपिं राजकुमारपिं तना च्वंबलय् मन्त्री नापं वनाः स्वःमवं धकाः तमं प्रजातय्त ह्लाय् ध्यनेगु आज्ञा बीका तःगु व छह्म गोरखा भाषाभाषी जुया नं नेपाल भाषां थज्याःगु पूर्णाङ्की नाटक च्वया नं थःगु भाषाया उन्नति यायत मेपिनि भाषा प्रति उदारता नं दय्माः धया थें प्रत्येक मे थःगु नांया उल्लेख यानाः कयना तःगु दु । उकीसनं छपु मे

द्विजवर वेदानन्दयागु नं दुथ्याका तःगु दु। गुलि उदारता थ्व। हानं साहित्यिकता जक मखु संगीत व शिल्पकलाया ज्ञान नं थुकी यक्व ब्वया तःगु दु--थाय् थासय् अनेक राग-रागिनीया नापं अनेक तालया उल्लेख याना: अथे हे लुँ-कःमि, सिँकःमि, दँकःमि, ल्वहँकःमितय्‌त पुरस्कार जक बिया: मखु कलाकारपिनि म्हुतुं--

"ओने नुयो सरसन राजाया सभास
थओ थओ सीप क्यसे धनी खुशि याय"

व

"नुगल ज्याभल जोसे ओने हतासन।"

धका: कलायात कल्पना प्रधान याका: क्यना तःगु दु। मेगु मिजं व मिसाया वासनाजनित मनस्थिति गुलि दुग्येक क्यना तःगु दु, व खँ बाख्रा वने धुंकुह्म महारथ राजाया म्हुतुं हे न्यनादिसँ--

"सुन्दरी ङङ छन रसया खँ ह्लाय जिन
छन रूप भिन खस्य विकल जि प्राण
हे सुन्दरी, ङङ जि वचम।
राजेन्द्र विक्रम शाहदेवन ल्हाल
कामया मि छेन छन् तोलति गुमान।।"

उकियात महादेवी रानीं छु धका: लिस: बिल व नं न्यना-दिसँ--

"वैस बच्छि वन सदान उथें मषु
मुखुलो स्वान उथे न्यन

रस जि दक्व वन रंग जि मदनि
थुलिसिसे क्षमा याओ ।
जिके माया तसे ङ ङो जि विनति ।।"

थुकथं जुजु राजेन्द्र विक्रम शाहदेवजुया गुण–गरिमाया शूक्ष्मता स्वय् दुगु थ्व नाटक आः क्वी जुजु श्री ५ महेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवजुया पालय् पिकाय् दुगु नं राष्ट्रीय संस्कृति प्रेमी वसपोलया कवि हृदय लय्ताय्केगु ज्या मध्ये छगू महान् ज्या जूवल थ्व अत्यन्त लुदनापुगु खँ खः ।

अन्तय् थ्व नाटकया विषये पासा सत्यमोहन जोशीजुं "मल्ल शाह कालया मे" सफूया लिधंसाय् च्वया दीगु खँ छत्वाः न्ह्यचीकाः जिगु थ्व 'छत्वाः खँ' क्वचाय्के––

"थ्व वंगु चतुर्थ विश्वबौद्ध सम्मेलनया सांस्कृतिक कार्यक्रम अन्तर्गत व जनवादी चीनया प्रधानमन्त्री श्री चाउ एनलाई स्वागत समितिया सांस्कृतिक कार्यक्रम अन्तर्गत नासः खलकं प्रदर्शन याःगु '**महासत्व**' नाटकयात छप्वाः म्हुतुं सकसिनं प्रशंसा यात । थ्व नाटक जुजु राजेन्द्र विक्रम शाहदेवं च्वया बिज्याःगु खः । थ्व नाटकयागु शैली ठाँट बिलकुल प्राचीन नेपालपनायागु । थ्व हे नाटकया छगू मात्र ल्यना च्वंगु पुलांगु सफू सफू थुवाःया पाखें ध्यबाया लोभय् विदेशीतय्गु ल्हाती लाःवनेत पाय्छि ज्वी धुंकुगु जुया च्वन । थ्व खँ सीवं मानदास तुलाधरजुं थःगु देशया साहित्य सुरक्षित याये निम्ति आपालं प्रयत्न यानाः सफू थुवाःयात धाक्व ध्यबा पुला व नाटक थःगु ल्हाती हःगु जुल । यदि

उगु बखते व '**महासत्व**' नाटक सफू सुं बिदेशीतय्गु ह्लाती लाःवंगु जूसा नेपाल भाषा साहित्यया धुकू कोथां छगः तःगोगु मणि तनिगु खः अथवा मेगु अर्थे ख्रीगु देशया राष्ट्रीय संस्कृती छगू त धंगु क्षति ज्वीगु खः।"

ह्यानं वय्कलं धया दीगु दु-- 'जितः ला पूर्ण विश्वास दु--गुखुन्हु तुलाधरजुं '**महासत्व**' नाटक सफू प्रकाशन यानादी, अले व पुलांगु सफूलि १०० सच्छिगू न्हूगु मौलिक नाटक सफू प्रकाशन याःगुया ग्यसु ज्वनि।"

हः, थज्याःगु महान् कलाकृतियात पाजु मानदासं थः मदुह्म श्रीमती, जिमि मलेजु धनमायाया नामं पिकयाः थ्व कृतियात ऊं च्वछाया बिया दीगु दु।

—चित्तधर 'हृदय'

ने० सं० १०८७ साल

गुंपुह्नी

न्हायकं

(पुलांगु मे निगूगुया विषये)

थ्व खँ जि धया च्वने मा:गु मखु नेपाल भाषाभाषी जनं जक मखु विदेशी विद्वान्‌वर्ग नं सी धुंकुगु दु--नेपालय् नेपाल भाषाया साहित्य मानव जोवनोपयोगी ज्योतिष, वैद्यक, वास्तु-शिल्प, कोश-ब्याकरण, धर्मशास्त्र व नीति-शास्त्र जक मखु बाख व नाटकं जायाच्वगु दु, अज्ज काब्य पाखे स्व:सा पुलां-पुलांगु बाखंमे (खण्डकाब्य) व लोकमें भयब्यूगु खनि। थज्या:गु उखेथुखे चिच्चा:दना च्वंगु नेपा: मांया सर्वे ४०।४५ दँ निसें पाजु मानदासं ला मुने थें हि मुने थें स्वनिग:या त्वा:-त्वा:या दापा-भजन सफूलि व गांगां-देदेया मनूतय् पाखें न छ्पुछ्पु, निपुनिपु यायां यक्व हे मे मुंका तया दीगु दु।

ह्मापांला जित: व ज्या अपाय्‌चो यो मता:--थ्व पुलांगु माला च्वनें थ:थ:पिसं न्हूगु हे कविता च्वया: छापे याकुसा ज्यू। हानं मुनां न गबले खाइगु सफू सफू याना: पिकाय्‌त गाक्क धका:।

तर गन लण्डन युनिभर्सिटिया डा० **बाक** क्रायाः थ्व पंक्ती लेखकया **'नेपाल संगीत'** लेखया अनुवाद याकाः क्रोगु व पुलांगु मेया ताल–स्वर पक्षे छुं खँ धया दिल, च्वया दिल, अले पाजुया ज्याया महत्व **खना** वल, थुया वल । उकिं जिं नं २।४ पु मे उखेंथुखें मालाः यंका बिया–वा बागलं बखारी बागः याय् थें । आः पाजुयाके ६०० पुं **मयाक मे खाय् धुंकुगु दु** ।

थ्व हे पाजुयाथाय् च्वंगु मेया सफुलि ल्ययाः श्री ठाकुरलालं सम्पादन यानादीगु **'पुलांगु म्ये' या 'छुमाने'** साहित्य पक्षयात कयाः च्वयादीगु दु— "जोवनया बांमलाःगु ख्वाः बांलाका क्यनेगु वास्याँ च्वंह्मसित चचधाय्का क्यनेगु, एवं अनेक भाव व रसयात माःमाःथाय् हना क्रौत संघर्ष परिपूर्णगु जोवने ह्माइपु छ्याय् दय्का बीगु, थुली उपो छु मानि क्रोत ? थ्व म्ये तथा कवितां माक्व याना च्वंगु दु । दुःखया खँ कंसां सुख दयेक कना लय्लय् ताय्केगु, मयः थें च्वंगुयात ययिपुकेगु ह्माइपु थें च्वंगुयात ह्माइपुका हयेगु । देवं **हे** मब्यूगु बिया क्यनिगु । गुजोगु देन !"

अथे हे श्री सत्यमोहन जोशीं व हे मे सफुलि ल्ययाः क्रम मिलेयाना च्वयादीगु **'मल्ल साह कालया मे'** या **'लिधंसाय्'** च्वयादीगु दु— "थ्व सफुलिं ४०० प्यसः दँ ह्लापांनिसें थौं तकयागु इतिहास छ्स्वा नकसां माःहना क्यना बिल । थ्व सफुलि भाषा साहित्यया अन्वेषण एवं अनुसन्धानया क्षेत्रे माला च्वंगु आपालं वस्तुत क्यना 'लुखाप्वा'

चाय्का ब्यूगु दु। नेपाल संगीतया क्षेत्रे जा थ्व सफूयागु विशेषता दकसिबे अप्पो दया च्वंगु हे जुल।"

अथे हे वय्कलं थ्व "**मल्ल साह कालया मे**" या क्रम मिले यायां च्वया दोगु दु— '**शाह जुजु पिनि नां व देन**" धाःगु लेखय् च्वया दोगु दु— "थ्व लेख च्वेगुली जितः प्रेरणा ब्यूह्म भाषा प्रेमो मानदास तुलाधरयात आपालं धन्यवाद दु, छाय् धाःसा वय्कलं संग्रह याना दोगु '**पुलांगु मे**' विश्लेषण कार्यया निंतिं जितः स्वके ब्यूगु बखते थ्व लेख पिदंगु जुल। थुकी वय्कल संग्रह याना दीगु आपालं मे नं उदाहरणया लागी च्वंगु दु।"—धर्मोदय विशेषाङ्क।

मेगु जर्मनीया **प्रो० लीन हाडंजुं** अनुवाद याना यंका दीगु पुलांगु मेया विषये छु छु च्वया दिल ज्वी, व ला वयकः या सफू थ्यन धायव सी, खनि। वय्कःया धापूकथं व मेया सफू नेपाल भाषाया काव्य पक्ष छुं खने मदु धाइपिं विद्वानपिन्त लिसः ज्वी।

थुकथं नेपाल भाषाय् दकलेसकले तःमिगु पक्ष पुलांगु मेया निगूगु भाग थमं हे पिकयादी धकाः पाजुं जितः मे ल्ह्ययाः प्रूफ स्वय्गु भाला न विया दीगुलि पाजुया बचं हो मछालाः थ्व ज्यातुगु कु कुबुया।

प्रूफ स्वस्वं जि खन—थुकी ५ थी मे लाःगु दु खनी। ह्लापां देवदेवतापिनिगु **भजन-अस्तुति**, निथीगु **बाखं थें** घटना दुगु मे, स्वथीगुली **दर्शन** सम्बन्धी **निर्गुन**, वयां लिपा **मतिना** सम्बन्धी व दकले लिपा ३।४ पु **आरती**।

भजनय्—स्वयम्भू, शाक्यमुनि, यल–महाबौद्ध, करुणामय, गनेश, महादेव, भगवती, वज्रजोगिनी इत्यादि द्यःपिनि मे दु । गुकी "**नक ह्लापा थव चित्त शुद्ध याय स्वव**" व "**नमस्कार याय जिन सरस्वति माजु**" थें ज्याःगु "**नमोवागिश्वराय**" छुना तःगु मे नं दु । मेगु छ्पु मे "**उन जा ह्याउँ रथ जा वाउँ रे**" धकाः रथय् च्वंह्म बुंगद्यःयागु व रथ जात्राया बयान यायां गुलि शब्द चित्र क्यना तःगु दु स्वया दिसँ—

> "**रथया चाक घुसुहुं न्ह्याक,**
> **सालंपि खाक स्वकंपि ग्याक रे,**
> **स्वय मगाक मलनं काक**
> **भति मथाक जातरा याक रे ।**"

बाखं पाखे—न शाक्यमुनिया जीवनी, यशोधराया अवस्था, मणिचूड, सिंहसार्थ बाहु, कबीरकुमार, सुधन राजकुमार–मनोहरा, जालिकुमार–कृष्णाजिनी, सीता–राम, कृष्ण–गोपिनी व बुंगद्यःया बाखं इत्यादिया वर्णन दु ।

निर्गुण–दर्शन—थुकी नं "**नक ह्लापं छि भजन याय मफु थ्व देहन**" थें ज्याःगु '**नमोवागी**' या मे व "**करम जि छ कथन चोसेतल विधातान खने मदु आखल बेथान**" थें ज्याःगु '**क ख ग घ**' या मे नं दु । मेगु बौद्धधर्मया '**धर्म समुच्चय**' धाय् ल्वःगु "**स्वता शरीरन शुद्ध याय स्वय, स्वता तोलताव छोय**" व "**त्रिन जोनह्म ब्यानन भुजिन लानाव चोन**" थें ज्याःगु सीमाः धकाः वास्ता मदुगु प्राणीतय्

स्वभाव क्यना त:गु मे, अथे हे '**लोटा धका जोना वना धप जुय मदु, लोटा ह्वाना करम सियकि**'' थें ज्या:गु संसारया यथार्थता क्यना त:गु मे व ''**थो जुगस निधनह्म म्वाबलेन सिक**'', ''**सेवलपा चोनाह्मन मयाक विचाल**'' धका: उगु वखतया समाज-दर्शन क्यना त:गु मे नं दु ।

मतिना—थुकी मिसातय्‌त अमिगु हे दुर्बलतां याना: मिजंतसें न्ह्यव:सा थें याना च्वन धका: क्यना त:गु मे यक्व दु—

''**अखबरया अंगू केना हेका यनि स्व मैंजु**''
'**लात यो जि प्रभुजुन चुल्या तायो लोभ क्यना**''
''**ह्लासे तल खव छिन पवसे तया खव छिके**
चुल्या मुखु बियगु छि भाषा ह्लां ।''
''**अतरस्या लन धका बिल जित बहनिस**
जि मनस थुया थ्यतुं ताल ह्लां ।''
''**सतिखुनु पोलासोया भोते च्वया लन जुल**
कपतन लाइ व मताया ह्लां ।''
''**खव जा खव छुन छु छु फोने त्यना छुन**
छुन मन आनन्दगु काव ह्लां ।
आमलित छिन भाजु जिखना दया दत
लर्काछि जिन खने धुन ह्लां ।''

मेगु ''**नक्वस छिव ह्वना नयतिय मभालपा**'' थें ज्या:गु '**नमोवागी**' या मे व ''**पकलि सपल रे ल्यास्यया पकलि सपल रे, पकलि सपले उफोल निफोल लवन जिफोल**

स्वान जा छफोल रे ।" थें ज्या:गु शब्द चित्रणया चमत्कार नं क्वीसं स्वय् फु ।

आरती थुकी नं "**नमस्कार याय जिन बुद्ध धर्म संघ**" थें ज्या:गु '**नमोवाणी**' या मे व मेगु मनया श्रद्धा भावया न्ह्य:ने वस्तु व वस्तुया शुद्धताया छुं मूल्य मदु धका: क्यना त:गु थ्व दृष्टान्त गुलिग्यं स्वया दिसँ— "**ङाचा चाया चिप लख, मुसलया चिप जाकि, वाछा चाया चिप दुरु, ह्राचा चाया चिप कास्त व भवलया चिप स्वान ।**"

थज्या:गु भाव व रसं जा:गु काब्यया अलंकारं पूर्णगु नेपाल भाषा साहित्यया मूधुकू **पुलांगु मेया थ्व निगूगु सफू** पिकया: पाजु मानदासं थमं गोगू खे दर्शकनिसें धैर्य पूर्वक याना च्वना दीगु परिश्रमया फलया छुं अंश क्वीगु न्ह्य:ने तया दीगु दु । आशा दु थ्व निगूगु सफूयात नं प्राचीन संगीत प्रेमो जनं ह्लापांगु पुलांगु मेयात थें थ: नाला दिल धा:सा ह्रानं स्वंगूगु, प्यंगूगु सफू नं पाजुं पिकाय्त न्ह्यचिला दी ।

—चित्तधर 'हृदय'

ने० सं० १०८७ बछलाथो ३

तोलं

(नेपाल संस्कृतिया मूलुखाया)

थ्व 'नेपाल' यात बांलाक सोका:, खका: ह्मसीकेत गुलि थाकु, गां-गां, पहाड-पर्वत, खुसि-खासी व पाक्व-गुफा चा:हिला स्वय्मा:, अथे हे थ्वीगु प्राचीन 'नेपाल संस्कृति' बांलाक थुइकेत नं उलि हे थाकु, देग-चीभा:, सफू-सिफू, ताम्रपत्र-शिलापत्र आदि माला: प्वीका स्वय्मा:; थ्व खँ पुरातत्व व संस्कृतिया अन्वेषण याइपिं विद्वान्पिं सकसिनं स्यू। उकिं हे विदेशी विद्वान्पिसं याइगु थुगु विषयया अध्ययन बांलाक पूवने मफुगु खः। खनं वय्कः-पिन्त आधार नेपालया संस्कृत वा नेपालभाषां च्वया त:गु २१४ गू सफू, विदेशी विद्वान्पिसं च्वया त:गु २१४ लेख व उपत्यकाया सामान्य दृश्यावलोकन सिवाय नेपालया विभिन्न समाजय् बांलाक प्रवेश मजूगुलिं व व समाजया कला-साहित्य संगीत व शिल्प-चित्र-स्थापत्यकला विषये दुग्येक अध्ययन मजुल। अज्ज परम्परागत धार्मिक विश्वासं ब्वलंका त:गु पूजा-विधि व व विधी मदय्क मगा:गु साहित्य, संगीत

व कलाया व्यावहारिक पक्ष ला छ्खे हे तिनि। उकिं थौंतक नं सु विद्वानं थ्व नेपालया संस्कृति विषयक अध्ययनय् संतुष्टि काय् मफुनि।

उकिं जि धर्मोदय सभां पिका:गु **"बौद्ध विहार व ग्रन्थया नां"** धा:गु सफू व 'सितु' पत्रिकाय् पिहाँव:गु **'पूज्य गुरु धर्मादित्य धर्माचार्य नाप बौद्ध कला अनुसन्धान'** धा:गु लेख खनेव हे धयागु ख: थज्या:गु हे २/४ गू स्यल्ला:गु लेख पिहाँ ब:सा क्वीगु भाषा साहित्य त:मि जुया: नेपाल विषयक विस्तृत अध्ययन याय्गु इच्छा दुपिं स्वदेशी-विदेशी विद्वान्पिनि लँ प्रशस्त ज्वी।

अत्यन्त लय्तायापुगु खँ ख: थुगुसी पुरातत्त्व विभागया पं० हेमराज शाक्यं थ्व अभाव पूर्ति याय्गु भूमिका धाय् ल्वय्क सफू छगू पिकया बिज्यात—**'नेपाल संस्कृति मूलुखा।'**

थ्व खँ क्वीसं बांलाक स्यू लुखां हे क्वीपिं क्वीसं तातुनागु गलय् दुथ्यनि, गथे प्रवेशिका परीक्षां क्वीत शिक्षा मन्दिर कलेज व युनिभर्सिटी दुथ्या:वनि। अज क्वी नेपा: पहलं धाय्गु जूसा क्वीगु देग:-देग:या लुखां क्वीत द्य:या न्ह्य:ने जक थ्यंका बीगु मखु कि दुने थ्व थ्व दु बा दइ धयागु नं सकतां पूवंक कना च्वनि। उकिं थ्व **'मूलुखां'** नं नेपाल संस्कृतिया अन्वेषण याइपिं विद्वान्पिन्त लँ क्यना बी थुकी छुं सन्देह मदु।

छाय् धा:सा थ्व सफुली दुगु वस्पोल हेमराजया समर्थ

कलमं पिजोगु १६ गू अध्यायं क्रीत नेपालया पूजाय् पंचोपचारं जक मगाः षोडषोपचार नं माः धकाः देगः देगःया त्वनाःसीँ क्रिखुह्म पूजादेबीपिं ब्वया तइ थें धाय् ला बा छह्म मनू धात्थें मनू ज्वीत १६ ता लक्षणं पूर्ण ज्वीमाः धाइ थें धात्थें नेपाल–सस्कृतिया सुसम्पन्नता थज्याःथज्याःगु १६ ता ज्वलनं तिनि बांलाक सीके–खंके फइ धकाः ध्वाथ्वीक कना ब्यूगु दु । अज्ज १६ ता लक्षणय् मेगु ८० ता अनुब्यन्जन न दु धाइ थें थ्व १६ ता उपचारं जाःगु थायभुई ह्वान ८४ ता घाःसा नं शाक्यजु पाखें बय्पका काय् फत धाःसा क्रीगु संस्कृतिया भ्वय् क्रः क्रः धाई ।

आः क्री ह्लापां वस्पोल न्ह्यच्याके हःगु लुखां निं छको दुह्याँ वना स्वय्—

खः थ्व सफुली १६ गू विषय जक दु । व विषयवस्तु, उकिया विचारधारा व भाषा–शैली थय् च्वं अय् च्वं धकाः थुकी सांस्कृतिक विषय गाक्क मदु इत्यादि धकाः कुंखिनेगु ज्या जिगु मखु, छाय् धाःसा जि समालोचक मखु । जितः ला आः थःत्थेंयात थ्व सफुली दुगु १६ गू विषयं क्रीत छु, गुलि बिल, उलिं हे निं छको लय्ताय् मास्ति वः ।

थ्व खँ छिकिपिन्त धाय् माःगु मखु गुगुं उच्च ग्रन्थया न मो बा गी मङ्गलाचरणं बा भाषावन्दनां याना तइ, नाप छुं स्वस्तिवाचक शब्दं बा भाषाया कारण मा आखलं (स्वर आखलं), छुना तइ । दकलय् लिपा धन्यवाद ज्ञापन बा शुभ आसिकां क्वचाय्का तई । अथे हे अष्टमङ्गलं छुनाः पूर्णकलशं

ब्बचाय्का तःगु थ्व सफूलि नं क्षीत शाक्यजुया नेपाल-संस्कृति विषयक पूर्णज्ञानया परिचय बिया च्वंगु दु।

आः ह्लापां '**अष्टमङ्गल**' नि कया दिसँ। गथे बुद्धधर्मय् आर्याष्टाङ्ग मार्ग व भिक्षुजीवनय् अष्टपरिस्कारया स्थान दु अथे हे नेपाली बौद्धतय् जनजीवनय् नं अष्टमङ्गलया दु। पूजाविधि, मूर्ति-चित्रय् जक मखु स्थापत्ये तक नं मदय्‌क मगाः। खः तिब्बत, चीन, मङ्गोलिया, कोरिया व जापान इत्यादि बौद्ध देशय् थ्व अष्टमङ्गल चिह्नय् 'च्वामो'या थासय् 'चक्र' तय्‌गु चलन दु। पाःगु थुलि हे जक। न्ह्यागु थजु चक्रवर्ती जुजुया लाय्‌कुली सप्तरत्न दइ थें क्षी नेपाःया लाय्‌कुली जक मखु प्रजापिनि छेँ छेँ नं थ्व च्यागुलि मङ्गल चिह्न अङ्कित जुया च्वंगु दु—सकस्यां मूलुखा फुसय् च्वंगु चाचिनय्। उकिं हे शाक्यजुं थ्व '**मूलुखा**' सफूया दकलय् न्ह्यःने थ्व **अष्टमङ्गलया** नि विस्तृत व्याख्या याना तःगु ज्वीमाः।

निगूगु लेख "**शिलापत्र**" क्षीगु नेपाल संस्कृतिया क्रमबद्ध इतिहास यानाः ब्वया तःसा स्वंगूगु लेख "**तोरण**" बा तोलन क्षीगु नेपाल संस्कृति रूपी देगलय् दुने थज्याःह्म बा थज्याःपिं द्यःपिं दु धयागु सीकेगु भूमिका यानाः क्यना तःगु दु।

क्षी "**गजू छ्वोगु**" वाक्यांश छ्यला वया च्वनापिंत "**गजू**" या परिचय बिया च्वने माःगु मखु। क्षी नेपाःमितसें "**जुजु**" या महत्व थूथें क्षीगु संस्कृति नं थ्व गजूयात गजू हे यानाः च्वछाया तःगु खँ शाक्यजुं गाक्क कना तःगु दु।

अथे हे आधुनिक समाजं ज्याय् मख्यले ध्रुंसां ह्लापा ह्लापा ज्याय् ख्यला नं म्ह्याय् मचाया क्वसः ज्वलनय् दुथ्याकाः महत्व बिया तःगु "ञ" या अङ्ग प्रत्यङ्गया अर्थ सहित विशेषतां छता छता ब्वया तःगु दु ।

अनंलि वल "**रञ्जना लिपि**" व "**सप्ताक्षरी कूटाक्षर**"। थ्वला नामं हे सीदत, गुगुलि क्वोगु मन लय्‌ताय्‌कइ उकियात '**रञ्जना**' धाइ । उकिं थुकियात बांलाःगु आखः धकाः ला धाय् हे मोल । मखुसा ससारय् दकले बांलाः धकाः नां दना च्वंगु चित्रलिपि दुगु महान् चीन व जापानं थ्यंक थ्व आख यात अन–अनया विहार–विहारय् निनालय्–निनालय् अङ्गलय्–अङ्गलय् छाय् च्वयातइ, चीभाः–चीभालय् छाय् थ्व **सप्ताक्षरो कूटाक्षर** कीका तई । थ्व खँ एशियाया महा-यानी बौद्ध देशय् चाःहिला दोंपिं पर्यटकपिं सकसिनं खना हे च्वगु दु । वय्‌कःपिनि धापूकथं थ्व रञ्जना आखःयात चीन जापानया आखः लिपा बांलाःगुलो द्वितीय स्थान प्राप्त जुया च्वंगु दु । अज्ज थ्व सप्ताक्षरी कूटाक्षरय् च्वंगु ह्लय्‌गः आखःया अर्थं क्वोसं थ्व नं सीके फु—क्वो आज्जुपिंके द्वलंदो दँ न्ह्यः हे थौंकह्लय्‌या अन्तरीक्ष ज्ञानया आभास दय् धुंकुगु दु मखुसा वायुमण्डलय् अग्निमण्डल, अग्निमण्डलय् जल-मण्डल व वयां द्यःने पृथ्वीमण्डल च्वनाः नं उकिया द्यःने च्वंगु सुमेरुयां च्वय् वैज्ञानिकभाषां 'निगेटीव पोजिटीव' स्वरूप प्रज्ञोपायया कल्पना याय् फइ मखु ।

"**अवलोकितेश्वर**" धयागु लेखय् च्याह्म बोधिसत्व,

ङिनिह्म लोकेश्वर व १०८ ह्म लोकेश्वरपिनि उल्लेख जुया च्वंगुलि महायानी जगतय् बुद्धबोधिसत्वपिनि मैत्रीकरुणाया गज्या:गु स्थान दु धयागु अनुमान ज्वीफु हानं थ्व अवलोकितेश्वरपिनिगु मूर्ति नं क्वीगु रञ्जना आखः एशियाय् ब्याप्त जुयाच्वं थें **तीब्बत, चीन, मङ्गोलिया, कोरिया** थ्यक ब्याप्त जुया ववं सुदूर **जापानय्** थ्यंक नं थ्यना: द्वोंछि मयाक सहस्र भुज लोकेश्वर्पि छगू हे विहारय् सुरक्षित जुया च्वंगु दनि ।

"**बुंगद्योया खःजला**" लेखं क्वीत कना च्वंगु दु, क्वी आज्जुपिसं धार्मिक व सांस्कृतिक खँ जक सय्का सीका त:गु मखु कि पृथ्वीया आकर्षण शक्ति थें ज्या:गु वैज्ञानिक खँ नं सी धुंकुगु खने दु । मखुसा अपाय्मछि जा:गु रथ अज्यागु माथं मवंगु लँय् साला यंका नं कोमदइगु कथं सिँसाहा: चुकूमिलय् याना: गथे दय्का तल ? थ्व न्यातपोल थें तत:जा:गु देग: नं सलंस: दँ तक दुना मवंक दय्का वया च्वंगु स्थापत्य कलाया मेगु रूप खः ।

अथे हे मेगु **सुकुन्दा, घण्ठ, चन्द्रहासखड्ग,** ॐ **मणिपद्मे हूँ, चैत्य व पूर्णकलश** आदि लेख नं क्वीगु सभ्यता, संस्कृति व कला प्रियताया दसु व क्वीगु धार्मिक श्रद्धा भक्तिया चिं जुया च्वंगु क्वीसं खनि ।

ह:, थज्या:गु ङिखुता उपचारं छाय्पा त:गु थ्व "**नेपाल संस्कृतिया मूलुखां**" दुहाँ वना: व व उपचारया रस कया: लय्ताय् फत धा:सा वस्पोल पं० हेमराज शाक्यं वस्पोलया

हे धापू अनुसार मेगु ८४ चय्प्यता क्वः घासा नं वस्पोलं लहिका: जू बिज्याइ तिनि, अले कोगु नेपाल संस्कृतिया "सब्जंभू" धाल्थें कःकः धाइ।

—चित्तधर 'हृदय'

१०८९ चिल्ला थ्व २

न्यां—धलः

(ग) संघ-सस्था

(घ) पत्रिका

शुद्धाशुद्धि

पौ	फो	शुद्धसंगु	ज्वीमा:गु
३८	१२	भारस्वती	भास्वती
४१	१४	थाना	याना
४२	१५	श्रीलावती	लीलावती
११४	१	विस्तार	विस्तर
१४४.	२२	सफ	सफू
१४६	२१	निर्ने	निसें
१४८	१	सामाजिम	सामाजिक
१४९	८	इच्चा	इच्छा
१४९	११	आधिक	आर्थिक
१८५	२०	itro	it so
२८०,	१६	खड्राज	खड्गराज
२८०.	२०	गराधर	गजाधर
२८८.	१३	शुभ कल्पना (मनूखय)	सफू २९४ पती

